การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

โดย
นางสาวปิยะนารถ โภคามาศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
ภาควิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE STUDY OF THE SOUTHERN VERSIONS OF VESSANTARAJATAKA

By

Piyanart Pokamas

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Thai

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ” เสนอโดย นางสาวปิยะนารถ โภคามาศ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

……..

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายวรุณ น้อยนิมิตร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ยงยุทธ ชูแว่น)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ)

...../...../.....

๔๖๒๐๒๒๐๑ : สาขาวิชาภาษาไทย

คำสำคัญ : เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้/วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

ปิยะนารถ โภคามาศ : การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. ๒๖๖ หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ๓ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ และมหาราชคำฉันท์ เพื่อศึกษาเนื้อหาและคุณค่าด้านวรรณศิลป์ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่อง เนื้อหาของวิทยานิพนธ์แบ่งเป็น ๖ บท คือ บทที่ ๑ เป็นบทนำแสดงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ตลอดจนความมุ่งหมายและขอบเขตของการวิจัย บทที่ ๒ ศึกษาประวัติความเป็นมาของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง๓ สำนวน บทที่ ๓ ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องเวสสันดรฉบับท้องถิ่นภาคใต้กับนิบาตชาดก บทที่๔ ศึกษาวรรณศิลป์ในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ บทที่ ๕ ศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ บทที่ ๖ เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่าเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง๓ สำนวน เหมือนกับนิบาตชาดก แต่กวีมีกลวิธีในการปรับเปลี่ยนเนื้อหา ๖ วิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเพิ่มรายละเอียดเป็นกลวิธีที่พบมากที่สุด

ด้านวรรณศิลป์ ศึกษาเฉพาะด้านการใช้ภาษา พบว่ามีการใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อม การซ้ำคำ การซ้อนคำ การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง นามาวลี การเล่นคำลักษณะกลบท กลวิธีทางเสียง อุปมาอุปลักษณ์ บุคคลวัติและอติพจน์ โวหารดำเนินเรื่องได้แก่ การบรรยายและการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า แม้จะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นแต่วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวนยังมีการรับเอาขนบการแต่งจากวรรณคดีราชสำนักด้วย

ด้านสังคมในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า ภาคใต้มีคนหลากหลายเชื้อชาติ ผู้คนมีความเคารพผู้ปกครองและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น และผูกพันกับธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตประเพณีความเป็นอยู่ ความเชื่อเนื่องด้วยศาสนา และค่านิยมที่สำคัญคือยกย่องผู้มีความรู้ วัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาวต่างชาติ และวัฒนธรรมของราชสำนัก ที่นำมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน ทำให้เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้เป็นแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่สำคัญ

ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

46202201 : MAJOR : THAI

KEY WORD : THE SOUTHERN VERSIONS OF VESSANTARAJATAKA / SOUTHERN LOCAL LITERATURE

PIYANART POKAMAS : THE STUDY OF THE SOUTHERN VERSIONS OF VESSANTARAJATAKA. THESIS ADVISOR : ASST.PROF.MANEEPIN PHROMSUTHIRAK , Ph.D. 266 pp.

The purpose of the thesis is the study of the content, literary aesthetics and local culture extant in the three versions of the southern Vessantarajataka.

This study is divided into six chapters. Chapter one is the introduction mentioning the purpose and the scope of the study. Chapter two is background history of the southern Vessantarajataka. Chapter three is the comparison between the southern Vessantarajataka with Vessantarajataka in the Jataka Commentary. Chapter four is the study of writing art and artistic use of language. Chapter five deals with the social and culture extant in the southern Vessantarajataka. Chapter six is the conclusion and suggestion.

The study reveals that the content and the sequence of the southern Vessantarajataka is mostly similar to the Vessantarajataka in the Jataka Commentary; only the details are different. The methods used in the southern versions are the addition, omission, and change of some events and details of the story.

For writing art, The devices found are the use of epithet, periphrasis, reduplicated words ,synonymous compounds,homonyms,catalogue verse,harmonious in sound, simile,metaphor ,personification, hyperbole,description,and narration. The writing art in the southern versions of Vessantarajataka show that they are influenced by the writing conventions of the royal court.

The society study shows that people from various countries lived and traded in the southern land ,the rulers were highly respected, and kind - hearted was a prominent characteristic. The culture study shows the way of life , custom and tradition, together with religious beliefs and values. The extant culture in the versions represents the mixture of the local,foreign, and the royal court culture. The Southern versions of Vessantarajataka can be regarded as an important source of local culture.

Department of Thai Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007
Student's signature .....
Thesis Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลาให้คำปรึกษาตั้งแต่เริ่มค้นหาหัวข้อวิทยานิพนธ์ ตลอดจนสละเวลาตรวจทานแก้ไขวิทยานิพนธ์จนเรียบร้อยสมบูรณ์ ด้วยความเอาใจใส่และให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง ในพระคุณและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณกรรมการผู้สอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาตราจารย์ ดร. สายวรุณ น้อยนิมิตร รองศาสตราจารย์ยงยุทธ ชูแว่น รองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และสละเวลาตรวจแก้วิทยานิพนธ์ให้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้อันมีค่าให้แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ช่วยปูพื้นฐานทางด้านวรรณคดีและภาษาไทยและให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต ผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยมาตลอดระยะเวลา ๑๘ เดือน

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิของกองทุนสนับสนุนงานวิจัย โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมานเหมินทร์ และ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา ที่ให้คำแนะนำในแต่ละครั้งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอความก้าวหน้าต่อกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณพระครูการาม เจ้าอาวาสวัดปรางค์หมู่นอก ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์อุบลศรี อรรถพันธุ์ และอาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลเพื่อทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ปรุงสุคนธ์ บูรณะถาวร อาจารย์ผู้ให้ความรู้ ให้ความคิด และคอยให้กำลังใจ มาตลอด

ขอบคุณคุณบวรรัตน์ ลาวัณย์เลิศสกุล ผู้ที่เป็นมิตรแท้ที่เคียงข้างและให้กำลังใจผู้วิจัยทั้งในยามสุขและยามทุกข์มาโดยตลอด และขอบคุณครอบครัวลาวัณย์เลิศสกุลที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ความสำเร็จในครั้งนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้วิจัยไม่มีคุณอยู่จิว แซ่ฝอง คุณวรรณา โภคามาศ ผู้ที่คอยให้การสนับสนุนผู้วิจัยมาโดยตลอดถึงแม้ว่าท่านทั้งสองจะไม่ได้อยู่ชื่นชมความสำเร็จของผู้วิจัยแล้วก็ตาม ขอกราบขอบพระคุณคุณสินารถ โภคามาศ พ่อผู้เป็นกำลังใจที่สำคัญของผู้วิจัยมาเสมอมา ขอบคุณคุณเฉลิมกิติ์ โภคามาศ ผู้เป็นกำลังใจให้พี่สาวคนนี้เสมอ ท้ายที่สุดขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวโภคามาศที่เป็นกำลังใจและแรงผลักดันให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงมาด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย……..…ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ……จ
กิตติกรรมประกาศ.....ฉ
บทที่
๑. บทนำ.....๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....๑๒
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... ๑๒
ขอบเขตในการศึกษา.....๑๖
วิธีการศึกษา.....๑๗
ประโยชน์ในการศึกษา..... ๑๗
๒.....ประวัติความเป็นมาของเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นภาคใต้……..…..……...๑๙
สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ภาคใต้.....๑๙
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของภาคใต้.....๒๔
ภูมิหลังของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้.....๓๐
สมัยที่แต่ง.....๓๐
ลักษณะต้นฉบับ.....๓๑
ผู้แต่ง..... ๓๒
กลวิธีการแต่ง.....๓๓
ชนิดของคำประพันธ์.....๓๗
๓. การศึกษาเปรียบเทียบเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กับนิบาตชาดก.....๕๔
การเพิ่มเหตุการณ์ในเรื่อง.....๕๕
การตัดเหตุการณ์ในเรื่อง.....๖๒
การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเรื่อง.....๖๕
การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง.....๖๘
การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง.....๘๕
การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง.....๘๘
๔. การศึกษาวรรณศิลป์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้.....๑๐๘

บทที่ หน้า

การใช้ถ้อยคำ.....๑๐๕
การใช้คำฉายา.....๑๑๑
การใช้สำนวนอ้อมค้อม.....๑๒๒
การซ้ำคำ.....๑๔๐
การใช้คำซ้อน.....๑๔๖
การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง.....๑๔๙
การใช้คำนามาวลี.....๑๔๙
การเล่นคำลักษณะกลบท.....๑๕๐
กลวิธีทางเสียง.....๑๕๘
การใช้โวหารภาพพจน์.....๑๖๔
อุปมา.....๑๖๔
อุปลักษณ์.....๑๖๗
บุคคลวัต.....๑๗๓
อติพจน์.....๑๗๓
โวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง.....๑๗๖
การพรรณนา.....๑๗๖
การบรรยาย.....๑๘๐
๕. การศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นภาคใต้..๑๘๕
ทรัพยากรธรรมชาติ.....๑๘๕
สภาพสังคม.....๒๐๔
ยกย่องผู้ปกครอง.....๒๐๔
ความเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวใต้.....๒๐๕
คนหลากหลายเชื้อชาติ.....๒๐๖
วัฒนธรรม.....๒๑๐
วิถีชีวิต.....๒๑๑
ประเพณี.....๒๒๗
ความเชื่อ.....๒๓๒
ค่านิยม.....๒๔๓

บทที่ หน้า
๖. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....๒๔๙
บรรณานุกรม.....๒๕๒
ภาคผนวก ก ๒๕๙
ภาคผนวก ข ๒๖๓
ประวัติผู้วิจัย.....๒๖๖

บทที่๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยมีวรรณกรรมท้องถิ่นจำนวนมากแต่จะเห็นได้ว่าการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นยังมีไม่มากนักโดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะค้นหาต้นฉบับได้ยาก ปัจจุบันการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นได้ขยายวงกว้างมากขึ้น เนื่องจากมีหน่วยงานที่เก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมท้องถิ่นเพิ่มขึ้นหลายหน่วยงาน เช่นในภาคใต้มีสถาบันทักษิณคดีศึกษา ของมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา และศูนย์วัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏต่าง ๆ

วรรณกรรมท้องถิ่นหมายถึงผลผลิตจากภูมิปัญญาของผู้รู้พื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นในรูปต่างๆ ได้แก่ เพลง ภาษิต เรื่องเล่า ตำนาน และข้อเขียน เพื่อสนองความต้องการทางสังคม ในด้านความบันเทิงและสาระความรู้อื่นๆ วรรณกรรมท้องถิ่นอาจจะแยกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑.วรรณกรรมมุขปาฐะ คือเรื่องราวที่เล่าสืบทอดต่อกันมา ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง และแพร่กระจายอยู่ในสังคมนั้นๆ ซึ่งรวมถึงเพลงพื้นบ้าน นิทาน ตำนาน และปริศนาคำทายต่างๆ[๑]

๒.วรรณกรรมลายลักษณ์ คือ วรรณกรรมที่บันทึกด้วยอักษรท้องถิ่นนั้นๆและแพร่กระจายอยู่ในสังคมนั้นๆ และแพร่กระจายสืบทอดกันมาผ่านยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง

บุปผา ทวีสุข ได้ให้ความหมายของวรรณคดีท้องถิ่นไว้ว่า

---

[๑] ธวัช ปุณโณทก, “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และภาคอีสานเชิงเปรียบเทียบ”, ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด**, ๒๕๒๘, ๑.

> *…วรรณกรรมท้องถิ่น คือ เรื่องเล่าซึ่งอาจจะเล่าสืบต่อกันมา เป็นมุขปาฐะ คือสืบทอดด้วยปาก(Oral transmission) หรือเล่าสืบต่อกันมาแล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์ไว้ก็ได้ อันหมายรวมทั้งเรื่องร้อยแก้วและร้อยกรองที่ผู้แต่งหรือผู้เล่าได้สร้างขึ้นจากแนวคิดต่างๆเช่น ศาสนาผนวกกับจินตนาการและอารมณ์เป็นข้อเขียนที่แสดงออกเป็นเรื่องราวที่นิยมเล่าสืบกันมา* [๒]

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นผลผลิตของคนในท้องถิ่นซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญา และบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ชัดเจน วรรณกรรมท้องถิ่นจึงเป็นมรดกที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา และเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ เพราะจะทำให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพชน อันรวมไปถึงการได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง ดังที่ชวน เพชรแก้ว กล่าวถึงความสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ว่า

> *วรรณกรรมท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญ คือ อาจอำนวยประโยชน์ในด้านการเข้าใจ ชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนภาษาในท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี หรือจะพูดได้ว่าใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายสังคมที่วรรณกรรมชิ้นนั้นๆ ถือกำเนิดขึ้น ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับผู้คนในวงกว้างกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น ภาพจากวรรณกรรมท้องถิ่นจึงเด่นชัดไม่ว่าจะเป็นทัศนะการมองโลก คติธรรม จริยธรรม หรือสภาพชีวิตต่างๆที่ปรากฏในสังคมนั้น*[๓]

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นมีประโยชน์อีกประการหนึ่งคือ ทำให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในอดีตของท้องถิ่นตน ตระหนักถึงคุณค่า และเกิดความหวงแหนที่จะอนุรักษ์และภูมิใจที่จะเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่น อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชาติ

---

[๒] บุปผา ทวีสุข, **วรรณกรรมท้องถิ่น** (กรุงเทพมหานคร : สัมพันธ์พานิช, ๒๕๔๔), ๖.

[๓] ชวน เพชรแก้ว “ลักษณะวรรณกรรมภาคใต้.” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด**, ๒๕๓๘, ๑.

เนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นมักเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนามากกว่าวรรณกรรมนิทานหรือนิยาย [๔] ด้วยเหตุที่ว่า ศาสนาเป็นสถาบันทางจิตใจที่รวบรวมเอาความเชื่อ ความศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และเป็นที่พึ่งทางใจของคนทุกคน อาจจะกล่าวได้ว่าศาสนาเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ก่อให้เกิดวรรณกรรม โดยกวีมีความมุ่งหมายที่จะใช้วรรณคดีเป็นเครื่องสอนสัจธรรมและจริยธรรมแก่สังคมไปพร้อมกับความบันเทิงใจ ด้วยเหตุดังที่กล่าวมาจึงเห็นว่าหลายท้องถิ่นมีการดัดแปลงนิทานหรือนิยายมาเป็นวรรณกรรมศาสนา เช่นในท้องถิ่นภาคเหนือมีการแปลงรามเกียรติ์ เป็นนิทาน พระรามชาดก เป็นต้น

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนหนึ่งอาจจะได้เค้าเรื่องมาจากชาดก หรือเป็นนิทานอิงชาดก [๕] เช่น เรื่องพระรถเมรีคำกาพย์ มโนหรานิบาตคำกาพย์ สุบินกุมารคำกาพย์ สุทธิกรรมชาดกคำกาพย์ เป็นต้น หรือที่เป็นวรรณกรรมศาสนาเดิม เช่น พระมาลัยคำกาพย์ ซึ่งมีปรากฏหลายฉบับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวพุทธในภาคใต้แต่อดีตมีคติว่าการแต่งหรือคัดลอกวรรณกรรมพุทธศาสนาถือว่าจะได้อานิสงส์มากกว่าวรรณกรรมที่มีเนื้อหาทางโลก อานิสงส์ในการสร้างหนังสือนั้นผู้สร้างมีความเชื่อว่าเป็นปัจจัยให้ได้ชาติและภพใหม่ และเพื่อให้ได้พบนิพพาน อย่างเช่นในเรื่อง พระปรมัตถ์คำกาพย์ ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา ระบุไว้ในตอนจบเรื่องว่า

> *"เจ้าเกื้อผู้แม่ เจ้าศรีนางผู้ลูก ได้คิดอ่านพร้อมกัน สร้างพระบอระมัดไว้ในพระศาสนา ข้างให้ขุนราชฌุกิจเขียนเป็นราคาเหรียญหนึ่ง ขอให้ข้าพเจ้าผู้สร้างแล ข้าพเจ้าผู้เขียนจงสำเร็จแก่พระนิพพาน ขอได้สดับทุกข์ดับโศกดับโรคดับภัย สรรพเสนียดจังไรอย่าได้มี อายุวัณโณสุกขังพะลัง นิพาน ปัจจะโย โหตุ อะนาคะเตกาแล"*

นอกจากนั้นผู้สร้างวรรณกรรมพุทธศาสนายังมุ่งหวังที่จะได้อานิสงส์ ในเรื่องของสติปัญญาเฉลียวฉลาดทั้งในทางโลกและทางธรรม และปรารถนา มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและ

---

[๔] ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และภาคอีสานเชิงเปรียบเทียบ, ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด**, ๒๕๒๘, ๑.

[๕] ชัยวุฒิ พิยะกูล, **"**อัตลักษณ์และพลวัติกลุ่มปรัชญาและศาสนา", ใน **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗), ๔๐๕.

นิพานสมบัติ ตลอดจนหากต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ก็จะปราศจากความทุกข์ทั้งปวง และได้พบแต่คนดี ดังในเรื่องพระปรมัตถ์คำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม กล่าวไว้ในตอนเริ่มเรื่องว่า

> *“ข้าพเจ้า พระหลาก เอกธมฺโม ได้สร้างพระธรรมนี้ ที่วัดควนอินทรนิมิตร ขออุทิศผลวิบากสมบัติไปให้แก่บิดามารดา ญาติสนิทมิตร์สหาย และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอผลอานิสงส์การสร้างพระธรรมนี้จงบังเกิดมีแก่ข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้ามีปัญญาเฉลียวฉลาดทั้งทางโลกและทางธรรม และขอผลอานิสงส์พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ครั้งนี้จงเปนอนุคามินีติดตามข้าพเจ้าไปในสัมปะรายะภพ ขอให้ข้าพเจ้าประสบสุข มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ หากข้าพเจ้ายังท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสารแล้วไซร้ จงปราศจากความยากจนเข็ญใจ ไร้ทรัพยอนาถาและใบ้บ้า บอดหนวกทั้งปวง ทั้งขอให้ข้าพเจ้าล่วงเสียจากคนพาล พบพานแต่บัณฑิตย์ สถิตยอยู่ในอายุ วัณณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ จงทุกภพ ทุกชาติ เทอญ”*[๖]

ในบรรดาวรรณกรรมชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีวรรณกรรมชาดกที่นิยมมากเรื่องหนึ่งคือเรื่องเวสสันดรชาดก เวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวของพระพุทธองค์ในอดีตชาติ เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ในพระชาตินี้ถือได้ว่าเป็นพระชาติที่สำคัญกว่าพระชาติอื่นๆ ได้บำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่และได้บำเพ็ญบารมีครบ ๑๐ ประการ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

เรื่องเวสสันดรชาดก เป็นนิทานที่เล่ากันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นิทานเรื่องนี้มีปรากฏในคัมภีร์จริยาปิฎก ซึ่งมีนิทานชาดกรวม ๓๕ เรื่อง และคัมภีร์ชาดก ซึ่งรวมนิทานชาดกไว้ถึง ๕๔๗ เรื่อง คัมภีร์ทั้งสองอยู่ในพระสุตตันตปิฎก นิทานชาดกเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่ากันอยู่ในชมพูทวีปมาตั้งแต่โบราณกาล ต่อมาสมณาจารย์ได้หยิบยกนิทานเหล่านี้มาเป็นอุทาหรณ์สอนธรรมะ โดยเฉพาะเรื่องกรรมแก่สัตบุรุษ และเพื่อสรรเสริญพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย โดยโยงให้ตัวเอกของเรื่องเป็นพระโพธิสัตว์ หรือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ[๗]

---

[๖] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗), ๖๑-๖๒.

[๗] มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, **มณีปิ่นนิพนธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๒๔๘-๒๔๙.

ในประเทศไทยนั้นเวสสันดรชาดกเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีหรืออาจจะก่อนหน้านั้น เป็นชาดกที่ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์กับคนไทยเป็นอันมาก สังเกตได้จากมีกวีหลายท่านได้นำเรื่องเวสสันดรชาดกไปแต่งเป็นวรรณกรรมหลายสำนวนที่สำคัญ เช่น

๑. มหาชาติคำหลวง เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งในสมัยอยุธยา แต่งขึ้นในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาใช้สำหรับสวดในพิธีบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ เช่นวันเข้าพรรษา เป็นต้น[๕]

๒.กาพย์มหาชาติ แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม มีปรากฏในพระราชพงศาวดารว่าพระเจ้าทรงธรรมได้โปรดเกล้าให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งขึ้น ใช้สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์เทศน์ให้พุทธศาสนิกชนฟัง

๓.ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติกลอนเทศน์ มีผู้แต่งขึ้นหลายสำนวน ผู้แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีชื่อเสียง เช่น พระเทพโมลี(กลิ่น) เจ้าพระยาพระคลัง(หน) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้นยังมีที่ปรากฏเป็นชื่อสำนักอีกด้วย เช่น สำนักวัดถนน และสำนักวัดพระสังข์กระจาย เป็นต้น

ความนิยมในเรื่องเวสสันดรชาดก มิได้มีแต่ในภาคกลางเท่านั้น แต่ได้แพร่หลายออกไปในทุกภาค ยังมีฉบับท้องถิ่นต่างๆ ได้แก่ ภาคอีสาน เช่น มหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์ และมีลำมหาชาติของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี เป็นต้น ภาคเหนือมีหลายสำนวน เช่น ฉบับไผ่แจ้เรียวแดง ฉบับพระยาพื้น ฉบับอินทร์ลงเหลา ฉบับสร้อยรวมธรรม ฉบับสร้อยสังกร[๖] เป็นต้น และในภาคใต้มี พระมหาชาดก และ มหาเวสสันดรชาดก ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา เป็นต้น

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมท้องถิ่นทั่วๆไป กล่าวคือมีลักษณะรูปแบบของการใช้ภาษาที่แตกต่างกันออกไป ด้วยกวีผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมย่อมเลือกใช้ภาษาของท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งยังมักสอดแทรกภาพสะท้อนทางสังคม และวัฒนธรรมของคนในภูมิภาคนั้นไว้ด้วย เช่น ความสัมพันธ์ของคนในสังคม ค่านิยมของสังคม การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย อาหารการกิน ยารักษาโรค ประเพณีและความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

---

[๕]กรมศิลปากร, “คำนำ,” ใน **มหาชาติคำหลวง**, พิมพ์ครั้งที่๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖), ๔.

[๖] ประคอง นิมมานเหมินท์, **ศึกษาวรรณคดีเรื่องมหาชาติล้านนาในสภาพที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพาณิชย์, ๒๕๒๖), ๑๐.

ความนิยมเวสสันดรชาดกยังก่อให้เกิดประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีการเทศน์มหาชาติซึ่งสันนิษฐานว่า "มีในเมืองไทยตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย"[๑๐] ดังมีความใน จารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๓ หรือ **จารึกนครชุม** ว่า "ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติ หาคนสวดแลมิได้เลย"[๑๑] ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาในหลายยุคหลายสมัย ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือชาวบ้านทั่วไป ต่างก็มีความผูกพันกับประเพณีเทศน์มหาชาติอย่างแนบแน่น เพราะมีความเชื่อที่ว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ทั้ง๑๓ กัณฑ์ให้จบในวันเดียวจะได้อานิสงส์อันแรงกล้า

ธนิต อยู่โพธิ์ ได้อธิบายประวัติการเทศน์มหาชาติ ไว้ว่า

...การเทศน์มหาชาติในชั้นแรก คงจะใช้เทศน์กันในภาษาบาลีที่เป็นคาถาล้วนอย่างที่เรียกว่า เทศน์คาถาพันอย่างเดียว และคงไม่มีทำนิทำนองอะไร ต่อมาจึงนักปราชญ์ เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น คงจะพิจารณาเห็นว่า การเทศน์คาถาพันเป็นภาษาบาลีล้วนๆ นั้นคนฟังไม่เข้าใจเรื่อง นอกจากจะเชื่อถือว่าได้บุญแล้วก็ไม่มีทางอื่น และถ้าเป็นอยู่เช่นนั้น คำพยากรณ์ที่ว่ามหาเวสสันดรชาดกจะสูญสิ้นไป ก็จะเป็นความจริงยิ่งขึ้น จึงมีรับสั่งให้ประชุมปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น แต่ตามลักษณะของหนังสือมหาชาติคำหลวง ดูไม่ใช่หนังสือสำหรับเทศน์เป็นหนังสือที่แต่งสำหรับสวดฟังกัน ต่อมาเมื่อพระเจ้าทรงธรรมได้ให้แต่งมหาชาติคำกาพย์ขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องได้ง่ายกว่ามหาชาติคำหลวง และเหมาะแก่การที่จะว่าเป็นทำนองเรียบๆได้ พระภิกษุสงฆ์จึงเอาไปเทศน์[๑๒]

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า

"การที่พระเทศน์มหาชาติเป็นทำนองต่างๆก็เห็นจะมาจากเทศน์กาพย์มหาชาตินี้ โดยอนุโลมจากลักษณะสวดมหาชาติคำหลวงเลยเกิดมีการเทศน์เป็นทำนองต่างๆตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา[๑๓]

---

[๑๐] ธนิต อยู่โพธิ์, **ตำนานเทศน์มหาชาติ** (พระนคร:โรงพิมพ์พระจันทร์,๒๕๐๑), ๓๙.

[๑๑] กรมศิลปากร, **ประชุมจารึก ภาค ๘ จารึกสุโขทัย** (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), ๖๑.

[๑๒] ธนิต อยู่โพธิ์, **ตำนานเทศน์มหาชาติ,** ๓๙.

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๔๐-๔๔.

ความนิยมเรื่องเวสสันดรชาดกในภาคใต้ทำให้เกิดประเพณีการเทศน์มหาชาติเช่นเดียวกับในภาคอื่นๆ คนชาวใต้ก็มีความเชื่อในเรื่องที่ว่า การได้ฟังการเทศน์มหาชาติจนจบทั้ง๑๓กัณฑ์ในวันเดียวจะได้บุญเป็นอย่างมาก เช่น ในพระสีบริมัดคำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต กล่าวถึงอานิสงส์การฟังพระมหาเวสสันดรจนครบ ๑๓ กัณฑ์จะทำให้พ้นจากบ่วงมาร ได้เกิดในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยและพ้นจากวัฏสงสาร ดังความว่า

> *“เมื่อพระศาสดา เป็นพระมหาเวสสันดร สังขารผลาญทุกร้อน ในสิงขรช่องคีรี ให้ทานบุตรภรรยา ภาวนาตั้งถือขันตี หนีหน่ายฝ่าโลกี เอาตัวรอดพ้นทุกขา ข้าขอตาแต่งไว้ ให้แจ้งรู้ในพระคาถา พระมาลัยจำใจมา บอกฝูงชนาและหญิงชาย ผู้ใดใครศรัทธา พาตัวรอดจากอบาย ตั้งใจอย่าไขว่ขวาย ให้สืบสร้างคาถาพัน ให้ธรรมทานไซร้ ให้ครบถ้วนสิบสามกัณฑ์ เครื่องบุญสิ่งละพันให้เท่ากันทุกพระคาถา ถ้าบุญน้อยทำมิได้ ให้ตั้งใจฟังเทศนา แจ้งว่าไฟพระคาถา กว่าจะพ้นจากบ่วงมาร จักได้พบศาสนา พระเมตไตรยผู้ใจอาริย์ เข้าในสังขาญาณ ตัดบ่วงบาศขาดตรึงตรา[๑๔] “*

ประทุม สุวรรณคังคะ ได้อธิบายประเพณีการเทศน์มหาชาติของภาคใต้ในพุทธศักราช ๒๕๒๘ ไว้ว่า

> *ประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้นั้นไม่แตกต่างจากในภาคกลางมากนัก เรียกว่า ฟังธรรมมหาชาติ หรือ ฟังเทศน์มหาชาติเหมือนกับภาคกลาง การกำหนดวันเวลาการเทศน์มหาชาตินั้นไม่แน่นอน มักนิยมทำหลังเสร็จการทำนาแล้ว ทางวัดจะกำหนดวันเทศน์มหาชาติในโอกาสที่จะหาเงินบำรุงวัด ระยะเวลาในการเทศน์มหาชาติมีกำหนด ๓ วันเหมือนในภาคกลาง วันแรกเทศน์พระธรรมวัตร หรืออาจมีเทศน์พระมาลัยด้วย วันที่สองเทศน์คาถาพัน เมื่อจบการเทศน์แต่*

---

[๑๔] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมของชาวภาคใต้,” ใน **วรรณกรรมทักษิณ, วรรณกรรมปริทัศน์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗), ๖๒.

ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์บรรเลงหรืออาจมีมหาชาติทรงเครื่อง [๑๕] สลับ ในการบูชากัณฑ์เทศน์มักใช้ดอกบัวพันดอก เทียนพันเล่ม มีด้ายสายสิญจน์โยงระหว่างธรรมาสน์ที่พระเทศน์มายังอ่างน้ำมนต์ การเทศน์มหาชาติมีเนื้อหาในการเทศน์เหมือนกับสำนวนร่ายยาวของภาคกลาง[๑๖]

บางครั้งพระเทศน์เป็นสำเนียงภาคใต้เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความพอใจและเพื่อทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่าการเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นภาคใต้มีลักษณะที่น่าสนใจหลายประการ อีกทั้งยังมีลักษณะเนื้อหาที่เหมือนกับภาคกลางจึงเป็นเรื่องที่น่านำไปศึกษาต่อไปว่าในปัจจุบันประเพณีการเทศน์มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมอย่างไร

ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติในภาคใต้ไม่ได้รับความนิยมเหมือนภาคอื่น ๆ ไม่ได้จัดเทศน์เป็นประจำทุกปี ในบางครั้ง ได้มีการนิมนต์พระจากภาคกลางลงไปเทศน์ เนื่องจากพระที่เทศน์มหาชาติในท้องถิ่นภาคใต้มีจำนวนน้อย นอกจากนั้นเวสสันดรชาดกที่ใช้เทศน์ก็เป็นฉบับของภาคกลางคือฉบับของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องนี้จึงเป็นเหตุให้เวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้สูญหายไปมาก

การที่พบต้นฉบับมหาเวสสันดรชาดกอยู่กระจัดกระจายตามวัดและตามสถาบันการศึกษาต่างๆทำให้เห็นว่ามหาเวสสันดรชาดกเคยได้รับความนิยมมากในภาคใต้ แต่ในปัจจุบันต้นฉบับที่พบมีไม่มากนัก ได้แก่ พระมหาชาดก ฉบับวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา คัดลอกและเก็บรักษาไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา และมหาเวสสันดรชาดก ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา ทั้ง ๒ ฉบับนี้มีครบ ๑๓ กัณฑ์ และมีผู้นำไปศึกษาแล้ว นอกจากนั้นต้นฉบับที่พบส่วนมากชำรุดเสียหายมีไม่ครบทั้ง ๑๓กัณฑ์ บางฉบับเหลือเพียงกัณฑ์เดียว ต้นฉบับที่พบส่วนมากเป็นหนังสือบุดขาวเขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทย จังหวัดที่พบต้นฉบับมหาเวสสันดรชาดก ได้แก่ จังหวัดสงขลา

---

[๑๕] มหาชาติทรงเครื่อง เป็นการแสดงลิเกสลับกับพระเทศน์ เมื่อพระเทศน์ชาดกไปหนึ่งผูก ลิเกก็จะแสดงไปตามเรื่องราวที่พระเทศน์นั้น เพื่ออธิบายเรื่องที่พระสอนให้เข้าใจเป็นรูปธรรม ผู้แสดงจะแต่งกายเป็นตัวละครต่างๆ เช่น ชูชก เวสสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี พระฤาษี เป็นต้น. ดู ดำรง หนูทอง. “ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เอกลักษณ์ลิเกภาคใต้”. **ศิลปวัฒนธรรม**, มกราคม, ๒๕๓๕

[๑๖] ประทุม สุวรรณคังคะ, “การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับถิ่นใต้ จากต้นฉบับวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๒๘), ๕๔-๕๖.

จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง จังหวัดชุมพร และจังหวัดภูเก็ต[๑๗] การที่ต้นฉบับของเวสสันดรชาดกภาคใต้ส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดมาก มีฉบับสมบูรณ์จำนวนน้อย ทำให้ไม่มีผู้ศึกษานำไปศึกษาอย่างจริงจัง

แม้ว่าเวสสันดรชาดกท้องถิ่นภาคใต้จะมีจำนวนน้อย แต่ก็มีบางสำนวนที่มีเนื้อหามากพอที่จะแสดงลักษณะความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะนำมาศึกษา สำนวนที่ผู้ศึกษาเลือกมาศึกษาคือ

ฉบับแรกเป็นฉบับที่ไม่ปรากฏที่มา เก็บรักษาที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่าฉบับทักษิณคดีศึกษา มีเนื้อความไม่สมบูรณ์ขาดตอนต้นเรื่อง เนื้อความเริ่มตั้งแต่ตอนที่พระเวสสันดรประทานช้างจนถึงตอนจบของเรื่อง

ฉบับที่สอง เวสสันดรชาดก ฉบับของนายจาบ นาบจาบ อยู่บ้านเลข๗๐ หมู่ ๖ ตำบล นาหลวงเสน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มอบให้นางสาวถนอม สุขยิ่ง นำไปมอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๒๖ มหาชาติสำนวนนี้มีเนื้อความที่เริ่มตั้งแต่ต้นเรื่องจนถึงชูชกพบพระเวสสันดรเพื่อขอสองกุมาร

ทั้งสองฉบับข้างต้นเป็นหนังสือบุดขาว มีตัวเขียนเป็นอักษรราวสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้ศึกษาได้นำมาปริวรรต เหตุที่ผู้ศึกษาได้เลือกสองสำนวนนี้เพราะมีข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้แทรกอยู่

สำนวนสุดท้ายคือมหาราชคำฉันท์ เป็นฉบับที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลาพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ จากหนังสือบุดขาวพบที่จังหวัดภูเก็ต จำนวน ๓ ฉบับ ต้นฉบับมหาราชคำฉันท์ที่ได้จากนางเอมอร คูหา มีผู้นำมาปริวรรตในชุดวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ มหาราชคำฉันท์นี้ นอกจากจะเป็นฉันท์ที่มีความยาว ยังถูกต้องตามฉันทลักษณ์และมีความไพเราะไม่ด้อยกว่างานของกวีราชสำนัก[๑๘] เหตุที่ผู้ศึกษาเลือกมาศึกษาเพราะมีข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้แทรกอยู่เช่นเดียวกัน นอกจากนั้นผู้ศึกษายังประสงค์ที่จะศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมภาคกลางที่มีผลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ด้วย

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่สอดแทรกในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มี อาทิ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดี

---

[๑๗] สถาบันราชภัฏภาคใต้, **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐), ๓๑๕-๓๑๙.

[๑๘] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "วรรณกรรมทักษิณประเภทคำฉันท์,"ใน **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗), ๓๐๘.

ศึกษา ในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยไถ่ตัวสองกุมารจากชูชกแล้วจึงสั่งให้มีการจัดบายศรีสู่ขวัญสองกุมาร และในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบปรากฏตอนที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีอภิเษก

นอกจากนั้นเวสสันดรชาดกยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของคนถิ่นใต้กับธรรมชาติแวดล้อม ดังเช่นในตอนที่กล่าวถึงกล้วยพันธุ์ต่างๆ

ขนุนขนันเรียงราย *เฟืองไฟทรสาย*
กล้วยกล้ายพังลาตานี ***กล้วยขมกล้วยนมราชสีห์***
งาช้างลูกรี ***ทองดีแลทองอีปัน***
กล้วยลไลยกล้วยไข่กล้วยกลัน *ตีนเต่าลูกสั้น*
สระภันอันมีในดง

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

การบอกชื่อกล้วยพันธุ์ต่างๆนี้แสดงให้เห็นความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นภาคใต้ ในภาคใต้มีกล้วยอยู่หลายชนิดนับว่ามากกว่าในภาคอื่นๆ จึงเป็นแรงบันดาลใจทำให้ผู้ประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่องนำชื่อพันธุ์กล้วยมากล่าวไว้ในวรรณกรรมด้วย

ในมหาราชคำฉันท์มีการสอดแทรกชื่อพันธุ์ผลไม้ที่มีปรากฏในท้องถิ่น เช่น ชะมัง ดังความว่า

ปรูปรางมะซางส้ม *กท[๑๙]**มัง**[๒๐]ตะโกการ*
แตงแต้วมะตองตาล *แลประดู่กมะเดื่อดง*

(มหาราชคำฉันท์)

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้สองสำนวนแรก ใช้สำนวนโวหารตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม ใช้คำภาษาถิ่นทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย และเห็นภาพได้ทันทีโดยไม่ต้องตีความ เช่นตอนที่ชูชกถูกสุนัขของพราหมณ์เจตบุตรไล่ ความว่า

*ไอ้เฒ่ารึง**เร่งรัง*** *เล่นเซซังขึ้นต้นไม้*

---

[๑๙] กท = กทลี, กล้วย

[๒๐] มัง = ชะมัง ใบมีกลิ่นคล้ายแมงดา (ภาษาถิ่นเรียกทำมัง)

*ไอ้สิงวิ่งเข้า**ขบ*** *เฒ่าบัดซบลมยักหาย*

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

ตัวอย่างคำท้องถิ่นใต้ในความข้างต้น ได้แก่ คำว่า “ขบ“ หมายถึง “กัด” รึงรัง หมายถึง รุงรัง หรือ ไม่รอบคอบ,สะเพร่า

ในมหาราชคำฉันท์มีสำนวนโวหารที่ต่างกับสองฉบับแรกกล่าวคือมีการเลือกสรรคำสูงคือศัพท์บาลีสันสกฤต และมีการใช้สำนวนตามขนบของราชสำนัก เช่น

โพ้นพิศทารกบุตรวิสุทธิวรกา-
ยินทรีพิลาสา *พิลาส*
เพ็ญพักตรเพียงบรณนวลจนชนพิกาษ
เงางามวโรภาส *พิมล*
เฉกชาตินึกขสวรรค์ภัณฑพิพิธสลนน
เพลิงลายละลายบน *อุกา*
สุงศรีสินปกไหมประไพวรประภา
สดสอดสายตา *ธำรง*
เสียมสายสมสิริราชพิลาสลอรองค์
คิ่วค้อมขนงกง *กุทัณฑ์*
พิศเนตรคือนิลนัยน์อำไพยพิมลมัน
ปรางเปรียบสุวรรณอัน *ลำยอง*
นาสาสวยดุจองค์รัตนรอง
เอี่ยมโอษฐนิโครทอง ผลา
ฯลฯ

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่านอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเลือกใช้คำศัพท์สูงของกวีแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึง การใช้โวหารเปรียบเทียบ ในการเปรียบความงามของส่วนต่างๆ ของสองกุมารซึ่งมีลักษณะเป็นการเปรียบในวรรณคดีแบบแผน แสดงให้เห็นการรับเอาขนบนิยมในการแต่งวรรณคดีราชสำนักมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่น

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้งสามสำนวนที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษา มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้แทรกอยู่อย่างชัดเจน มีลักษณะทางวรรณศิลป์ทั้งที่ได้รับขนบจากภาคกลางและที่เป็นขนบของท้องถิ่น อีกทั้งยังไม่มีผู้ใดนำมาศึกษาอย่างละเอียด ผู้ศึกษาจึงเลือกเวสสันดรชาดกทั้งสามสำนวนดังกล่าวมาศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะและคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๓.วัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า

๑.เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวนกับนิบาตชาดก

๒.เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กลวิธีการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ และวรรณศิลป์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน

๓.เพื่อศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมของภาคใต้ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน

๔.เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

<u>งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษามหาชาติท้องถิ่นภาคใต้</u>

ประทุม สุวรรณคังคะ(๒๕๒๖) [๒๑] ใน “ การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับถิ่นใต้ จากต้นฉบับวัดมัชฌิมวาส สงขลา” ศึกษาเรื่องความเป็นมาของต้นฉบับ ที่มีการเรียกชื่อเรื่องว่าพระมหาชาดก ลักษณะการบันทึกและลักษณะอักษร อักขรวิธี คุณค่าด้านวรรณศิลป์ และด้านสังคม ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการบันทึกต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นการบันทึกตามเสียงและสำเนียงของคำภาษาถิ่นเป็นหลัก โดยไม่มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอักขรวิธีที่แน่นอน อย่างไรก็ตามข้อมูลที่นำมาศึกษามีความงามทางวรรณศิลป์ และมีคุณค่าในทางสังคม สะท้อนสภาพสังคมท้องถิ่นภาคใต้ในด้านต่าง ๆ เช่น คติความเชื่อ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว บทลงโทษสมัยโบราณ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิธีการรักษาโรคแผนโบราณ

---

[๒๑] ประทุม สุวรรณคังคะ, “การศึกษาเวสสันดรฉบับถิ่นใต้ จากต้นฉบับวัดมัชฌิมวาส จังหวัดสงขลา” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘).

นันทวรรณ์ พวงจิตร(๒๕๓๓) [๒๒] ใน “ การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับจังหวัดพังงา” ศึกษาประวัติ วรรณศิลป์ คุณค่าด้านวัฒนธรรม ตลอดจนการเปรียบเทียบลักษณะร่วมและลักษณะต่างระหว่างมหาเวสสันดรชาดกฉบับจังหวัดพังงากับพระมหาชาดกจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า อักษรที่ใช้บันทึกเป็นอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและบันทึกตามเสียงภาษาถิ่น วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆได้อย่างชัดเจน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพระมหาชาดกพบว่าพระมหาชาดกน่าจะเป็นต้นเค้าของมหาเวสสันดรชาดกจังหวัดพังงา เพราะพระมหาชาดกมีอายุเก่าแก่กว่า และคล้ายคลึงกันบางอย่าง เช่น คำพูดของตัวละครบางตัว แต่รายละเอียดในเนื้อเรื่องมหาเวสสันดรชาดกจังหวัดพังงาบรรยายได้ชัดเจนกว่าพระมหาชาดก

<u>งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามหาชาติท้องถิ่นอื่นๆ</u>

มณี พยอมยงค์ (๒๕๑๙)[๒๓]ในเรื่อง “ วิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องมหาชาติ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้” ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา อิทธิพลต่อท้องถิ่นและเปรียบเทียบลักษณะการแต่ง เนื้อเรื่อง สำนวนโวหาร พฤติกรรมของตัวละครในแต่ละภาค ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษามหาชาติถิ่นต่างๆ ผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า ลักษณะคำประพันธ์ของมหาชาติทั้ง ๔ ภาคมีลักษณะดังนี้ ภาคกลาง ความยาวของร่ายวรรคหนึ่งจะยาวกว่าของภาคอื่น มหาชาติภาคอีสานมีสัมผัสน้อย มหาชาติภาคเหนือนิยมสัมผัสใน และมีเนื้อความแต่ละวรรคสั้น มหาชาติภาคใต้แต่งกาพย์แทรกไว้ในบางตอน ในด้านสำนวนโวหาร กวีภาคกลางนิยมใช้ศัพท์บาลี – สันสกฤต และสำนวนโวหารสละสลวยมาก ส่วนมหาชาติของภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้นั้น ใช้สำนวนโวหารท้องถิ่น ไม่สละสลวยเท่าภาคกลางแต่สื่อให้คนทั่วไปเข้าใจง่าย การพรรณนาสถานที่ มหาชาติภาคกลางพรรณนาความงามของธรรมชาติเป็นการพรรณนาธรรมชาติไปตามจินตนาการของกวี มหาชาติภาคเหนือ ภาคใต้และภาคอีสานพรรณนาความงามธรรมชาติอย่างสมจริง ด้านสังคมวิทยา มหาชาติภาคใต้และภาคกลางมีลักษณะเป็นสังคมเมืองที่ไม่มีความใกล้ชิดเอาใจใส่ต่อคนข้างเคียง มหาชาติภาคเหนือและภาคอีสานมีลักษณะเป็นสังคมชนบทมากที่สุด

---

[๒๒] นันทวรรณ์ พวงจิตร, “การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับจังหวัดพังงา” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๓).

[๒๓] มณี พยอมยงค์ , “การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙).

ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๒๖) [๒๔] ได้ศึกษาเรื่องมหาชาติลานนา ในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น ศึกษาทั้งในเชิงสังคม มานุษยวิทยา ปรัชญา และสุนทรียศาสตร์ ศึกษาการใช้ภาษา เปรียบเทียบความเป็นมาของมหาชาติภาคกลางและมหาชาติลานนา ตลอดจนการ ศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรมที่มีผลต่อบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยของตัวละครในมหาชาติลานนา ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีท้องถิ่นได้อย่างกว้างขวางขึ้น ผลการศึกษาพบว่ามหาชาติลานนาทั้ง ๕ สำนวน ในภาพรวมคล้ายคลึงกัน มีเนื้อความแตกต่างกันบ้างในเรื่อง ภาษา การใช้คำ สำนวน รายละเอียดปลีกย่อยบางตอนของเรื่องที่มีเนื้อความเกี่ยวกับสภาพเกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งผู้แต่งพยายามสอดแทรกในวรรณกรรม มหาชาติลานนามีความเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์ งานวิจัยฉบับนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการศึกษาแนวคิด วิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แทรกอยู่ในวรรณกรรม

สมาน โซ๊ะเหม(๒๕๒๘) [๒๕] ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาชาติฉบับเมืองเพชร กัณฑ์ชูชก” ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและอักขรวิธีที่ปรากฏในมหาชาติเมืองเพชรสำนวนต่างๆ วิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพทางสังคมในมหาชาติเหล่านั้น แสดงให้เห็นค่านิยม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆของชาวเพชรบุรีว่าเกิดจากการผสมผสานระหว่าง พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ วิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์ และศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องระหว่างมหาชาติฉบับเมืองเพชรกัณฑ์ชูชก สำนวนหมอปาน กับฉบับหลวงวัดสังข์กระจาย พบว่าต้นฉบับที่นำมาศึกษาจารด้วยอักษรขอมหลายสมัย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงหลังสมัยรัชกาลที่ ๖ นอกจากนี้ มหาชาติเมืองเพชร กัณฑ์ชูชกยังมีสำนวนโวหารที่โลดโผน และผู้เขียนได้สันนิษฐานว่าสำนวนหมอปานน่าจะเป็นต้นแบบของมหาชาติฉบับหลวงสำนวนวัดสังข์กระจาย

---

[๒๔] ประคอง นิมมานเหมินท์, **มหาชาติลานนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น.** (กรุงเทพ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖).

[๒๕] สมาน โซ๊ะเหม, “มหาชาติฉบับเมืองเพชร กัณฑ์ชูชก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘).

อนุภา อัศวปิยานนท์(๒๕๒๘) [๒๖] ในเรื่อง"การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน วัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์" ศึกษารูปอักษรและอักขรวิธีของอักษรธรรมอีสานที่ใช้บันทึกเวสสันดรชาดกฉบับที่นำมาศึกษา ศึกษาภาษาถิ่นโบราณ คำศัพท์ สำนวนโวหารและศิลปะการใช้ภาษา ตลอดจนค่านิยมทางสังคม ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีคติธรรมคำสอน และแนวความคิดในด้านการเมืองบางประการของคนในท้องถิ่น ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ผู้แต่งมหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสานให้ความสำคัญกับการสร้างตัวละครมาก คือ ได้สร้างตัวละครให้มีลักษณะนิสัยเป็นชาวอีสานอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกันก็สอดแทรกวิถีชีวิตของชาวอีสานไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ตลอดทั้งเรื่อง

ผ่องศรี ยอดสกุล (๒๕๓๑) [๒๗] "ศึกษามหาชาติเมืองเพชรบุรี สำนวนวัดเกาะ" จำนวน ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย ศึกษาเปรียบเทียบกับมหาชาติฉบับหลวงในด้านที่มาของเนื้อเรื่อง รายละเอียดของเนื้อความ รูปแบบคำประพันธ์ ตัวละคร ศิลปะการใช้ภาษาวรรณศิลป์ สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี ผลการศึกษาสรุปได้ว่า มหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี สำนวนวัดเกาะนี้มีเนื้อเรื่องเหมือนกับมหาชาติฉบับหลวงเป็นส่วนใหญ่ สภาพสังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติเมืองเพชรบุรีที่นำมาศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายในด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ วัฒนธรรมทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมทางภาษา สถาบันสังคมและสุนทรียภาพ นอกจากนี้มหาชาติเมืองเพชรบุรี สำนวนวัดเกาะ ยังเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีความงามทางวรรณศิลป์ทั้งในด้านเสียงและความหมาย

สิญจนา จิระเกียรติ (๒๕๓๑) [๒๘]"ศึกษามหาชาติเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน" จากต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน จารด้วยอักษรขอมไทยจำนวน ๕สำนวน ศึกษารูปแบบคำประพันธ์ วรรณศิลป์ และสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวเมืองเพชรบุรี พบว่า มหาชาติเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน ทั้ง ๕

---

[๒๖] อนุภา อัศวปิยานนท์, "การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน วัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘).

[๒๗] ผ่องศรี อดสกุล, "มหาชาติเมืองเพชรบุรี สำนวนวัดเกาะ" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑).

[๒๘] สิญจนา จิระเกียรติ, "การศึกษามหาชาติเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑).

สำนวนที่เลือกมาศึกษานั้นแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาวหรือกลอนเทศน์ คำที่กวีเลือกใช้ส่วนใหญ่เป็นคำง่าย ตรงไปตรงมา นิยมใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ มีการเล่นคำเล่นอักษร และใช้ความเปรียบ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สรุปสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในมหาชาติว่าเกิดจากการผสมผสานระหว่างคติทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์

ธัญญาภรณ์ ภู่ทอง (๒๕๔๔)[๒๕] "ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ" ซึ่งเป็นฉบับที่แต่งขึ้นเพื่อให้ภิกษุหรือผู้รู้ใช้สวดอ่าน ศึกษาวิเคราะห์ตัวอักษร และอักขรวิธีที่ใช้ในการบันทึกต้นฉบับ คุณค่าวรรณศิลป์ และคุณค่าด้านสังคม ผลการศึกษาพบว่าต้นฉบับนี้แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้อักษรไทยบันทึก มีคำศัพท์ภาษาถิ่นและคำโบราณปะปนอยู่บ้าง การบันทึกนั้นบันทึกตามเสียงสวดอ่าน จึงทำให้อักขรวิธีต่างจากปัจจุบัน สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏ สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาในด้านต่างๆเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีที่สัมพันธ์กับศาสนา เห็นค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อของคนไทยในสมัยก่อน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นว่างานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่น ส่วนใหญ่ศึกษาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมร่วมกับการศึกษาเชิงวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรม เช่น เนื้อเรื่อง รูปแบบ ภาษา ตลอดจนลักษณะร่วมและลักษณะต่างของมหาชาติท้องถิ่นสำนวนต่างๆ แนวทางการศึกษาวิจัยดังกล่าวเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา ซึ่งได้เลือกศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน ที่ผู้ศึกษาเลือกนำมาศึกษานั้นยังไม่เคยมีผู้ศึกษามาก่อนดังกล่าวแล้วข้างต้น

๕.ขอบเขตของการวิจัย

๕.๑ศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน คือ

๑. เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา เป็นหนังสือบุดขาว ผู้ศึกษาได้นำมาปริวรรต

๒.เวสสันดรชาดก ฉบับของนายจาบ เป็นหนังสือบุดขาว ผู้ศึกษาได้นำมาปริวรรต

---

[๒๕] ธัญญาภรณ์ ภู่ทอง, "ศึกษาวิเคราะห์กลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔).

๓.มหาราชคำฉันท์ ฉบับที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลาพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖

๖.วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาค้นคว้าตามวิธีวิจัยเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑.ศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.ศึกษาค้นคว้างานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๓..เก็บข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้

๔.ศึกษาตามวัตถุประสงค์

๕.สรุปผลการศึกษา ค้นคว้า อภิปรายผลและเสนอแนะ

๗.แหล่งข้อมูล

<u>ข้อมูลเอกสาร</u>

๑.สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

๒.สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ

๓.หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยทักษิณ

๔.สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

๕.ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

๖.หอสมุดแห่งชาติ

<u>ข้อมูลทางคติชน : สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้</u>

๑.จังหวัดสงขลา

๒.จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔.จังหวัดพัทลุง

๕.จังหวัดภูเก็ต

๘.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กับนิบาตชาดก

๒.ทำให้เห็นคุณค่าทางวรรณคดีของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

๓.ทำให้เห็นสภาพสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ในอดีต

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จำเป็นต้องรู้ภูมิหลังของภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี เนื่องจากผู้แต่งได้นำข้อมูลจากสังคมและสภาพแวดล้อมสอดแทรกเข้าไปในวรรณกรรมด้วย

๑ สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ภาคใต้

สภาพภูมิศาสตร์

ดินแดนภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทร โดยทั่วไปเราจะเรียกภาคใต้ว่า “ปักษ์ใต้” หรืออดีตเคยเรียกว่า “ปากใต้” คำทั้งคู่มีความหมายเหมือนกันคือ หมายถึง ฝ่ายใต้ ส่วนใต้ หรือข้างใต้

ลักษณะภูมิประเทศภาคใต้แตกต่างไปจากภาคอื่น คือภาคใต้มีลักษณะแคบยาวเป็นแผ่นดินต่อเนื่องจากภาคกลาง เป็นฝั่งทะเลสองด้าน มีที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ตรงกลางเป็นทิวเขาเสมือนกระดูกสันหลังของคาบสมุทร อาจจะกล่าวได้ว่าภาคใต้ของไทยตั้งอยู่ระหว่างสองมหาสมุทรอันยิ่งใหญ่ คือทะเลอันดามันอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย และอ่าวไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของทะเลแปซิฟิก และเป็นเส้นทางติดต่อสัญจรของชนชาติต่างๆทั้งใกล้ไกลมาเป็นเวลาช้านาน[๑]

สภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวของชาวใต้ทำให้เกิดอาชีพสำคัญของชาวไทยภาคใต้ ได้แก่ การประมง และการเกษตร[๒] นอกจากนั้นยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์พืชและพันธุ์ปลา

---

[๑] เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๔๐, ๒๓.

[๒] รัชดา เสพมงคลเลิศ, “จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ , ๒๕๓๕), ๑๓.

ประวัติศาสตร์ภาคใต้[๗]

ประวัติศาสตร์ภาคใต้ในยุคเริ่มแรก

ภาคใต้มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ ภาคใต้มีชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ๒ พวกคือชนชาวถ้ำ และ ชนชาวน้ำ ในพุทธศตวรรษที่ ๕-๙ ภาคใต้มีลักษณะชุมชนอยู่บน เนิน (ควน)และ อยู่กันอย่างกระจัดกระจายตามแนวสันทราย และแนวลำน้ำแบบพื้นเมืองยังมีการสืบทอดการทำและใช้เครื่องมือหินและ ภาชนะ ดินเผา แต่มีการเปลี่ยนรูปให้เหมาะแก่การใช้สอยมากขึ้นมีเทคโนโลยีการทำและใช้เครื่อง มือโลหะเป็นของมีคมแทนหิน ใช้เตาเชิง กรานแทนหม้อ สามขา ในสมัยนี้เริ่มมีการติดต่อกับชุมชนสมัยประวัติศาสตร์จากดินแดนโพ้นทะเล เช่น จีน อินเดีย

ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙ – ๑๒ ชุมชนมีลักษณะที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มๆภายใต้ระบบสังคมและการปกครองอันเดียวกัน ผู้คนสมัยนี้ยังนิยมตั้งถิ่นฐานบนเนินบริเวณที่ราบริมฝั่งน้ำและบนสันทรายชุมชนบางแห่งได้ปรับตัวให้เป็นเมืองท่าและบางแห่งเริ่มต้นเป็นสถานีการค้าและอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของชาวภาคใต้ในช่วงนี้ยังปรากฏวัฒนธรรมแบบพื้นเมืองเดิมอย่างเข้มข้นขณะเดียวกันก็ได้รับเอาอิทธิพลอารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์ของชุมชนโพ้นทะเลเช่น อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย กรีก และจีน เป็นต้น

และในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๘ หรือต้นพุทธศตวรรษที่๑๙ ลักษณะชุมชนมีหลายๆ ชุมชนอยู่ภายใต้ระบบสังคมและการเมืองแบบเดียวกัน โดยมีองค์กรกลางเป็นศูนย์กลางการปกครองแบบนครรัฐ นักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดีบางท่านเรียกสมัยนี้ว่า สมัยวัฒนธรรมศรีวิชัย หรืออาณาจักรศรีวิชัยและอาณาจักรตามพรลิงค์ ชุมชนสมัยนี้มีสถาบันการปกครองและสถาบันศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสถาบันศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสถาบันทั้ง ๒ นี้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศโพ้นทะเลบางชุมชนได้พัฒนาถึงขั้นมีคันดูเมืองมีการพัฒนาชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม และพัฒนาเป็นเมืองท่าเพื่อการค้าขายกับชุมชนภายนอกโดยเฉพาะกับตะวันออกกลางและจีนเป็นช่วงที่มีการแย่งกันคุมเส้นทาง เดิน เรือเพื่อการค้าขายชุมชนที่เป็นเมืองท่าสำคัญ ๆ และเป็นช่วงที่ศาสนาและวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยศาสนา ดังกล่าวฝังรากอย่างมั่นคงและแผ่คลุมทั่วภาคใต้

---

[๗] http://www.tsu.ac.th/ists/southern_history

ภาคใต้สมัยประวัติศาสตร์ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๔ ในช่วงสี่ศตวรรษระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔การเคลื่อนย้ายของชาวสยามจากภาคกลางและภาคเหนือ ลงสู่ภาคใต้พร้อม กับการขยายตัวของการ "สร้างป่าให้เป็นนา"เป็นการวางรากฐานของชุมชนเกษตรกรรมที่ปลูก ข้าวนาลุ่มเป็นพืชหลัก ปลูกผัก สวนครัวพืชผลไม้เมืองร้อนอื่น ๆ รวมทั้งดงตาล ป่ายาง และไผ่สีสุกซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญก่อนหน้านั้น การปลูกข้าวบน ที่ดอน เชิงเนิน และการทำไร่เลื่อนลอยก็ยังมีอยู่อย่างหนาแน่นตามภูมิประเทศ ที่เหมาะสม การสร้างบ้าน ทรงไทยใต้ถุนสูงตามแหล่งชุมชนใหม่เริ่มปรากฏขึ้นมีการฟื้นฟูพุทธศาสนามหานิกายลัทธิลังกาวงศ์ขึ้นใหม่พร้อม ๆ กับการกระชับอำนาจ จาก หัวเมืองใหญ่ในภาคใต้เข้าสู่ส่วนกลางโดยลดอำนาจเมือง นครศรีธรรมราช ซึ่งเคยมีอำนาจจากปาหังถึงอยุธยา ลงเป็นหัวเมือง พระยานคร และ หัวเมืองเอกปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีการแบ่งดินแดนภาคใต้ออกเป็นสี่หัวเมืองเป็นอิสระจากกันคือ นครศรีธรรมราช พัทลุง ไชยา และชุมพร พร้อม กับส่งเชลยศึกจากล้านนาจำนวนหนึ่งลงมาตั้งถิ่นฐานที่ไชยา นครศรีธรรมราช และพัทลุง ชุมชนเกษตรกรรมแบบยัง ชีพที่เพียงพอในตัวเองเริ่มก่อตัวขึ้นโดยมีวัดในพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเชื่อมโยง ชุมชนเข้ารัฐโดยมี ข้าหลวงและ พระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมมาจากอยุธยาเป็นสื่อกลาง มีการกัลปนาข้าพระโยมสงฆ์ ไร่นา ต้นตาล และ ทรัพย์มีค่าต่าง ๆ สำหรับทำนุ บำรุงศาสนา ความมีเสถียรภาพของชุมชนเกษตรกรรมแบบชาวพุทธเริ่มก่อตัว และขยายออก ไปทั่วภาคใต้ ในขณะที่ดินแดนภาคใต้ เริ่มมีความไม่ปลอดภัยจากการคุกคามของอิทธิพลภายนอกคือพวก "แขกสลัด" ที่หันไป นับถือศาสนาอิสลามทำการค้าและมีพลังอำนาจเข้มแข็งขึ้น การคุกคามเริ่มรุนแรงขึ้นระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๓

เอกสารพื้นเมืองกล่าวถึงแขกสลัดมุสลิมที่รุกรานภาคใต้ไว้ด้วยกันหลายพวก คือ "อาแจะ อาหรู " และ "อุชงคตหนะกับยักษ์ตีชวา" ซึ่งเป็นโจรสลัดบริเวณช่องแคบมะละกา และน่านน้ำของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีภูมิ ลำเนาอยู่ทั้งในเกาะสุมาตรา เกาะเซลีเบส และปลายแหลมมลายู การรุกรานของพวกนี้มีทั้งการปล้นสะดมชุมชนชาวพุทธในพัทลุงและนครศรีธรรมราช มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน บริเวณปากแม่น้ำที่มีชัยภูมิเหมาะที่จะป้องกันตัวเอง ทำให้ชุมชนเกษตรกรรมแบบ พุทธศาสนาได้รับความเสียหายต้องย้าย ชุมชนไปอยู่ในบริเวณห่างฝั่งและมีความปลอด ภัยมากขึ้นทำให้เมืองพัทลุงทางชายฝั่ง ทะเลตะวันตกของลุ่มทะเลสาบสงขลาสลายตัวไปตั้งตัวเมืองใหม่ทางฝั่ง ตะวันตก และการเข้ามาสถาปนาอำนาจของพวกมุสลิม ในเมืองต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปัตตานี สงขลา สตูล จะนะ และ ไทรบุรี ทำให้ลุ่มทะเลสาบสงขลากลายเป็นขอบรอยต่อระหว่างชนสองเชื้อ ชาติและสองวัฒนธรรม คือวัฒนธรรมชาว พุทธ ในสังคมชาวนาและวัฒนธรรมอินเดียและการประมงชายฝั่ง ชาวมุสลิมบางแห่งหันไปทำการเกษตรและกลายเป็นชาวนาไปก็มี

ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่๒๒ชาวตะวันตกได้เข้ามาติดต่อและผูกขาดการค้าในเมืองต่างๆในภาคใต้เป็นต้น ว่าเมืองปัตตานี เมือง นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ไชยา และถลาง ชาวตะวันตกที่เข้ามามี ๒ชาติที่มีบทบาทสำคัญ คือ ชาวดัตช์หรือ ฮอลันดา และ ชาวอังกฤษ การเข้ามาของชาวตะวันตกมีผลกระทบต่อทางภาคใต้ไม่มากนักทั้งทาง ด้านการเมือง การค้าและวัฒนธรรม และในที่สุดก็ล่าถอยกลับไปเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของกรุงศรีอยุธยาในทศตวรรษ ๒๒๓๐

ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ชาวจีนเริ่มเข้าติดต่อกับภาคใต้ทั้งทางด้านการค้าและเข้ามาตั้งถิ่นฐานตัวอย่างการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในยุคนี้ ได้แก่ หลิมโต๋เคี่ยมที่ปัตตานี จีนเหยียงที่สงขลา และจีนปาด ที่นครศรีธรรม- ราช ซึ่งนับได้ว่าเป็นยุคเริ่มแรกของการเข้ามาทางภาคใต้ของชาวจีน แต่ยังไม่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมภาคใต้มากนัก ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในเอเชียตะวันออก เฉียงใต้เกือบทั้งหมดไม่ใช่พวกบัณฑิตจีนหรือพวกปัญญาชนชั้นสูง วัฒนธรรมจีนที่แพร่เข้ามาในบริเวณนี้จึงเป็นวัฒนธรรมจีนที่แพร่เข้ามาในบริเวณนี้จึงเป็นวัฒนธรรมของจีนทางใต้ที่เกี่ยวกับการค้าตาม ระบบกงสี หรือฮอง และการรวมกลุ่มแบบอั้งยี่ของจีนมากกว่าอย่างอื่น

<u>ภาคใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕</u> ตั้งแต่สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ผู้คนและวัฒนธรรมภาคใต้มีเอกลักษณะเฉพาะของตนเอง ๒ แบบ กลุ่มแรก คือ ชุมชนชาวพุทธที่นับถือพุทธศาสนา มีวัดศาสนสถานและพระในพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชนมีอาชีพหลักทางการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าวนาลุ่มสร้างบ้านเรือนแบบใต้ถุนสูงบริเวณที่ดอนและสันทรายใกล้แหล่งเพาะ ปลูก เลี้ยงสัตว์จำพวก วัว ควาย ไว้ใช้งาน และ เป็ด ไก่ห่าน ไว้เป็นอาหารมีการปลูกพืชผัก สวน ครัวและพืชสมุนไพรต่างๆเพื่อใช้ประกอบอาหารและยารักษาโรคมีการทอผ้าใช้เองจับปลาตามแหล่งน้ำใกล้ ชุมชนมีปัจจัยยังชีพพอเพียงในตัวเอง มีการติดต่อ กับ ชุมชนอื่นอย่างจำกัดและในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยกันชุมชนแบบมีลักษณะเกือบคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง กลุ่มที่สอง คือชุมชนมุสลิมที่อาศัยอยู่ตามปากน้ำริมฝั่งแม่น้ำและแหล่งน้ำต่าง ๆที่สามารถติดต่อกับโลกภาย นอกได้ มีสุเหร่า หรือมัสยิด และผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง นิยมสร้างบ้านเรือนติดกันเป็นชุมชนแออัดประกอบอาชีพทางการค้า และประมงชายฝั่งและเริ่มหันไปทำนาหลังจากตั้งถิ่นฐานนานๆเพื่อความเพียงพอภายในชุมชนของตนแต่ทำได้จำกัดจึงต้องออกทำการค้า บางรายเที่ยวออกปล้นสดมเพื่อชดเชยส่วนที่ขาดแคลนพวกนี้เป็นที่รู้จักในนาม " แขกสลัด " มีการติดต่อกับชุมชนชาวพุทธเพื่อแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์จากทะเลกับข้าวและพืชผลอื่นๆแต่อาศัยอยู่รวมกันแบบ " เสนอจุดร่วมสงวนจุดต่าง "

ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่๒๓ชาวจีนเริ่มอพยพเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและบางพวกก็ตั้งถิ่นฐานทางภาคใต้บ้างก็เข้ามาในฐานะผู้ควบคุมเรือสำเภาหลวง เจ้าหน้าที่ในกรมท่าซ้ายและเจ้าภาษีนายอากรซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประมูลภาษีจากรัฐบาลกลางแล้วไปเก็บภาษีจากราษฎรในท้องที่นายอากรจีนพวกแรก ๆ ได้แก่ นายอากร รังนกนาย อากรบ่อนเบี้ยและนายอากรเตาสุรา

ในครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ มีพ่อค้าอังกฤษจากอาณานิคมบริเวณช่องแคบและอินเดียเข้าติดต่อค้าขายมากขึ้นปีนังกลายเป็นศูนย์การค้าทางปลายแหลมมลายูที่สำคัญของอังกฤษที่เจริญขึ้นมาแทนที่ทำให้ดีบุก เป็ด ไก่ วัว ควาย และสินค้าพื้น เมืองหลายชนิดกลายเป็นสินค้าสำคัญ

ในปีพ.ศ. ๒๓๘๙ รัฐบาลกลางได้ยกเลิกการผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้าแต่หันไปเรียกเก็บภาษีต่าง ๆโดยใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรชาวจีนแทน เช่น อากรดีบุก อากรเตาสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรรังนก อากรค่าน้ำ (และ ในช่วงนี้ทางหัวเมืองชายฝั่งตะวันตก ชาวจีนเริ่มเข้ามามากเพื่อทำเหมืองแบบเหมืองหาบ)ส่วนหัวเมืองที่ห่างไกลซึ่งไม่มีจีนประมูลผูกขาดเก็บ ภาษีรัฐบาล กลางจึงมอบหมายให้เจ้าเมืองนั้นๆเป็นผู้ผูกขาดเก็บภาษีทั้งหมดยกเว้นค่านา จึงเกิดระบบ "เหมาเมือง" ขึ้นปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ในระยะเดียวกันภาคใต้เริ่มถูกคุกคามอธิปไตยจากจักรวรรดิทุนนิยมอังกฤษมากขึ้นทั้งจากพ่อค้าและ เจ้าหน้าที่รัฐบาล อังกฤษ จนรัฐบาลไทยต้องผ่อนปรนด้วยการทำสัญญาเบอร์นี่ในปี พ.ศ. ๒๓๖๘เพื่อยุติปัญหาขัด แย้งต่าง ๆและทำสัญญาเบาริ่ง ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ เพื่อเปิดประเทศทำการค้าอย่างเสรีกับอังกฤษจากการคุกคามของ อังกฤษและฝรั่งเศสบริเวณชายแดนและ หัวเมืองทำให้รัฐบาลไทยต้องปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตกในทศวรรษที่ ๒๔๓๐ กล่าวคือมีการปฏิรูปการปกครอง ประเทศตาม ระบบ มณฑลเทศาภิบาล มีการเก็บภาษีเป็นของรัฐบาลกลาง การส่งข้าหลวงและขุนนางจากส่วนกลางออกมาปกครอง ในส่วนภูมิภาค มีการสร้างระบบไปรษณีย์ โทรเลข ทาง รถไฟ ทางรถยนต์ การเดินเรือชายฝั่งทั้งสองด้าน มีการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาลและ จัดระบบการศึกษาแบบ ตะวันตก เศรษฐกิจของภาคใต้ก็เริ่มเจริญขึ้นจากการติดต่อค้าขายโดยตรงกับชาติ ตะวันตก โดยมีคนจีน เป็นนายทุน พ่อค้า พ่อค้าคนกลางและผู้ดำเนินการเกือบทั้งหมดจนมีการก่อกบฏของอั้งยี่จีนตามหัวเมือง ชายฝั่งตะวันตก ทำให้ระบบเหมาเมืองสิ้นสุดลงพร้อมกับการมีอำนาจทางเศรษฐกิจของนายเหมืองชาวจีน ทำให้รัฐบาลกลางต้อง อาศัย หัวหน้าต้นแซ่ ชาวจีนที่มีอิทธิพลเป็นพันธ์มิตรกลุ่มอั้งยี่จีนในท้องถิ่นต่างๆมีอำนาจขึ้นมาจากการได้รับการแต่งตั้งให้ เป็นข้าหลวง เทศาภิบาล ผู้ว่าราชการเมือง กรมการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในระดับต่างๆชาวจีนเหล่านี้มี ศักยภาพสูงสามารถ ตอบสนองนโยบาย การผลิตเพื่อการขายหรือส่งออกของรัฐบาลได้

เป็นอย่างดีจึงเกิดการขยาย ตัวทางด้านการผลิตแร่ดีบุกทั่วทั้ง ภาคใต้ การผลิตข้าว เพื่อการส่งออก บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปากพนัง และลุ่มทะเล สาบสงขลา การเริ่มผลิตยางพารา การผลิต สินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ ที่ตลาดโลกต้องการกลุ่มชาวจีนจึงกลายเป็นกลุ่ม นายทุ่นใหญ่ในภาคใต้ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ภาคใต้ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ - ปัจจุบัน หลังพ.ศ. ๒๔๓๐อิทธิพลจากการจัดการศึกษาตามแนวตะวันตกและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่งผลให้ผู้ คน และ วัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสังคมเครือญาติและสังคมร่วมอาชีพค่อยเปลี่ยน สังคมเครือญาติและสังคมร่วมอาชีพค่อยเปลี่ยนเป็นสังคมต่างกลุ่มต่างอาชีพ วัฒนธรรมการร่วมแรงแบ่งปันเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมการแข่งขันซื้อขาย การผลิตที่อาศัยความรู้และความถนัดแบบดั่งเดิม ลดลงทั้งทางด้านปริมาณและ คุณภาพ งานฝีมือที่อุดมด้วยเชิงช่าง และภูมิปัญญาชาวบ้านถูกผลิตภัณฑ์จากโรงงานบีบคั้นให้ ช่างฝีมือ หันมาขาย แรงงานเพื่อความอยู่รอด สงครามการแย่งชิงประชาชนระหว่างระบบทุนนิยมกับระบบสังคมนิยมทำให้คนรุ่นใหม่ดูแคลนวัฒนธรรมดั่งเดิมเห็นผู้ อาวุโสเป็น "เต่าล้านปี" เป็นศาสนา เป็น "ยาเสพติด " เห็นว่า " งานคือเงินเงิน คืองานบันดาลสุข "ปัญหาทาง ลัทธิทำให้ เวลาและ สถานที่ทำกินของชาวบ้านแคบลง เพราะความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจนรัฐต้องเร่ง การวางแผน ครอบครัว ความผูกพันธ์ระหว่าง เครือญาติเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมความ ผูกพันธ์ ระหว่างครูและลูกศิษย์ก็ลดน้อยลง สรุปว่าสถาบันที่เคยเป็นแกน นำสังคมท้องถิ่นลดบทบาท และความสำคัญลงมี วัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนที่ความเจริญทางวัตถุนำความเจริญ ทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเกษตรกรรมการบริโภคแบบสังคมเมืองหลังไหลเข้ามาสู่สังคม ชนบทศิลปะของสังคมเมืองซึ่งรับช่วงมาจากต่างชาติรุกรานเข้าแทนที่วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางด้านสถาปัตยกรรม พาณิชย์กรรม ค่านิยมและโลกทัศน์ การพัฒนาต่างๆ ใช้วิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีเป็นธงนำความเป็นมนุษย์ชาติ

๒ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของภาคใต้

ชาวภาคใต้ดำรงชีวิตโดยปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม มีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากที่ตั้งชุมชนที่มีลักษณะหลากหลาย จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคใต้แต่อดีตกาลเป็นศูนย์กลางทางการค้าของคาบสมุทรมลายู ทำให้เป็นแหล่งรองรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากคนภายนอกที่ใช้เส้นทางผ่าน

คาบสมุทร[๔] การคบค้าระหว่างชุมชนและบุคคลต่างๆ ทำให้คนภาคใต้โดยทั่วไปเป็นคนหูตากว้างขวาง ทันต่อการเปลี่ยนแปลงไม่เกรงกลัวและชอบเผชิญหน้ากับความจริงปืนนักเลง ขณะเดียวกันเป็นคนใจใหญ่ใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้มาเยือน[๕]

ด้านอาชีพ

สังคมชาวใต้เป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพของชาวภาคใต้ส่วนใหญ่คือการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และการประมง การเพาะปลูกทำได้เฉพาะบริเวณที่ลุ่มชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกสามารถทำนาได้มาก นิยมปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก โดยจะใช้พื้นที่นาเกือบทั้งหมดปลูกข้าวเจ้าและแบ่งพื้นที่บางส่วนไว้ปลูกข้าวเหนียวเพื่อไว้สำหรับทำอาหารในงานบุญต่างๆ

ด้านอาหารการกิน

ชาวใต้ส่วนมากรับประทานข้าวเป็นอาหารหลักเพียงวันละ ๒ มื้อ คือ มื้อเช้า และ มื้อเย็น กับข้าวหลักในแต่ละมื้อส่วนมากจะมีรสเผ็ด และมีน้ำแกง และเนื่องจากภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชผักนานาชนิด ผักสดจึงเป็นส่วนประกอบของอาหารทุกมื้อ

ด้านประเพณีและวัฒนธรรม

ภาคใต้มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณและยังคงสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ประเพณีที่สำคัญของชาวภาคใต้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนใต้ เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญนี้มีปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง เช่น นนทกายคำกาพย์ มโนหรานิบาต ฉบับวัดมัชฌิมวาส และพระรถเมรี

ด้านศาสนา

ภาคใต้นับถือศาสนาที่สำคัญ ๓ ศาสนาได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาพราหมณ์ จากหลักฐานทางโบราณคดี ไม่ปรากฏชัดว่าศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่ภาคใต้ตั้งแต่สมัยใด หากถือตามหลักฐานทางโบราณวัตถุที่ค้นพบ เช่น เทวรูปพระวิษณุ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามีพราหมณ์เป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในสมัยที่บริเวณนครศรีธรรมราชเรียกว่า ตามพรลิงค์ บางเมืองมีพราหมณ์ถึง ๑,๐๐๐ คน ในอดีต

---

[๔] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, **กระเทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตภาคใต้ตอนล่าง** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย), ๒๕๔๓, ๘.

[๕] เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**, ๒๓.

ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมหลายประการ เช่น สนับสนุนการเมือง การปกครอง และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้น ในปัจจุบันไม่มีการนับถือศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่

ศาสนาพุทธ มีหลักฐานว่าศาสนาพุทธนิกายหินยานเข้ามาสู่ภาคใต้ตั้งแต่ช่วงใกล้ ๆ กับพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์โมริยะทรงสนับสนุนให้ชาวอินเดียเดินทางเผยแผ่พุทธศาสนิกายเถรวาทหรือหินยานนี้นอกประเทศอินเดีย โดยเฉพาะในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาพุทธศาสนานิกายมหายานเริ่มแผ่เข้ามาในดินแดนประเทศไทยราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อย่างไรก็ตามศาสนาพุทธที่เจริญรุ่งเรืองในภาคใต้ คือ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทที่เจริญรุ่งเรืองในภาคใต้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงปัจจุบัน

ศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามเข้ามาในดินแดนภาคใต้ เนื่องจากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับแหลมมลายู ระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีการอพยพโยกย้ายผู้คนเพื่อผลทางการเมือง ในจังหวัดใกล้ชายแดน เช่น นราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา สตูล โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี กษัตริย์ปัตตานีเคยนับถือศาสนาอิสลามในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และประกาศให้ปัตตานีเป็นรัฐอิสลามอย่างเป็นทางการ ทำให้ศาสนาอิสลามมีความเข้มแข็งในเขตภาคใต้ตอนล่าง

ด้านความเชื่อ

ความเชื่อที่มีปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่อตามหลักไสยศาสตร์อันเนื่องมาจากศาสนพราหมณ์ ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ และความเชื่อเกี่ยวเนื่องมาจากศาสนา อันได้แก่ ศาสนาพุทธ

ความเชื่ออันเนื่องด้วยพุทธศานาก่อให้เกิดวรรณกรรมพุทธศานาในภาคใต้จำนวนมาก เช่น วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาดก มีอาทิ พระรถเมรีคำกาพย์ มโนหรานิบาตคำกาพย์ สุบินกุมารคำกาพย์ และที่สำคัญความเชื่อนี้ยังก่อให้เกิดวรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญ คือเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ เวสสันดรชาดกยังก่อให้เกิดประเพณีที่สำคัญคือประเพณีการเทศน์มหาชาติ เหตุที่ผู้คนภาคใต้ในอดีตศรัทธาต่อประเพณีการเทศน์มหาชาตินั้นเนื่องจากมีความเชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาติจะได้บุญมาก และได้รับอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาติให้จบครบทั้งสิบสามกัณฑ์หรือพันพระคาถาภายในวันเดียวนั้นทำให้ถึงนิพพาน ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยเมตไตรได้ไปสวรรค์ หรือหลุดพ้นจากห้วงวัฏฏะสงสาร อีกทั้งความศรัทธาในองค์พระเวสสันดรทรงเป็นนักปกครองด้วยทศพิธราชธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นผู้เสียสละแบบพระโพธิสัตว์ อันรวมไปถึงความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญขันติบารมีของคนที่มาฟังเทศน์มหาชาติเพราะต้องนั่งฟังตั้งแต่เช้ายันค่ำทั้งสิบสามกัณฑ์

ประเพณีเทศน์มหาชาติในภาคใต้

ประเพณีเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นภาคใต้มีการปฏิบัติต่างกันตามท้องที่ ฉันทัส ทองช่วย ได้อธิบายถึงประเพณีการเทศน์มหาชาติของวัดหงษ์ประดิษฐาราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ไว้ว่า

ประเพณีการเทศน์มหาชาติของภาคใต้นั้นนิยมทำกันในช่วงเข้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงที่เสร็จสิ้นการทำนา การเทศน์จะเทศน์กันในวันธรรมสาวนะ คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ ในเดือนหนึ่งจะมีการเทศน์มหาชาติ ๔ ครั้ง ครั้งละ๑กัณฑ์ หากกัณฑ์ใดมีเนื้อความที่ยาว ก็จะเทศน์ต่อวันธรรมสาวนะครั้งต่อไป กัณฑ์ที่ถือได้ว่านิยมสูงสุด คือ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์ชูชก และกัณฑ์มัทรี เหตุที่ต้องจัดในช่วงเข้าพรรษาก็เนื่องมาจากว่า เป็นช่วงที่มีพระจำพรรษาอยู่ที่วัดมาก โดยจะมีการแบ่งพระภิกษุสามเณรรับผิดชอบขึ้นเทศน์ในแต่ละกัณฑ์ การเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งมีการตั้งธรรมมาส ๓ ธรรมมาส มีพระ ๒ รูป สนทนากัน และพระอีก๑รูปจะเป็นผู้อธิบาย ในปัจจุบันมีการประยุกต์นำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตสอดแทรกเข้าไปด้วย ความนิยมในการเทศน์มหาชาตินี้ลดลงมากในปัจจุบันเนื่องจากว่ามีสื่อสมัยใหม่เข้ามาหลายสื่อเช่น วีดิทัศน์เกี่ยวกับเรื่องเวสสันดร เป็นต้น และที่สำคัญวัดที่จะสามารถจัดเทศน์มหาชาติได้นั้นต้องเป็นวัดที่มีพระจำนวนมากและต้องเป็นวัดในเมืองหรือวัดที่ใหญ่พอสมควร วัดที่อยู่ตามชนบทไม่สามารถจัดเทศน์มหาชาติได้ เนื่องจากว่าการจัดประเพณีเทศน์มหาชาติในแต่ละครั้งต้องใช้ค่าจ่ายเป็นจำนวนมาก[๖]

พระครูการามเจ้าอาวาสวัดปรางค์หมู่นอกจังหวัดพัทลุงได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีการเทศน์มหาชาติทั้งในอดีตและปัจจุบันไว้ว่า

แต่เดิมประเพณีเทศน์มหาชาติในภาคใต้นั้นนิยมจัดในเดือนยี่(เดือนสอง) ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาฟังเทศน์มหาชาตินั้นมีอาชีพเกษตรกรรมเมื่อทำงานเสร็จแล้วก็จะนิยมมาวัดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรม โดยวัดที่จัดงานเทศน์มหาชาติ เช่น วัดอินทราวาส วัดควนปลง วัดปรางค์หมู่ จังหวัดพัทลุง ในการเทศน์แต่ละครั้งจะใช้เวลาสองวัน โดยวันแรกเริ่มต้นจากการเทศน์คาถาพัน ต่อด้วยการเทศน์กัณฑ์ราย ชาวบ้านที่มาฟังการเทศน์ ต้องจัดเตรียมสิ่งของและสถานที่ล่วงหน้า สิ่งที่ต้องเตรียมเช่น ธูป เทียน ดอกบัวอย่างละพัน เพื่อบูชาคาถาพัน และมีกำหนดนัดหมายกันมาทำแป้งพวง แป้งพวงนั้นทำมาจากต้นแฝกหอมและใบต้นตาลโตนด เอามาบดเป็นผงและนำมาเคล้ากันเอามาหยอดบนด้ายเป็นเม็ดกลมมีความยาวประมาณ 1 ศอก เอาไว้ตกแต่งบนต้นฉัตรและเอาไว้

---

[๖] สัมภาษณ์ดร.ฉันทัส ทองช่วย, อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา, ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘.

ประดับตกแต่งสถานที่ โดยจะใช้แป้งพวงแขวนไว้ทั่วบริเวณงาน จึงทำให้ทั่วบริเวณงานมีกลิ่นหอมฟุ้ง นอกจากจะมีการเตรียมแป้งหอมแล้วนั้น ในบางครั้งงานเทศน์มหาชาติในภาคใต้สมัยก่อนจะมีการจัดหมับคือนำไม้ไผ่มาสานเป็นรูปช้างตัวใหญ่ ข้างในช้างมีมะพร้าวอ่อน ข้าวเหนียวกวน และ เครื่องดื่มเครื่องฉันนำไปถวายพระ นอกจากนี้ในประเพณีการเทศน์มหาชาติยังมีการแสดงมหาชาติทรงเครื่อง[๗] สลับกับการเทศน์กัณฑ์ราย

ในปัจจุบันประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้มิได้กำหนดว่าจะต้องทำกันในเดือนสองเหมือนในอดีตหากแต่ว่าถือเอาความสะดวกของชาวบ้านที่มาฟังเป็นหลัก เพราะชาวบ้านส่วนมากไม่มีเวลาในการมานั่งฟังเทศน์ที่ใช้ระยะเวลานานและอาจต้องค้างคืน เนื่องจากสภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีงานที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น เมื่อลูกออกไปทำงาน คนเฒ่าคนแก่ต้องอยู่เลี้ยงหลานที่บ้าน ส่วนมากมักจัดงานในวันเสาร์อาทิตย์

หากแต่ว่าประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้ก็ยังคงได้รับความนิยม เนื่องจากความเชื่อที่มีมาแต่เดิมคือความเชื่อเรื่องการได้รับอานิสงส์ในการฟังให้ครบทั้ง๑๓ กัณฑ์ หากแต่ว่าในปัจจุบันนี้รูปแบบประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการจัดงานจากแต่เดิมต้องมีการนัดหมายกันไปทำแป้งพวงซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในประเพณีการเทศน์มหาชาติของภาคใต้ แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำแล้วเนื่องจากคนที่ทำเป็นนั้นได้เสียชีวิตและไม่มีผู้สืบทอดต่อ

อีกทั้งระยะเวลาในการเทศน์ก็ใช้เวลาน้อยลง บางวัดใช้เวลาเทศน์หนึ่งวันจบ หากมีการกำหนดการเทศน์มหาชาติให้เสร็จภายในหนึ่งวันนั้น พระที่เทศน์ก็จะตัดเนื้อหาให้น้อยลง เช่น จากเดิมต้องเทศน์ทั้งกัณฑ์ ใช้เวลาเทศน์ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง พระที่เทศน์ก็จะตัดทอนให้ใช้เวลาเพียง๓๐-๔๕นาที และจะมีการสอดแทรกคติธรรมคำสอน ข้อคิดต่างๆไว้ เหตุที่ต้องมีการสอดแทรกคติธรรมคำสอนมากกว่าในอดีตก็อาจจะเป็นเพราะว่าคนในสมัยปัจจุบันหาเวลาเข้าวัดฟังธรรมได้น้อย พระจึงใช้โอกาสที่ประชาชนมีความศรัทธาต่อประเพณีเทศน์มหาชาติมาใช้ในการที่จะสอดแทรกธรรมะเพื่อขัดเกลาจิตใจให้คนเป็นคนดี

หนังสือที่พระในภาคใต้ปัจจุบันนำมาเทศน์นั้นเป็นฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการได้ตีพิมพ์ไว้ ซึ่งจะต่างจากอดีตเพราะหนังสือที่นำมาเทศน์มหาชาติในสมัยก่อนนั้น เป็นคัมภีร์ที่เขียนด้วย

---

[๗] มหาชาติทรงเครื่อง เป็นการแสดงลิเกสลับกับพระเทศน์ เมื่อพระเทศน์เรื่องราวในชาดกไปหนึ่งผูกลิเกก็จะแสดงตามเรื่องราวที่พระเทศน์นั้น เพื่ออธิบายเรื่องที่พระสอนให้เข้าใจเป็นรูปธรรม ผู้แสดงจะแต่งกายเป็นตัวละครต่างๆ เช่น ชูชก เวสสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี พระฤาษี เป็นต้น. ใน ดำรง หนูทอง. “ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เอกลักษณ์ลิเกภาคใต้”. **ศิลปวัฒนธรรม**, มกราคม, ๒๕๓๕

อักษรขอมเป็นสำนวนภาษาแบบใต้ การนำเอาเวสสันดรชาดกฉบับของกระทรวงศึกษาธิการมาเทศน์ในงานประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้มากว่าห้าสิบปีแล้ว สาเหตุที่เปลี่ยนมาเป็นเวสสันดรชาดกฉบับของกระทรวงศึกษาธิการก็เนื่องมาจากไม่มีพระที่สามารถอ่านอักษรขอมได้ จึงทำให้ต้องนำเวสสันดรชาดกฉบับของกระทรวงศึกษาธิการมาเทศน์

วัดที่จัดงานเทศน์มหาชาติส่วนใหญ่เป็นวัดที่อยู่ในชนบท เพราะวัดเหล่านี้ต้องการปัจจัยมาบูรณะปฏิสังขรณ์วัด หรือนำไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล เนื่องจากการจัดงานเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งได้เงินเป็นจำนวนมาก การจัดงานเทศน์มหาชาติในปัจจุบันมักจะจัดควบคู่กับงานบุญอื่นๆ เช่น งานยกช่อฟ้า งานปิดทองฝังลูกนิมิต หรืองานวัดประจำปี เป็นต้น

ความนิยมประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคใต้มีแนวโน้มลดลง เหตุสำคัญประการหนึ่งคือพระนักเทศน์มหาชาติที่สามารถเทศน์ได้เป็นอย่างดีมีจำนวนลดลง ต่างจากสมัยก่อนจะมีพระที่สนใจในการสืบต่อประเพณีเทศน์มหาชาติ พระนักเทศน์ฝึกกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งจนชำนาญ ต่างกับปัจจุบันนี้ที่สามารถเทศน์ได้ทุกกัณฑ์แต่ส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญ พระที่สนใจฝึกเทศน์ในสมัยก่อนนั้นจะเป็นพระที่บวชมานานอย่างน้อยสามเดือน ในปัจจุบันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การบวชพระเป็นช่วงเวลาสั้นๆ เช่น สามวัน ห้าวัน เจ็ดวัน เป็นต้น จึงทำให้ผู้ที่มาบวชนั้นไม่มีโอกาสที่จะได้รับการสืบต่อประเพณีการเทศน์มหาชาติ อีกทั้งคนส่วนใหญ่ไม่มีความอดทนในการนั่งฟังเทศน์มหาชาติเป็นเวลานานๆจึงทำให้ปัจจุบันการนั่งฟังเทศน์มหาชาติเปลี่ยนเป็นนั่งบนเก้าอี้แทนการนั่งกับพื้นดิน หรือบางครั้งในบางจังหวัดก็มีการจัดงานเทศน์มหาชาติในโรงภาพยนตร์โดยมีการจัดแต่งสถานที่เหมือนกับการเทศน์มหาชาติในวัด[๕]

พระครูการามยังอธิบายมหาชาติทรงเครื่องในสมัยก่อนไว้ว่า

> *“เมื่อก่อนมหาชาติทรงเครื่องนั้นห้ามเพราะยุคนั้นพระเข้าไปเทศน์ในโรงลิเกที่หน้าม่าน ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ต้องแยกโรงลิเกต่างหาก เช่น พระเทศน์ในศาลาการเปรียญ ในโรงธรรม โรงลิเกต้องผูกติดอยู่ข้างนอกโรงธรรม ในสมัยปัจจุบันมหาชาติทรงเครื่องนั้นไม่เป็นที่นิยมมากนักเพราะในการจัดมหาชาติทรงเครื่องในแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก คณะลิเกที่มีการจัดแสดงมหาชาติทรงเครื่อง เช่น คณะแก้วราหูและคณะศิษย์แก้วราหู จังหวัดพัทลุง”*

---

[๕] สัมภาษณ์พระครูการามเจ้าอาวาสวัดปรางค์หมู่นอก จังหวัด พัทลุง

การที่มีผู้นิยมฟังเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกในภาคใต้มาตั้งแต่สมัยโบราณทำให้มีการสร้างเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้จำนวนหนึ่งแม้จะไม่มากเท่าภาคเหนือ ต้นฉบับที่เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ที่พบและเป็นฉบับที่สมบูรณ์ คือ พระมหาชาดก ฉบับวัดมัชฌิมวาส จังหวัดสงขลา คัดลอกและเก็บรักษาไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา และมหาเวสสันดรชาดก ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา ทั้ง ๒ ฉบับนี้มีครบ ๑๓ กัณฑ์ และมีผู้นำไปศึกษาแล้ว นอกจากนั้นต้นฉบับที่พบส่วนมากชำรุดเสียหายมีไม่ครบทั้ง ๑๓กัณฑ์ บางฉบับเหลือเพียงกัณฑ์เดียว จังหวัดที่พบต้นฉบับมหาเวสสันดรชาดก ได้แก่ จังหวัดสงขลา พบจำนวน ๘ ฉบับ จังหวัด สุราษฎร์ธานี พบจำนวน ๑๑ ฉบับ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบจำนวน ๒๗ ฉบับ จังหวัดพัทลุง พบจำนวน ๒ ฉบับ จังหวัดชุมพร พบจำนวน ๔ ฉบับ จังหวัดพังงา พบจำนวน ๒ ฉบับ และจังหวัดภูเก็ต พบจำนวน ๓ ฉบับ นอกจากนี้ยังมีปรากฏฉบับที่ไม่ปรากฏที่มาอีกจำนวน ๑๓ ฉบับ [๙๐] ต้นฉบับที่พบส่วนมากเป็นหนังสือบุดขาว เขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ยังมีบางฉบับมีปนอักษรขอมอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก และแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นส่วนใหญ่ มีปรากฏการแต่งเป็นร้อยแก้วบ้างบางฉบับ

ถึงแม้ว่าในภาคใต้จะมี "พระมหาชาดก" ที่เป็นฉบับสมบูรณ์ที่สุด คือ เขียนด้วยตัวอักษรไทย แต่ไม่เป็นที่นิยมนำมาเทศน์ในประเพณีการเทศน์มหาชาติเพราะถ้อยคำและสำนวนไม่สละสลวยเท่ากับเวสสันดรชาดกฉบับของกระทรวงศึกษาธิการ การที่ในภาคใต้นิยมเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการมากกว่าจึงเป็นเหตุให้เวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้สูญหายไปมาก และอีกประการหนึ่งต้นฉบับที่พบมีฉบับที่ไม่สมบูรณ์ทำให้ไม่มีผู้นำไปศึกษาอย่างจริงจัง

๓ ภูมิหลังของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

๓.๑ สมัยที่แต่ง

เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา

พบการระบุปีที่แต่งในตอนท้ายของเรื่อง ความว่า

“เฆยีนจบวันอาทิด เดอีนสิบ แรม หกค่ำ ปีฆานอัดถะสก”

---

[๙๐] สถาบันราชภัฏภาคใต้, **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐), ๓๑๕-๓๒๐.

จากข้อความดังกล่าวทำให้สันนิษฐานว่าปีที่แต่งหรือปีที่คัดลอกเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาน่าจะตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๐๙[๙] ตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ

ไม่ระบุปีที่แต่งเพียงแต่กล่าวถึงวันที่แต่งไว้ในตอนท้ายของเรื่องว่า

"เขียนจบวันเสาร์ ขึ้นสิบสามค่ำ เดือนหนึ่ง"

จากข้อความดังกล่าวเมื่อนำไปเทียบกับปฏิทิน ๑๕๐ ปี [๑๐] สันนิษฐานว่าเวลาที่แต่งหรือปีที่คัดลอกน่าจะตรงกับพุทธศักราช ๒๔๐๘ ซึ่งใกล้เคียงกับเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา คือ สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มหาราชคำฉันท์

เป็นวรรณกรรมที่แต่งด้วยฉันท์มีความยาวถึง ๑๑๓๖ บรรทัด ซึ่งมีความยาวกว่าอิลราชคำฉันท์เกือบ ๓๐๐ บรรทัด ต้นฉบับเรื่องนี้ได้มาจากภูเก็ต ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง นางเอมอร คูหา ได้นำมามอบ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลานำมาปริวรรตและจัดพิมพ์ในชุดวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ แผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ [๑๑]

๓.๒ ต้นฉบับ

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ที่ผู้ศึกษานำมาศึกษา ๒ ฉบับ คือเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าบันทึกด้วยอักษรราวสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทั้งสองฉบับมีการกล่าวถึงปีที่แต่งหรือคัดลอก คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาแต่งหรือคัดลอก ปีพุทธศักราช ๒๔๐๙ และเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ แต่งหรือคัดลอกในปีพุทธศักราช ๒๔๐๘ เอกสารตัวเขียนบันทึกลงในสมุดข่อย ซึ่งชาวใต้เรียกว่า "บุด" หรือ "หนังสือบุด" คำว่า "บุด"มาจากคำว่า "ปุสฺตก" ในภาษาสันสกฤตแปลว่า "หนังสือ" และภาษาบาลีว่า "โปตฺถก" หมายถึงคัมภีร์ใบลาน ผ้าเปลือกไม้ รูปปั้น คำว่า "บุด" อาจจะมาจาก

---

[๙] คล้อย ทรงบัณฑิต, **ปฏิทิน ๑๕๐ ปี** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี), ม.ป.ป, ๖.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน, ๖.

[๑๑] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, **สุทธิกรรมชาดก มหาราชคำฉันท์** (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๑๗), คำนำ.

คำว่า “ปุฏ” ในภาษาสันสกฤตแปลว่า การพับ คือการพับหนังสือเป็นชั้นๆดังนั้นคำว่า “บุด” จึงน่าจะหมายถึงหนังสือที่ทำด้วยเปลือกไม้แล้วนำมาพับเป็นชั้นๆ[๑๒] หนังสือบุดแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ตามลักษณะของกระดาษ คือ

๑.บุดดำ บันทึกด้วยอักษรสีขาว สีรง (สีเหลือง) สีทอง ลงบนกระดาษสีดำ[๑๓] เนื้อกระดาษสีดำได้มาจากการนำเปลือกข่อย หรือเถากฤษณามาตำให้ละเอียดละลายน้ำและละเลงลงบนแผ่นผ้า ส่วนที่เป็นกากก็จะติดอยู่บนแผ่นผ้าผึ่งแดดไว้จนแห้งสนิทนำมาลอกออกเป็นแผ่นสีขาว เอาเขม่าทาแล้วเอาลูกสะบ้าขัดให้เนื้อกระดาษเรียบและแน่นหลังจากนั้นก็นำมาพับตามที่ต้องการ [๑๔] สีที่ใช้เขียนจะเขียนด้วยตัวหนังสือสีทอง สีเหลือง สีแดง หรือ สีขาว สำหรับดินสอนั้นได้จากดินสอขาว หรือสีขาวจากเปลือกหอยมุก สีเหลืองใช้รง หรือหรดาล ส่วนสีแดงได้จากชาดและสีทองก็ได้จากทองคำเปลว[๑๕]

๒.บุดขาว บันทึกด้วยอักษรสีดำลงบนกระดาษสีขาว การทำหนังสือบุดขาวนั้นเหมือนกับการทำบุดดำแต่ไม่ต้องเอาเขม่าทา การเขียนจะเขียนด้วยหมึกดำ บุดขาวจะใช้เขียนเรื่องราวทั่วไปหรือเขียนหนังสือประเภทใช้สวดหรืออ่านเพื่อความบันเทิงที่เรียกว่าเรื่องประโลมโลก [๑๖]

๓.๓ ผู้แต่ง

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ต่างกับวรรณกรรมของท้องถิ่นอื่นคือ มักไม่ปรากฏนามผู้สร้างหรือผู้คัดลอก การที่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไม่ปรากฏนามผู้แต่งนั้น สาเหตุอาจเป็นเพราะว่าผู้แต่งมีใจศรัทธาที่จะแต่งขึ้นเองโดยไม่ต้องการชื่อเสียง นอกจากนั้น วรรณกรรมในภาคใต้ที่พบส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ มักขาดตอนต้นและตอนท้ายของเรื่อง ซึ่งส่วนดังกล่าวมักมีชื่อผู้แต่งปรากฏอยู่

---

[๑๒] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **รายงานการวิจัยพุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา** (สงขลา : มงคลการพิมพ์, ๒๕๓๓), ๑๐๐.

[๑๓] พิทยา บุษรารัตน์, “วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง : การสำรวจการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม” ใน **พินิจภาษาและวรรณกรรม** (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๙), ๑๑๓.

[๑๔] ปรานี ขวัญแก้ว, **วรรณคดีชาวบ้านจากบุดดำอำเภอร่อนพิบูลย์** (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๙), ๕.

[๑๕] ประพนธ์ เรืองณรงค์, “พระวรวงศ์ วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓). ๒๘.

[๑๖] ฉันทัส ทองช่วย, **ภาษาและวัฒนธรรม** (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), ๒๕๙.

๒.๓.๔ กลวิธีการแต่ง

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้สองสำนวนคือเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ไม่ได้แบ่งเนื้อความออกเป็นกัณฑ์ แต่มีเนื้อความเรียงต่อกันตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง

เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา

เนื้อความเริ่มตั้งแต่ตอนที่พระเวสสันดรประทานช้างให้แก่พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ ชาวเมืองสิวีโกรธที่พระเวสสันดรประทานช้างเนื่องจากทำให้บ้านเมืองเกิดความแห้งแล้งจึงได้ไปทูลพระเจ้ากรุงสญชัยให้ขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง เมื่อพระเวสสันดรถูกเนรเทศออกจากเมืองพระองค์ไม่ต้องการให้พระนางมัทรีเสด็จตามไปด้วยเพราะทรงห่วงว่าจะยากลำบากอีกทั้งสองกุมารก็ยังทรงพระเยาว์ แต่พระนางมัทรีขอร้องพร้อมทั้งให้เหตุผลว่าถ้าหากตนยังอยู่ในเมืองจะถูกคนติฉินนินทาได้จึงขอตามเสด็จไปด้วย

ก่อนที่พระเวสสันดรจะออกจากเมืองไปพระองค์ได้ทำสัตตสฎกมหาทาน สิ่งที่พระองค์ใช้ทำทาน คือ ช้าง ๗๐๐ ม้า ๗๐๐ เรือ ๗๐๐ หญิง ๗๐๐โคนม ๗๐๐ ทาสชาย ๗๐๐ ทาสหญิง ๗๐๐ พระเวสสันดรทรงออกจากเมือง พร้อมด้วยพระมเหสี และโอรสธิดา แม้ในขณะนั้นชาวเมือง ยังตามมาทูลขอรถพระที่นั่ง ทั้งสี่พระองค์จึงต้องทรงดำเนินด้วยพระบาทออก จากเมืองสีวีมุ่งไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญพรตภาวนา ครั้นเสด็จมาถึงเมืองมาตุลนคร บรรดากษัตริย์ เจตราชทรงทราบข่าว จึงพากันมาต้อนรับ พระเวสสันดร ทรงถามถึงทางไปสู่เขาวงกต กษัตริย์เจตราชก็ทรงบอกทางให้และเล่าว่า เขาวงกตนั้นต้องเดินทางผ่าน ป่าใหญ่ที่เต็มไปด้วยอันตราย กษัตริย์เจตราชได้สั่งให้พรานป่าเจตบุตร ซึ่งเป็นผู้ชำนาญ ป่าแถบนั้น ให้คอยเฝ้าระแวดระวังรักษาต้นทางที่จะไปสู่เขาวงกต เพื่อมิให้ผู้ใดไปรบกวน

พระเวสสันดร พระนางมัทรี ตลอดจน พระโอรสธิดา ก็ผนวชเป็นฤาษี บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่ ณ ที่นั้น โดยมีพรานป่า เจตบุตรคอยรักษาต้นทางที่ตำบลบ้านทุนนวิฐ เขตเมืองกลิงคราษฎร์ มีพราหมณ์เฒ่าชื่อ ชูชก หาเลี้ยงชีพด้วยการขอทาน ชูชกขอทานจนได้เงินมามากจะเก็บไว้เองก็กลัวสูญหาย จึงเอาไปฝากเพื่อนพราหมณ์ไว้ อยู่มาวันหนึ่ง ชูชกไปหาพราหมณ์ที่ตน ฝากเงินได้ จะขอเงินกลับไป ปรากฏว่าพราหมณ์นั้นนำเงินไปใช้หมดแล้วหามาคืนให้ชูชกไม่ทันจึงเอาลูกสาวชื่ออมิตตดามายกให้แก่ชูชก อมิตตดา ปรนนิบัติชูชกอย่างภรรยาที่ดีจะพึงกระทำ ทุกประการ นางตักน้ำ ตำข้าว หุงหาอาหาร ดูแลบ้านเรือนไม่มีขาดตกบกพร่อง วันหนึ่งขณะที่นางไปตักน้ำ ในหมู่บ้านบรรดานางพราหมณีก็รุมกัน เย้ยหยันที่นางมีสามีแก่ หน้าตาน่าเกลียด อย่างชูชก นางอมิตดาเสียใจ

กลับมาร้องไห้ ชูชกรู้เข้าจึงขันอาสาที่จะปรนนิบัตินางแทน แต่นางอมิตดาได้ขอร้องให้ชูชกไปขอสองกุมารจากพระเวสสันดร ชูชกตกลงที่จะไปขอสองกุมารมาเป็นทาสรับใช้ จึงให้นางอมิตดาเตรียมเสบียงที่ใช้ในการเดินทาง ส่วนตัวชูชกนั้น ก็ตักน้ำมาใส่ตุ่ม ไปหาไม้มาซ่อมบ้านให้นางอมิตดา ก่อนออกเดินทางชูชกร่ำลานางอมิตดาด้วยความเสียใจที่ต้องจากนาง

ชูชกออกเดินทางจนไปพบพรานเจตบุตรและถูกสุนัขของพรานเจตบุตรทำร้ายจนต้องหนีขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ ชูชกได้หลอกพรานเจตบุตรว่าตนเป็นคนส่งสารให้พระเวสสันดร พรานเจตบุตรจึงหลงเชื่อจึงบอกทางไปพบพระเวสสันดรให้แก่ชูชก ชูชกออกเดินทางจนกระทั่งพบพระเวสสันดรและได้ทูลขอสองกุมาร พระเวสสันดรทรงยกให้

ชูชกได้พาสองกุมารออกเดินทางมา จนกระทั่งถึงเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย ก่อนที่พระเจ้ากรุงสญชัยจะพบกับสองกุมารพระองค์ทรงสุบินประหลาดว่า มีชายอัปลักษณ์นำดอกบัวตูมและดอกบัวบานมาถวายให้ วันรุ่งขึ้นนั้นเฒ่าชูชกจูงกุมารน้อยผ่านหน้าพระลาน พระราชาทรงเฉลียวพระทัย จึงให้เรียกตัวเฒ่าอัปลักษณ์และกุมารน้อย มอมแมมแต่ผิวพรรณเปล่งปลั่งนั้นเข้ามาเฝ้า เมื่อพระราชาสอบถาม ชูชกก็กราบทูลว่าได้รับบริจาคมิได้ไปฉุดคร่ามาจากที่ใด พระราชาจึงทรงรู้ว่า ๒ กุมารน้อยนั้นเป็นพระนัดดาของพระองค์ จึงทรงไถ่ตัวพระนัดดาและพระราชทานรางวัลให้แก่ชูชกมากมายทั้งยังจัดอาหารคาวหวานชั้นเลิศมาให้แก่ชูชกอีกด้วย ขอทานเฒ่าไม่เคยเห็นอาหารชั้นดี มีความโลภจะกินให้หมดทำให้ธาตุไฟเข้าแทรกเสียชีวิต ยมบาลได้นำวิญญาณไปสู่จตุรบาย

พระเจ้ากรุงสัญชัยทรงจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้สองกุมาร ก่อนที่จะจัดทัพไปรับเสด็จพระเวสสันดร กองทัพนั้นยิ่งใหญ่และสมฐานะของพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เมื่อถึงสถานที่ที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีประทับได้มีการนำเครื่องทรงให้เปลี่ยน เครื่องทรงของพระนางมัทรีนั้นเป็นผ้าสามผืนให้พระนางเลือก คือผ้าอุทุมพัด โกไสยพัด และกาสาวพัด ซึ่งสุดท้ายพระนางเลือกผ้าอุทุมพัด และกษัตริย์ทั้งหมดเสด็จกลับเมือง

เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ

เนื้อเรื่องตอนต้นอธิบายถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย ให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมือง ที่มีผู้คนอยู่กันหลากหลายชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ คนในชาติมีทั้งพราหมณ์ เศรษฐี มีการค้าขาย พระมหากษัตริย์อยู่ในทศพิธราชธรรม ทั้งยังพรรณนาให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของเมืองสีพีอย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าเมืองสีพีนั้นเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมืองกว้างใหญ่ มีป้อม มีกำแพง มีใบเสมาล้อมรอบ ปืนใหญ่โรงช้างโรงม้าและท้องพระคลัง พระนางผุสดีขอพร แปดประการกับพระอินทร์ ข้อแรก พระนางขอให้คิ้วของพระนางงาม ข้อสองขอให้ชื่อว่าพระนางผุสดี ข้อสาม ขอให้เกิดในชมพูทวีป ข้อสี่ ขอให้มีลูกที่มีใจ

บุญบริจาคทุกอย่างเป็นทาน ข้อห้า เมื่อมีครรภ์ขอให้ท้องของพระนางไม่ใหญ่และคนที่พบเห็นเห็นเหมือนหญิงสาว ข้อหก ขอให้นมทั้งสองข้างไม่หย่อนยานและหัวนมไม่ดำ ข้อเจ็ด ขอให้ผมมีสีดำและไม่มีผมหงอก ข้อแปด ขอให้ไม่มีศัตรูและมีภัยใดๆในเมืองชมพูทวีป หลังจากนั้นพระนางก็ได้เป็นพระมเหษีของพระจ้ากรุงสญชัย พระอินทร์ทรงร้อนอาสน์เมื่อเพ่งดูพบว่า พระมหาสัตว์กำลังหมดอายุขัยและปรารถนาจะมาสร้างโพธิสมภาร พระอินทร์จึงเสด็จมานิมนต์ให้ไปจุติในพระครรภ์ของพระนางผุสดีชายาของพระเจ้ากรุงสญชัย ขณะประสูติพระเวสสันดรมีนางฟ้ามาช่วยพระนางผุสดี ตอนที่พระเวสสันดรได้ประสูติออกจากครรภ์พระนางผุสดี พระองค์ได้ลืมพระเนตร และยื่นพระหัตถ์ ตรัสขอพระราชทานทรัพย์จากพระนางผุสดีเพื่อนำไปทำทาน นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มสิ่งของที่ติดมากับพระเวสสันดรเวลาประสูติคือเงินและทอง

ตอนพระเวสสันดรมีพระชนม์มายุ ๑๕ พรรษาพระองค์มีความปรารถนาที่จะทำทานภายใน พระองค์ตั้งพระทัยว่าหากมีผู้ใดมาขอ พระทัยของพระองค์ พระองค์ก็จะให้เป็นทาน หากมีใครขอพระเนตร ขอเลือด พระองค์ก็จะให้ เมื่อมีพราหณ์มาขอช้างปัจจัยนาคกับพระองค์ พระองค์จึงพระราชทานให้ ทำให้ประชาชนโกรธแค้น และขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง พระองค์ได้ทำสัตตสฎกมหาทาน ได้ทรงบริจาคเป็น ม้า ๑๐๒ ตัว โคนม ควายนม หญิง ชาย อย่างละ ๑๐๒ เนื้อความต่อไปเหมือนกับเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา จนกระทั่งถึงตอนที่ชูชกไปเข้าพบพระเวสสันดรเพื่อขอสองกุมาร ความต่อจากนั้นขาดหายไป

มหาราชคำฉันท์

เนื้อความเริ่มตอนชูชกได้พาสองกุมารกลับไปยังเมืองของตน คือ เมืองกลิงคราษฎร์ ค่ำก็ผูกสองกุมารไว้ที่โคนต้นไม้ ส่วนชูชกก็ปีนขึ้นไปบนต้นไม้ผูกเปลนอนเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายในเวลากลางคืน เทพยดา ๒ องค์ มีความสงสารสองกุมารแปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ทำทีว่าเดินมาทันพบสองกุมาร แล้วแก้เถาวัลย์ที่ผูกมือสองกุมาร จัดแจงให้อาบน้ำ ชำระร่างกาย แล้วให้บริโภคอาหารอันเป็นทิพย์ ให้นอนตักกล่อมให้หลับสนิทครั้นใกล้สว่างก็ผูกสองกุมารไว้ตามเดิม

ครั้นถึงทางสองแพร่ง ทางหนึ่งไปเมืองสีพีของพระเจ้ากรุงสญชัย อีกทางหนึ่งไปเมืองกลิงคราษฎร์ เทพยดาดลใจให้ชูชกพาสองกุมารไปยังเมืองสีพี คืนสุดท้ายที่ชูชกมาถึงเมืองสีพี พระเจ้ากรุงสญชัยทรงพระสุบินในเวลาใกล้รุ่งว่า มีชายผู้หนึ่งรูปร่างอ้วนล่ำใหญ่ท่าทางน่ากลัว นำดอกบัวมาถวายสองดอก ดอกหนึ่งเพิ่งจะเริ่มบาน อีกดอกหนึ่งยังตูมอยู่ พระองค์ทรงรับมาแนบไว้ที่พระอุระ แล้วยกขึ้นแซมไว้เหนือพระกรรณทั้งสอง กลิ่นดอกบัวหอมตลบชื่นพระนาสา แล้วทรงตื่น

บรรทม พระเจ้ากรุงสญชัยโปรดให้โหรทำนาย โหรกราบทูลว่า จะทรงพบพระประยูรญาติที่จากไปนานกลับมาเฝ้า

ครั้นรุ่งเช้า พระเจ้ากรุงสญชัยเสด็จออกว่าราชการหน้าพระลานหลวง ชูชกพาสองกุมารเดินตัดผ่านหน้าลานพระที่นั่ง เทพยดากำบังตามิให้ใครรู้จักทักท้วงห้ามปราม พระเจ้ากรุงสญชัยทอดพระเนตรเห็นสองกุมารก็ทรงจำได้ จึงโปรดให้อำมาตย์นักการไปนำตัวชูชกและสองกุมารมาเฝ้า ทรงซักถามถึงการได้สองกุมาร ชูชกกราบทูลว่า พระเวสสันดรพระราชทานแก่ตน พระเจ้ากรุงสญชัยไม่ทรงเชื่อ ด้วยเหตุวิสัยพ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก ยากนักที่จะตัดใจให้แก่ใครได้ง่าย ๆ แต่ชูชกก็ได้กราบทูลอ้างพระราชศรัทธาของพระเวสสันดรว่าดุจห้วงมหานที เป็นที่พึ่งพิงของชนทุกเหล่า

บรรดาอำมาตย์ เมื่อได้ฟังเช่นนั้นก็เชื่อคำพูดของชูชก แล้วพากันติเตียนการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรว่า ทรงทำผิดขัตติยนิติจรรยา ที่ยกพระโอรสพระธิดาเป็นทาน ไม่มีใครเขากระทำกัน ขณะนั้น พระชาลีก็มิอาจทนฟังคำเสียดสีของบรรดาเหล่าอำมาตย์ที่พูดว่าพระราชบิดาได้ จึงได้กล่าวทัดทานว่า พระเวสสันดรทรงทนทุกข์อยู่ในป่า ไม่มีสิ่งใดจะมาทำทาน มีก็แต่ปิยบุตรซึ่งพระเวสสันดรก็ได้ทรงตัดใจพระราชทานให้แก่ชูชก แม้จะทรงรักลูกมากเพียงใด ด้วยทรงปรารถนาพระโพธิญาณ พระเจ้ากรุงสญชัยได้ตรัสเรียกพระกัณหาชาลีให้มาประทับร่วมพระอาสน์ แต่พระชาลีกราบทูลว่า ตนเป็นทาสของชูชก ไม่อาจขึ้นไปนั่งร่วมพระอาสน์ได้ พระเจ้ากรุงสญชัยจึงได้ทรงไถ่ตัวสองกุมารตามพิกัดค่าตัวที่พระเวสสันดรกำหนดไว้ และยังได้พระราชทานปราสาทเจ็ดชั้นเป็นรางวัลเพิ่มเติมแก่ชูชกทั้งสาวสนมกำนัลมาบำรุงบำเรอชูชก แล้วโปรดให้จัดพระราชพิธีสมโภชบายศรีสู่ขวัญพระกัณหาชาลี ต่อจากนั้นพระเจ้ากรุงสญชัยตรัสถามพระชาลีถึงทุกข์สุขของพระเวสสันดร พระชาลีก็รำพันความทุกข์ยากของพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ตั้งแต่การแสวงหาผลไม้และรากไม้ในป่า ก่อให้เกิดความสงสารแก่พระเจ้ากรุงสญชัย พระเจ้ากรุงสญชัยได้ตรัสว่าพระองค์มิได้ชิงชังขับไล่พระเวสสันดร หากแต่เพราะชาวเมืองโกรธพระเวสสันดร แล้วให้ขับออกจากเมือง พระชาลีได้กราบทูลวิงวอนให้จัดทัพไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีคืนสู่กรุงสีพี ข้างฝ่ายชูชก ไม่เคยได้บริโภคอาหารดี ๆ มาตลอดชีวิต ก็บริโภคอาหารจนเกินขนาด ธาตุไฟไม่ย่อยก็ถึงแก่ความตาย

ครั้นได้ฤกษ์ พระเจ้ากรุงสญชัยโปรดให้จัดขบวนทัพไปรับพระเวสสันดรที่เขาวงกต ประจวบกับพระเจ้ากรุงกลิงคราษฎร์โปรดให้พรานนำช้างปัจจัยนาคมาถวายคืน พระเจ้ากรุงสญชัยก็ทรงเปรมปรีดิ์ โปรดให้นำช้างปัจจัยนาคเข้าขบวนทัพไปรับพระเวสสันดรที่เขาวงกต ครั้นได้ฤกษ์ พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี พระกัณหาชาลี ก็เสด็จโดยขบวนทัพไปยังเขาวงกต กองขบวน

เกียรติยศ พร้อมมโหรีและไพร่พล ก็เคลื่อนสู่ป่าด้วยเสียงอันกึกก้องลั่นป่า พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่า กองทัพในพระราชวังคงจะมาประหารพระองค์ จึงทรงพาพระนางมัทรีไปหลบซ่อนในพุ่มไม้

ครั้นพระเจ้ากรุงสัญชัยบอกความให้ทราบ พระนางมัทรีก็ออกมาถวายบังคม ต่างก็ร่ำไห้ด้วยสลดใจกันถ้วนทั่วในเคราะห์กรรมนี้ แม้บรรดาเสนาอำมาตย์และนางกำนัลต่างก็ร้องไห้กันทั่ว พระราชาตรัสให้พระเวสสันดรลาผนวชกลับคืนสู่เวียงวัง พระนางผุสดีก็ขอให้พระนางมัทรีคืนสู่พระราชวัง พระนางมัทรีได้แต่กันแสงสวมกอดกัณหาพระธิดา และพระโอรสชาลีไว้แนบอกด้วยทรงคิดถึงยิ่ง บริเวณป่าเต็มไปด้วยเสียงคร่ำครวญระงมจนหมดสติไปทั้งสิ้น พระอินทร์บนสรวงสวรรค์เล็งทิพยเนตรเห็นดังนั้น จึงทรงบันดาลสายฝนให้โปรยปรายเป็นอัศจรรย์ ในป่าชุ่มชื้นด้วยในโบกขรพรรษที่มิสาดให้ผู้ใดเปียกปอน บรรดาพระราชวงศ์ก็ทรงฟื้นขึ้นมาด้วยความแช่มชื่นปราโมทย์ หลังจากนั้นได้ขอลุแก่โทษและทูลอาราธนาให้พระเวสสันดรทรงลาผนวช

๒.๔ชนิดของคำประพันธ์ที่ใช้ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

คำประพันธ์ที่ใช้ในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบและเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ คือ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์ทั้ง ๓ ชนิดนี้ ผู้ประพันธ์เลือกนำมาใช้ แต่ละชนิดมีจำนวนความมากน้อยใกล้เคียงกัน

คำประพันธ์ในมหาราชคำฉันท์ ประกอบด้วยร่ายสุภาพ และฉันท์ ๕ชนิด ดังนี้ อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑ อุเปนทรวิเชียรฉันท์ ๑๒ มาลินีฉันท์ ๑๕ สัททุลวิกีฬิตฉันท์ ๑๕ และ สัทธราฉันท์ ๒๑

กาพย์ยานี๑๑

กาพย์ยานี ๑๑ บทหนึ่งมี ๒ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ ในวรรคหนึ่ง ๆ จะใช้คำเกินกว่ากำหนดบ้างก็ได้ แต่ต้องเป็นคำที่ประกอบด้วยสระเสียงสั้น และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๓ ของวรรคที่ ๒ และให้คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำที่ สุดท้ายของวรรคที่ ๓ ถ้าจะแต่งบทต่อไปอีกต้องให้คำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ในบทต่อไป[๑๗]

[๑๗] กำชัย ทองหล่อ, **หลักภาษาไทย** (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๓๗), ๔๘๑.

แผนผังกาพย์ยานี ๑๑

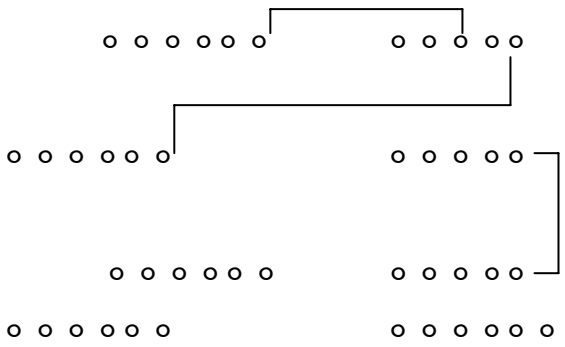

ตัวอย่างบทประพันธ์กาพย์ยานี๑๑

ข้าสาวงามแช่มช้อย ถ้วนทั้งร้อยท้าวให้ไป
ใช้สอยเป็นข้าไท แต่งข้าวปลาเครื่องอาหาร
ปัดฟูกแลปัดหมอน ปัดสาดนอนให้แก่พราหมณ์
สาวสาวรูปงามงาม มหาพราหมณ์รักสุดใจ

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำประพันธ์ที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้นมีข้อสังเกตว่า กวีได้เพิ่มสัมผัสนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้เข้าไปอีกคือให้คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓สัมผัสกับคำที่ ๓ ของวรรคที่ ๔

กาพย์ฉบัง ๑๖

กาพย์ฉบังบทหนึ่งมี ๓ วรรค วรรคที่ ๑ กับวรรคที่ ๓ มีวรรคละ ๖ คำ วรรคที่ ๒ มี ๔ คำ กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ถ้าแต่งบทต่อไปอีก คำสุดท้ายของบทต้นต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ของบทต่อไป

แผนผังกาพย์ฉบัง ๑๖

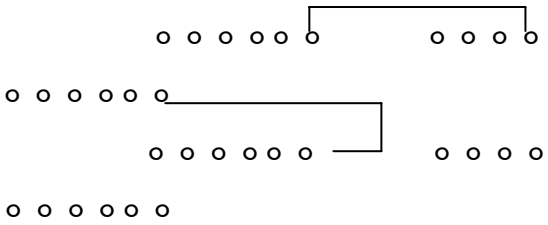

ตัวอย่างบทประพันธ์กาพย์ฉบัง ๑๖

สาริกาจับแก้วเสียงไสย ยูงจับยูงใหญ่
เขาไฟจับเขาขานขัน
กาหลงจบหลงสงสาร เ....(ชำรุด)....
นวลจับบินจับไม้นวล
โชดกจับต้นโสกครวญ ยางจับยางย้วน
พระพายพัดหวนเหรา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘(ราบ)

กาพย์สุรางคนางค์ บางทีก็เรียกว่า “สุรางคณา” มีอยู่ ๒ ชนิด คือ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และ กาพย์สุรางคนางค์ ๓๒ ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นิยมใช้ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และนิยมเรียกกันว่า “ราบ”

กาพย์สุรางคนางค์ กำหนดให้บทมี ๗ กลอน หรือ ๗ วรรค วรรคหนึ่ง ๆ มี ๔ คำ บทหนึ่งจึงมี ๒๘ คำ กำหนดให้ คำที่ ๔ ของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๒ คำที่ ๔ ของวรรคที่ ๓ สัมผัสกับคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๕ คำที่ ๔ ของวรรคที่ ๔ สัมผัสกับคำที่ ๑ หรือคำที่ ๒ ของวรรคที่ ๕ และคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๕ สัมผัสกบคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๖ ถ้าจะแต่งบทต่อ ๆ ไปอีก ต้องให้คำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายวรรคที่ ๓ ของบทต่อไป[๑๘]

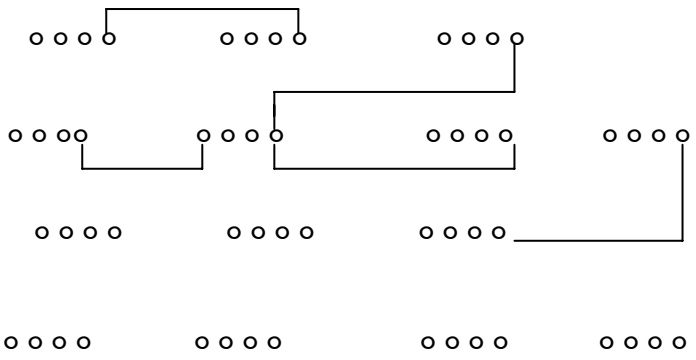

ตัวอย่างบทประพันธ์กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ (ราบ)

ประการหนึ่งเล่า ขอคิ้วข้าพเจ้า ดูงามมีสี
ขอให้นามกร ผุสดีเทวี ขอเกิดทวีปนี้ ชื่อเมืองชมพู

---

[๑๘] อ้างอิงจาก http://kanchanapisek.or.th/

ประการหนึ่งเล่า ขอให้ข้าพเจ้า มีลูกงามตรู
ขอมีใจบุญ ใจท่านเล่าภู จ่ายทรัพย์นั้นหรือ ยกให้เป็นทาน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ลักษณะคำประพันธ์ในมหาราชคำฉันท์ ประกอบด้วยร่ายสุภาพ และฉันท์ดังต่อไปนี้

ร่ายสุภาพ

ร่าย ไม่กำหนดจำนวนบทหรือบาทจะแต่งให้ยาว เท่าไรก็ได้แต่ต้อง เรียงคำ ให้คล้องจองกันตามข้อบังคับ และบทจบของร่ายสุภาพจะต้องจบลงด้วยโคลงสองสุภาพ ร่ายสุภาพแต่ละวรรคกำหนดให้มี ๕ คำ เมื่อรวมกับโคลงสองสุภาพแล้วจะได้แผนผังดังนี้

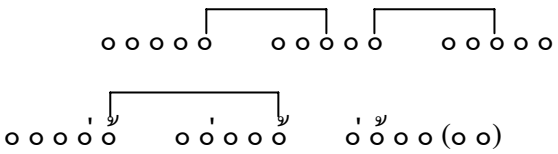

ส่วนสัมผัสบังคับของร่ายสุภาพ กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ เพียงคำใดคำหนึ่งในวรรคถัดไป การส่งสัมผัสเป็นไปเช่นนี้จนกระทั่งจบด้วยโคลงสองสุภาพ ส่วนสัมผัสในซึ่งเป็นสัมผัสที่ไม่บังคับในร่ายสุภาพใช้ได้ทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ แต่นิยมสัมผัสพยัญชนะมากกว่า

ตัวอย่างบทประพันธ์ร่ายสุภาพ

พระชาลีราชนัดา ทรงอลังการ์พิพัฒน์ สัตพิรัตน์พิพิธ
โชมชวลิตชวเลศ ทรงสารเสวตกุญชร นำนิกรคลาคลาด
เคลื่อนพยุหบาตรพลนิกาย ยืดพยุหคลายคลาดแคล้ว ลิลาจากกรุงแก้ว
ยุ่งย้ายโยธา

(มหาราชคำฉันท์)

อินทรวิเชียรฉันท์๑๑

คณะ อินทรวิเชียรฉันท์บทหนึ่งมีสองบาท บาทหนึ่งมี๒วรรค วรรคแรกมี๕คำ วรรคหลังมี๖คำ รวมบาทหนึ่งมี ๑๑ คำ ตำแหน่งคำครุลหุตามแผนผัง อินทรวิเชียรฉันท์นับคณะอย่างบาลีได้สามคณะ คือ ต ต ช ครุ ครุ

สัมผัส สัมผัสที่บังคับคือสัมผัสระหว่างบาทและระหว่างบท คือคำวรรคที่๑ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่๓ ของวรรคที่ ๒ และ และคำสุดท้ายของวรรคที่๒สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่๓ ถ้าแต่งมากกว่า ๑บท ต้องมีสัมผัสระหว่างบท คือคำสุดท้ายของวรรคที่สี่ในบทแรกจะต้องส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สองในบทต่อไป มีลักษณะบังคับตามแผนผังและดังนี้

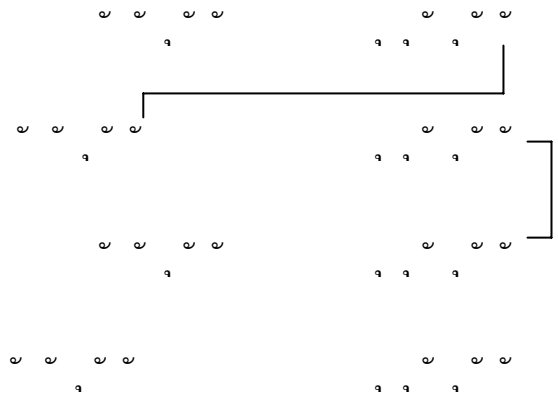

ตัวอย่างบทประพันธ์อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑

เพียงเทพยุพินทรง สุภลักษณสรรพางค์
แน่งน้อยอนงค์นาง วรอัครกัลยา
ทรงพรตพิทธิทาน รุจิเรกขจำมา
ภรณ์ทรงชฎาดา บสนีจำรูญเรือง

(มหาราชคำฉันท์)

อุเปนทรวิเชียรฉันท์ ๑๒

คณะ อุเปนทรวิเชียรฉันท์เหมือนอินทรวิเชียรฉันท์ ต่างกันเพียงตำแหน่งคำต้นบาทของอุเปนทรวิเชียรฉันท์เป็นคำลหุ นับคณะอย่างบาลีได้สามคณะ คือ ช ต ช ครุ ครุ

สัมผัส เหมือนอินทรวิเชียรฉันท์

มีลักษณะบังคับตามแผนผังดังนี้

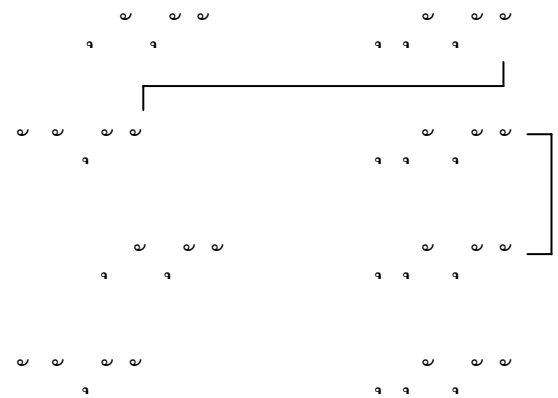

ตัวอย่างบทประพันธ์อุเปนทรวิเชียรฉันท์ ๑๒

ขณะไท้สิริสน ชยนารถนีกร
วรเดชชดีศร สุรศักดิ์พิพัฒน์
ธสฤทธิไม ตรุในณกระยัตร
ธรไทยธวัช นิรทาษก็ไท

(มหาราชคำฉันท์)

มาลินีฉันท์ ๑๕

คณะ มาลินีฉันท์บทหนึ่งมีบาทเดียว แบ่งเป็น ๓ วรรค วรรคแรกมี ๘ คำ วรรค ๒ มี๔คำ วรรคที่ ๓ มี ๓ คำ นับคณะอย่างบาลีได้ห้าคณะ คือ น น ม ย ย

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓(คำท้ายบท) จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคแรกในบทต่อไป

มีลักษณะบังคับตามแผนผังดังนี้

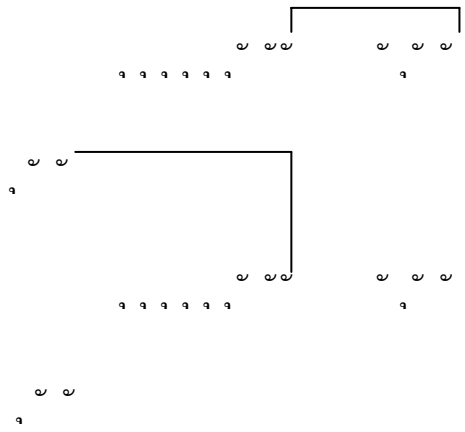

ตัวอย่างบทประพันธ์มาลินีฉันท์ ๑๕

พหลนิกรนันตนอง โจมจอมคือกรอง
ประดับดาษ
พหลนิกรเอกอาจ ปัดสตูตาด
สนอบทรง

(มหาราชคำฉันท์)

สัททุลวิกกีฬิตฉันท์ ๑๕

สัททุลวิกกีฬิตฉันท์บทหนึ่งมีบาทเดียว บาทหนึ่งมี ๓ วรรค ในวรรคแรกมี ๑๒ คำ วรรคที่ ๒ มี ๕คำ วรรคที่ ๓ มี ๒ คำ มีตำแหน่งครุลหุตามแผนผังนับคณะอย่างบาลีได้ ๖ คณะ มีครุลอย ๑ คำรวมเป็น ๑๕คำ คือ ม ส ช ส ต ต ครุ

สัมผัส สัมผัสบังคับจะเป็นสัมผัสท้ายวรรคเหมือนมาลินีฉันท์ ๑๕คำ คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ในบทเดียวกัน ถ้าแต่งมากกว่าหนึ่งบทจะต้องมีสัมผัสระหว่างบท คือให้คำสุดท้ายของบทแรกส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคแรกในบทถัดไป

มีลักษณะบังคับตามแผนผังดังนี้

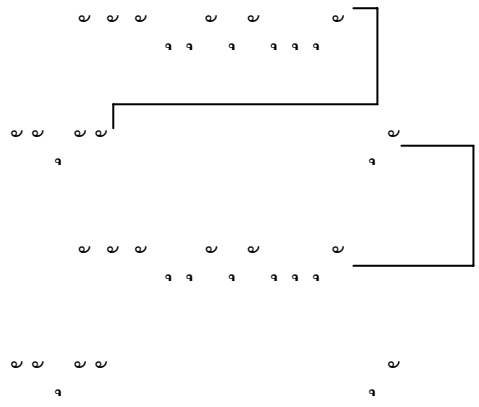

ตัวอย่างบทประพันธ์สัททุลวิกกีฬิตฉันท์ ๑๕

พิศเนตรคือนิลนัยน์อำไพยพิมลมัน
ปรางเปรียบสุวรรณอัน ลำยอง
นาสาสร้อยดุจองค์ก็รตนรอง
เอี่ยวโอษฐ์นิโคธทอง ผลา

(มหาราชคำฉันท์)

สัทธราฉันท์ ๒๑

สัทธราฉันท์บทหนึ่งมีบาทเดียว แบ่งเป็น๔วรรค วรรคแรกและวรรคที่ ๒มีวรรคละ ๗ คำ วรรคที่ ๓ มี๔ คำ วรรคที่ ๔ มี ๓ คำ รวมบทหนึ่งมี ๒๑ คำ การวางตำแหน่งครุลหุตามแผนผัง นับคณะอย่างบาลีได้เจ็ดคณะคือ ม ร ภ น ย ย ย

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ (คำท้ายบทต้น) ส่งสัมผัสไปยังคำท้ายวรรคแรกในบทถัดไป

มีลักษณะบังคับตามแผนผังดังนี้

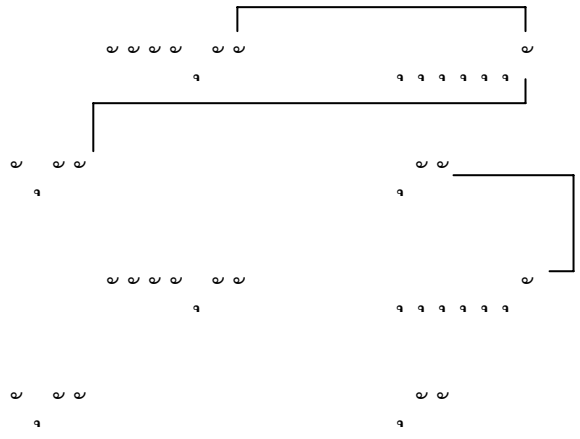

ตัวอย่างบทประพันธ์สัทธราฉันท์ ๒๑

ใครเชื่อเชื้อเชิงกรลีชี ยลวิกลจะมี
อันธธชี ชะม่อยเมา
แท้เทียมเสี้ยมเล่ห์ประโลมเล้า กระลัมพรพจนเกลา
ให้มไมเมา มะเมอมัว

(มหาราชคำฉันท์)

เหตุที่ผู้ศึกษาเลือกเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวนเพราะทั้ง ๓ สำนวนมีลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ คือ

๑.ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและฉบับนายจาบ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ในการแต่ง กาพย์ถือได้ว่าเป็นคำประพันธ์ที่นิยมใช้แต่งวรรณกรรมในภาคใต้ทั้งที่เป็นมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์อย่างแพร่หลาย

๒.มีการใช้คำหน่วยเสียงหรือหน่วยคำที่เป็นอัตลักษณ์ของภาษาถิ่นใต้คือ ใช้หน่วยเสียง/ม/ควบกล้ำกับเสียง/ร/ หรือ /ล/ เช่นคำว่า

เงินทองทั้งนี้ มิให้ค้างเกิน

จึงเจ้าจำเมริญ ยกให้เป็นทาน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จำเมริญ หมายถึง จำเริญ

ไขทรัพย์ออกมา ละวันละแสน**ตำมลึง**ทอง

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ตำมลึง หมายถึง ตำลึง

มล้าเมลื้อยเหนื่อยอักอัก หยุดอยู่พักใต้ต้นไม้

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

มล้า หมายถึง ล้า
เมลื้อย หมายถึง เมื่อย

ช้าง**สำมรับ**เมือง สุกใสรุ่งเรือง

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

สำมรับ หมายถึง สำหรับ

จึงเฒ่าหาพราหมณ์ มันคุก**คำมราม**

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำมราม หมายถึง คำราม

ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่นๆก็มีปรากฏคำในลักษณะนี้เช่น ในเรื่องพระปรมัตถ์คำกาพย์ มีปรากฏคำว่า สำเมร็ต หมายถึง สำเร็จ ดังความว่า

เดชะสมภาร สรรพ**สำมเร็ต**

การที่เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการใช้หน่วยเสียง/ม/นั้นคงเนื่องมาจากอิทธิพลของเสียงสระหน้าคือ “สระ-ำ” จึงอาจเป็นไปได้ว่าจึงอาจเป็นไปได้ว่าภาคใต้ได้รับเสียงนี้มาจากราชสำนัก เนื่องจากคำลักษณะเช่นนี้มีปรากฏในวรรณกรรมภาคกลางเช่นกัน

๓.ใช้คำว่า ครือ หรือ ครึ แทนคำว่า คือ โดยมีหน่วยเสียง/ร/ควบกับเสียง/ค/ ซึ่งลักษณะนี้ก็มีปรากฏในวรรณกรรมภาคกลาง ทำให้เห็นการรับอิทธิพลของราชธานีเช่นเดียวกัน เช่น

ครึ*ดั่งภูมี*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ลูกคนเดียวหวัง ***ครึ****ดั่งดวงใจ*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

รุ่งเรืองสะอาด ***ครือ****แก้วแววตา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

*ชูชกเฒ่า.. (ชำรุด)..... ตัวสัน****ครึ****ตีปลา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การใช้คำว่า “คือ” ในลักษณะดังกล่าวพบได้ทั่วไปในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เช่น ในเรื่อง เจ้าเณรคำกาพย์ ดังความว่า

ครือ*ดั่งเรือน้อยไสย พายหัวไทช่วยกันพาย*

(เจ้าเณรคำกาพย์)

๔.การใช้สัมผัสนอกที่ต่างมาตรากัน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ คือ การอนุโลม พยางค์ที่สะกดด้วย แม่กน แม่กม และแม่กง สัมผัสนอกกันได้ เช่น

*มีกรรมแต่ชาติก่อน พรากลูกนกจากรวง****รัง***

*ชาตินี้มาตาม**ทัน***　　*เจ้าน้อยน้อยทั้งสองศรี*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

๕.การใช้คำที่ใช้เฉพาะภาษาถิ่นใต้ เช่น

พราหมณ์เฒ่าชูชก　　รูปร่างอกกรก　เดินเข้ามาใน
จึงเจ้าชาลี　　มีสีประไพ　　เจ้าเล่นออกไป　รับพราหมณ์เข้ามา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

อกกรก　　หมายถึง　สกปรก

*ไอ้เฒ่า**รึงเร่งรัง***　　*เล่นเซซังขึ้นต้นไม้*
*ไอ้สิงวิ่งเข้า**ขบ***　　*เฒ่าบัดซบลมยักหาย*

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

ขบ　　หมายถึง　กัด
รึงรัง　　หมายถึง　รุงรัง　หรือ ไม่รอบคอบ,สะเพร่า

ถ้าเจ้านคร　　ผันผ่อนผิด**เรศ**กษัตรา

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

เรด　　หมายถึง　ทำนองคลองธรรม

๕.การตัดคำให้เสียงของคำสั้นลง เช่น

*แขวกขวานผสานสรโดย　**ระโดก**ตระไตรไกร*
รังนานระวังคฤหใน　　วนเวศก็หวนหรรษ์
*เอี้ยง**แอ่น**อิลุ้มอุหุกหา　　กรวิกกระเวนวัน*
คล้าเคล้าแลหงษวิหคสัญ　　จรโบยกระบัดบิน

(มหาราชคำฉันท์)

แอ่น หมายถึง นกนางแอ่น

ระดก หมายถึง นกโพระดก

นอกจากนั้นแล้ววรรณกรรมเวสสันดรชาดกทั้ง ๓ สำนวนยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะของท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจน ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคม วัฒนธรรม ดังนี้

แสดงสภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศภาคใต้แตกต่างไปจากภาคอื่น คือ เป็นฝั่งทะเลสองด้าน ตั้งอยู่ระหว่างสองมหาสมุทรอันยิ่งใหญ่ คือทะเลอันดามันอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย และอ่าวไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของทะเลแปซิฟิก และเนื่องจากภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศดังที่ได้กล่าวมาประกอบกับสภาพภูมิอากาศภาคใต้มักมีฝนตกชุก ทำให้ภาคใต้เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้กวีที่แต่งวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ได้นำพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์มาสอดแทรกในวรรณกรรม ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ที่ผู้ศึกษาได้นำมาศึกษานั้นก็มีปรากฏการสอดแทรกชื่อพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์น้ำไว้ ดังนี้

พันธุ์ไม้

*ลางสาดส้มจุก ทุเรียน**มังคุด** **ละมุดสีดา** ระกำลำไย*
จาบุไหรมะไฟกา *ตะโกกวา พุทราสุกใส*
ขนุนขนัน ลูกอินลูกจัน ทุกพันธุ์พิศมัย ปริงปรางสุกใส
พราหมณ์เฒ่าเข้าไป เก็บกินเถิดหนา

(เวสสันดรชากฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ละมุดมังคุดทุเรียน *ก็แห้งแปรเปลี่ยน*
กระท้อนกระเตียน*ก็มาแปรปรวน*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กล้วยกล้ายพังลาตานี กล้วยขมกล้วยนมราชสีห์
งาช้างลูกรี *ทองดีแลทองอีปัน*
กล้วยลไลยกล้วยไข่*กล้วยกลัน* ***ตีนเต่า****ลูกสั้น*
สระภันอันมีในดง

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

พันธุ์สัตว์น้ำ

มีพันธุ์มัจฉามากมี *เค้ากรายไหวรี*
สร้อยสากมีหลายพันธุ์ *ไหวกระหวนบ้วนน้ำตามกัน*
ปลาเภียนเวียนละวัน *มากมายหลายหลากนักหนา*
ปลาหลดปลากด..... *ช่โด**โลมา***
เหรากุมภามังกร *เต่าปูดูกลาดสาคร*
งูเงือกดูสลอน ตาชีจงเดินพ้นไป

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

กวีสอดแทรกชื่อผลไม้ที่มีในท้องถิ่นภาคใต้ เช่น มังคุด ส้มจุก จาบุไหร มะไฟกา ละมุดสีดา กระเตียน และกวีได้มีการกล่าวถึงสัตว์น้ำหลายชนิดโดยเฉพาะสัตว์ทะเลที่เป็นสัตว์ในท้องถิ่น เช่น โลมา การที่กวีได้แทรกเรื่องพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของภาคใต้ที่กวีพยายามถ่ายทอดออกมาให้เห็นได้อย่างเด่นชัด

แสดงสภาพสังคม ภาคใต้มีที่ตั้งชุมชนที่มีลักษณะหลากหลาย จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคใต้แต่อดีตกาลเป็นศูนย์กลางทางการค้าของคาบสมุทรมลายู เป็นเส้นทางติดต่อสัญจรของชนชาติต่างๆทำให้เป็นแหล่งรองรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากคนภายนอกที่ใช้เส้นทางผ่านคาบสมุทร สภาพสังคมของภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีลักษณะดังนี้

มีความหลากหลายเชื้อชาติ ดังในตอนต้นของเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีได้มีการเพิ่มรายละเอียดเพื่ออธิบายถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย ให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมือง ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีผู้คนอยู่กันหลากหลายชาติ ดังความว่า

เอโกราชา ยังมีภรรยา สนไชยภูมี ครองกรุง
พิชัยเชษฐ์ ธิเบศเรืองศรี ทุกกรุงธานี ดุษฎีเกรงขาม
สมบูรณ์สมบัติ แก้วเก้าเนาวรัตน์ พิพัฒน์ศฤงคาร จัตรงคโยธา

ม้ารถคชสาร ส่มภ์ด้วยทำทาน โอฬารตราไตร
เมืองน้อยร้อยเอ็ด ทุกปีมาเสร็จ ผูกส่วยมาลัย บ่คิด
มิจฉาใต้ฝ่าบาทไท นานาต่างสมัย กล่าวไท้ถวายพร
เป็นเอกนักตรา สิบสองภาษา พม่าเมืองมอญ กุลาฝรั่งเศส
ไทยเทศแขกขอม จีนยวนชวามอญ อังกฤษวิลันดา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การบรรยายถึงชาวเมืองที่มีหลากหลายเชื้อชาติไม่ได้มีปรากฏเฉพาะเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบเท่านั้นในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่นๆก็มีปรากฏ เช่นในเรื่องจำปาสี่ต้นมีการบรรยายถึงเมืองที่มีผู้คนอยู่หลากหลายเชื้อชาติ ความว่า

ด้วยเดชแห่งท้าว พานิชทั่วด้าว เข้าสู่สมภาร
ด้านการค้าเรือ ใต้เหนือทุกสถาน มาสู่สมภาร พานิชมากมี
จีนจามพราหมณ์เทศ ฝรั่งพิเศษ คุลาพระศรี
ญี่ปุ่นมอญญวน เข้ามามากมี สาวมอญชาตรี มาสู่สมภาร

(จำปาสี่ต้น)

นอกจากนี้แล้วในมหาราชคำฉันท์ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชาวมลายูที่ถือได้ว่าเป็นประเทศเพื่อนบ้านซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่มีมาช้านาน กวีได้พรรณนาถึงพลมลายูที่อยู่ในกองทัพของพระเจ้ากรุงสญชัย ความว่า

พลมลายูหลายเลศ สังหวารเวศตอเคียน ห่มเสื้อเขียนลายคำ
เสื้อสีดำดุมทอง เสื้อขาวกรองกำหยี ชมพูสีปัตสตูตาดพราย
เสื้อเหลืองลายสะแพร้ว ดูหลากแล้วหลายกล สิทธิแต่งตนตามหมู่

(มหาราชคำฉันท์)

วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตทางดำเนินชีวิตของชุมชน ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวใต้ที่เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เนื่องจากเป็นสังคมชนบท

ประชากรเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นส่วนใหญ่ ในภาคใต้นิยมปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก แต่จะมีการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งไปปลูกข้าวเหนียวเพื่อไว้สำหรับทำอาหารในงานบุญต่างๆ โดยเฉพาะขนม ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษามีปรากฏชื่อขนมเช่น ถั่วแปบ ฝักบัว ขนมชั้น ลูกโตน ดังความว่า

ลอดช่อง*แลสาคู* *ตั้งเป็นหมู่เรียงรายไป*
ทองย้อย*สร้อยสายไสว* *ทั้ง****สายไหม****ใส่น้ำตาล*
ฝักบัว*แลถั่วแปบ* *เห็นเป็นแยบใส่ไส้หวาน*
ส้มทับ*อับน้ำตาล* *หวานละลิดติดอุรา*
ขนมชั้นแดงขาวเหลือง *เห็นรุ่งเรืองหวานนักหนา*
ยอดม้วนพวงมาลา ***ขนมฟัก****พร้าใส่ไส้ใน*
ขนมชะลาแสน *ใครได้กินหวานยาใจ*
ลูกโตน*โยนเข้าไป* *ครั้นถึงละลายหาย*
จันอับ*ทับน้ำตาล* *กลิ่นรสหวานตั้งเรียงราย*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นิยมกล่าวถึงการละเล่นและสิ่งบันเทิง โดยเฉพาะการละเล่นที่เป็นการแสดงมีการกล่าวถึงการเล่นโขน หนัง หุ่น และใช้เล่นในงานพิธีต่างๆ เช่น งานสมโภช งานฉลอง หรืองานศพ ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา มีการกล่าวถึงมหรสพในงานสมโภชพระเวสสันดร ดังนี้

*โรง****โขน****แลโรง****หนัง*** *ดังคึกคังตั้งเรียงมา*
หุ่นว้าหุ่นชวา *ทั้ง****หุ่นมอญ****สลอนไป*
ณคอรหมู่ชาตรี ***มโหรี****รับไสว*

(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

เครื่องมือเครื่องใช้เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นวิถีในการดำเนินชีวิต เครื่องมือเครื่องใช้ที่มักปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ คือ เหล็กไฟ ชาวใต้ นิยมใช้เหล็กไฟเป็นเครื่องติดตัวไปเวลาเดินทางเพื่อใช้ในการจุดไฟ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีการกล่าวถึงเหล็กไฟ ไว้ดังนี้

ในตอนที่ชูชกจะเดินทางไปขอสองกุมารจากพระเวสสันดรชูชกได้เตรียมอาหารและเครื่องมือเครื่องใช้ในการเดินทาง ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชูชกเตรียมไปนั้นคือเหล็กไฟ ดังความว่า

เคยเกลือให้ครัน ***เหล็กไฟ****นั้นอันเครื่องป่า*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ประเพณี

ประเพณีที่แสดงออกถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ คือ ประเพณีขึ้นบินจา หรือที่ชาวใต้เรียกว่า สระหัวผู้อาวุโส ประเพณีนี้เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีได้กล่าวถึงพิธีบินจาในตอนมารดาของนางอมิตดาได้ขอร้องให้นางไปกับชูชกเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณเหมือนกับการทำบินจา ดังความว่า

สองพราหมณ์ฟังความเฒ่าว่า เข้าสู่อไสยา
โลมบิดธิดามารศรี
ว่าโอน้อยนาถนารี ดั่งดวงใจ
แม่นี้บลำเอียงรักษา
แต่สวรรค์จนน้อยใหญ่มา มิให้เคืองคา
คิดว่าเหมือนหอกแหลมเดียว
เข้ามาสุขบเอียว ใช่แต่คนเดียว
แม่นี้เลือกดีที่จะวาง
ครานี้....(ชำรุด)... มิวางก็จำวาง
จะเกินค่าของพราหมณ์ตามที
ล้วนจิตอย่าคิดบัดสี ช่วยแม่ครบปี
ช่วยทีเหมือนทำบินจา
สระหัวแม่พังงา เจ้าค่อยคลุมผ้า
เป็นค่าพฤกฒาอย่าอาย

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวนที่นำมาศึกษามีทั้งลักษณะของการใช้ภาษาและมีข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จริง ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรนำมาศึกษาอย่างละเอียดต่อไป เพื่อประโยชน์ในการให้ผู้สนใจนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับเวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้ฉบับอื่นๆต่อไป

บทที่ ๓

ศึกษาเปรียบเทียบเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กับนิบาตชาดก

การวิเคราะห์เนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นั้น ผู้ศึกษาวิทยานิพนธ์จะศึกษาเปรียบเทียบกับนิบาตชาดกเป็นหลัก เนื่องจากเวสสันดรชาดกในประเทศไทยไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใด สันนิษฐานว่าน่าจะมีต้นเค้ามาจากเรื่องเวสสันดรในนิบาตชาดกทั้งสิ้น ศิราพร ฐิตะฐาน กล่าวถึงการแพร่กระจายของนิทานไว้ว่า เมื่อนิทานจากสังคมหนึ่ง เข้าไปอยู่ในสังคมหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แต่จะเปลี่ยนช้าหรือเร็ว หรือเปลี่ยนไปอย่างไรย่อมขึ้นกับความเข้มข้นทางวัฒนธรรมของผู้รับด้วย[๑] ผู้ศึกษาพบว่าเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีเนื้อเรื่องบางตอนที่แตกต่างไปจากนิบาตชาดก พบว่าผู้แต่งใช้กลวิธี ๖ วิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง ดังนี้

๑.การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง หมายถึงเหตุการณ์ที่มีปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้แต่ไม่มีปรากฏในนิบาตชาดก

๒.การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง หมายถึง เหตุการณ์ที่มีปรากฏในนิบาตชาดก แต่ไม่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้

๓.การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง หมายถึง กวีได้มีการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

๔.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง หมายถึง รายละเอียดที่มีปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้แต่ไม่มีปรากฏในนิบาตชาดก วิธีนี้เป็นวิธีการที่นิยมใช้มากที่สุด ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

๕.การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง หมายถึง รายละเอียดที่มีปรากฏในนิบาตชาดกแต่ไม่มีปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

---

[๑] ศิราพร ฐิตะฐาน, **ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), ๒๐-๒๑.

๖. การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง หมายถึง กวีได้ดัดแปลงเนื้อความบางประการของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

๓.๑.การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

การเพิ่มเหตุการณ์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีปรากฏใน ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑.การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์มหาราช ดังนี้

กัณฑ์มหาราช

ในนิบาตชาดกตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้พบกับสองกุมารแล้ว พระองค์จึงสั่งให้จัดเตรียมกองทัพเพื่อไปรับพระเวสสันดร ดังความว่า

ลำดับนั้นพระเจ้ากรุงสญชัย ได้มีพระราชโองการดำรัสสั่งเสนาบดีผู้เป็นจอมทัพว่า กองทัพอันประกอบด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดิรเท้า จงเตรียมให้พร้อมสรรพ และพวกชาวนิคมกับพราหมณ์ปุโรหิตทั้งหลาย จงตามเราไป เหล่าโยธีผู้มีสง่างาม ล้วนเป็นสหชาต กับบุตรของเรา .....

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษามีการเพิ่มเหตุการณ์พระเจ้ากรุงสญชัยสั่งให้มีการทำพิธีบายศรีสองกุมาร ก่อนที่จะรับพระเวสสันดรกลับเมือง ดังนี้

บัดนั้นจอมไตร ท้าวศรีสญชัย ตรัสสั่งโดยปอง แม่ครัวพิเศษ
นอกในทั้งผอง ให้เร่งแต่งของ ทุกพรรณนานา
เครื่องสำรับบายศรี หลายหลากมากมี กลิ่นรสโอชา ประดับจานทอง
เรืองรองรจนา เจ็ดชั้นโสรก รุ่งเรืองสุกใส
ทั้งสองสำรับ ให้เร่งประดับ แต่งมาจงไว พิเศษทั้งหลาย
ฝ่ายนอกฝ่ายใน ยกมาทันใจ ตั้งท้องพระโรงครัน
ยกบายศรีทอง ออกมาทั้งสอง เรียบเรียงเคียงกัน พาพราหมณ์โหรา

เข้ามาด้วยพลัน จึงให้เชิญขวัญ หลานรักจักรี

ให้ลั่นฆ้องไชย สะเทือนหวาดไหว ถ้วนถึงสามที โหราให้ฤกษ์

ให้เบิกบายศรี เทียนจุดอัคคี รุ่งเรืองสุกใส

โหราเชิญขวัญ ทั้งสองนักธัญ หลานรักสายใจ แหวนทองแหวนแก้ว

พรายแพร้วแววไวย จุดเทียนเวียนไป รอบเจาสองสี

อัญเชิญพระขวัญเอ๋ย ยาหยูชาเลย ในดงพงพี มาชมกรุงบุรี

ปราสาททองรองเรืองฉาย

……

เข้าเอาแพรด้ายทอง มารับรองขวัญพระหลาน

จึงเชิญยอดนักธัญ เสวยข้าวขวัญมิทันนาน

หยิบเอาเครื่องอาหาร ……ชำรุด ……

พวงแก้วเอามารอง ทั้งพวงทองแกมมณี

สวมคอเจ้าสองสี พระชาลีแก้วกัญหา

โหรามาสลอน ถวายพระพรเจ้าสองรา

หน่อกษัตริย์อนัตตา แต่นี้หนาอย่ามีภัย

กรุงสญไชยธิราช จึงพระบาดให้พรชัย

ขอให้ลูกสายใจ อยู่เป็นสุกทุกวันวาน

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีได้เพิ่มเหตุการณ์โดยมีรายละเอียดว่าเมื่อพระเจ้ากรุงสญชัยทรงไถ่ตัวสองกุมารแล้ว จึงโปรดให้มีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่สองกุมาร การเติมเหตุการณ์ตอนทำพิธีบายศรีสู่ขวัญนี้ มีปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้ฉบับอื่น ๆด้วย เหตุที่กวีได้เพิ่มเติมเรื่องการทำบายศรีสู่ขวัญสองกุมารเนื่องจากประเพณีบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันในภาคใต้

๓.๑.๒.การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์และกัณฑ์ชูชก ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

๑.ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรได้ประสูติออกจากครรภ์พระนางผุสดี พระองค์ได้ลืมพระเนตร และยื่นพระหัตถ์ ตรัสขอทรัพย์จากพระนางผุสดีเพื่อนำไปทำทาน ดังความว่า

พระมหาสัตว์เมื่อเสด็จออกจากพระครรภ์ของพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์ ลืมพระเนตรอออกได้ทีเดียว และเมื่อเสด็จออกนั่นเอง พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ตรัสแก่พระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าหม่อมฉันจักให้ทาน ทรัพย์อะไรมีอยู่บ้าง ดังนี้ขณะนั้น พระมารดาของพระมหาสัตว์ตรัสว่าพ่อ พ่อจงให้ทานตามอัธยาศัยเถิด แล้วได้ทรงวางทรัพย์พัน ๑ ณ พระหัตถ์แห่งพระมหาสัตว์เจ้าทีเหยียดออก

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการเพิ่มเหตุการณ์ตอนประสูติพระเวสสันดรว่ามีนางฟ้ามาช่วยพระนางผุสดีขณะประสูติ ดังนี้

เมื่อพระเสด็จจากครรภ์ นางสาวชาวสวรรค์จรลีลา
มาช่วยนางพญา ประสูติภูงาเป็นง่ายดาย
นางสวรรค์อันล้ำเลิศ มาช่วยเกิดนางโฉมฉาย
หนังเสือรับรองกาย พระภูสายงามโสภา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีเพิ่มเหตุการณ์ในตอนนี้เพื่อเน้นให้เห็นว่าพระนางผุสดีได้ประสูติผู้มีบุญญาธิการ จึงทำให้มีนางฟ้ามาช่วยในขณะที่ประสูติ

๒.ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรประทานช้างให้แก่พราหมณ์ ชาวเมืองสีพีพบเข้าจึงถามพราหมณ์ว่าได้ช้างมาจากที่ใด เมื่อชาวเมืองทราบว่าพระเวสสันดรประทานช้างให้แก่พราหมณ์ชาวเมืองโกรธ เทวดาจึงดลใจให้ชาวเมืองไปชุมนุมที่ประตูเมือง ดังความว่า

พวกพราหมณ์ครั้นได้ช้างที่ประตูทักษิณทิศแล้ว ก็พากันนั่งบนหลังช้าง มีมหาชนห้อมล้อมขับขี่ไปโดยท่ามกลางพระนคร มหาชนทั้งหลายเห็นพราหมณ์เหล่านั้นแล้วกล่าวว่า พราหมณ์ผู้เจริญทั้งหลาย ซึ่งขี่ช้างของชาวเราพวกท่านได้ช้างมาจากไหน พวกพราหมณ์กล่าวว่า พระเวสสันดรมหาราชพระราชทานช้างแก่พวกเรา พวกท่านเป็นอะไร แล้วแซกมหาชนด้วยวิการ

ของช้างเป็นต้น พลางขับไปโดยท่ามกลางประตูพระนคร หนีออกไปโดยประตูทิศอุดร ชาวนครเคียดแค้นต่อพระโพธิสัตว์ เหตุเทวดาดลใจ จึงได้พากันประชุมที่ประตูพระราชวัง ทำการกล่าวโทษอย่างมหันต์

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีได้เพิ่มเหตุการณ์ตอนที่ประชาชนประสบความยากลำบากหลังจากที่พระเวสสันดร ได้บริจาคช้างปัจจัยนาค ดังความว่า

แต่ช้างไปจากนคร ฝูงราษฎร
เร่าร้อนให้รักนักหนา
อาเพศเหตุบังเกิดมา ฝนแล้ง...ชำรุด...
ผลพลามาแห้งแมลงเบียน
ละมุดมังคุดทุเรียน ก็แห้งแปรเปลี่ยน
กระท้อนกระเตียนก็มาแปรปรวน
ทุกหนตำบลฝายสวน พลูหมากแปรปรวน
แห้งห้วนโรยราตาชี
ผลไม้มิได้สุกขี เสนาเสนี
ท้าวพระยาธิบดี
เคืองแค้นเคียดคุ้ม รุมกัน.....

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องตอนนี้กวีต้องการแสดงเหตุผลที่ทำให้ชาวเมืองสีพีโกรธที่พระเวสสันดรประทานช้างให้แก่พราหมณ์

อีกทั้งกวียังมีการเพิ่มเหตุการณ์หลังจากที่พราหมณ์ทั้งแปด ได้นำช้างปัจจัยนาคเดินทางไปถึงเมืองกลิงคราษฎร์ แล้วเกิดมีฝนตกลงมา ดังความว่า

ครั้นเมื่อช้างถึงพารา ฝนแก้วมหา
ก็ตกลงทั่วแผ่นดิน

บันดาผลาอาสิน ราชได้ทำกิน
ทุกบ้านฐานถิ่นบริบูรณ์

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีเพิ่มเหตุการณ์ตอนนี้ขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวอย่างข้างต้นเพื่อเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของช้างปัจจัยนาคว่าช้างได้นำความอุดมสมบูรณ์แก่เมืองที่เป็นเจ้าของ

๓.ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรทรงประทานช้างให้แก่พราหมณ์ ดังความว่า

ในเมื่อพระเวสสันดร พระราชทานช้างประเสริฐ ในกาลนั้น ความน่ากลัวความสยองขนได้เกิดมี เมทนีก็หวั่นไหว ในเมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างประเสริฐ ในกาลนั้น ความน่ากลัวความสยองขนได้เกิดมีพระนครก็กำเริบฯ ในเมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างประเสริฐ ผู้ทำความเจริญให้แก่สิพีรัฏฐ์ ชาวบุรีก็เกลื่อนกล่น เสียงกึกก้องก็แผ่ไปเป็นอันมากฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการเพิ่มเหตุการณ์ตอนนี้ว่า พระเวสสันดรได้ตั้งจิตอธิษฐานให้พระองค์เกิดมาเพื่อโปรดสัตว์ ขอให้ได้เกิดในสมัยของพระศรีอาริยเมตไตรย ให้พ้นจากมโนทุจริต ปราศจากความโมโห และได้เข้าสู่นิพพาน หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงหลั่งน้ำ เมื่อพราหมณ์รับช้างไปถึงเมืองของตน ประชาชนรู้ข่าวต่างมาเฝ้าดู แม้กระทั่งคนพิการก็ยังถือไม้เท้าออกมาดู ดังนี้

เดชะข้าได้ให้ทาน ช้างแก้วชัยชาญ
แสนตำลึงประมาณเครื่องทอง
นำจิตเราคิดจำนง เกิดใกล้ได้ทรง
ทันองค์มุณีนาถเทิดหนา
จักโปรดสัตว์ในโลกา บิดามารดา
ให้เสวยรมยาสุโขโข
ให้พ้นจากความมโน ปราศจากโมโห
เข้าสู่นิรพานเอกี

เสร็จแล้วหลั่งวารี ภรามรับหัตถี
พาไปบุรีแห่งตน
ลือเล่าทั่วด้าวสกล ชาวเมืองทุกคน
วุ่นวนมาชมคชสาร
บ้านนอกทุกหมู่รู้กาล ง่อยเปลี้ย(ชำรุด)
ไม้เท้าก้าว(ชำรุด)คลานมา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การเพิ่มเหตุการณ์ในตอนนี้กวีต้องการที่จะเน้นให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการทำทานของพระเวสสันดรคือพระองค์มีความปรารถนานิพพาน และเกิดในสมัยของพระศรีอาริยเมตไตรย อีกทั้งยังแสดงความสำคัญของช้างปัจจัยนาคที่เล่าลือไปทั่วว่าเป็นช้างที่มีความสำคัญต่อบ้านเมือง เนื่องจากเมื่อพราหมณ์นำช้างปัจจัยนาคไปถึงเมือง ชาวเมืองและชาวชนบทต่างมาดู ไม่เว้นแม้แต่คนพิการ

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกตอนชูชกมาขอทองคืนจากครอบครัวพราหมณ์ที่ฝากไว้ พราหมณ์ไม่มีทองมาคืนให้ จึงยกนางอมิตดาให้แทน ดังความว่า

ครั้นภายหลังเมื่อตาชูชกกลับมาขอคืน ไม่สามารถจะหาทรัพย์ที่ไหนให้ได้ จึงยกนางอมิตตตาปนาให้แก่ชูชก

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการเพิ่มเหตุการณ์ตอนที่มารดาขอร้องให้นางอมิตดาไปอยู่กับชูชกแทนทองที่ฝากไว้ นางอมิตดาเสียใจร้องไห้ ไม่ยินดีที่จะไป แต่เนื่องจากเป็นการแทนคุณมารดาจึงยอมรับ ดังนี้

สองพราหมณ์ฟังความเฒ่าว่า เข้าสู่อไสยา
โลมบิดธิดามารศรี
ว่าโอน้อยนาถนารี ดั่งดวงใจ
แม่นี้บลำเอียงรักษา

แต่สวรรค์จนน้อยใหญ่มา มิให้เคืองคา
คิดว่าเหมือนหอกแหลมเดียว
เข้ามาสุขบเอียว ใช่แต่คนเดียว
แม่นี้เลือกดีที่จะวาง
ครานี้....(ชำรุด)... มิวางก็จำวาง
จะเกินค่าของพราหมณ์ตามที
ล้วนจิตอย่าคิดบัดสี ช่วยแม่ครบปี
ช่วยทีเหมือนทำบินจา[๒]
สระหัวแม่พังงา เจ้าค่อยคลุมผ้า
เป็นค่าพฤกฒาอย่าอาย
ตั้งใจไปเถิดสุดสาย ก็ว่าเฒ่าจะตาย
เจ้าจะไม่กลับมาหาอื่น
ตัวเองยังสาวสะเทิ้น แม่จะให้ขุนหมื่น
เอ็งสาวเชิญนอนกิน
บิดธิดาแค้นกายิน น้ำพระเนตรรินริน
ตกดินเพียงจะสิ้นวิญญา
พระคุณท่านได้เกิดเกศเกศา ใช่ว่าแต่ท่านเมื่อใด
บัดนี้แค้นคา
แม่ลูกมิเป็นได้ เมื่อท่านตายไป
ที่ไหนจะพ้นตัวกู
เฒ่าแก..(ชำรุด). ตามพลับผลูเวลาของกู
ดูสร้างแล้วแต่ปางก่อน
คิดพลางนางตอบมารดร แม่อย่าอาวรณ์
ลูกอ่อนขอรับกุศล

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การเพิ่มเหตุการณ์ในตอนนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นคุณลักษณะของนางอมิตดาว่ามีความกตัญญู

---

[๒] ดูอธิบายในบทที่ ๕

จากการศึกษาการเพิ่มเหตุการณ์ที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์มหาราช มีการเพิ่มเหตุการณ์ตอนพิธีบายศรีสู่ขวัญสองกุมาร กัณฑ์หิมพานต์ มีปรากฏ ๓ ตอนคือ เพิ่มเหตุการณ์ตอนนางฟ้ามาช่วยพระนางผุสดีประสูติพระเวสสันดร เพิ่มเหตุการณ์ตอนชาวเมืองสีพีประสบความยากลำบากหลังจากที่พระเวสสันดรประทานช้างให้แก่พราหมณ์และเพิ่มคำอธิษฐานของพระเวสสันดรหลังจากประทานช้างให้แก่พราหมณ์ และเพิ่มเหตุการณ์ตอนนางอมิตดาไม่ยินดีที่จะไปอยู่กับชูชกแทนทองที่ฝากไว้ แต่จำเป็นต้องไปเพื่อแทนคุณมารดา

๓.๒.การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

การตัดเหตุการณ์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีปรากฏใน ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการตัดเหตุการณ์ในกัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนประเวศ และ กัณฑ์ชูชก ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรทรงประทานช้างให้แก่พราหมณ์ ได้เกิดแผ่นดินไหว ดังความว่า

> *ในเมื่อพระเวสสันดร พระราชทานช้างประเสริฐ ในกาลนั้น ความน่ากลัวความสยองขนได้เกิดมี เมทนีก็หวั่นไหว ในเมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างประเสริฐ ในกาลนั้น ความน่ากลัวความสยองชนได้เกิดมีพระนครก็กำเริบฯ ในเมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างประเสริฐ ผู้ทำความเจริญให้แก่สิพีรัฏฐ์ ชาวบุรีก็เกลื่อนกล่น เสียงกึกก้องก็แผ่ไปเป็นอันมากฯ*
>
> (นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการตัดเหตุการณ์ตอนที่เกิดแผ่นดินไหวออก ดังนี้

เดชะข้าได้ให้ทาน ช้างแก้วชัยชาญ
แสนตำลึงประมาณเครื่องทอง
นำจิตเราคิดจำนง เกิดใกล้ได้ทรง

ทันองค์มุณีนาถเทิดหนา
จักโปรดสัตว์ในโลกา บิดามารดา
ให้เสวยรมยาสุโขโข
ให้พ้นจากความมโน ปราศจากโมโห
เข้าสู่นิรพานเอกี
เสร็จแล้วหลั่งวารี ภรามรับหัตถี
พาไปบุรีแห่งตน
ลือเล่าทั่วด้าวสกล ชาวเมืองทุกคน
วุ่นวนมาชมคชสาร
บ้านนอกทุกหมู่รู้กาล ง่อยเปลี้ย(ชำรุด)
ไม้เท้าก้าว(ชำรุด)คลานมา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีได้ตัดเหตุการณ์ตอนนี้ออกเพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญของการทำทานของพระเวสสันดรเป็นสำคัญ

กัณฑ์ทานกัณฑ์

ในนิบาตชาดกตอนพระนางผุสดีทราบข่าวว่าพระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง พระนางมัทรีคร่ำครวญและขอติดตามไปด้วย ดังความว่า

สมเด็จพระนางผุสสดีมัททราชบุตรีผู้มีบริวารยศ ได้ทรงสดับคำที่พระราชโอรสและพระสุณิสานั้นพร่ำสนทนากัน ก็ทรงคร่ำครวญรำพันอย่างละห้อยไห้ว่า เรากินยาพิษเสียดีกว่า เราโดดเหวเสียดีกว่า เอาเชือกผูกคอตายเสียยังดีกว่า เหตุไฉนเล่าพวกสีพีจึงขับไล่ลูกเวสสันดรผู้ไร้ความผิด เป็นปราชญ์เปรื่อง เป็นทานบดีไม่ตระหนี่ควรจะขอได้ เป็นผู้มีเกียรติอันเจ้านายบูชาแล้ว เหตุไฉนเล่าพวกสีพีจึงขับไล่ลูกเวสสันดรผู้ไร้ความผิด ผู้ทะนุถนอมมารดาบิดายำเกรงผู้ใหญ่ในราชสกุล เหตุไฉนเล่า พวกสีพีจึงขับไล่ลูกเวสสันดรผู้ไร้ความผิด ผู้เกื้อกูลแก่พระเจ้าแผ่นดิน เทพเจ้าเหล่าประยุรญาติมิตรสหาย และเกื้อกูลรัฐมณฑลทั้งปวง เหตุไฉนเล่า พวกสีพีจึงขับไล่ลูกเวสสันดรผู้ไร้ความผิดเสียฯ

(นิบาตชาดก)

การที่ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๒ สำนวนไม่มีเหตุการณ์ตอนนี้ เนื่องมาจากว่ากวีต้องการดำเนินเรื่องให้กระชับ

กัณฑ์วันประเวศ

ในนิบาตชาดกพระเวสสันดรได้ทรงเล่าถึงสาเหตุที่ทำให้พระองค์ถูกเนรเทศออกมาจากเมืองให้กษัตริย์เมืองเจตราชฟัง ดังความว่า

ฝ่ายพระราชบิดาของข้าพเจ้าก็ทรงปราศจากพระโรค ชาวนครสีพีเล่าก็เป็นสุขสบาย เพราะข้าพเจ้าได้ให้พญาเศวตกุญชรคชาธารเชือกประเสริฐ มีงางอนงามดังงอนรถ มีกำลังแกล้วกล้าว่องไว อาจรู้ไชยภูมิแห่งสงครามทั้งปวง ดาดาษด้วยผ้ามัณฑุกัมพล เป็นช้างซับมันกล้า อาจปราบข้าศึกแสยง มีงางามทั้งคู่ มีพร้อมทั้งพัดวาลวีชนีขาวดังยอดเขาไกรลาส พร้อมทั้งเศวตฉัตรและเครื่องปูลาด ทั้งหมอช้างควานช้าง เป็นอัครยานพาหนะ ข้าพเจ้าได้ให้ช้างอันเป็นทรัพย์แก่พวกพราหมณ์แล้ว เพราะเหตุอันนั้นชาวนครสีพีพากันโกรธเคืองข้าพเจ้า ทั้งพระราชบิดาก็ทรงพิโรธขับไล่ข้าพเจ้าเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้านี้จะไปเขาวงกต ขอท่านจงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสเป็นที่อยู่ในป่าเถิด สหายฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีได้ตัดเหตุการณ์ตอนนี้ออก เนื่องจากไม่ต้องการที่จะนำเหตุการณ์ซึ่งได้กล่าวมาแล้วมากล่าวซ้ำอีกเพื่อทำให้เนื้อเรื่องกระชับยิ่งขึ้น

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกเทวดาดลใจให้นางอมิตดาบอกให้ชูชกไปขอสองกุมารมาเป็นทาสรับใช้ ดังความว่า

นางอมิตตตาปนา อันเทวดาดลใจ พูดแนะนำชูชกต่อไป

(นิบาตชาดก)

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ไม่มีเหตุการณ์ตอนนี้ ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมากจากมหาชาติคำหลวง เนื่องจากในมหาชาติคำหลวงก็ไม่มีปรากฏเหตุการณ์ในตอนนี้เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาการตัดเหตุการณ์ที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์หิมพานต์ ตัดเหตุการณ์แผ่นดินไหวตอนพระเวสสันดรประทานช้างแก่พราหมณ์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ ตัดเหตุการณ์ตอนพระนางผุสดีคร่ำครวญและขอติดตามพระเวสสันดร กัณฑ์วันประเวศ ตัดเหตุการณ์ตอนพระเวสสันดรเล่าสาเหตุที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง กัณฑ์ชูชก ตัดเหตุการณ์ตอนที่เทวดาดลใจให้นางอมิตดาบอกชูชกไปขอสองกุมาร

๓.๓.การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีปรากฏใน ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑.การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ดังต่อไปนี้

กัณฑ์ทานกัณฑ์

ในนิบาตชาดกหลังจากที่พระเวสสันดรประทานม้าให้แก่พราหมณ์ แอกรถได้ค้างอยู่ในอากาศ ได้มีเทพบุตรสี่องค์แปลงเป็นละมั่งรับแอกรถไป ดังความว่า

> *ก็เมื่อพระเวสสันดรนั้น พระราชทานม้าแล้ว แอกรถได้ ค้างอยู่ในอากาศ นั้นเทียวฯ ลำดับนั้นเมื่อพราหมณ์สักว่าไปแล้วเท่านั้น เทพบุตร ๔ องค์เสด็จมา โดยเพศเนื้อละมั่ง รับแอกรถไปฯ*
>
> (นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาเปลี่ยนแปลงรายละเอียดว่าพระอินทร์สั่งให้พระวิษณุกรรมและพระมาตุลี แปลงเป็นกวางทองมารองรับรถของพระเวสสันดร ดังนี้

ด้วยบุญของพระบาท ร้อนถึงอาสน์เท้าพันตา

ทอดพระเนตรลงแลมา เห็นราชาจักคลาไคล
ครั้นสั่งวิศนุกรรม ลงมาพลันด้วยเร็วไว
มาตุคลีเร่งลงไป เป็นกวางทองรองเรืองฉาย
เข้าชักเอารถไชย ขับลงไปดังใจหมาย

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในตอนนี้เพื่อให้เห็นว่าพระเวสสันดรเป็นผู้มีบุญญาธิการ

๓.๓.๒.การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์ ดังต่อไปนี้

กัณฑ์หิมพานต์

ในนิบาตชาดกพระอินทร์ทรงเห็นว่าพรสิบประการที่พระนางผุสดีได้ขอไว้ ยังไม่สำเร็จ จึงเสด็จไปนิมนต์พระโพธิสัตว์ให้ไปปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางผุสดี ดังความว่า

ครั้งนั้นท้าวสักกะเทวราชทรงคำนึงเห็นว่า บรรดาพรที่เราให้แก่นางผุสสดี พร ๙ ประการสำเร็จแล้ว ทรงดำริว่า แต่พระโอรสประเสริฐยังไม่สำเร็จก่อน เราจักให้พรนั้นสำเร็จแก่นางฯคราวนั้น พระมหาสัตว์เสด็จอยู่ใน เทวโลกชั้นดาวดึงส์ฯ อนึ่ง พระชนมายุของพระองค์ได้เสื่อมสิ้นแล้วฯ ท้าวสักกะทรงทราบเหตุนั้นแล้ว เสด็จไปยังสำนักพระมหาสัตว์นั้นตรัสว่า ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านควรจะไปยังมนุษยโลก และควรถือปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระนางผุสสดีอัครมเหสีของพระเจ้าสิวีราชในมนุษยโลกนั้นเทียว ทรงรับปฏิญญา (ว่าจะเป็นอย่างนั้น) ของพระมหาสัตว์และของเทพบุตรอื่นอีกประมาณ ๖ หมื่น ผู้จะต้องเคลื่อนเป็นธรรมดาแล้ว เสด็จกลับยังทิพยสถานแห่งพระองค์ ฯ ฝ่ายพระมหาสัตว์ ก็ทรงเคลื่อนจากทิพยโลกนั้นแล้ว มาบังเกิดในพระครรภ์แห่งพระนางผุสสดีนั้นฯ แม้เหล่าเทพบุตรที่เหลือ ก็ได้บังเกิดแล้วในเรือนของอำมาตย์ ๖ หมื่นฯ ก็เมื่อพระมหาสัตว์เสด็จเข้าสู่ครรภ์ของพระมารดา

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในตอนนี้จากเดิมที่พระอินทร์เห็นว่าพรสิบประการของพระนางผุสดีที่ขอไว้ยังไม่สำเร็จจึงได้เสด็จไปนิมนต์พระโพธิสัตว์ให้ไปปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางให้เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ที่จะมาประสูติในโลกมนุษย์ โดยกล่าวว่าพระอินทร์ทรงร้อนอาสน์เมื่อเพ่งดูพบว่า พระมหาสัตว์กำลังหมดอายุขัยและปรารถนาจะมาสร้างโพธิสมภาร พระอินทร์จึงเสด็จมานิมนต์ให้ไปจุติในพระครรภ์ของพระนางผุสดีชายาของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังนี้

นางนาถเทวี เมื่อจักใกล้มี ทรงครรภ์โสภา อินทราธิราช
เมื่อท้าวร้อนอาน์ส พิจารณาบ่ช้า เห็นเทพบุตร
จักสิ้นสังขา จักใคร่ลงมา สร้างโพธิสมภาณ หัศนัยธิเบศร์
พระทัยรู้เหตุ มายังสถาน ขอเชิญบุรุษ
จุติจากพิมาน สู่ยังภูบาล พระสินสญชัย พระจะเป็นพระ
มีความมานะ ตั้งจิตคิดไป แต่ก่อนสร้างมา
ในภพโลกา สมภารสร้างไว้ จึงชักลงมา รับเอานิมนต์
ไปจับปฏิสนธิ์ ตามความปรารถนา ในครรภ์ท่านท้าว
สนชัยราชา เจ็ดวันคลาดคล้าย มาครรรภ์เทวี จึงท้าวตรีเนตร
พระทัยรู้เหตุ ท่านเทพจรลี ไปยังเทพบุตร
ผู้จะสุดชีวี สมเด็จตรึงศรี เชิญหมู่เทวา มาเอาปฏิสนธิ์
ลูกโดยจำนง ในครรภ์มณฑล อำมาตย์เสนา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในตอนนี้เป็นเพราะกวีต้องการเน้นความสำคัญของพระโพธิสัตว์ที่จะมาประสูติเป็นพระเวสสันดร

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์ทานกัณฑ์ เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในตอนพระเวสสันดรประทานม้าให้แก่พราหมณ์มีการเปลี่ยนแปลงเทวดาที่เสด็จมาแปลงเป็นสัตว์ลากรถพระเวสสันดรและมีการเปลี่ยนแปลงชนิดของสัตว์ กัณฑ์หิมพานต์ เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในตอนที่พระอินทร์ไปอัญเชิญพระโพธิสัตว์ไปจุติในโลกมนุษย์ เพื่อให้พรทั้งสิบประการของพระนางผุสดีครบถ้วนเป็นพระโพธิสัตว์หมดอายุขัยปรารถนาจะลงไปสร้างโพธิสมภาร

๓.๔.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง ๔ ลักษณะ คือ การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละคร การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อขยายความ การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน และการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงฝีมือการประพันธ์ของกวี ดังนี้

๓.๔.๑.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละคร

การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละครในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีปรากฏใน ๒สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา และเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑.๑.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละครในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์ชูชกดังนี้

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกได้มีการกล่าวถึงตัวละครชูชกว่าเป็นพราหมณ์ อยู่ในเมืองกลิงคราษฎร์ เมื่อได้ทรัพย์จากการขอทานมา ก็ได้นำไปฝากไว้ในครอบครัวพราหมณ์ผู้หนึ่งดังความในนิบาตชาดกว่า

ยังมีพราหมณ์ผู้หนึ่งนามว่าชูชก อยู่ในกาลิงครัฏฐ์ตำบลพราหมณคาม นามว่าทุนนวิฏฐ์ แกเลี้ยงชีวิตโดยทางภิกษาจาร ได้ทรัพย์ไว้ประมาณร้อยกระษาปณ์ ฝากทรัพย์นั้นไว้ ในตระกูลพราหมณ์แห่งหนึ่ง

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษากวีได้มีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องลักษณะของชูชก ที่มีรูปร่างน่าเกลียดแต่เป็นคนขยัน และรายละเอียดเกี่ยวกับการขอทานของชูชก ดังนี้

กล่าวถึงพราหมณ์ชูชก รูปอกกรักพ้นประมาณ
พราหมณ์เฒ่าเที่ยวขอทาน ถ้วนทุกบ้านทุกเคหา
วัดวาอารามใด พราหมณ์เข้าไปขอทานมา

หมากพลูและปูนยา ทั้งข้าวเปลือกและข้าวสา
บ้านน้อยและเมืองใหญ่ พราหมณ์เข้าไปเที่ยวขอทาน
เงินทองของกระกาน พราหมณ์ได้มาของครบครัน
ได้ทองทั้งกษาปน์ โดยสภาพลาภพรามณ์ขยัน
จักไปเที่ยวจรจัน ฝากทองไว้แก่พฤกฆา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การเพิ่มรายละเอียดของตัวละครชูชก แสดงให้เห็นว่ากวีต้องการให้ผู้อ่านเห็นรายละเอียดเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา และรายละเอียดเกี่ยวกับการขอทานของชูชกเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจน

๓.๔.๑.๒.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละคร ในเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ และกัณฑ์ชูชก ดังต่อไปนี้

กัณฑ์หิมพานต์

๑.ในนิบาตชาดกตอนที่พระนางผุสดีขอพรสิบประการกับพระอินทร์ ดังนี้

ข้าพระเจ้า(๑)พึงเป็นผู้มีจักษุดำเหมือนตาลูกมฤคี(อายุขวบปี)ซึ่งมีดวงตาดำ
(๒)พึงมี(ขน)คิ้วดำ
(๓)พึงเกิดในราชนิเวศนั้นโดยนามว่าผุสดี
(๔)พึงได้โอรสผู้ให้พัสดุอันเลิศ ประกอบเกื้อในยาจกไม่ตระหนี่ อันพระราชาต่างด้าวบูชา มีเกียรติมียศ
(๕)เมื่อข้าพเจ้าทรงครรภอุทรอย่านูนขึ้น พึงมีอุทรไม่นูนโตให้เสมอ(เป็นปกติ) ดุจคันศรที่ช่างเหลาเกลาเสมอฉะนั้น
(๖)ถันทั้งคู่ของข้าพเจ้าอย่าพึงห้อยยาน ข้าแต่ท้าววาสวะ
(๗)ผมหงอกจงอย่ามีในเศียรแห่งข้าพเจ้า
(๘)ธุลีละอองอย่าพึงมีติดพระวรกาย
(๙)ข้าพเจ้าพึงมีสามารถ อำนาจเพื่อเปลื้องคน(ทำกรรมหยาบผิดต่อพระราชกำหนด) โทษถึงประหารชีวิตให้พ้นโทษ

(๑๐)ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระเจ้าพึงเป็นอัครมเหสีแห่งพระราชาในแคว้นสิวีในราชนิเวศ

(นิบาตชาดก)

เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบกวีเพิ่มรายละเอียดในการขอพร คือ มีการเพิ่มรายละเอียดของพร ข้อที่๖ และ ข้อ๗ ดังนี้

(๑)ประการหนึ่งเล่า ขอคิ้วข้าพเจ้า ดูงามมีสี

(๒)ขอให้นามกร ผุสดีเทวี

(๓)ขอเกิดทวีปนี้ ชื่อเมืองชมพู

(๔)ประการหนึ่งเล่า ขอให้ข้าพเจ้า มีลูกงามตรูขอมีใจบุญ ใจท่านเล่าภู จ่ายทรัพย์นั้นหรือ ยกให้เป็นทาน ลูกเมียเสื้อผ้าเงินทองช้างม้า สิ่งอันต่อทาน อีกทั้งเนื้อเลือด หัวใจปันทานแกพราหมณ์ฆาจารย์ เอนกขเหลือตรา

(๕)ประการหนึ่งเล่า ขอข้าพเจ้า ทรงครรภ์โสภาอย่าให้ท้องใหญ่ ประจักษ์แก่ตรา คนทั้งพารา เห็นเป็นอย่างสาว

(๖)ประการหนึ่งเล่า ขอนมสองเต้า อย่าให้ใหญ่ยาน ***หัวนมอย่าดำ เสมือนเมื่อสาว รูปข้างามเคล้าอย่างสาวเมื่อแก่***

(๗)ประการหนึ่งเล่า ขอผมข้าพเจ้า อย่าเป็นหงอก ***รังแค ขอให้ดำขลับ ยับยับงามแง เสมือนสาวอย่าแก่ โฉมเฉิดงามตรู***

(๘)ประการหนึ่งโสด ข้าขอสัดโปรด คนโทษอันอยู่อย่ามีโพยภัย ในเมืองชมภู อย่ามีศัตรู ให้อยู่ทานทน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการเพิ่มคำขอพรว่านอกจากจะขอให้นมของนางไม่หย่อนยานแล้วยังขอให้หัวนมไม่ดำ และเพิ่มรายละเอียดของพรในข้อที่เจ็ดว่านอกจากจะขอไม่ให้ผมหงอกแล้วยังขอให้ไม่มีรังแคและมีผมดำเป็นมันเหมือนหญิงสาว เหตุที่กวีเพิ่มรายละเอียดของพรทั้งสองข้อนี้เพื่อเป็นการเน้นย้ำว่าพระนางผุสดีต้องการเป็นสาวตลอดกาล

๒.ในนิบาตชาดกตอนที่พระนางผุสดีได้มาประสูติเป็นพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังความว่า

พระนางผุสดีนั้น ทรงเคลื่อนจากเทวสถานนั้นแล้ว ได้อุบัติในขัตติยะสกุล และได้ทรงอยู่ร่วมด้วยพระเจ้าสญชัยในนครเชตุดร

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบกวีได้เพิ่มความเปรียบเพื่อแสดงลักษณะของตัวละคร ดังนี้

ครั้นรับพรแล้ว นางนาถน้องแก้ว ลาท้าวบทจร
มาเป็นมเหสี สนชัยภูธร สองกษัตริย์ร่วมสมร ครองพระบุรี
กษัตริย์ทั้งสอง คือแก้วแกมทอง เลิศล้ำโลกีย์

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีต้องการแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของพระเจ้ากรุงสญชัยและพระนางผุสดีที่อภิเษกเป็นคู่ครองกัน

๓.ในนิบาตชาดกตอนที่พระเวสสันดรได้ประสูติออกจากครรภ์พระนางผุสดี พระองค์ได้ลืมพระเนตร และยื่นพระหัตถ์ ตรัสขอพระราชทานทรัพย์จากพระนางผุสดีเพื่อนำไปทำทาน ดังความว่า

พระมหาสัตว์เมื่อเสด็จอออกจากพระครรภ์ของพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์ลืมพระเนตรอออกได้ทีเดียว และเมื่อเสด็จออกนั่นเอง พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ตรัสแก่พระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าหม่อมฉันจักให้ทานทรัพย์อะไรมีอยู่บ้าง ดังนี้ขณะนั้น พระมารดาของพระมหาสัตว์ตรัสว่าพ่อ พ่อจงให้ทานตามอัธยาศัยเถิด แล้วได้ทรงวางทรัพย์พัน ๑ ณพระหัตถ์แห่งพระมหาสัตว์เจ้าที่เหยียดออก

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีได้มีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องความงามของพระเวสสันดรไว้เป็นความเปรียบ นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มสิ่งของที่ติดมากับพระเวสสันดรเวลาประสูติคือเงินและทอง ดังนี้

ได้ฤกษ์ดีแล้ว กุมารคลาดแคล้ว จากครรภ์ด้วยดี ลืมตาออกมา
จากครรภ์ชลนี งามเลิศมีสี คือแก้วแกมทอง
จึงยื่นพระหัตถ์ เบื้องขวาต่อ..... แล้วกล่าววิงวอน ขอเงินทองมา
แก่ข้าบังอร จะให้ทานก่อน ตามความปรารถนา
นางนาถผุสดี ฟังลูกพาที ขอเงินทองมา จะให้เป็นทาน
แกมาเข้ามา จึงพระมารดา หยิบเอาถุงทอง
ให้แก่กุมาร ลูกรักนงคราญ ซึ่งดังใจปอง วางลงฝ่ามือ
นางเห็นบังอร เบื้องขวากำทอง เบื้องซ้ายกำเงิน
มาแต่ในครรภ์ นางนาถจอมขวัญ ดังใจชมเชิญ เงินทองทั้งนี้
มิให้ขาดเกิน จึงเจ้าจำเริญ ยกให้เป็นทาน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีเพิ่มรายละเอียดเพื่อแสดงให้เห็นรูปร่างหน้าตาของพระเวสสันดรที่ดูงดงาม และยังแสดงให้เห็นบุญญาธิการของพระองค์อีกด้วย

กัณฑ์ทานกัณฑ์

ในนิบาตชาดกตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้ฟังคำร้องเรียนจากชาวเมืองสีพีที่โกรธเคืองพระเวสสันดรที่พระราชทานช้างให้แก่พราหมณ์มาร้องเรียนแก่พระเจ้ากรุงสญชัย ดังความว่า

ครั้งนั้นชนชาวนครทั้งหลายมีจิตต์โกรธเคือง เพราะการพระราชทานช้างนั้น จึงพากันกราบทูลแด่พระราชาฯคนพวกอุคคะ ราชบุตร พ่อค้า พราหมณ์ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดิรเท้า ทั้งชาวนิคม ทั้งชาวสิพี สิ้นด้วยกัน ได้มาประชุมกัน, คนเหล่านั้นเห็นพราหมณ์นำพระยาช้างไป จึงกราบทูลแด่พระราชาว่า ข้าแต่สมมติเทพเจ้า แว่นแคว้นของพระองค์ ฉิบหายแล้ว, ไฉนพระเวสสันดรพระราชบุตรของพระองค์ จึงพระราชทานพระยาช้างประเสริฐที่ราษฎรบูชาขอข้าพระเจ้าทั้งหลาย, ไฉน จึงพระราชทานกุญชรของข้าพระเจ้าซึ่งมีงาดังงอนไถแกล้วกล้า รู้จักเขตต์แห่งยุทธวิถีทุกอย่าง เผือกล้วนเป็นช้างประเสริฐ ปกคลุมด้วยผ้ากัมพล

เหลืองซับมัน ย่ำยีศัตรู ฝึกดีแล้วพร้อมทั้งวาลวิชนี มีสีขาวเช่นด้วยเขาไกลาส พร้อมทั้งฉัตรขาว พร้อมทั้งเครื่องลาด พร้อมทั้งผู้เลี้ยงช้าง, ไฉน จึงพระราชทานช้างราชพาหนซึ่งเป็นยานเลิศ เป็นทรัพย์ที่พึงสงวน แก่พราหมณ์ฯ

พระเวสสันดรนั้น ควรจะพระราชทานเข้าน้ำและผ้าผ่อนที่นอนที่นั่งฯของเช่นนั้นและควรพระราชทาน ของเช่นนั้นและควรแก่พราหมณ์ฯ ข้าแต่สญชัยราชเจ้า ไฉนพระเวสสันดรราชบุตรผู้เป็นพระราชาโดยพระวงศ์ของพระองค์ ผู้ทรงทำความเจริญให้แก่สิพีรัฏฐ์ จึงทรงปันพระยาช้างไปฯ ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามถ้อยคำนี้ของชาวสิพี ก็น่าที่ว่าชาวสิพีจักทำพระองค์พร้อมด้วยพระราชบุตร ให้อยู่ในเงื้อมมือฯพระราชาทรงสดับเรื่องราวนั้นแล้ว ทรงสำคัญว่าคนเหล่านี้ปรารถนาจะฆ่าพระเวสสันดรถึงชนบทมิได้มี และแว่นแคว้นย่อยยับไป ก็ตามเถิดฯ เราไม่ควรขับไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษ จากแว่นแคว้นของตน ตามคำของชาวสิพี เพราะพระราชบุตรเกิดจากอกของเราฯ ถึงชนบทมิได้มีและแว่นแคว้นย่อยยับไปก็ตามเถิด เราไม่ควรขับไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษ จากแว่นแคว้นของตน ตามคำของชาวสิพี เพราะพระราชบุตรเกิดแต่ตัวเราฯ อนึ่ง ไม่ควรประทุษฐร้าย ในเธอ เพราะเธอเป็นผู้มีศีลประเสริฐ แม้คำที่ไม่เป็นเกียรติก็จะพึงมีแก่เรา และเราจะประสพบาปเป็นอันมาก เราจะฆ่าพระเวสสันดรบุตรเราด้วยศัสตราอย่างไรได้ฯชาวสิพีทั้งหลายได้ ฟังพระราชดำรัสนั้นแล้ว พระองค์อย่าฆ่าพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือด้วยศัสตรา พระเวสสันดรนั้นไม่ควรแก่เครื่องพันธนาการเลย แต่ขอพระองค์จงขับไล่เธอ ออกจากแว่นแคว้นไปอยู่ที่เขาวงกต ฯ

พระราชาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้วตรัสว่า ถ้าความพอใจของชาวสิพีเช่นนั้นเราก็ไม่ขัดความพอใจ แต่ขอบุตรเรานั้นจงอยู่และบริโภคกามทั้งหลายตลอดคืนนี้ก่อน ต่อจากนั้นเมื่อสิ้นราตรี พระอาทิตย์ขึ้นไปแล้ว ชาวสิพีจงพรักพร้อมกันขับไล่เธอออกจากแว่นแคว้นเถิด ฯ

ชาวสิพีเหล่านั้นทูลรับพระราชดำรัสว่า พระเวสสันดรจงอยู่ตลอดราตรีเถิดฯ ลำดับนั้น พระราชาทรงส่งชาวนครเหล่านั้นกลับไป เมื่อทรงส่งข่าวแก่พระราชบุตร จึงตรัสเรียกนายนักการมาแล้วทรงส่งไปยังสำนักพระราชบุตรนั้น ฯ นายนักการนั้นทูลรับว่าดีละแล้ว ไปยังนิเวศน์ของพระเวสสันดร กราบทูลประพฤติการณ์นั้นแล้ว ฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการเพิ่มรายละเอียดเพื่อแสดงให้เห็นความทุกข์ของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังนี้

ตั้งแต่พระเวสสันดร ให้แก้วกุญชร
แก่พราหมณ์พเนจรแปดคน
เพราะนายทำให้ไพร่จัน ทารให้ขัดสน
ช้างพลก็ยังนักหนา
สมบัติพิพัฒโภคา ทุกสิ่งไตรตรา
เจ้าฟ้านี้ให้แก่มัน
ท้าวตามใจพราหมณ์อาธรรม์ ไม่คิดไอยสวรรค์
ข้าขันธ์จะได้ความเคือง
เพราะช้างเกิดสำหรับเมือง ท้าวไม่ขัดเคือง
ทำให้ไพร่เมืองอาวรณ์
.....(ชำรุด)... ถ้าเจ้านคร
ผันผ่อนผิดเรศกษัตรา
ควรให้ไพร่พลเสนา ขับจากพารา
นิรนิราศเสียไกล
ควรเราขึ้นเฝ้าท้าวไท ทูลให้เข้าใจ
คิดแล้วเข้าไปพร้อมมูล
กราบเกล้าแก่เจ้าไอศูรย์ ตามกฎทำนูร
สินมูลหนหลังยังมี
ปางนั้นพระราชา เจ้าโลกานราชี
ฟังแจ้งแห่งคดี ที่เสนียม์มากราบทูล
หมู่เสนามาคุมไพร่ แก่หน่อไทเจ้าไอศูรย์
ทำผิดกิจทำนูน ราชพร้อมมูลทูลเคียดเคือง
ต้องให้พระทรงเกศ เจ้าเนรเทศจากบ้านเมือง
พวกไพร่ใครว่าเคือง ทั้งบ้านเมืองให้สุกขี
พระองค์ทรงวิจา ดวงพักตรามาหมองศรี
หิริดั่งไฟจี ดังคีรีมาทับกาย

ด้วยบุตรสุดรักเลิศ องค์เดียวเกิดมาเป็นชาย
จะไกลพระทัยหาย ทุกข์ขุกไขให้ที่เห็น

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีแสดงให้เห็นว่าพระเจ้ากรุงสญชัยมีความทุกข์มากจนหน้าตาเศร้าหมองมีความทุกข์เหมือนไฟจี้ และรู้สึกเหมือนมีภูเขามาทับ เพราะโอรสองค์เดียวต้องมาจากพระองค์ เพื่อเป็นการเน้นให้เห็นความรู้สึกของพระเจ้ากรุงสญชัย ทำให้ผู้อ่านเห็นความรักของพระเจ้ากรุงสญชัยที่มีต่อพระเวสสันดร

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกตอนพรานเจตบุตรน้าวธนูจะยิงชูชก ชูชกตกใจกลัวจึงได้พูดโกหกออกไป ดังความว่า

ตาชูชกได้ฟังถ้อยคำของนายเจตบุตต์ อันความกลัวแต่มรณะคุกคาม
ตามวิสัญของสามัญชน เมื่อจะพูดโกหก ปลดเปลื้องตนให้พ้นภัย

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีเพิ่มรายละเอียดให้ชูชกตกใจกลัว ว่าชูชกเมื่อได้ฟังคำของพรานเจตบุตรก็ตกใจกลัว สองมือกอดต้นไม้ ปากร่ายคาถาให้ธนูที่พรานเจตบุตรยิงไม่ถูกตน ดังนี้

ชูชกฟังตกใจหาย สองมือกอดไม้
ส่วนปากก็ร่ายคาถา
กอขอนะโมต่อมา เดชะคาถา
ให้ยิงอย่ามาถูกกู

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีเพิ่มรายละเอียดของเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าชูชกมีนิสัยขี้ขลาด

จากการศึกษาการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะตัวละครที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์หิมพานต์ มีการเพิ่มรายละเอียดเพื่อ

แสดงลักษณะตัวละคร ๒ ตอน ดังนี้ เพิ่มรายละเอียดของพรพระนางผุสดีที่เน้นให้เห็นความสำคัญของรูปร่างหน้าตา เพิ่มรายละเอียดเรื่องสิ่งของที่ติดมากับพระเวสสันดรเวลาประสูติ กัณฑ์ทานกัณฑ์ เพิ่มรายละเอียดความทุกข์ของพระเจ้ากรุงสญชัยที่ต้องเนรเทศพระเวสสันดรซึ่งเป็นโอรสองค์เดียวออกจากเมือง กัณฑ์ชูชก เพิ่มรายละเอียดลักษณะอันน่ารังเกียจของชูชกและมีนิสัยขี้ขลาด

๓.๔.๒. การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อขยายความ มีดังต่อไปนี้

การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อขยายความในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏ ๒สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบและมหาราชคำฉันท์ ดังต่อไปนี้

๓.๔.๒.๑.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องโดยการขยายความในเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์และกัณฑ์ชูชก ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

๑.ในตอนต้นของเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีได้มีการเพิ่มรายละเอียดเพื่ออธิบายถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย ให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมือง ที่มีผู้คนอยู่กันหลากหลายชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ คนในชาติมีทั้งพราหมณ์ เศรษฐี มีการค้าขาย พระมหากษัตริย์อยู่ในทศพิธราชธรรม บอกถึงลักษณะบ้านเมืองว่าเป็นเมืองใหญ่มีป้อม คู กำแพงเมือง ป้อมเสมา คลังแก้ว คลังทอง ซึ่งรายละเอียดในตอนนี้ไม่มีปรากฏในนิบาตชาดก ดังนี้

เอโกราชา ยังมีภรรยา สนไชยภูมี ครองกรุงพิชัยเชษฐ์
ธิเบศเรืองศรี ทุกกรุงธานี ดุษฎีเกรงขาม
สมบูรณ์สมบัติ แก้วเก้าเนาวรัตน์ พิพัฒน์ศฤงคาร จัตรงคโยธา
ม้ารถคชสาร สมภารด้วยทำทาน โอฬารตราไตร
เมืองน้อยร้อยเอ็ด ทุกปีมาเสร็จ ผูกส่วยมาลัย บ่คิดมิจฉา
ใต้ฝ่าบาทไท นานาต่างสมัย กล่าวไท้ถวายพร
เป็นเอกนักตรา สิบสองภาษา พม่าเมืองมอญ กุลาฝรั่งเศส
ไทยเทศแขกขอม จีนยวนชวามอญ อังกฤษวิลันดา

ทุกทั่วกลัวขยาด เสนีย์ก่หวีราด พรานพราหมณ์พฤกฆา เศรษฐีโยคี
มีทุกภาษา นับอเนกไตรตรา แน่นหนาธานี
นาวาค้าขาย พานิชมากมาย ซื้อจ่ายคล่องถี่ ข้าวมากปลาเฝือ
ฝารจ่เจือร้อดปี แต่ล้วนสุกขี มีทั่วชนา
ทรงทศธรรม เป็นสุขสนุกล้ำ ไปทุกภาษา ไม่มีเพศภัย
ในภพโลกา สรพันเงินตรา ฟุ่งเฟืองเหลือหลาย
ใหญ่กว้างธานี จัตุรัษโดยมี ห้าร้อยโยชน์ปลาย ป้อมหอใต้
คูกำแพงล้อมชาย ใบเสมาราย เรียบเรียงเคียงกัน
เชิงเทินปืนใหญ่ จัตตุทวารชัย ศาลาหน้าบัณ โรงช้างม้ารถ
ปรากฏพรายพรรณ คลังแก้วสุวรรณ สารพัดรถถา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่าง กวีได้มีการเพิ่มบทพรรณนาบ้านเมือง แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมในสมัยนั้นว่ามีการติดต่อค้าขายกับชนชาติต่างๆ อีกทั้งยังพรรณนาให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของเมืองสีพีอย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าเมืองสีพีนั้นเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมืองกว้างใหญ่ มีป้อม มีกำแพง มีใบเสมาล้อมรอบ ปืนใหญ่โรงช้างโรงม้าและท้องพระคลัง

๒.ในนิบาตชาดกตอนพระนางผุสดีขึ้นราชรถเพื่อทำประทักษิณรอบพระนคร ดังความว่า

ให้เชิญพระเทวีขึ้นสู่ราชรถอันประเสริฐ ทำประทักษิณพระนคร

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องราชรถที่พระนางประทับ ว่าราชรถเทียมด้วยม้า นอกจากนี้แล้ว ยังมีสนมเดินแห่ล้อมกันไป ขณะนางได้ทำประทักษิณ ดังนี้

เชิญนางขึ้นรถ อันงามปรากฏ เทียบด้วยอาชา นางนาถผุสดี
กุมเกล้ากราบลา ผัวรักฉายา แล้วเสร็จบ่นาน
ขึ้นทรงรถแก้ว ประเทียบม้าแล้ว แสนสาวนงคราน แห่ล้อมกันไป
เป็นยอดบริวาร บทจรจากสถาน เลียบเมืองนคร

เวียนซ้ายหาขวา นางทักษิณา ตามแรกแต่ก่อน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีขยายความเพื่อแสดงฐานะอัครมเหสีของพระนางผุสดีได้ชัดเจนขึ้น

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกได้กล่าวว่านางอมิตดาเมื่อมาอยู่กับชูชกนางได้ปรนนิบัติชูชกเป็นอย่างดีว่า

นางอมิตตปนาได้ปรนนิบัติตาชูชกด้วยจริยาวัตตเป็นอย่างดี

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบกวีได้พรรณนาขยายความสิ่งที่นางอมิตดาปรนนิบัติแก่ชูชกไว้ ได้แก่ การหุงหาอาหาร ตำข้าว ตักน้ำ ดังนี้

แต่นั้นอมิตธิดา อยู่สุขาด้วยตาชี
ค่ำเช้าภักดี เฒ่าตาชีมิเคืองใจ
เวลาเจ้าตำข้าว เสร็จแล้วเข้าสู่ธาลัย
ตักน้ำแล้วกลับไป เรือนก่อไฟต้มหุงแกง
ขั่วจี่มีหลายอย่าง ต่าง ๆ ทำ มิช้าแจง
ครั้นแล้วเจ้าตกแต่ง ตามถูกแพงแต่งให้ผัว
มิให้เฒ่าเคืองจิต อันตามผิดเจ้าคิดกล้า
ต่างต่อสัตย์ปรนนิบัติผัว

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีขยายความเพื่อแสดงให้เห็นหน้าที่ที่ภรรยาที่ดีพึงปฏิบัติต่อสามี คือการทำอาหาร การดูแลสามี และไม่ทำให้สามีรำคาญใจ

๓.๔.๒.๒การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องโดยการขยายความในเรื่องมหาราชคำฉันท์ ดังนี้

กัณฑ์มหาราช

๑.ในนิบาตชาดกตอนชูชกพาสองกุมารมาจากพระเวสสันดรแล้ว ในเวลาเย็นชูชกได้ผูกสองกุมารไว้ที่ใต้ต้นไม้ให้นอนบนดิน ส่วนตนเองปีนขึ้นไปนอนบนต้นไม้เพราะเกรงภัยจากสัตว์ร้าย ดังความในนิบาตชาดกว่า

เวลาเมื่อพระอาทิตย์อัสดงคตแล้ว ชูชกผูกสองกุมารทั้งสองไว้ที่กอไม้ ให้บรรทมเหนือภูมิภาค ส่วนตนขึ้นพฤกษา สำเร็จสยนาการ ณ ระวางค่าคบไม้ เพราะเกรงภัยแต่พาลมฤคที่ดุร้ายฯ ทุก ๆ ราตรี

(นิบาตชาดก)

ในมหาราชคำฉันท์ได้มีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องความน่ากลัวของป่าว่า มีทั้ง เสียงสัตว์ป่า เสียงชะนี เสียงนก เสียงภูตผีปีศาจ ภายในป่ามีสัตว์สี่ขา และมีสัตว์ร้ายจำนวนมาก เช่นเสือที่เดินเที่ยวไปมาเป็นฝูง ดังนี้

รอนรอนยอแสงสุริยย่ำ จรล่ำลับเหลี่ยมเขา
เรื่อยเรื่อยชนีนิกรเสา วนิเสียงกระโหยหวน
เย็นเยี่ยมระยับวนวิเวก สกุณาสำเนียงครวญ
ภูตผีปีศาจก็กระสรวญ สรแซ่กระโมดพราย
นานาคณานิกรสัตว์ จตุบาทก็หลากหลาย
พงพาลพยัคฆจรผาย คณะเที่ยวคะนองดง
ฝ่ายเฒ่าชราก็พิศไภ ยวิบัติเบียนปลง
พาสองยุเพาจรลุพง ก็ปรเวศพฤกษ์ไพร
ผูกพันธนากรจำนอง ประจำองค์บปราศัย
ตรากับกอตรุณไพร นิปรชาประดาดาย
ส่วนตนก็ไต่กรเกาะยัง วรพฤกษโพรงพราย
เนาในรุกขันตรสบาย กระหืดกระหึ่มกรน
ส่วนสองก็ทรงกำสรดแสบ ระกำแจบระทมทน
ปรับทุกข์พิลาปอสุชล ยุพเรศรักษากัน

(มหาราชคำฉันท์)

การที่กวีเพิ่มรายละเอียดในตอนนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงภาพที่น่ากลัวของป่าทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารสองกุมาร

๒.ในนิบาตชาดกเทพบุตรและเทพธิดาได้แปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเพื่อดูแลสองกุมาร ดังความว่า

เทพบุตรองค์หนึ่งจำแลงเพศเป็นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์และเทพธิดาองค์หนึ่งจำแลงเพศเป็นพระนางมัทรีมาแก้เชือกที่พระกุมารทั้งสองออกแล้วบริกรรมบีบนวดพระหัตถ์พระบาททั้งสองให้ได้สรงสนานชำระพระกายแล้วให้เสวยทิพยโภชนาหาร ประดับประดาด้วยเครื่องอลังการ แล้วให้บรรทมเหนือทิพไสยยาสน์ ตราบเท่าจนอรุโณทัยไขแสงจึงแปลงเปลี่ยนให้บรรทมอยู่อย่างเดิม โดยอาการที่ชูชกรัดไว้ เทพบุตรและเทพธิดานั้นก็อันตธานหายไปฯ โดยนับที่เทพเจ้าเฝ้าสงเคราะห์อยู่เช่นนี้ พระกุมารทั้งสองจึงปราศจากโรคภัยพิบัติทุกประการ

(นิบาตชาดก)

ในมหาราชคำฉันท์มีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องเครื่องทรงของเทพบุตรและเทพธิดาที่แปลงกายลงมาเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เทพบุตรแต่งตัวเป็นพราหมณ์ เหมือนกับพระเวสสันดร เทพธิดาแต่งกายเป็นดาบสินี เหมือนกับพระนางมัทรี ดังนี้

ด้วยเดชเดชปรมา ปริเมศศรีสรร
เพชญพงศ์บำเพ็ญผลอนัน ตอเนกนานา
ดาลดลพิมลอมรใน พนพฤกษสาขา
ทวยเทพท้าวสจรมา บริรักษ์ผดุงโดย
รังรักษ์บำรุงตรุณราช บริบาลระบมโบย
อันเฒ่าฉกาจกระทำโพย บริพาทพิโรธรัน
ดับนั้นสุรินทร วรเทพพนาสัณฑ์
ฟังเสียงกำสรดอัน ยุพราชสองทาง
แสนโศกพิไรร่ำ ระกำจิตระบมองค์
แต่ย่ำประถมลง บมินิ่งนิทรารมณ์

เทพาระลุงลาน *อุรดาลระทมกรม*
ยืนเยี่ยมชงายชม *มนในกุมารา*
ปราหนียุพาพงษ์ *ขัติเยาวรามา*
ทนเพทนาอา *ดุรนอนประแดดาย*
องค์อรละมุนมาศ *นิรอาสนพรรณพราย*
นิทรเนื้อระคางคาย *แลอนิอนาถองค์*
บัดเพทนิพัฒเทพ *วรเทพดิเรกทรง*
จำมาพยัคฆ์ยง *วรเวศชฎาธาน*
สรรพสรรประภาภรณ์ *วรภูษอลังการ*
ครองเครื่องพิทธิทาน *จุลณเฉลิมวิลาสโลม*
เกาปีลเฉวียงสาย *วรสูตรสรวมโสม*
ชับชุบปรวิศโจม *วรกรรฐธานทรง*
สรุงสีริประพิมเพียง *วรขัติยายง*
เวสันตรางค์ *บมิเทียมพิกลยล*
เอกาวราเท *พธิดายุพาตน*
อนึ่งโฉมวิมลกล *วรลักษณสมบูรณ์บาง*
เพียงเพทยุพินทรง *สุภลักษณสรรพางค์*
แน่งน้อยอนงค์นาง *วรอัครกัลยา*
ทรงพรตพิทธิทาน *รุจิเรกขจำมา*
ภรณ์ทรงชฎาดา *บสนีจำรูญเรือง*
เฉกโฉมมัทีทรง *วรลักษณ์มลังเมลือง*
สรุงศีอลังเลือง *ลอออองค์ฉวีวรรณ*
ผิวผ่องอุบลโบส *สิริสรรพพรายพรรณ*
อากัปกระบวนบรร *บทจรจำเนียนองค์*
เสียงเสาวนิเพียง *มยุเรศวิศวง*
เฉกเสาวนีองค์ *มัทราชสำเนียงนวล*
เสร็จสุนทเรศฤทธิ์ *ธิประสิทธิจบจวน*
เทเวศวราชวน *วรเทพกัลยา*
ออกจากวิเชียรพฤกษ์ *พิมานพิมลมา*
บ่ายบาทลีลา *ยวิลาสวิลาวัณย์*

เพียงเทพมัทิท้าว *ยุรบาทจรจรร*
ดุจดังพระเพสสัน *ครดวงดิลกจร*
บุกแฝกระคายคา *ก็ลอดลัดลดาดร*
เทียรโทมนัสอร *แลเสาะสืบประสงค์มา*

(มหาราชคำฉันท์)

ในมหาราชคำฉันท์ได้มีการเพิ่มรายละเอียดของพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เพราะกวีต้องการให้เกิดความสมจริงเพื่อให้สองกุมารเชื่อว่าเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีจริง

๓.ในนิบาตชาดกบรรยายการเดินทางของสองกุมาร ดังความว่า

ฝ่ายชูชกได้ดำเนิรทาง พาพระกุมารทั้งสองไป สิ้นมรรคาถึงหกสิบโยชน์

(นิบาตชาดก)

ในมหาราชคำฉันท์ได้มีการเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับความยากลำบากที่สองกุมารได้รับขณะเดินทางไปกับชูชกว่าสองกุมารต้องเดินข้ามน้ำ ข้ามเขา จนสองเท้าระบมและยังต้องอดอาหาร และยังถูกชูชกโบยตีด้วย ดังนี้

ส่วนเฒ่าพิเชตทุพลพาล *ชรร่างพิการกาย*
รีบเร่งตรุณจรวะวาย *ก็ตรวาดวาลีตี*
บากบุกพระพาหิมวนา *ดลด่วนดำเนินลี*
ลาล่วงตำบลบทวิถี *ทุรรัถยาคลา*
ข้ามห้วยละหานศิขรเขตร *จรล่ำบพักพา*
โดยเนินญศรีศิริทวา *ระเลาะเลียบไศลลง*
โตรกเตรินแลกันทรกุม *กรจงจำนององค์*
สองศรีสวัดิสรทรง *กำเศร้าโศกกำสรวลครวญ*
สองเท้าระทมบทก็ช้ำ *ระบุบอบระบมบวม*
เดินโดยทิชงคทรุทาง *วนิเวศทุราทวา*
อดน้ำกำหนดผลเสวย *ขสิรามเวลา*
กรรแสงกระสันชนนิกา *บริเทวะวิงวอน*
ส่งเสียงผสานสิริก็สั่ง *คณเทพนาคร*

ทั่วทุกขถาทุมนิกร คิริวาทวารา
ส่วนชูชกาชรฉกรรจ์ ก็ตรน่ำทำโพยพา
กริ้วกราดตรวาดตรุณิกา ทุเรเร่งสคุงอัน
สิ้นทางสถลทุรสถาน ระยะโยชนโดยบรร
หกสิบกำหนดคณสรร จรสิ้นที่ทางเทา

(มหาราชคำฉันท์)

การที่กวีเพิ่มรายละเอียดเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะเส้นทางที่สองกุมารต้องเดินทางไปกับชูชกว่าต้องเดินทางไปด้วยความยากลำบากเพียงใด นอกจากนั้นการที่เพิ่มรายละเอียดว่าสองกุมารถูกชูชกโบยตี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจกับความยากลำบากของสองกุมาร

จากการศึกษาการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องโดยการขยายความที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์หิมพานต์ พบ ๒ ตอน ดังนี้ เพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเน้นให้เห็นสภาพบ้านเมืองที่มีการติดต่อค้าขาย เพิ่มรายละเอียดเรื่องพระนางผุสดีมีนางสนมห้อมล้อมเป็นบริวารขณะเลียบพระนครก่อนประสูติพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก เพิ่มรายละเอียดเรื่องอมิตดาปรนนิบัติชูชกตามหน้าที่ภรรยาที่ดี กัณฑ์มหาราช พบ ๓ ตอน ดังนี้ เพิ่มรายละเอียดความน่ากลัวของป่า เพิ่มรายละเอียดของเครื่องแต่งกายของเทพบุตรและเทพธิดาที่แปลงเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรี และเพิ่มรายละเอียดความยากลำบากของสองกุมารขณะเดินทางกับชูชก

๓.๔.๓.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน

การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏ ๒สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและมหาราชคำฉันท์ ดังต่อไปนี้

๓.๔.๓.๑.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน ในเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์ชูชก และกัณฑ์มหาราช ดังนี้

กัณฑ์ชูชก

๑.ในนิบาตชาดกตอนที่ชูชกจะออกจากบ้านเพื่อไปสู่ขอสองกุมาร ดังความว่า

ดังนี้แล้ว สวมรองเท้า สะพายกระทอบรรจุเสบียงทาง กระทำประทักษิณนางอมิตตปนา มีหน่วยตาทั้งสองนองอัสสุชล เดิรร้องไห้ออกจากเรือนไป

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาได้เพิ่มคำร่ำลาของชูชกที่กล่าวกับนางอมิตดา ดังนี้

บัดนั้นชูชก พราหมณ์เฒ่าอกรัก ร้องไห้ร่ำไร
วันนี้จะจาก พระแก้วพี่ไป เจ้าจะเห็นหน้าใคร เหมือนพี่เล่าหนา
เคยเล้าเคยโลม ภิรมย์ชมโฉม โลมแก้วกัลยา
เคยจูบเคยกอด เคยพลอดเจรจา เคยนอนฟูกผ้า ร่วมรักเคียงเขนย
เคยกินเคยอยู่ เคยเคล้าคลึงดู นอนเคล้าชมเชย
วันนี้พี่จะไป ไกลแก้วพี่เอย น้ำตาบ่เสบย แต่นี้จะคอยหา
พราหมณ์เฒ่าชูชก เอามือลูบอก ลูบซ้ายลูบขวา
จูบแก้มจูบนม เชยชมกัลยา ส่วนนางบิตตดา น้ำตาเคล้าไหล
ครั้นวายโศกแล้ว พราหมณ์เฒ่าใจแกล้ว ลินลาคลาไคล ออกจากเคหา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีเพิ่มคำร่ำลาของชูชกก็เพื่อให้เห็นว่าชูชกรักนางอมิตดามากจึงยอมที่จะทำทุกอย่างที่นางอมิตดาขอ

๒.ในนิบาตชาดกตอนที่ชูชกหนีสุนัขของพรานเจตบุตรขึ้นไปบนต้นไม้ ดังความว่า

เมื่อแกเข้าไปสู่ไพรในวันนั้น ถูกสุนัขล้อมไล่อยู่ระงม แกร้องเสียงขรม เดิรด้นกระเจอะกระเจิงห่างทางออกไปไกล โดยอัฏฐกถาว่า สุนัขเหล่านั้นเป็นของเจตบุตต์ ผู้นั่งรักษาด่าน ตาชูชกถูกสุนัขเหล่านั้นล้อมไล่ แกหนีขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ร้องไห้

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาได้มีการเพิ่มรายละเอียดของเรื่องในตอนนี้ว่ามีสุนัขจำนวนมาก มีการเรียกชื่อสุนัขแต่ละตัว อธิบายถึงกริยาของสุนัขที่จะกัดชูชก และกริยาของชูชกที่หนีสุนัข ดังนี้

ครั้นแล้วเฒ่าจัญไร ค่อยเต้าไต่มรคา
ห้าวันเฒ่าไคลคลา ถึงประตูป่าเจอเจตบุตรโต
สุนักเห็นพราหมณ์เฒ่า วิ่งภรูภรายเห่าฉาวโฉ่
ไอ้สิงวิ่งเข้าจู่ ฉวยยามโตชูตะบัน
ไอ้เฒ่าแก่ตัวใด ไม้เท้า.....ถือถนัด
ไอ้สิงวิ่งเข้ากัด ฉวยต่อปัดย่ามรุงรัง
อีแดงเข้าข้างหน้า อีเสียปล้าเข้าข้างหลัง
ไอ้เฒ่ารึงเร่งรัง เล่นเซซังขึ้นต้นไม้
ไอ้สิงวิ่งเข้าขบ เฒ่าบัดซบลมยักหาย
ยกขึ้นหาต้นไม้ ครั้นฉวยได้ย้ายเป็นเพลง
ฉะติงเฒ่าวิ่งร้อง ตีไอ้ค่องร้องเสียงเป้ง
ฉะติงทิงติงเมง ตัวเองกล้ามาพ่อมา
ว่าพลางท่าถอยหลัง มากระทั่งต้นพฤกษา
กิ่งห้อยย้อยยานมา เฒ่าปะหว้าคว้าขึ้นไป

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีเพิ่มรายละเอียดในตอนนี้ก็เพื่อให้สงสารชูชกที่ต้องยากลำบากเพื่อนางอมิตดา

กัณฑ์มหาราช

ในนิบาตชาดกกล่าวถึงกองทัพขอพระเจ้ากรุงสญชัยที่มารับเสด็จพระเวสสันดร ดังความว่า

กองทัพใหญ่ของสิวิรัฐมีกำลังสามารถล้างราชศัสกร ซึ่งได้จัดเป็นกระบวนเสร็จแล้วนั้น มีพระชาลีเป็นผู้นำทาง ได้ยาตราไปยังเขาวงก์

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พรรณนาความน่ากลัวของกองทัพว่ามีทั้งกองทัพม้าและกองทัพช้าง มีไพร่พลเป็นจำนวนมากส่งเสียงดังมากเหมือนกับห่าฝน ทำให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลัว ดังนี้

ขับพลมากล่นเกลื่อน อื้ออึงคะนึงไป
ไหวสะเทือนทั้งกลางป่า
เสียงช้างดังกึกก้อง เสียงม้าร้องใน(..ชำรุด.)
สิงห์สัตว์ในกลางป่า
เดินตระหนกตกใจกลัว ไพร่พนมากก่ายกอง
เห็นเป็นพองทั้งหนังหัว
เกลื่อนกลุ่มคลุมมืดมัว เสียงโยธาคือห่าฝน
ไปกระชั้นเขาวงกต
เสียงราชรถเป็นบดบุน กึกก้องโกลาหล
พระชุมพลทอดพระเนตรมา
เห็นพลมากเหลือใจ เห็นธงชัยไสวมา
ตรัสเรียกนางพังงา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีเพิ่มบทพรรณนาให้เห็นความน่ากลัวของกองทัพที่ทำให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลัวเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสารพระเวสสันดรและพระนางมัทรี

จากการศึกษาการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่านที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์ชูชก พบ ๒ ตอน ดังนี้ เพิ่มรายละเอียดในตอนที่ชูชกร่ำลานางอมิตดา และเพิ่มรายละเอียดสุนัขของพรานเจตบุตรที่จะมาทำร้ายชูชก กัณฑ์มหาราช เพิ่มบทพรรณนากองทัพที่จะไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับวัง

๓.๔.๔.การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงฝีมือทางการประพันธ์ของกวี มักเป็นเพิ่มรายละเอียดในบทพรรณนาต่างๆ เช่น บทพรรณนาเครื่องแต่งกายของตัวละคร บทพรรณนากระบวนทัพ บทพรรณนาธรรมชาติ

การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงฝีมือทางการประพันธ์ของกวีในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏใน ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและมหาราชคำฉันท์ ดังนี้

๓.๔.๔.๑.บทพรรณนาเครื่องแต่งกายตัวละคร

การเพิ่มบทพรรณนาเครื่องแต่งกายตัวละครในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์นครกัณฑ์ ดังนี้

กัณฑ์นครกัณฑ์

ในนิบาตชาดกกล่าวถึงเครื่องทรงของพระนางมัทรีที่เปลี่ยนก่อนจะกลับเมือง ดังความว่า

...คือพระภูษากัปปาสิกพัสตร พระภูษาโกเสยพัสตร พระภูษาโขมพัสตร และพระภูษาโกทุมพรพัสตรส่งไปประทานพระนางมัทรีราชสุณิสา

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาได้มีการเพิ่มรายละเอียดเรื่องลวดลายของผ้าทรงที่ให้พระนางมัทรีเลือกว่ามีลวดลายต่างๆงดงามมาก ดังนี้

จึ่งนารถมัทรี ลาพรดจากชี พร้อมแล้วทั้งสอง ชำมระสะองค ทรงน้ำขันทอง ศรีขัดผุษผ่อง เป็นละอองยองไย

จึ่งปลงเกศา พระทองสองรา ภักดตราผ่องใส เครื่องรศสุคนธา กฤษนามาไล น้ำมันพิศไม ใส่เกล้าเกษา

จึ่งถวายเครื่องทรง อันงามบันจง รุ่งเรืองโสภา ให้เจ้ามัทรี ศรีสุวรรณกัลยา เลือกซึ่งภูษา ผ้าต้นพิศไม

ผืนหนึ่งวิเสศ มาแต่เมืองเทศ รุ่งเรืองสุกไส ชื่อโกไสยพัด รูปสัตวประไภ ราชสีหฤทธิไกร อยู่ในถ้ำทอง

รูปครุฑย์ยุทนาค ทุกพันมีมาก มฤคราชผันผยอง วายุภักษปักษี อินทรีหงษทอง ลดเลี้ยวเที่ยวท่อง บินล่องเวหา

รูปสิงหสัตวทุกพัน ป่าหิมวันไพรพฤกษา

แขกเต้าเคล้าสาลิกา เป็นคู่เคียงเรียงกันไป
รูปหงษและเหรา รูปครุฑธาบินคลาไคล
ลักพานางทรามไว เจ้ากากีศรีโสภา
ผืนหนึ่งกาสาวพัด เป็นรูปสัตวมีหลายพัน
นกเนื้อและเครือวัน เป็นดอกดวงพวงมาไล
คชสีหและราชสีห์ นกอินทรีบินคลาไคล
เร่รอนบทจรไป หาอาหารคชสารสี
เสือโคสิงหโตเต้น ทังหมีเม่นแล่นจรลี
กระทิงและเสือสี รูปมฤคราชผาดผันไป
ผุดเป็นรูปกินนร เพ็ชพญาธรจรคลาไคล
ไปสู่ภูเขาใหญ่ ชมนาลิผลบนพฤกษา
ปักรูปพญาพาลี รูปทรพีมีฤทธา
สู้กันทังสองรา ในคูหาถ้ำทองสวรรค
หนึ่งอุทุมพรพัด ปักรูปสัตวมีหลายพัน
มังกรเหราผัน โลมาหว้ายไล่เป็นเกลียว
ตเพียนทองล่องอยู่บน วิ่งเวียรรวนผุดพันทเกี้ยว
ปลาน้อยริมฝั่งเลี้ยว ทังช้างน้ำงามพึงใจบวร
บ้างปักเป็นดอกบัว บาลพุ่มพัวแซมเกสร
ผุดก้านขึ้นสลอน ลูกแก่อ่อนเป็นหลั่นไป
บ้างปักเป็นช่อพวง ผุดเป็นดวงพวงมาไล
เครือวันพันกันไป งามพิศไมต่าง ๆ กัน
ผ้าต้นงามพรรณราย เอามาถวายแก่ทรงธรรม์
สร้อยตาบทับทรวงพลัน มงกุฎทองเรืองรองฉาย
ท้าวศรีสญชัยราช แต่งนางนารถผู้โฉมฉาย
ทรงผ้างามพรรณราย ผุดดอกไม้สายเป็นดวง
รูปสัตวมีหลายพัน ป่าหิมวันตภูเขาหลวง
นกเนื้อสัตว์ทั้งปวง เป็นช่อพวงบุษบา
ถวายแก่พระมัทรี งามมีศรีแสงโสภา
ทรงทรึ่งพระภูษา อุทุมพรบัดเดียวใจ

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีเพิ่มบทพรรณนาผ้าทรงที่นำมาให้พระนางมัทรีเลือกก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางการประพันธ์ของกวีที่สามารถบรรยายลวดลายของผ้าทั้ง๓ ชนิด คือ ผ้าโกไสยพัด ผ้ากาสาวพัด ผ้าอุทุมพัด ซึ่งผ้าแต่ละผืนนั้นมีการปักรูปสัตว์ในป่าหิมพานต์ ได้แก่ คชสีห์ ราชสีห์ ครุฑ นาค มีการปักสัตว์น้ำ คือ มังกร เหรา โลมา ปลาตะเพียน ช้างน้ำ และยังมีการปักเป็นรูปดอกบัวและเถาวัลย์ซึ่งมีความงดงามแตกต่างกันไป อีกทั้งยังแสดงภูมิรู้ของกวีเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องต่างๆ ได้แก่ ไตรภูมิ มีการกล่าวถึงสัตว์หิมพานต์ วรรณคดีเรื่องกากี ตอนพญาครุฑลักนางกากี วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทรพีสู้กับพาลี

๓.๔.๔.๒.บทพรรณนากระบวนทัพ

การเพิ่มบทพรรณนารายละเอียดในบทพรรณนากระบวนทัพพบในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา และมหาราชคำฉันท์ ดังนี้

ก.การเพิ่มบทพรรณนารายละเอียดในบทพรรณนากระบวนทัพในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์มหาราช ดังนี้

กัณฑ์มหาราช

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาได้มีการพรรณนาถึงกระบวนทัพที่นำไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองว่าในกองทัพนั้น ประกอบไปด้วย ทัพช้าง ทัพม้า และทัพรถ ดังนี้

พล คด ๒ ยืนยัน หมู่ช้างซับมัน มากเหลือใจ
พล คด ๒ เลิศไกร ช้างต้นภูวนัย ผูกด้าวทอง
พล คด ๒ ผันผยอง ช้างผูกกระโจมทอง เยื้องย่องไสว
พล คด ๒ ชาญชัย ช้างพระจอมไตร ใส่กรองเชิง
พล คด ๒ ตำเถลิง ตีนช้างใส่กรองเชิงทั้งซ้ายขวา
พล คด ๒ แกล้วกล้า เคยสู้ด้วยงวงงา มิล่าถอย
พล คด ๒ เสือสอย กลางงวงมิล่าถอย เคยสงคราม
พล คด ๒ เงื้องา ซับมันตัวกล้า งาเงื้อไป
พล คด ๒ สูงใหญ่ดำทะมึนมุ่งเมินไป ในไพรสาณฑ์
พล คด ๒ กล้าหาญ ช้างทรงพระภูบาล ห้าวหาญขยัน
พล คด ๒ เมื่องมัน ตาแดงเป็นแสงฉันท์ กลางงวง

พล คด ๒ แกล้วกล้า ประดับดาวอร่าม กรองสายไหมพล อัด ๒ ฤาไกร มาที่นั่ง พระจอมไตร ผูกด้าวทอง

พล อัด ๒ ผันผยองประดับด้วยด้าวทองแลหม่อนไหม

พล อัด ๒ ชาญชัย มาเร็วพระภูวนัย อันเคยทรง

พล อัด ๒ บรรจง ม้าที่นั่งสำหรับทรงพระราชา

พล อัด ๒ แกล้วกล้า ประดับด้วยด้าวทองดาหรา แสงพรายพรรณ

พล อัด ๒ ตัวขยัน รวดเร็วคือจังหัน เมื่อชิงชัย

พล อัด ๒ เลิศไกร ผูกกระโจมและหม่อนไหม งามมีศรี

พล อัด ๒ ..... เคยพิพาทพงพี .....

พล อัด ๒ ชาญชัย ม้าที่นั่งพระจอมไตร ตัวดำนิล

พล อัด ๒ เฉิดฉัน ขี่ตามพระภูมินทร์มากหลือหลาย

พล อัด ๒ เฉิดฉาย ขับตามมากมาย เข้าพงพี

พล อัด ๒ ผันผยอง รถแก้วแลรถทอง รุ่งเรืองฉาย

พล อัด ๒ ผันผาย ขับมากมาย จากเวียงชัย

พล อัด ๒ ฤาไกร มาชักรถไสวไปตามกัน

พล อัด ๒ เรียงรัน รถแก้วแลรถขวัญ ตามกันมา

พล อัด ๒ ดาษดา ประดับธงชัยทั้งซ้ายขวา ลินลาไป

พล อัด ๒ ชาญชัย เรียบเรียงเคียงกันไป ทั้งซ้ายขวา

พล อัด ๒ งามโสภา ประดับแก้วมุกดา ค่าควรเมือง

พล อัด ๒ รุ่งเรือง ขับรถออกจากเมือง สล้างไสว

พล อัด ๒ เลิศไกร ประดับประดารถชัย แต่ล้วนทอง

พล อัด ๒ เรืองรอง ประดับประดาล้วนทอง แกมมุนี

พล อัด ๒ เรือง.... ขับออกจากบุรี นี้นั้นไสว

พล รถ ๒ ชาญชัย รถแก้วแพร้วพรายไป ทั้งซ้ายขวา

พล รถ ๒ แกล้วกล้า ขับไปมิได้ช้า เข้าดงดอน

พล รถ ๒ ก่ายกอง ตามกันมานองเนือง ช่องทาใหญ่

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีเพิ่มรายละเอียดในตอนนี้ก็เพื่อแสดงภูมิรู้เรื่องการจัดทัพว่าในกองทัพนั้น มีทั้ง

ทัพช้าง ทัพม้า และทัพรถ การพรรณนากองทัพที่ประกอบด้วย ทัพช้าง ทัพม้าและทัพรถ อย่างเป็นระเบียบ ทำให้เห็นภาพกระบวนทัพแต่ละเหล่าที่จัดเป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ ทำให้ผู้อ่านเห็นกองทัพขนาดใหญ่มีจำนวนพลมาก แต่ก็เป็นระเบียบและพร้อมที่จะต่อสู้กับศัตรู

ข.การเพิ่มบทพรรณนารายละเอียดในบทพรรณนากระบวนทัพในเรื่องมหาราชคำฉันท์ ดังนี้

กัณฑ์มหาราช

ในมหาราชคำฉันท์มีการพรรณนาความยิ่งใหญ่ของทัพที่ไปรับพระเวสสันดร ในกองทัพประกอบด้วยทหารที่มีความรู้ทางด้านการทำศึก เพียงแค่ข้าศึกเห็นทหารเหล่านั้นก็เกิดความกลัว และสามารถดับดาวและเดือนได้ด้วยมือ พลเดินเท้ามีทั้งพลอาวุธและพลมลายู มีทัพช้างจำนวนมาก ทัพช้างเหล่านี้ถ้าได้ยินเสียงข้าศึกจะยิ่งฮึกเหิม และสามารถวิ่งได้ไว ทัพม้า มีฝีเท้าที่ไว และเบา และสุดท้ายคือทัพรถ ที่ประดับประดาไปด้วยธงและอาวุธต่างๆ เพื่อความสวยงาม และเหมาะสมกับฐานะ ดังนี้

ดลนั้นครั้นบริบูรณ์ โดยคำนูนคำนวน ถ้วนสตวารมหุต เป็นพิชัยอุตมัคคี ได้ดิถีราชา โชคชายายุรยาตร หมู่พิราชพิราม นามพิไช เสนางค์ไวพิชิต หมู่พหลสิทธิสงคราม รามคำแหงแสนตยา ทวยโยธาธิบดินทร์ กรุงนรินทรธิบดี หมู่มนตรีมั่วหมวด ไตรตราตรวจทุกกรม ยังชุมรมสะพรั่ง ในราชังคณะพร้อม น้อมศิโรตม์โดยขนัด อยู่ชรอัดชรอาด ย่อมเดชดาษรถศึก ดูพรรลึกพรรลือ ย่อมสีมือสีแมน แล่นเอาศึกกระสัง ถั่งเอาศึกกระชาน พลผลาญมารกำจัด เผด็จคัดกำจาย ส่ายสงครามฉะฉ่า ดูประหม่าประหมาน ย่อมพลหาญรานราบ ปราบไพรีทุกด้าว ปล้นเอาท้าวทุกแดน หาญศึกแสนบมิถอย ลาดตามรอยบมิทั่ว ดูสกั้วสกรรจ์ ขันอาสาเดี่ยวเด็ด อาจหาญเห็จกลางรณ สำแดงพลเดชะด้วยตะบะเดชา มีมหึมาสามารถ รู้เรียนศาสตร์วิสัย สู่สมรใจแรงรบ ย่อมเจนจบทุกทิศ ปลิดเอาศึกคละแคล้ว ล้วนตัวแกล้วตัวเลือก สักตัวเงือกตัวงู ดูฉงานฉงัด ฟัดเอาศึกก็หนี หักเอาศรีก็ผาย สองมือพายบมิแคลน ฦาทั่วแดนทั่วด้าว เศิกยืนขาวขวัญบินบน ดูถกลเถกิง ชาญชัยเชิงชำนิ ประชิในเชิงชำนาญมือเดียวดาลฟ้นตน คลเอาเดือนก็ต้าว เด็จเอาดาวก็ได้ เข้าเข่นไค้กลางสนามบวรสงครามจักรราช อาจสงครามจักราว ย่อมพลสาวเต็มตน ดูคำรนคำราม

อาจเข็ดขามเศิกสลัก ดูหลายศักดิ์หลายสำ ตำบาดาลทะลุดาว ทั่วชด้าวดล แดน ย่อมตัวแกว่นเฉียวฉับ ย่อมตัวจับเฉียวฉิน เจาะตากินไส้ศึก ดูขมึกขมืน ล้ำสตื่นตกตาก งามหลายภาคหลายพาย วิภูษณพรายประดับ แสงระยับยรรยง ย่อมอลงกตมาศ สนลาศตรากร ตาวโตมรกำยำ ย่อมชรคร่ำชรคร ดูชรพิจิตร บางหมู่กฤชสตรีแวง คาดเคียนแบ่งเอวอาจ พลสตดาษเสนา เกาทัณฑ์ทวนธา หมู่ชนปืนยาบอกไฟ เขนดาบใส่หมวกมาศ ย่อมแกล้วกลาดสตรู พลมลายู หลายเลศ สังหวารเวศตอเคียน ห่มเสื้อเขียนลายคำ เสื้อสีดำดุมทอง เสื้อขาว กรองกำหยี ชมพูสีปัตสตูตาดพราย เสื้อเหลืองลายสะแพร้ว ดูหลากแล้วหลาย กล สิทธิแต่งตนตามหมู่ อยู่ตามหมวดสะพรั่ง เสนาตั้งประชุม สุมตามกอง ตามเกณฑ์ พลสุเรนทรแสงสุระ วิภูษณพรายพรรณ ถ้วนทุกกำน้ำกำหนด หมู่ พลคชอนันต์ หมื่นสีพรรณอเนก ดูอดิเรกรานร งานสตสลอนดูยง ย่อม รณรงค์รำบาล พาลศัตรูรำบัด กำพนพัสตร์เหนือหลัง ผูกที่นั่งลำยอง มิตร พองขันขับ รสนับจำรัส สพัดกรองสน สายสะคนพานหน้า ตราสายกระวิน วง ดูอลงกตบวร สองงางอนเงยกล งามวิมลเฉลิมมาส หางไกวกวาดฟะฟาย พรายพรายพรรณระยับ สองหูสรรพพู่แพร้ว ดูลังแล้วงอนงาม แกมกำกามคิม มัน ตัวหมันคือนิล หูเหินยินข่าวศึก ใจคะคึกคำรณ เป็นช้างต้นตัวยง มิ่ง มงคลเลิศลักษณ์ อัครเชนตรภูบาล เป็นคชชาญท่านภูเบศ ดูพิเศษสรรพางค์ สรรพหูหางหลังหลอ ทอเอาศึกทะท่าว สาวเอาศึกทะถั่น แต่ตัวกลั่นตัวกล้า แทงส่ายฟ้าฟาดต้อง สี่เท้าว่องไววาง อาจรานช้างชาญชน ตัวถกลถขุนกาจ ช้างชาติชำนาญ อังกุฐธารทะท้าย รั้งขอรายทะทวย ดูฉมวยฉมำ หมวก กระบองค้ำสฎัก นุ่มถมปักสดาษ รัดเอวคาดธำรงค์ ทนายยงยูงแพน โตมร แมนฉมัด ซัดทีละฉมวย ควาญสลวยโพกพอก เสื้อขาวดอกฉลุลาย ถือกระ รินสายขันขับ ก็ประดับอลังกาภรณ์ หมู่กุญชรไชยชาติ ตัวต้นราชพาหะ เรียบ โดยระยะกันกง พลคุรงค์เรืองราช อัศวชาติอาชา วงษ์อสาสินธพ ดูเสิศลบยง ยิ่ง งามทุกสิ่งสรรพางค์ ยลหูหางสะเพรา สี่เท้าเทาสะเพริด นรลักษณ์เลิศ หล่อเหลา สี่เท้าเบาไวว่อง ย่องเอาศึกวะไว ย่อมตัวไกรตัวกาจ ดูผงาดผงก ผกหูหางควะคว้าง วิ่งกลางรณควะไขว ป้องปัดไล่ล่มเลย ย่อมตัวเคยอริน ผิน เอาศึกก็ผง ตรงเจาศึกก็ฉา ยังดินฟ้าบดผง ย่อมตัวกลตัวเกน เจนแก่ปืนแก่ผา สามารถยืนยงยุทธ มีฤทธิรุดรณรงค์ เบาะบรรจงหมวกมาศ พานหน้าพาด ไพจิตร ชองหางติดตาวราย รัดอกสาบสนิมกรอง ช่องแคบขับโขลนเกลา

สายสนันเนาสลมคลอง พู่ห้อยสองหูพราย ตาบหน้ารายพลอยนิล สายกระวิน ไหมมาศ นายชำนิราชดุรงค์ สนับเพลาทรงตรวยตรู สีชมพูประไพ พวงมาลัย คอเคียน โพกสังเวียนเจียรเกล้า ฉลุเฉลางอนแง่ มือถือแส้ถักทอง แพนยูงยอง พรรณราย ขุนทนายนั่งเหนือหลัง ดูสพรั่งตามหมวด สารวัดตรวจตามหมู่ อยู่ตามเกนตามกะ โดยคณะขนาด พลรถราชสพิไช หัยรถพิชิต งามชวลิตอลง ล้วนกงเหล็กกงหล่อ ก่อด้วยรัตนโดยอาจ เทียวธงดาษรายเรียบ อัศดร เทียบเทียมทงัน นายรถบรรจงอาจ ดูพิลาศพิไล ห่มเกราะไกรกรองกราย โพก เฉลิมลายโหมดทอง มาลัยลองรำดวน ห้องหูหวนหอมกระหนัก ธรงปฏักธ ทาย เชือกชักสายไหมมาศกรอง ยืนตะพองขันขับ สรรสรรพพาวุธ ดูประ ยุทธประแยง ดาบขัดแหล่งโล่ลาด สองมือฟาดกระโจมฟัน ย่อมตัวกลั้นตัว แกล้ว แผ้วไพรีพินาศ จัตุรงคราชพิริ เทียบปถพิจากเวียง ขุนจำเกรียงจำกราศ อาจเอาศึกโดยแม่น ล้วนตัวแสนตัวพัน อันอาสาเอาศึก เสียงคะคึกแผ่นพื้น เมืองแมนตื่นกระหนก เทพดาตกกระหนัก เสียงสทักนฤนาท แน่นโดยขนาด ขนัด บรู้กี่สัดกี่ส่วน เตรียมตามกระบวนพยุหบาตร คอยเสด็จราชดิลก นาที ตกตามเกน กฤษณาราเชนทร์สกูล จำมริกรูญเรืองรุ่ง กรุงนรินทรภูบาล ปิ่น ภูวดาท่านภูเบศ มิ่งมกุฎเกศสีพี ตรีภูวนารถสิภพ ทรงปรารถพระองค์ ธก็ทรง มุธาพิเศก น้ำอบเอกเสาวคนธ์ ปนจุฑาทิพรสเทศ กฤษณาราเชนทร์ ปรุงพุ มเสนสุมามาลย์ ทรงสุคนธารธกำจร ภูษาภรณ์บรรจง อลงกตบวร ขัตติยา ภรณ์ประดับ สำหรับขัตเยนทรบดินทร์ ท้าวเทพินทร์บดีราช เสด็จยุรยาตร คลาแคล้ว ยังเกยแก้วกุญชร เสวกากรกราบเกล้า น้องศิโรตม์เคารพราช ถวาย อภิวาทคับคั่ง ทรงพระที่นั่งคชาธาร พราหมณาจารย์เป่าสังข์ กระทั่ง บัณเฑาะว์ดนตรี อินทพิรีพิณพาทย์ ปี่กลองดาดประโคม แตรสังข์ โหม ดุริยางค์ ย่ำกระลุมถางนำพล ธรณีดลหวั่นไหว โบกธงไชยเชิญลา พลยาตรา ลินลาศ สมเด็จราชดิลก ไทธิราปกเกล้าบดี นำพิรีโยธา โดยสังขยากำหนด ได้ทวาทศอโฆเภณี พระชาลีราชนัดา ทรงอลังการ์พิพัฒน์ สัตพิรัตน์พิพิธ โชมชวลิตชวเลศ ทรงสารเสวตกุญชร นำนิกรคลาคลาด เคลื่อนพยุหบาตรพล นิกาย ยืดพยุหคลายคลาดแคล้ว ลิลาจากกรุงแก้ว ยุ่งย้ายโยธา

(มหาราชคำฉันท์)

การที่กวีเพิ่มบทพรรณนาทัพในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีทำให้เห็นว่าในกองทัพประกอบด้วยทัพทหารสี่เหล่า คือ ทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ และทัพทหารเดินเท้า ซึ่งมีทหารต่างชาติปรากฏอยู่คือ พลมลายู ในทัพมีทหารจำนวนมาก ทหารมีความรู้ทางด้านการทำศึกและสามารถดับดาวและเดือนได้ด้วยมือเดียวเพียงแค่ข้าศึกเห็นทหารเหล่านั้นก็เกิดความกลัว มีพลเดินเท้ามีทั้งพลอาวุธและพลมลายู พลอาวุธนั้นถืออาวุธประจำตัวคือ ตาว โตมร ปืนยา เขนและดาบ พลมลายูมีการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไป คือ ใส่เสื้อเขียนลายทอง เสื้อสีดำกระดุมทอง เสื้อสีขาวกรองกำมะหยี่ เสื้อสีชมพู และเสื้อสีเหลือง มีทัพช้างที่มีจำนวนมาก ทัพช้างเหล่านี้ถ้าได้ยินเสียงข้าศึกจะยิ่งฮึกเหิม และสามารถวิ่งได้ไว ทัพม้า มีฝีเท้าที่ไว และฝีเท้าที่เบา และสุดท้ายคือพลรถ ที่ประดับประดาไปด้วยธงและอาวุธต่างๆ เพื่อความสวยงาม และเหมาะสมกับฐานะ

๓.๔.๔.๓.บทพรรณนาธรรมชาติ

การเพิ่มบทพรรณนารายละเอียดในบทพรรณนาธรรมชาติพบในเรื่องมหาราชคำฉันท์ ดังนี้

กัณฑ์มหาราช

ในมหาราชคำฉันท์ กวีได้มีพรรณนานกในตอนที่กษัตริย์ทั้งสี่ คือพระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี กัณหา ชาลี เดินทางไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับเข้าวัง ดังนี้

นานาทิชากรก็บิน วิรเวศวนาคร แซ่เสียงสุโนกคณนิกร ก็สเพรียกละเวงไพร แขวกขวานผสานสรโดย ภุระโดกตระไตรไกร รังนานระวังคฤหใน วนเวศก็หวนหรรษ์ เอี้ยงแอ่นอิลุ้มอุหุกหา กรวิกกระเวนวัน คล้าเคล้าแลหงษวิหคสัญ จรโบยกระบัดบิน ขุ้มขาบกะทากุกกุฎโก กิลกู่ก็โผบินเงือกงั่วกะตั้วคณจะงิน แลประหิตกระทุงเทียน บังเบญจวรรณมยุรโกญจนิกรสุวาเวียน เขาโฆษนาพิมลเมียร คณิกระสาสาว โนเรศแลสตวส่งสุรศัพทเฉียฉาว ร่อนร้องระวังนิกรหาว ก็กระหายกระหนหา นางนวลก็แนบคณะภิรมย์ แลระงมพิรามา จากพรากก็พรากนิรคณา แลอนาถคำนึงคราง อันชันกระทันทิมกเมก ทุขมิ้นขมีกาง แขนคาบผลาผลแลลาง กละล่าวละลุมตีดอกบัวก็มั่วปทุมเก สรชาติใสสี พริกเพรียกกระสรรสกุณี แลพิราบจรคาบครวญ คับแคคณานิรคนาง วิหกากระเหหวน สรรพสัตว์ทเซียวหทยยวน กลเยาวขยายยัง คาบคารวารสำเนียง เสนาะในวิเวกดัง สร้อยรากุลาหลประนัง สุ

รเสียงผสานหา เค้าโมงขมีหิมวนาญ ดรดงทุราทวา จิบจาบกรใจนิกรสา ลิกา เสียงซรแซ่เซีย เปล้าเปลกคณาสกุณินาง ประจำไม่คะคลอเคลีย หาคู่กระสัน สมรเมีย บมิเห็นก็แปลกโดย ขุนแผนก็ขับกลคือเสียง คิตเทพหวนโหย ร่อน ร้องกระเวนวนก็โบย แลฉวัดเฉวียนเกรียน โผผายตระไหนผลก็ป้อน รสบรรสติเตียร แขกเต้ากะเต็นติรเวียน ก็ทุรนทุเรรัง นานาทิชากรก็ร้อง สร เพียงกระดึงดัง เพรียกพร้องผสานสทแลสัง ก็วิเวกวนาคร ต่างต่างสพันพิพิธ เพียง รุจิเรกวิจิตรกร โรมเริงหฤหรรษสวรจร วิมเลศหลากหลาย ขาบเขียวขจี กลคือสี นิลในประเพราพราย แสงแสนพิเศษวิบูรฉาย กลชาติฉาบโฉม แม่ม่ายมิสรจำนรรจ์ คะคลึงคลอดลโคลงโลม ลาเพดนานิกรโสม มนแทบก็ หวงหวง เสร็จท้าวประพาสวิหคหง สคณาพิรมย์รวง รังรองจำเริญสวลทรวง เสนาะในสำเหนียงนวล ชื่นชมพิรมยหฤทเยนทร์ สุรเทพยังยวน พลางเพลินธ ทัศนรำจวน ก็ทฤษฎีดาล พิศเพียงทุมาพิมลมี ผลดวงผกากาญจน์ รนรมชรอุ้ม วนพิศาล สถลมารคเรืองรมย์

(มหาราชคำฉันท์)

ในบทพรรณนาข้างต้นกวีกล่าวถึงนกถึง ๓๐ ชนิด คือ นกแขวก นกขวาน นกโพระดก นกเอี้ยง นกนางแอ่น นกอีลุ้ม นกกรวิก นกกระเวน นกขุ้ม นกขาบ นกกะทา นกโกกิล นกเงือก นกงั้ว นกกระตั้ว นกยูง นกกระทุ้ง นกเขา นกนางนวล นกขมิ้น นกกางเขน นกคับแค นกเค้าโมง นกกระจิบ นกกระจาบ นกสาลิกา นกเปล้า นกขุนแผน นกแขกเต้า นกกระเต็น อีกทั้งยังมีการกล่าวถึง หงส์และไก่ป่า กวีเพิ่มบท พรรณนานี้เพื่อแสดงให้เห็นภูมิรู้ในเรื่องสัตว์ของกวี

จากการศึกษาการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงฝีมือการประพันธ์ของกวีที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในกัณฑ์ต่างๆ คือ นครกัณฑ์ เพิ่มบทพรรณนาเครื่องแต่งกายของพระนางมัทรี และมหาราช เพิ่มบทพรรณนาธรรมชาติ และบทพรรณนาทัพ

๓.๕.การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

การศึกษาการตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีปรากฏ ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์หิมพานต์ ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

๑.ในนิบาตชาดกตอนที่กล่าวถึงพราหมณ์ทั้ง ๘ คนที่เดินทางมาขอช้างปัจจัยนาคจากพระเวสสันดร ในนิบาตชาดกมีการเอ่ยนามของพราหมณ์ทั้งแปดคน พร้อมทั้งให้รายละเอียดว่าราม พราหมณ์เป็นหัวหน้าของคณะพราหมณ์ ดังความว่า

พระราชาทรงรับว่าดีละแล้วให้ประชุมพราหมณ์ทั้งหลายและทรงเลือกเอา ๘ คน ในพราหมณ์เท่านั้น พราหมณ์ ๘ คนนั้นมีชื่อว่า ราม ธช ลักษณ สุชาติมันตุ ยัญญ สุชาต สุยาม โกณฑัณญะ ราม พราหมณ์ผู้เป็นหัวหน้าแก่พราหมณ์ทั้ง ๘

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาไม่มีการกล่าวถึงชื่อพราหมณ์ทั้งแปดคน กล่าวแต่เพียงว่า เจ้าเมืองกลิงคราษฎร์ได้สั่งให้พราหมณ์แปดคนเดินทางไปขอช้าง ดังนี้

เทวะฟังสั่งพราหมณ์แปดคน ว่าเองจรดล
ตำบลกรุงเชตุอุดร

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

๒.ในนิบาตชาดกตอนพรรณนาราคาของเครื่องประดับช้างปัจจัยนาคที่พระเวสสันดรประทานให้แก่พราหมณ์ ดังความว่า

พระมหาสัตว์นั่งทรงประทักษิณ ๓ รอบ เมื่อตรวจดูช้างในที่ที่ประดับแล้วครั้นไม่ทรงเห็นในที่ๆยังไม่ได้ประดับ จึงทรงจับคนทีทองเต็มด้วยน้ำหอมเจือ

ด้วยดอกไม้ ตรัสว่าพราหมณ์ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงพากันมาที่นี่แล้ว ทรงวางงวงช้างเช่นกับพวงเงินที่ประดับแล้วฯไว้ที่มือของพราหมณ์เหล่านั้น ทรงหลั่งน้ำพระราชทานช้าง ซึ่งประดับแล้วฯ เครื่องประดับที่เท้าทั้ง๔ ของช้างนั้น ราคา ๔ แสนฯ เครื่องประดับที่ข้างทั้ง๒ ราคา๒แสนฯ ผ้ารัตตกัมพลที่ใต้ท้อง ราคาแสนหนึ่งฯ ข่ายบนหลัง ๓ข่าย คือ ข่ายมุกตา ข่ายมณี ข่ายทองคำ ราคา ๓แสนฯ เครื่องประดับที่หูทั้ง๒ ราคา๒ แสนฯ ผ้ากัมพลลาดบนหลัง ราคาแสนหนึ่งฯ เครื่องประดับกระพอง ราคาแสนหนึ่งฯ ดอกไม้กรองบนศีร์ษะ(หรือสายรัด) ๓ ราคา ๓แสนฯ เครื่องประดับปลายหู ราคา ๒แสนฯ เครื่องประดับงาทั้ง๒ราคา๒ แสนฯ เครื่องประดับโสตถิกที่งวง ราคาแสนหนึ่งฯ เครื่องประดับหางราคาแสนหนึ่งฯ เครื่องประดับอยู่ที่ตัวช้างยกของหาค่ามิได้เสีย ราคา ๒๒ แสนฯ บันได สำหรับขึ้นช้าง ราคาแสนหนึ่งฯอ่างอาหารที่บริโภคราคาแสนหนึ่งฯ ทรัพย์ประมาณเท่านี้นี้ ราคา๒๔ แสนฯส่วนแก้วมณีที่พุ่มฉัตรแก้วจุฬามณี แก้วมุกดาหาร ขอแก้วมณีแก้วมุกดาหารที่สวมคอช้างแก้วมณีที่กระพองช้าง ของ๖ อย่างนี้หาค่ามิได้ฯแม้ช้างก็หาค่ามิได้ทีเดียว รวมของหาค่ามิได้เป็น๗กับทั้งช้างฯ พระมหาสัตว์ได้พระราชทานของหาค่ามิได้ทั้งปวงนั้นแก่พวกพราหมณ์ฯ ทั้งได้พระราชทานสกุลบำรุงช้าง๕๐๐สกุล พร้อมด้วยควานหรือหมอช้างผู้รักษาช้างฯ พร้อมกับเวลาที่พระมหาสัตว์พระราชทานช้างนั่นเอง โกลาหลต่างอย่างมีแผ่นดินไหวเป็นต้น

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้ตัดรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องประดับของช้างปัจจัยนาคออก ดังนี้

สมเด็จภูบาล กลับคืนเข้าไป สู่ปรางปราสาท อาตแก้วแววไว
พฤกฒานั้นไป ตามพระภูบาล ให้ประดับช้างแก้ว
เผือกผู้เลิศแล้ว รู่งเรืองชัชวาล ด้าวทองด้าวแก้ว พรายแพร้วพระการ
เครื่องประดับพระสาร พ้นที่คลนา เรียกพฤกฒาจารย์
เข้ามามินาน ใกล้องค์ราชา จับคนฑีทอง หลั่งชลธารา ในฝ่ามือพราหมณ์

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

การที่กวีได้ตัดรายละเอียดเกี่ยวกับพราหมณ์ทั้ง ๘ คนที่เดินทางมาขอพระราชทานช้างปัจจัยนาค รายละเอียดเรื่องราคาของเครื่องประดับแต่ละชิ้นที่ติดตัวช้างปัจจัยนาค เพราะกวีเห็นว่าเป็นรายละเอียดที่ไม่สำคัญต่อการดำเนินเรื่อง เมื่อตัดแล้วทำให้เรื่องมีความกระชับ

๓.๕.๒.การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์ ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

ในนิบาตชาดกตอนที่พระนางผุสดีทูลขอให้พระเจ้ากรุงสญชัยสร้างโรงทานทั้งหกแห่ง ในนิบาตชาดกมีการอธิบายถึงสถานที่ที่สร้างโรงทานทั้งหกแห่งไว้อย่างชัดเจน ดังความว่า

พระนางผุสดีทรงแพ้พระครรภ์ มีพระประสงค์จะให้สร้างโรงทาน หก แห่ง คือ ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ (๔ โรง) ที่ท่ามกลางพระนคร ๑ ที่ประตูราชวัง๑

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ กวีได้ตัดรายละเอียดของโรงทานทั้งหกแห่ง ดังนี้

นางนาถผุสดี ทูลแก่สามี สญชัยภูบาล ว่าข้าศรัทธา
จะใคร่ให้ทาน ขอพระโปรดปราน ให้ทำศาลา
ให้ทานทั้งหก ป่าวหมู่รี้พล ให้เร่งเข้ามา รับพระราชทาน
จึงทุกเพลา ตามตรัสบัญชา แก่เสนาใน
ให้เร่งตกแต่ง ถ้วนทั้งหกแห่ง ด้วยเร็วฉับไว อำมาตย์เสนา
ทำตามตรัสไป เสร็จพลันทันใจ ทูลไท้กรุณา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีตัดรายละเอียดในตอนนี้ออกเพราะกวีเห็นว่าเนื้อความในตอนนี้ไม่มีความสำคัญ เมื่อตัดแล้วไม่ทำให้เนื้อเรื่องขาดหาย

จากการศึกษาการตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์หิมพานต์ พบ ๓ ตอน ดังนี้ ตัดรายละเอียดของชื่อ

พราหมณ์ที่มาขอช้างปัจจัยนาค ตัดรายละเอียดของเครื่องประดับช้างปัจจัยนาค ตัดรายละเอียดเรื่องโรงทานทั้งหกแห่ง

๓.๖.การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ พบว่ามีปรากฏ ๒ สำนวน คือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ดังต่อไปนี้

๓.๖.๑.การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา พบในกัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์ชูชกและ กัณฑ์กุมาร ดังนี้

กัณฑ์ทานกัณฑ์

๑.ในนิบาตชาดกตอนที่พระเวสสันจะทรงทำสัตสดกมหาทาน ได้มีการกล่าวถึงสิ่งที่พระองค์ทรงทำทาน คือ ช้าง ๗๐๐ ม้า ๗๐๐ รถ ๗๐๐ หญิง ๗๐๐โคนม ๗๐๐ ทาสชาย ๗๐๐ ทาสหญิง ๗๐๐ ดังความว่า

เราจักให้สัตตสตกมหาทาน ท่านจงจัดช้าง ๗ร้อย ม้า ๗ร้อย รถ ๗ ร้อย หญิง ๗ร้อย โคนม ๗ร้อย ทาสชาย ๗ร้อย ทาสหญิง ๗ร้อย และเข้าน้ำเป็นต้นมี

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษากวีได้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งของที่พระเวสสันดรใช้บริจาคทาน หนึ่งชนิด คือ เปลี่ยนจากรถเป็นเรือ ดังนี้

ให้ช้างเจ็ดร้อยตัว พระณหัวสร้างบารมี
แล้วให้ม้าพาชี เจ็ดร้อยตัวเป็นหัวทาน
พระภูบาลตั้งปรารถนา แล้วให้ทานหญิงชาย
นั่งเรียงรายมากเหลือตรา เจ็ดร้อยน้อยใหญ่หนา
*ใจศรัทธาให้เป็นทาน แล้วให้แจก**นาวา***
*เรือ.....(ชำรุด)..... ***เจ็ดร้อยลอยชลธาร***

พระภูบาลถวายพระสงฆ์ ให้โคเจ็ดร้อย
.....(ชำรุด)..... เจ็ดร้อยโดยจง
ละสิ่งละเจ็ดร้อย บ่ถอยน้อยลง

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของสิ่งของที่พระเวสสันดรทรงใช้ทำสัตสดกมหาทานคือ เปลี่ยนจากรถ ๗๐๐ เป็นเรือ ๗๐๐ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของภูมิประเทศที่ติดกับทะเลของภาคใต้

กัณฑ์ชูชก

ในนิบาตชาดกชูชกได้สั่งให้นางอมิตดาจัดเตรียมเสบียงก่อนออกเดินทาง นางอมิตดาได้เตรียม ขนมรา ขนมอ้อย ขนมผึ้ง สตูก้อน สตูผง และข้าวพอง ดังความว่า

แม่อมิตตตาปนา จงจัดสะเบียงเดิรทางให้ฉัน ขนมงาขนมอ้อยและขนมผึ้ง ทั้งสัตตูก้อนสัตตูผงและเข้าผอก จัดให้ดีๆนะแม่ ฉันจักนำพระพี่น้องสองกุมารมาให้เป็นทาส เธอทั้งสองนั้นเป็นเด็กที่ไม่เกียจคร้าน จักคอยรับใช้แม่ทั้งกลางคืนกลางวันฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษากวีได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเสบียงที่นางอมิตดาเตรียมให้ชูชก สิ่งที่นางเตรียมได้แก่ สตู ข้าวตาก ขนมถั่ว แป้งจี่ ท้องย้อย สายไหม ดังนี้

เจ้าอยู่ในเคหา พี่จะลาเข้าพงพี
ไปหาพระฤาษี ถึงคีรีภูเขาใหญ่
*แต่ง**สตู**และ**ข้าวตาก** ทำจงมากเถิดทรามวัย*
หนทางรัญจะไกล จะพาไปกินกลางป่า
ได้ฟังเฒ่าชูชก นางแต่งตกเครื่องโภชนา
ข้าวตากมากนักหนา ทั้งขนมแลของหวาน
แต่งให้แก่ผัวเฒ่า เมื่อจะเข้าในไพรสาณฑ์

ใช้ให้เป็นขอทาน *หน่อท่านท้าวทั้งสองศรี*
สะตากใส่ถุงไท *นางยื่นให้แก่พราหมณ์ชี*
ขนมถั่วแป้งจี่ *ทั้ง**ทองย้อย**สร้อย**สายไหม***

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเสบียงที่นางอมิตดาเตรียมให้แก่ชูชกก็เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยกวีได้มีการนำชื่อขนมที่มีปรากฏในท้องถิ่นเข้ามา คือ ขนมถั่ว แป้งจี่ ทองย้อยและสายไหม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจมากยิ่งขึ้น

กัณฑ์กุมาร

ในนิบาตชาดกตอนที่สองกุมารถูกชูชกนำตัวไป พระชาลีได้หันมาสั่งความถึงนางมัทรีถ้อยคำที่พระองค์ฝากว่าพระชาลีและพระกัณหาไม่มีโรคภัยใดเบียดเบียน ให้แม่อยู่เป็นสุข ให้พระเวสสันดรประทานของเล่นแทนตัวเพื่อให้พระนางมัทรีหักห้ามความโศกเศร้า ดังความว่า

สองพระกุมาราอันชูชกเฆ่าชรากำลังพาเอาไป จึงกราบทูลท้าวไทยพระบิดาอุดมพงศ์ พระคุณเอ่ย ขอพระองค์จงตรัสบอกพระชนนี ว่าลูกยาชาลีและน้องน้อยกัณหา ไม่มีโรคาพาธพยาธิเบียดเบียน อนึ่งขอพระองค์จงเสด็จสถิตเสถียรอยู่เป็นสุขทุกคืนวัน อนึ่งตุ๊กตาของกระหม่อมฉันคือช้างม้าและโค ขอพระร่มโพธิ์ลูกจงประทานพระเจ้าแม่แทนลูกรัก พระแม่เจ้าจะได้ห้ามหักความโศกให้พินาศพระทูนหัวของลูกเอ่ย อนึ่งพระแม่เจ้าของข้าพระบาททรงเห็นตุ๊กตาเหล่านั้นจะได้ทรงห้ามหั่นโศกสัลเสียให้เสื่อมสูญ พระเจ้าข้าฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของความที่พระชาลีให้พระเวสสันดรบอกพระนางมัทรีว่าพระองค์ถูกชูชกลักพาตัวไป ดังนี้

ลูกรักสั่งความไว้ *จงบอกให้พระมารดา*
ว่าพราหมณ์เฒ่าพฤกฒา *มันลักพาเอาลูกไป*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของถ้อยคำที่พระชาลีทรงฝากให้พระนางมัทรีทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างนิบาตชาดกและเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ว่าในนิบาตชาดกแสดงให้เห็นว่าพระชาลีมีความกล้าหาญเข้มแข็งสมกับเชื้อสายกษัตริย์ ส่วนเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นั้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยอ่อนโยน เป็นห่วงพระมารดา

๓.๖.๒.การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องในเรื่องเวสสสันดรชาดกฉบับนายจาบ พบในกัณฑ์หิมพานต์ ดังนี้

กัณฑ์หิมพานต์

๑.ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรประสูติ พระเจ้ากรุงสญชัยได้พระราชทานแม่นมหกสิบสี่คน ซึ่งแต่ละคนนั้นต้องมีลักษณะที่ดี พระองค์ยังพระราชทานแม่นมให้กับทารกหกหมื่นคนที่เกิดพร้อมกับพระเวสสันดร ดังความว่า

> *พระราชาให้พระราชทานพระนม ๖๔ คน ผู้มีถันไม่ย้อยยาน มีน้ำนมหวาน และเว้นจากโทษมิสูงเกินไปเป็นต้น แด่พระมหาสัตว์ ฯ แม้สำหรับทารก ๖ หมื่นผู้เกิดพร้อมด้วยพระมหาสัตว์นั้น ก็ให้พระราชทานนางนมให้คนละคนๆ ฯ พระมหาสัตว์นั้นทรงเจริญด้วยบริวารเป็นอันมาก พร้อมด้วยทารก ๖ หมื่น ฯ ต่อมาพระราชาโปรดให้สร้างเครื่องประดับกุมารมีค่าแสนหนึ่ง พระราชทานแด่พระมหาสัตว์นั้น ฯ พระมหาสัตว์นั้น*
>
> (นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดตอนนี้ว่า พระเจ้ากรุงสญชัยให้หานางที่มีความเชี่ยวชาญและเฉลียวฉลาดในการเลี้ยงดูกุมาร นางที่จัดหามาต้องมีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม มีชาติตระกูล มีกริยามารยาทที่ดี ให้มาดูแลพระกุมาร หญิงงามทั้งหกสิบคนมีลักษณะตัวไม่สูงไม่เตี้ยเกินไป มีลักษณะที่ดีและเป็นมงคล ให้มาเลี้ยงและขับกล่อมพระกุมาร เมื่อเสนาได้จัดหานางได้ตามโองการแล้ว พระเจ้ากรุงสญชัยยังได้จัดเครื่องทรงที่มีค่าแสนตำลึงมาพระราชทานให้พระเวสสันดร ดังนี้

ส่วนท้าวกรุงสญชัย ตรัสปราศรัยไปบัดเดียว
ให้นางที่ชาญเชี่ยว ฉลาดเฉลียวเลี้ยงกุมาร

จัดเอารูปโฉมสะคราญ พงศดารทั้งกริยา
ให้รักษาพระกุมาร นาวนงคราญหกสิบคน
บ่สูงบ่ต่ำนัก มีนรลักษณ์ดีสมตัว
นรลักษณ์เป็นมงคล หกสิบคน.....
ให้เลี้ยงพระกุมาร บ่รำคาญเท่า....
.....(ชำรุด.....
.....(ชำรุด)..... ขับกล่อมอรน้อยนงค์
พวกเสนาแลผู้ใหญ่ กราบทูนไท้ท้าวภูธร
จัดได้นางสายสมร เสร็จศัพท์ตามโองการ
ให้เลี้ยงหมู่ทารก ถ้วนพันหกหมื่นนางคราญ
รักษาตามโองการ เป็นบริวารหน่อทศพล
และพระศรีสญชัย ตรวดตรัสไปบัดเดียวดล
แต่งเครื่องเป็นมงคล สำหรับองค์ทรงภูษา
มีค่าแสนตำลึง งามก่อภึงให้พังงา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดในตอนนี้ ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าผู้แต่งต้องการแสดงให้ผู้อ่านเห็นถึงลักษณะของแม่นมที่ดีตามค่านิยมของคนในท้องถิ่นภาคใต้

๒.ในนิบาตชาดกตอนพระเวสสันดรมีพระชนม์มายุ ๘ พรรษาพระองค์มีความปรารถนาที่จะทำทานภายใน พระองค์ตั้งพระทัยว่าหากมีผู้ใดมาขอหัวใจของพระองค์ พระองค์ก็จะให้เป็นทาน หากมีใครขอพระเนตร ขอเลือด พระองค์ก็จะให้ ดังความว่า

อนึ่งเมื่อมีพระชนม์มายุได้ ๘ ปี พระมหาสัตว์เสด็จอยู่บนปราสาทอันประเสริฐ ประทับนั่งเหนือพระแท่นบรรทมทรงดำริว่า เราให้แต่ทานภายนอก ทานนั้นไม่ทำให้เราอิ่มเอิบได้ เราต้องการจะให้ทานภายใน แม้ถ้าใครพึงขอดวงหทัยกะเรา เราก็จะผ่าอุระประเทศนำเอาดวงหทัยออกให้แก่เขา ถ้าขอนัยน์ตาทั้ง ๒ ออกให้ ถ้าขอเนื้อร่างกาย เราก็จะเชือดเนื้อร่างกายทั้งสิ้นให้ ถ้าแม้ใครขอเลือดกะเรา เราก็จะเถือเอาเลือดให้ หรือแม้ใครพึงบอกกะเราว่า ท่านจงเป็นทาสของเราดังนี้ไซร้ เราก็จะปลอบตนเป็นทาสให้แก่เขา ฯ เมื่อพระองค์ดำริถึง

สภาวะอันวิจิตร์ประกอบด้วยความรักอยู่อย่างนี้ มหาปัฐพีอันหนาได้ ๒ แสน ๔ หมื่นโยชน์ ก็สะท้านหวั่นไหว ประหนึ่งช้างประเสริฐอันเมามันฉะนี้ ฯ เขาสิเนรุราชก็โอนอ่อนมีหน้าเฉพาะต่อเชตุดรนคร ประดุจยอดหวายที่ถูกลนไฟ ฯ เพราะเสียงแผ่นดินไหว มหาเมฆก็ครวญคราง ยังฝนชั่วคราวให้ตกลง ฯ สายฟ้าไม่ใช่ฤดูกาล ก็แลบแปลบปลาบ ฯ สมุทรสาครก็เกิดคลื่น ฯ ท้าวสักกะเทวราชก็ปรบพระหัตถ์ ฯ ท้าวมหาพรหมก็ให้เสียงสาธุการ ฯ โกลาหลเป็นอันเดียวกันได้เกิดมีจนถึงพรหมโลก ฯ

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอายุของพระเวสสันดรว่าพระองค์ปรารถนาที่จะทำทานภายใน ตอนที่พระองค์มีพระชนม์มายุ ๑๕ พรรษา ดังนี้

ฝ่ายองค์พระกุมาร โฉมสะคราญงามโสภา
อายุพระชันษา ถึงสิบห้ามาบทจร
เสด็จขึ้นบนปราสาท นั่งเหนืออาสน์งามบวร
บรรทมลงเหนือหมอน เจ้าอาวรณ์นอนรำพึง
ว่าทานกูให้แล้ว ใจกูแผ้วแล้วคำนึง
ในใจกูคิดถึง ทานภายในใจจะบาน
ถ้ามีผู้มาสู่ขอ บ่ย่อท้อจะให้ทาน
พรเนตรในต่อกาน จะให้ทานตามอารมณ์
ในเมื่อโพธิสัตว์ .....(ชำรุด)เป็นปฐม
ร้อนถึงชั้นอินทร์พรหม จึงอัศจรรย์อยู่นักหนา
เสียงฟ้าร้องกึกก้อง แผ่นดินร้องเป็น....
พระสมุทรมาไหวหวั่น เป็นอัศจรรย์เป็นนักหนา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีเปลี่ยนแปลงรายละเอียดตอนนี้ของเรื่องก็เพื่อให้มีความสมจริง กวีคิดว่าพระเวสสันดรมีชนม์มายุเพียง ๘ พรรษายังเด็กเกินกว่าที่จะคิดกระทำทานอันยิ่งใหญ่ได้

๓.ในนิบาตชาดกตอนที่พระนางมัทรีได้ตรัสถามว่าเหตุผลว่าเหตุพระเวสสันดรจึงได้ตรัสให้นางไปหาพระสวามีใหม่ ดังความว่า

ลำดับนั้นพระมัทรีทรงดำริว่า เหตุไรหนอ พระราชสามีนี้จึงตรัสพระวาจาเช่นนี้ จึงกราบทูลถามว่า ข้าแต่สมมติเทพ ไฉนพระองค์จึงตรัสเรื่องที่ไม่สมควรเช่นนี้

(นิบาตชาดก)

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของคำพูดที่พระนางมัทรีพูด โดยมีการเปลี่ยนแปลงให้คำพูดที่พระนางมัทรีกล่าวออกมาเป็นคำพูดที่แสดงอารมณ์น้อยใจ ว่าพระเวสสันดรทรงไม่โปรดนางแล้ว นางจะขอตายเพื่อไม่ให้ถูกนินทา ดังนี้

นวลระหงองค์มัทรี ประนมศรีกราบทูลไทย
เมตตาพาเมียไป จากกรุงไกรไปอยู่ป่า
ขุกไขจะได้เห็น ตามความเข็ญทูนหัวอา
เมียจะได้อยู่รักษา พระราชายากเย็น
.....(ชำรุด) .... (ชำรุด).....
ถ้าท่านมิโปรดแล้ว ทูลหม่อมแก้วเมียจะขอ
ม้วยอาตขาดสังขา บ่ายบากหน้าสู่เมืองผี
อยู่ไปไหนจะพ้นเคือง ทั้งไพร่เมืองไม่ดูดี
ทุกประเทศเขตบุรี กล่าวยายีข้าบริจาร์ย
ว่าผัวได้ความทุกข์ เมียสนุกครองพารา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การที่กวีเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตอนนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าค่านิยมของสตรีต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี และต้องติดตามสามีไปทุกที่ไม่ว่าจะสุขหรือทุกข์

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องที่ปรากฏในเวสสันชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบในตอนต่างๆ คือ กัณฑ์หิมพานต์ เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของแม่นมพระเวสสันดร กัณฑ์ทานกัณฑ์ พบ ๓ ตอน ดังนี้ เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของสิ่งของที่พระเวสสันดรใช้กระทำสัตตสดกมหาทาน เปลี่ยนแปลงอายุของพระเวสสันดรตอนที่ปรารถนาจะทำทานภายใน และเปลี่ยนแปลงรายละเอียดคำพูดของพระนางมัทรีเมื่อพระเวสสันดรสั่งให้อยู่

เมืองสีพีว่าถ้าให้อยู่นางจะฆ่าตัวตาย กัณฑ์ชูชก เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของสิ่งของที่นางอมิตดาเตรียมให้แก่ชูชก กัณฑ์กุมาร เปลี่ยนแปลงถ้อยคำสั่งลาของพระชาลีที่ฝากถึงพระนางมัทรี

การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน กับเรื่องเวสสันดรชาดกในฉบับนิบาตชาดก พบว่าเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีเนื้อเรื่องบางตอนที่แตกต่างจากนิบาตชาดก ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและฉบับนายจาบกวีใช้กลวิธี ๖ ชนิดในการดัดแปลงเนื้อเรื่อง คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง

การเพิ่มเหตุการณ์ในเรื่องเวสสันดรทั้ง ๒ สำนวนเป็นการเพิ่มเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับประเพณีที่นิยมปฏิบัติในท้องถิ่นกวีสอดแทรกเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมของผู้อ่าน อีกทั้งยังเพิ่มเหตุการณ์เพื่อเสริมให้การดำเนินเรื่องมีความสมเหตุสมผลมากขึ้น

การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง ในเวสสันดรชาดกทั้ง ๒ สำนวนจะตัดเหตุการณ์ตอนที่กวีเห็นว่าไม่สำคัญต่อการดำเนินเรื่องและเมื่อตัดเหตุการณ์ออกไปแล้วจะไม่ทำให้เนื้อเรื่องขาดความสมบูรณ์

การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ส่วนใหญ่ เป็นกลวิธีที่พบน้อยที่สุดในเวสสันดรชาดกทั้ง ๒ สำนวน เหตุที่กวีต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความสมจริง

การเพิ่มรายละเอียด เป็นกลวิธีที่กวีใช้มากที่สุดในการปรับรายละเอียดของเนื้อหา การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องที่กวีใช้มี ๔ ลักษณะ คือ การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงลักษณะของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านเห็นลักษณะ คุณสมบัติ และอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อขยายความ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพที่กวีต้องการสื่อได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร และการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเพื่อแสดงฝีมือการประพันธ์ของกวี มีการเพิ่มบทพรรณนาเครื่องแต่งกาย บทพรรณนาทัพ และพรรณนาธรรมชาติการที่กวีได้พบเห็นสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อให้ผู้อ่านให้ความสามารถในการประพันธ์ของตน

การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดกทั้ง ๒ สำนวน เกิดจากการที่กวีเห็นว่ารายละเอียดตอนนั้นไม่สำคัญต่อการดำเนินเรื่อง และเมื่อตัดออกไปแล้วทำให้เนื้อเรื่องมีความกระชับมากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นภาคใต้ เป็นการเปลี่ยนรายละเอียดของเนื้อความให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในภาคใต้หรือให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และเพื่อให้เนื้อเรื่องเกิดความสมจริง

ส่วนมหาราชคำฉันท์พบว่าเนื้อเรื่องส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับนิบาตชาดก จึงทำให้พบกลวิธีการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเรื่องเพียง ๒ กลวิธี คือ การเพิ่มรายละเอียดเพื่อการขยายความ และการเพิ่มรายละเอียดเพื่อแสดงฝีมือการวิธีประพันธ์ของกวี

บทที่ ๔

การศึกษาวรรณศิลป์ในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

เรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาถึงแม้จะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่น แต่ทั้งสามฉบับที่นำมาศึกษา มีลักษณะทางวรรณศิลป์ที่แตกต่างกันคือ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและฉบับนายจาบมีวรรณศิลป์และถ้อยคำที่ไม่อลังการซึ่งต่างกับมหาราชคำฉันท์ที่มีถ้อยคำและวรรณศิลป์ที่อลังการมากกว่าเพราะรับอิทธิพลมาจากวรรณคดีราชสำนัก

"วรรณศิลป์"ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างสรรค์ทางวรรณคดี คำว่า "วรรณศิลป์" มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

เสฐียรโกเศศ กล่าวถึง ความหมายของวรรณศิลป์ไว้ว่า "วรรณศิลป์ แปลว่า หนังสือที่มีศิลปะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "the art of literature"[๑]

กุหลาบ มัลลิกะมาส อธิบายความหมายของคำว่า วรรณศิลป์ สรุปได้ว่า วรรณศิลป์ หมายถึงศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ ซึ่งประกอบด้วยความสะเทือนใจ จินตนาการ แล้วสร้างขึ้นเป็นรูป โดยมีเรื่องราวเป็นรายละเอียด และวรรณศิลป์นี้เองเป็นคุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดีที่ต่างกัน [๒]

สิทธา พินิจภูวดล และคณะอธิบายว่า วรรณศิลป์ คือศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะทั้งหลาย คือสุนทรียภาพ หรือความประณีตงดงามได้แก่ ความงามทางภาษา ความงามของเนื้อเรื่อง ซึ่งกลมกลืนกับรูปแบบ ความงามและความมีสาระของข้อคิดเห็นหรือแนวคิดที่แทรกแฝงอยู่ในเนื่อเรื่อง ส่วนความงามที่สำคัญที่สุดของการสร้างวรรณกรรมก็คือวิธีแต่ง วิธีแต่งที่สวยงามที่สุด ก็คือ ความผสมผสานที่เข้ากันได้อย่างประณีตนั่นเอง[๓]

---

[๑] เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน)**, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑), ๑๓.

[๒] กุหลาบ มัลลิกะมาส, **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป), ๕-๗.

[๓] สิทธา พินิจภูวดล และคณะ, **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), ๓๕.

กล่าวโดยสรุป “วรรณศิลป์” คือ ศิลปะที่กวีใช้ในการแต่งวรรณกรรมให้มีความงามด้วยการประสานเนื้อหา แนวคิด ภาษา และวิธีการแต่งให้เข้ากันอย่างประณีต ในการวิเคราะห์วรรณศิลป์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาเน้นศึกษาเรื่องภาษาเป็นสำคัญ

การศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วนคือ ศึกษาในด้านการเลือกใช้ถ้อยคำ การใช้กลวิธีทางเสียง และด้านการใช้โวหาร ทั้งที่เป็นโวหารภาพพจน์ และโวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง

๔.๑ การเลือกใช้ถ้อยคำ หมายถึง การเลือกถ้อยคำ มาใช้ในงานประพันธ์ให้เหมาะสมกับรูปแบบ ลักษณะเหตุการณ์ บรรยากาศของเรื่อง อารมณ์ และน้ำเสียงของตัวละคร[๔]
จากการศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบการเลือกใช้ถ้อยคำในลักษณะต่อไปนี้

๔.๑.๑ การใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อม (Epithet and Periphasis)

คำฉายานาม(Epithet) หมายถึง คำที่ใช้เรียกชื่อหรือเพิ่มเข้าไปในชื่อของบุคคล เพื่อใช้แสดงคุณสมบัติของบุคคลนั้น [๕] คุณสมบัติหมายถึงสถานภาพและลักษณะต่างๆของตัวละคร

พระเวสสันดร คำฉายานามที่ใช้เรียกพระเวสสันดร กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นสถานภาพว่าเป็นกษัตริย์ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะต่างๆ เช่น

คำฉายานามแสดงให้เห็นสถานภาพกษัตริย์ได้แก่

นรานเรศนราธิเบศเวสสันดร หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นกษัตริย์
<u>แยกศัพท์</u>

นรา หมายถึง คน[๖]

---

[๔] ใจปอง ส้มลิ้ม, “การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), ๘.

[๕] A.S. Hornyby, E.V. Gatenby and H. Wakefield, op.cit. p. 332. อ้างอิงใน ใจปอง ส้มลิ้ม, “การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๓๒),๘.

[๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒** (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), ๕๖๓.

นเรศ หมายถึง พระราชา[๗]

นราธิเบศ หมายถึง พระมหากษัตริย์ (ส. นร+อธิป+อีศ)[๘]

เวสสันดรราชา หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นพระราชา

<u>แยกศัพท์</u>

ราชา หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์[๙]

ภูธรเวสสันดร หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นพระราชา

คำฉายานามแสดงให้เห็นลักษณะ ได้แก่

พระเวสสันดรบวรฤทธิไกร หมายถึง พระเวสสันดรผู้มีฤทธิ์อันประเสริฐยิ่ง

<u>แยกศัพท์</u>

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดง ความยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง[๑๐]

บวร หมายถึง ประเสริฐ, ล้ำเลิศ, ราชาศัพท์ใช้นำหน้าคำนามที่เกี่ยวกับวังหน้า[๑๑]

ฤทธิ หมายถึง อำนาจศักดิ์สิทธิ์, แรงอำนาจ [๑๒]

ไกร หมายถึง ยิ่ง, ใหญ่, มาก, เกิน[๑๓]

เวสสันดรเจ้าภพไตร หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นเจ้าแห่งสามโลก

<u>แยกศัพท์</u>

เจ้า หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า[๑๔]

---

[๗] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๓.

[๘] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๓.

[๙] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๑.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒

[๑๑] เรื่องเดียวกัน, ๖๑๐

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๘๒

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๕๘

[๑๔] เรื่องเดียวกัน, ๗๒๒

ภพ หมายถึง โลก, แผ่นดิน, วัฏสงสาร[๑๕]

ไตร หมายถึง ไกร, ยิ่ง, สาม คำสำหรับนำหน้าสมาสอย่างเดียว[๑๖]

คำฉายานามแสดงสถานภาพและลักษณะ ได้แก่

สมเด็จพระภูธรเวสสันครผู้ทรงญาณ หมายถึง พระเวสสันครผู้เป็นพระราชาที่มีความรู้

<u>แยกศัพท์</u>

ญาณ หมายถึง ความรู้

ภูธร หมายถึง พระราชา, ภูเขา[๑๗]

สมเด็จพระภูบาลเวสสันครใจศรัทธา หมายถึง พระเวสสันครผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้มีใจใฝ่ในการทำทาน

<u>แยกศัพท์</u>

ภูบาล หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน [๑๘]

ศรัทธา ในที่นี้น่าจะหมายถึงเลื่อมใสศรัทธาในการทำทาน [๑๙]

พระนางมัทรี คำฉายานามที่ใช้เรียกพระนางมัทรี กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพหรือผู้ที่มีความงามเป็นเลิศ เช่น

แสดงสถานภาพของภรรยา

มัทรีจอมขวัญ หมายถึง มัทรีผู้เป็นที่รัก

<u>แยกศัพท์</u>

จอมขวัญ หมายถึง ผู้ที่เป็นมิ่งขวัญอย่างยอดเยี่ยม หมายถึงหญิงที่รัก ในที่นี้ก็คือภรรยาที่เป็นที่รัก[๒๐]

---

[๑๕] เรื่องเดียวกัน, ๘๑๗

[๑๖] เรื่องเดียวกัน, ๔๘๓

[๑๗] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๔.

[๑๘] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๔.

[๑๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๙๓.

[๒๐] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๔.

นางมัทรีน้องรักพี่สุดสายใจ หมายถึง นางมัทรีผู้เป็นที่รักยิ่งของพระเวสสันดร

แยกศัพท์

นาง หมายถึง คำประกอบหน้าคำเพื่อแสดงว่าเป็นเพศหญิง คำนำหน้าชื่อหญิงผู้มี สามีแล้ว[๒๑]

น้อง หมายถึง ผู้ร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกันและเกิดทีหลัง, ลูกของอาหรือของน้า, เรียกคนที่มีอายุคราวน้อง[๒๒]

สายใจ หมายถึง กระแสแห่งความรักและ ความผูกพัน[๒๓]

มัทรีสายใจ หมายถึง มัทรีผู้เป็นดวงใจ

มัทรีสายสวาท หมายถึง มัทรีผู้เป็นที่รัก

แยกศัพท์

สายสวาท หมายถึง ผู้เป็นที่รัก[๒๔]

มัทรีน้องแก้ว หมายถึง มัทรีผู้เป็นภรรยาที่รักยิ่ง

มัทรีแก้วสุดสายใจ หมายถึง นางมัทรีผู้เป็นที่รักยิ่ง

แยกศัพท์

แก้ว หมายถึง ใช้ประกอบคำนามให้หมายความว่าสิ่งนั้นมีค่ามาก เป็นที่รัก หรือดีเยี่ยม [๒๕]

แสดงสถานภาพของลูกสะใภ้

มัทรีธิดา หมายถึง มัทรีผู้เป็นลูกสาว(ในที่นี้หมายถึงลูกสะใภ้เพราะเป็นคำที่พระนางผุสดีเรียกพระนางมัทรี)

แยกศัพท์

ธิดา หมายถึง ลูกหญิง[๒๖]

---

[๒๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๔.

[๒๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๖.

[๒๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๗๕.

[๒๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๘๐.

[๒๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๕๒.

คำฉายานามแสดงให้เห็นลักษณะ

มัทรีเนื้ออุ่น หมายถึง พระนางมัทรีผู้มีเนื้ออุ่น คำว่า “เนื้ออุ่น” ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าผู้แต่งคงได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องไตรภูมิพระร่วงในตอนที่กล่าวถึงนางแก้ว (อิตถีรัตนะ)ไว้ว่า “ เมื่อใดพระญามหาจักรพรรดิราชนั้นเย็นแลหนาวไสร้ ตัวนางแก้วนั้นอุ่น” [๒๗] การเรียกพระนางมัทรีว่ามัทรีเนื้ออุ่นจึงมีความหมายว่ามัทรีเป็นนางแก้ว

มัทรีโฉมยง หมายถึง มัทรีผู้เป็นหญิงงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โฉมยง หมายถึง รูปร่าง งามสง่า[๒๘]

มัทรีศรีแจ่มฟ้า หมายถึง มัทรีผู้ที่มีความงามเป็นเลิศ

<u>แยกศัพท์</u>

ศรี หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่าง, สุกใส, ความงาม, ความเจริญ, ใช้นำหน้าคำบางคำเป็นการยกย่อง[๒๙]

แจ่ม หมายถึง กระจ่าง, ไม่มัวหมอง [๓๐]

ฟ้า หมายถึง ส่วนเบื้องบนที่มองเห็นครอบแผ่นดินอยู่, สวรรค์[๓๑]

มัทรีโฉมปราง หมายถึง มัทรีผู้ที่มีแก้มงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โฉม หมายถึง รูปร่าง, ทรวงทรง, เค้า งาม [๓๒]

ปราง หมายถึง แก้ม[๓๓]

---

[๒๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๗.

[๒๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิกถา** (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔), ๑๑๙.

[๒๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** , ๓๔๑.

[๒๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๙๓.

[๓๐] เรื่องเดียวกัน, ๓๒๘.

[๓๑] เรื่องเดียวกัน, ๘๑๑.

[๓๒] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

นางพังงาแก้วมัทรี หมายถึง มัทรีหญิงงามที่เป็นที่รัก

<u>แยกศัพท์</u>

นาง หมายถึง คำประกอบหน้าคำเพื่อแสดงว่าเป็นเพศหญิง คำนำหน้าชื่อหญิงผู้มีสามีแล้ว [๓๔]

พังงา หมายถึง นางงาม[๓๕]

แก้ว หมายถึง ใช้ประกอบคำนามให้หมายความว่าสิ่งนั้นมีค่ามาก เป็นที่รัก หรือดีเยี่ยม [๓๖]

นางมัทรีศรีสวรรค์กัลยา หมายถึง มัทรีผู้ที่มีความงามดังนางฟ้า

<u>แยกศัพท์</u>

ศรี หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่าง, สุกใส, ความงาม, ความเจริญ, ใช้นำหน้าคำบางคำเป็นการยกย่อง[๓๗]

นางบังอรมัทรีกัลยา หมายถึง นางมัทรีผู้มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

บังอร หมายถึง นาง; เด็ก ๆ ที่กำลังน่ารัก [๓๘]

โฉมปรางนวลนางมัทรี หมายถึง มัทรีผู้ที่มีแก้มงามผุดผ่อง

<u>แยกศัพท์</u>

โฉม หมายถึง รูปร่าง, ทรวงทรง, เค้า งาม [๓๙]

นวล หมายถึง สีขาวปนเหลืองเล็กน้อย, ผ่องเป็นยองใย, งามผุดผ่อง [๔๐]

---

[๓๓] เรื่องเดียวกัน, ๖๖๙.

[๓๔] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๔.

[๓๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๗๙.

[๓๖] เรื่องเดียวกัน, ๑๕๒.

[๓๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๙๓.

[๓๘] เรื่องเดียวกัน, ๖๑๕.

[๓๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๔๐] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๕.

นวลระหงองค์มัทรี หมายถึง มัทรีผู้ที่มีรูปร่างงดงาม

แยกศัพท์

นวลระหง หมายถึง มีรูปทรงงาม [๔๑]

คำฉายานามแสดงสถานภาพและลักษณะ

มัทรีเทวีกัลยา หมายถึง มัทรีมเหสีผู้เป็นหญิงงาม

แยกศัพท์

เทวี หมายถึง เทวดาผู้หญิง, นางพญา, นางกษัตริย์ [๔๒]

กัลยา หมายถึง นางงาม [๔๓]

พระเจ้ากรุงสญชัย คำฉายาที่ใช้เรียกพระเจ้ากรุงสญชัย กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นสถานภาพความเป็นกษัตริย์ เป็นพระอัยกา และเป็นบิดา ดังนี้

คำฉายานามแสดงให้เห็นสถานภาพ

แสดงสถานภาพความเป็นกษัตริย์

สญชัยพระราชา หมายถึง พระสญชัยผู้เป็นพระราชา

แยกศัพท์

ราชา หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์ [๔๔]

พระเจ้ากรุงสญชัยธิบดี หมายถึง พระสญชัยผู้เป็นพระราชา

แยกศัพท์

กรุง หมายถึง เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึง ประเทศก็ได้

กษัตริย์[๔๕]

---

[๔๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๕.

[๔๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๐.

[๔๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘.

[๔๔] เรื่องเดียวกัน, ๘๕๑.

บดี หมายถึง นาย, เจ้าของ, เจ้า, ผู้ครอง, ผู้บังคับบัญชา[๔๖]

แสดงสถานภาพพระอัยกา

ท้าวศรีสญชัยอัยกา หมายถึง พระสญชัยผู้เป็นปู่

<u>แยกศัพท์</u>

อัยกา หมายถึง ปู่ ตา [๔๗]

คำฉายานามแสดงลักษณะ

พระจักรีศรีสญชัย หมายถึง พระราชาสญชัยผู้มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

จักรี หมายถึง ผู้มีจักร หมายถึงพระนารายณ์ ต่อมา หมายถึง พระราชาตามคติความเชื่อของไทยที่ว่า พระราชาเป็นพระนารายณ์อวตาร

ศรี หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่าง, สุกใส, ความงาม, ความเจริญ, ใช้นำหน้าคำบางคำเป็นการยกย่อง [๔๘]

ภูมีศรีสญชัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินสญชัยผู้ที่มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

ภูมี หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน [๔๙]

ท้าวศรีสญชัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินสญชัยผู้มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

ท้าว หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน[๕๐]

---

[๔๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๐.

[๔๖] เรื่องเดียวกัน, ๖๐๒.

[๔๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๕๗.

[๔๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๙๓.

[๔๙] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๕๐] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๖.

สญชัยไตรภูวนาถ หมายถึง พระเจ้าสญชัยผู้เป็นเจ้าแห่งสามโลก

แยกศัพท์

ไตร หมายถึง ไกร, ยิ่ง, สาม คำสำหรับนำหน้าสมาสอย่างเดียว[๕๑]

ภูวนาถ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน [๕๒]

พระจอมไตรสญชัยธิบดี หมายถึง พระเจ้าสญชัยผู้เป็นใหญ่ในสามโลก

แยกศัพท์

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่ [๕๓]

บดี หมายถึง นาย, เจ้าของ, เจ้า, ผู้ครอง, ผู้บังคับบัญชา[๕๔]

คำฉายานามแสดงสถานภาพและลักษณะ ได้แก่

ท้าวศรีสญชัยทรงฤทธิ์บิดา หมายถึง พระสญชัยผู้มีอำนาจผู้เป็นบิดา

แยกศัพท์

ท้าว หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน[๕๕]

ศรี หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่าง, สุกใส, ความงาม, ความเจริญ, ใช้นำหน้าคำบางคำเป็นการยกย่อง [๕๖]

ฤทธิ ฤทธิ์ หมายถึง อำนาจศักดิ์สิทธิ์, แรงอำนาจ [๕๗]

พระนางผุสดี คำฉายานามที่ใช้เรียกพระนางผุสดี กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพหรือผู้ที่มีความงามเป็นเลิศ เช่น

---

[๕๑] เรื่องเดียวกัน, ๔๘๓.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๕๓] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๔.

[๕๔] เรื่องเดียวกัน, ๖๐๒.

[๕๕] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๖.

[๕๖] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๙๓.

[๕๗] เรื่องเดียวกัน, ๙๘๒.

คำฉายานามแสดงสถานภาพ

แสดงสถานภาพนางกษัตริย์

ผุสดีเทวี หมายถึง นางผุสดีผู้เป็นนางกษัตริย์

แยกศัพท์

เทวี หมายถึง เทวดาผู้หญิง, นางพญา, นางกษัตริย์ [๕๘]

แสดงสถานภาพมารดา

อัครราชชนนิกาขติเยนทรุวรองคผรุศสวดี หมายถึง พระนางผุสดีผู้ประเสริฐจอมกษัตริย์ผู้เป็นมารดาของกษัตริย์อันยิ่งใหญ่

คำฉายานามแสดงลักษณะ

นางโฉมศรีนงนุชผุสดี หมายถึง นางผุสดีผู้มีความงาม

แยกศัพท์

โฉม หมายถึง รูปร่าง, ทรวงทรง, เค้า งาม [๕๙]

นงนุช หมายถึง นางน้อง [๖๐]

ผุสดีนงคราญ หมายถึง นางผุสดีผู้เป็นหญิงงาม

แยกศัพท์

นงคราญ หมายถึง นางงาม, นางสาว [๖๑]

ผุสดีนางกานดา หมายถึง นางผุสดีผู้เป็นที่รัก

แยกศัพท์

---

[๕๘] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๐.

[๕๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๖๐] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๐.

[๖๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๐.

กานดา หมายถึง หญิงที่รัก [๖๒]

ผุสดีฉายา หมายถึง นางผุสดีผู้ที่มีโฉมงาม

<u>แยกศัพท์</u>

ฉายา หมายถึง ผู้หญิง, นางผู้มีโฉมงาม[๖๓]

นางนาถผุสดี หมายถึง นางผุสดีผู้เป็นที่พึ่ง

<u>แยกศัพท์</u>

นาถ หมายถึง ที่พึ่ง, ผู้เป็นที่พึ่ง [๖๔]

นวลนางผุสดี หมายถึง นางผุสดีผู้งามผุดผ่อง

<u>แยกศัพท์</u>

นวล หมายถึง สีขาวปนเหลืองเล็กน้อย; ผ่องเป็นยองใย, งามผุดผ่อง[๖๕]

โฉมงามบวรนางผุสดีศรีใส หมายถึง นางผุสดีผู้ประเสริฐผู้มีความงามรุ่งเรือง

<u>แยกศัพท์</u>

โฉมงาม หมายถึง รูปงาม [๖๖]

บวร หมายถึง ประเสริฐ, ล้ำเลิศ[๖๗]

ใส หมายถึง แจ่มกระจ่าง[๖๘]

นางผุสดีผู้โสภา หมายถึง นางผุสดีผู้งดงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โสภา หมายถึง งาม [๖๙]

---

[๖๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๑.

[๖๓] เรื่องเดียวกัน, ๓๓๗.

[๖๔] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๖.

[๖๕] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๕.

[๖๖] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๖๗] เรื่องเดียวกัน, ๖๑๐.

[๖๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓๔.

นางผุสดีศรีใส หมายถึง นางผุสดีผู้มีความงามรุ่งเรือง

<u>แยกศัพท์</u>

ใส หมายถึง แจ่มกระจ่าง [๗๐]

พระชาลี คำฉายานามใช้เรียกพระชาลี เป็นคำที่แสดงสถานภาพกษัตริย์ผู้มีวัยเยาว์ ดังนี้

แสดงสถานภาพกษัตริย์ และลักษณะ

ปรเมนนเรนทรดรุณชาลีดิลกขุนกรษัตร หมายถึง ชาลีผู้เป็นกษัตริย์อันยิ่งใหญ่ผู้เป็นโอรสผู้เยาว์แห่งพระราชาผู้ยิ่งใหญ่

<u>แยกศัพท์</u>

ปรเมนทร์ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง[๗๑]

นเรนทร หมายถึง พระราชา[๗๒]

ดรุณ หมายถึง เด็กรุ่น หนุ่ม, อ่อน, สม[๗๓]

ดิลก หมายถึง รอยแต้มหรือเจิมที่หน้าผากเพื่อเป็นมงคล, เลิศ, ยอด, เฉลิม [๗๔]

ขุน หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า [๗๕]

ชาลีดิลกขุนกษัตริย์ หมายถึง ชาลีผู้เป็นจอมกษัตริย์ผู้เป็นเลิศ

กัณหาคำฉายานามที่ใช้เรียกพระกัณหา กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นว่าเป็นหญิงที่มีความงาม ดังนี้

---

[๖๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓๔.

[๗๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓๔.

[๗๑] เรื่องเดียวกัน, ๖๕๑.

[๗๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๓.

[๗๓] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๕.

[๗๔] เรื่องเดียวกัน, ๔๐๘.

[๗๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๙๕.

คำฉายานามแสดงลักษณะ

กัณหากัลยานารี หมายถึง กัณหาผู้เป็นหญิงงาม

<u>แยกศัพท์</u>

กัลยา หมายถึง นางงาม [๗๖]

นารี หมายถึง ผู้หญิง, นาง [๗๗]

คำฉายานามแสดงสถานภาพและลักษณะ

นางนาถวรราชพิบูลกัณหาธานิตยุพา หมายถึง กัณหาราชธิดาผู้เป็นที่พึ่งผู้อุดมไปด้วยความดี

<u>แยกศัพท์</u>

นาถ หมายถึง ที่พึ่ง, ผู้เป็นที่พึ่ง [๗๘]

วร หมายถึง พระ; ของขวัญ ยอดเยี่ยม, ประเสริฐ, เลิศ [๗๙]

ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน[๘๐]

พิบูล หมายถึง กว้างขวาง, มาก [๘๑]

ยุพา หมายถึง หญิงสาวสวย [๘๒]

ธานิต สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่าธานี ซึ่งแปลว่าเมือง

ชูชก คำฉายานามที่ใช้เรียกชูชก พบเพียงคำเดียวแสดงให้เห็นวัยและจิตใจโหดร้ายของชูชก

ชูชกาชรฉกรรจ์ หมายถึง ชูชกผู้ชราและมีจิตใจโหดร้าย

<u>แยกศัพท์</u>

---

[๗๖] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘.

[๗๗] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๘.

[๗๘] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๖.

[๗๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๕๔.

[๘๐] เรื่องเดียวกัน, ๘๔๘.

[๘๑] เรื่องเดียวกัน, ๗๘๘.

[๘๒] เรื่องเดียวกัน, ๘๑๒.

ฉกรรจ์ หมายถึง ห้าวหาญ [๘๓]

การใช้คำฉายานามในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้แสดงให้เห็นสถานภาพและลักษณะของตัวละครแสดงให้เห็นถึงสถานภาพกษัตริย์และแสดงสถานภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว นอกจากนั้นคำฉายานามยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของตัวละคร เช่น ตัวละครกษัตริย์ฝ่ายชาย คำฉายานามที่ใช้จะมีความหมายว่า ผู้มีฤทธิ์ ผู้เป็นใหญ่ในสามโลก และผู้มีความรู้ ตัวละครกษัตริย์ฝ่ายหญิง กวีเน้นให้เห็นถึงความงาม เช่น ผู้งดงาม ผู้โฉมงาม ผู้วัยเยาว์ ส่วนคำฉายานามที่ใช้เรียกชูชกไม่แสดงให้เห็นสถานภาพแต่แสดงลักษณะว่าชูชกเป็นคนใจร้าย

๔.๑.๒ **สำนวนอ้อมค้อม (Periphasis)** หมายถึง สำนวนที่ใช้ข้อความยาว ๆ แทนที่จะกล่าวอย่างสั้นให้เข้าใจง่าย เช่น ใช้ข้อความ " Her old factory system was suffering from a temporary inconvenience" แทน "Her nose was blocked" การใช้โวหารเช่นนี้มักเนื่องมาจากการลากความในขณะที่ยังนึกหาถ้อยคำไม่ทัน หรือระมัดระวังที่จะให้สุภาพเกินไป หรือเจตนาใช้คำหรูเพื่อแสดงภูมิ หรือบางครั้งอาจจะใช้อย่างจงใจก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้เกิดอารมณ์ขันในการสร้างลักษณะประจำตัวละคร[๘๔]

พระเวสสันดร สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระเวสสันดร มักใช้คำแสดงให้เห็นสถานภาพกษัตริย์ นักบวช และลักษณะ

แสดงสถานภาพกษัตริย์

สมเด็จพระภูธร หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นพระราชา

<u>แยกศัพท์</u>

สมเด็จ หมายถึง คำยกย่องหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือแต่งตั้ง หมายความว่ายิ่งใหญ่หรือประเสริฐ[๘๕]

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง[๘๖]

---

[๘๓] เรื่องเดียวกัน, ๓๓๑.

[๘๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), ๓๒๓.

[๘๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** , ๑๑๒๕.

[๘๖] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒.

ภูธร หมายถึง พระราชา, ภูเขา[๙๗]

สมเด็จภูวนัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน

<u>แยกศัพท์</u>

ภูวนัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน[๙๘]

แสดงสถานภาพนักบวช

หน่อพุทธางกูล หมายถึง ผู้เป็นเชื้อสายของพระพุทธเจ้า

<u>แยกศัพท์</u>

หน่อ หมายถึง พืชที่งอกจากกอ หรือเหง้าของต้นใหญ่ โดยปริยายเรียกสิ่งที่เกิดเช่นนั้น; ลูก, ลูกชาย, เชื้อสาย[๙๙]

พุทธางกูล (พุทธางกูร) หมายถึง หน่อพระพุทธเจ้าคือผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า ลูกชาย, เชื้อสาย [๑๐๐]

สมเด็จพระราชฤาษี หมายถึง พระกษัตริย์ผู้ที่เป็นนักบวช

<u>แยกศัพท์</u>

ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน[๑๐๑]

ฤาษี หมายถึง นักบวชพวกหนึ่ง มีมาก่อนพุทธกาลสละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรต แสวงหาความสงบ[๑๐๒]

แสดงลักษณะ

สมเด็จทรงธรรม์ หมายถึง พระมหากษัตริย์ผู้มีธรรมะ

<u>แยกศัพท์</u>

---

[๙๗] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๔.

[๙๘] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๙๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๔๑.

[๑๐๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๔๑.

[๑๐๑] เรื่องเดียวกัน, ๙๔๙.

[๑๐๒] เรื่องเดียวกัน, ๙๘๓

ทรงธรรม์ หมายถึง ผู้มีธรรมะ

ท้าวเจ้าจอมไตร หมายถึง ผู้เป็นเจ้าแห่งสามโลก

<u>แยกศัพท์</u>

ท้าว หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน[๙๓]

เจ้า หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า บางแห่งหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินก็มี[๙๔]

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่[๙๕]

ไตร หมายถึง ไกร, ยิ่ง, สาม คำสำหรับนำหน้าสมาสอย่างเดียว[๙๖]

แสดงสถานะภาพกษัตริย์และลักษณะ

จอมโลเกศ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในโลก

<u>แยกศัพท์</u>

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่ [๙๗]

โลเกศ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในโลก[๙๘]

ไทธิเบศรบดินทรเทพอารี หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่ผู้มีความโอบอ้อมอารีเหมือนเทวดา

<u>แยกศัพท์</u>

ธิเบศร หมายถึง อธิป+อิศร ผู้เป็นใหญ่

ไท หมายถึง ผู้เป็นใหญ่[๙๙]

บดินทร์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน (ส.ปติ+อินฺทฺร) [๑๐๐]

เทพ หมายถึง เทวดา [๑๐๑]

---

[๙๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๖

[๙๔] เรื่องเดียวกัน, ๓๒๒.

[๙๕] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๔

[๙๖] เรื่องเดียวกัน, ๔๘๓

[๙๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๔.

[๙๘]เรื่องเดียวกัน, ๑๐๔๔.

[๙๙] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๘.

[๑๐๐] เรื่องเดียวกัน, ๖๐๒.

อารี หมายถึง เอื้อเฟื้อ, มีแก่ใจ, มีใจเผื่อแผ่ [๑๐๒]

ท้าวเทพธำรงมกุฎสุรางคภิรมย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นดั่งเทพผู้ยินดีในนางสนมกำนัล

<u>แยกศัพท์</u>

ธำรง หมายถึง ทรงไว้ ชูไว้ [๑๐๓]

มกุฎ หมายถึง สูงสุด ยอดเยี่ยม [๑๐๔]

สุรางค ในที่นี้น่าจะหมายถึงนางสวรรค์ ในบริบท หมายถึง นางสนมกำนัลหรือบาทบริจาริกา

ภิรมย์ อภิรมย์ หมายถึง รื่นเริงยิ่ง, ดีใจยิ่ง, ยินดียิ่ง; พักผ่อน;ใช้ว่าภิรมย์ก็มี [๑๐๕]

พระบาทวรกษัตรจอมจักรเจริญสวัสดิอุดม หมายถึง พระราชาผู้ประเสริฐผู้มีความเจริญสูงสุด

<u>แยกศัพท์</u>

พระบาท หมายถึง ตีน ราชาศัพท์ว่า พระบาท [๑๐๖]ในที่นี้เป็นคำใช้เรียกแทนพระเจ้าแผ่นดิน

วร หมายถึง พระ; ของขวัญ ยอดเยี่ยม, ประเสริฐ, เลิศ [๑๐๗]

กษัตร หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, เจ้านาย [๑๐๘]

เจริญ หมายถึง เติบโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม [๑๐๙]

สวัสดิ์ หมายถึง ความดี, ความงาม, ความเจริญรุ่งเรือง; ความปลอดภัย [๑๑๐]

อุดม หมายถึง สูงสุด, ยิ่ง, เลิศ, มากมาย, บริบูรณ์ [๑๑๑]

---

[๑๐๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๘.

[๑๐๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๖๘.

[๑๐๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๗.

[๑๐๔] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๙.

[๑๐๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๓๒.

[๑๐๖] เรื่องเดียวกัน, ๖๒๑.

[๑๐๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๕๔

[๑๐๘] เรื่องเดียวกัน, ๘๕.

[๑๐๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๒๒.

[๑๑๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๔๓.

[๑๑๑] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๘๑.

นเรศท้าวนักทานธรรม์ หมายถึง พระราชาผู้ใฝ่ในการทำทาน

แยกศัพท์

นเรศ หมายถึง พระราชา[๑๑๒]

นัก หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นหมายความว่าผู้ [๑๑๓]

สมเด็จทรงธรรม์ หมายถึง พระมหากษัตริย์ผู้มีธรรมะ

แยกศัพท์

สมเด็จ หมายถึง คำยกย่องหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือแต่งตั้ง หมายความว่ายิ่งใหญ่หรือประเสริฐ[๑๑๔]

ทรงธรรม์ หมายถึง ผู้มีธรรมะ

นางมัทรี สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระนางมัทรี แสดงสถานภาพกษัตริย์และลักษณะ

สำนวนอ้อมค้อมแสดงสถานภาพนางกษัตริย์

นางเทวี หมายถึง นางกษัตริย์

แยกศัพท์

เทวี หมายถึง เทวดาผู้หญิง, นางพญา, นางกษัตริย์ [๑๑๕]

แสดงลักษณะ

นางนาถสายสมร หมายถึง นางผู้เป็นที่พึ่งอันเป็นที่รัก

แยกศัพท์

นาถ หมายถึง ที่พึ่ง, ผู้เป็นที่พึ่ง [๑๑๖]

สายสมร หมายถึง หญิงที่รัก, นาง [๑๑๗]

---

[๑๑๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๓.

[๑๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๘.

[๑๑๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๒๕.

[๑๑๕] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๐.

[๑๑๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๗๖.

นางพังงา หมายถึง หญิงงาม

<u>แยกศัพท์</u>

พังงา หมายถึง นางงาม [๑๑๘]

นางโฉมงาม หมายถึง นางผู้มีรูปร่างงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โฉมงาม หมายถึง รูปงาม [๑๑๙]

โฉมปรางนางทรามวัย หมายถึง นางผู้เยาว์วัยผู้มีแก้มงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โฉม หมายถึง รูปร่าง, ทรวงทรง, เค้า, งาม [๑๒๐]

ทรามวัย หมายถึง หญิงสาววัยรุ่น [๑๒๑]

พังงากัลยาณี หมายถึง นางงาม

<u>แยกศัพท์</u>

พังงา หมายถึง นางงาม [๑๒๒]

กัลยาณี หมายถึง นางงาม, หญิงงาม [๑๒๓]

แสดงสถานภาพและลักษณะ

เทวีเจ้าทรามวัย หมายถึง นางกษัตริย์ผู้มีวัยเยาว์

<u>แยกศัพท์</u>

ทรามวัย หมายถึง หญิงสาววัยรุ่น [๑๒๔]

---

[๑๑๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๘๐.

[๑๑๘] เรื่องเดียวกัน, ๗๗๕.

[๑๑๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๑๒๐] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๑๒๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๐๔.

[๑๒๒] เรื่องเดียวกัน, ๗๗๕.

[๑๒๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘.

พระเจ้ากรุงสญชัย สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระเจ้ากรุงสญชัย แสดงให้เห็นสถานภาพกษัตริย์และลักษณะ ดังนี้

สำนวนอ้อมค้อมแสดงสถานภาพบิดา

ภูธรราชบิดาพระภูวนัย หมายถึง ผู้เป็นบิดาของพระเจ้าแผ่นดิน

<u>แยกศัพท์</u>

ภูธร หมายถึง พระราชา, ภูเขา [๑๒๕]

ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน[๑๒๖]

บิดา หมายถึง พ่อ โดยปริยายหมายความว่า ผู้ให้กำเนิด [๑๒๗]

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดง ความ ยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง [๑๒๘]

ภูวนัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน [๑๒๙]

แสดงสถานะภาพกษัตริย์และบิดา

ภูธรราชบิดาพระภูวนัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นบิดาของพระราชา

<u>แยกศัพท์</u>

ภูธร หมายถึง พระราชา, ภูเขา [๑๓๐]

ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน[๑๓๑]

บิดา หมายถึง พ่อ โดยปริยายหมายความว่า ผู้ให้กำเนิด [๑๓๒]

---

[๑๒๔] เรื่องเดียวกัน, ๕๐๔.

[๑๒๕] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๔.

[๑๒๖] เรื่องเดียวกัน, ๙๔๙.

[๑๒๗] เรื่องเดียวกัน, ๖๒๗.

[๑๒๘] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒.

[๑๒๙] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๑๓๐] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๔.

[๑๓๑] เรื่องเดียวกัน, ๙๔๙.

[๑๓๒] เรื่องเดียวกัน, ๖๒๗.

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดง ความ ยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง [๑๓๓]

ภูวนัย หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน [๑๓๔]

แสดงลักษณะ

พระจอมไตร หมายถึง เจ้าแห่งสามโลก

<u>แยกศัพท์</u>

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดง ความยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง [๑๓๕]

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่ [๑๓๖]

ไตร หมายถึง ไกร, ยิ่ง, สาม คำสำหรับนำหน้าสมาสอย่างเดียว [๑๓๗]

แสดงสถานภาพและลักษณะ

สมเด็จกรุงเทพภูวตาท่านทศธรรมามกุฎีนเรนทรธาตรี หมายถึง พระราชาผู้เป็นเทวดาบนโลกทรงทศพิธราชธรรมเป็นพระราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก

<u>แยกศัพท์</u>

กรุง หมายถึง เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศก็ได้

กษัตริย์

เทพ หมายถึง เทวดา [๑๓๘]

ภูว หมายถึง แผ่นดิน [๑๓๙]

ท่าน หมายถึง คำที่ใช้ประกอบหน้าชื่อบรรดาศักดิ์หรือตำแหน่งเพื่อแสดงความยกย่อง [๑๔๐]

---

[๑๓๓] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒.

[๑๓๔] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๑๓๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒.

[๑๓๖] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๔.

[๑๓๗] เรื่องเดียวกัน, ๔๘๓.

[๑๓๘] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๘.

[๑๓๙] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

ทศธรรมา หมายถึง ธรรม ๑๐ ประการ ในที่นี้หมายถึงทศพิธราชธรรม จริยาวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติ ๕๐๗ เป็นหลักธรรมประจำพระองค์หรือคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองมี ๑๐ ประการ

มกุฎี หมายถึง มงกุฎ สูงสุด, ยอดเยี่ยม [๑๔๑]

นเรนทร หมายถึง พระราชา [๑๔๒]

ธาตรี หมายถึง แผ่นดิน, โลก [๑๔๓]

บดีกรุงราเชนทรเรศตรีสินทรธิบดี หมายถึง พระราชาผู้ถือปฏิบัติศีลอย่างมั่นคง

<u>แยกศัพท์</u>

บดี หมายถึง นาย, เจ้าของ, เจ้า, ผู้ครอง, ผู้บังคับบัญชา

ราเชนทร์ หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่[๑๔๔]

สินทร สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า ศีล และ คำว่า ธร ศีล หมายถึง การรักษาหรือปฏิบัติและจรรยาไว้มั่นคงเป็นระเบียบ[๑๔๕] ธร หมายถึง ผู้มีหรือถือ [๑๔๖]

จอมจักรพรรดิเมืองแมน หมายถึง พระราชาผู้เป็นจอมจักรพรรดิของสวรรค์

<u>แยกศัพท์</u>

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่ [๑๔๗]

จักรพรรดิ หมายถึง พระราธิราช, ประมุขของจักรวรรดิ์ [๑๔๘]

แมน หมายถึง เทวดา[๑๔๙]

---

[๑๔๐] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๔.

[๑๔๑] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๕.

[๑๔๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๓.

[๑๔๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๖.

[๑๔๔] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๑.

[๑๔๕] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **สำสกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๑๑), ๑๑๓๗.

[๑๔๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** , ๕๕๔.

[๑๔๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๕๔.

[๑๔๘] เรื่องเดียวกัน, ๒๕๖.

[๑๔๙] เรื่องเดียวกัน, ๘๗๕.

สมเด็จจรุงกรุณทรง หมายถึง พระราชาผู้เต็มไปด้วยความกรุณา

<u>แยกศัพท์</u>

จรุง หมายถึง จูง, ชักชวน [๑๕๐]

กรุณ หมายถึง (กลอน) กรุณา [๑๕๑]

ทรง หมายถึง ในราชาศัพท์มีความหมายว่าขี่หรือถือเป็นต้น ตามเนื้อความของคำที่ตามหลัง [๑๕๒]

สมเด็จปิ่นภพภูวดา หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน

<u>แยกศัพท์</u>

ปิ่นภพ ปิ่นพิภพ หมายถึง จอม, ยอด [๑๕๓]

ภูว หมายถึง แผ่นดิน [๑๕๔]

สมเด็จไทยเจ้าไอศวรรค์ หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่

<u>แยกศัพท์</u>

ไอศวรรค์ หมายถึง ความเป็นเจ้าเป็นใหญ่, ความเป็นพระเจ้าแผ่นดิน; อำนาจ [๑๕๕]

พระจอมไตร หมายถึง เจ้าแห่งสามโลก

<u>แยกศัพท์</u>

พระ หมายถึง ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่องเทพเจ้าเทวดาผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง [๑๕๖]

จอม หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในหมู่ [๑๕๗]

ไตร หมายถึง ไกร, ยิ่ง, สาม คำสำหรับนำหน้าสมาสอย่างเดียว [๑๕๘]

---

[๑๕๐] เรื่องเดียวกัน, ๒๕๑.

[๑๕๑] เรื่องเดียวกัน, ๗๐.

[๑๕๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๐๑.

[๑๕๓] เรื่องเดียวกัน, ๖๕๘.

[๑๕๔] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๖.

[๑๕๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๔๐๓.

[๑๕๖] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๒.

[๑๕๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๕๔.

นางผุสดี สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระนางผุสดี กวีมักใช้คำที่แสดงให้เห็นสถานภาพกษัตริย์และลักษณะ ดังนี้

แสดงลักษณะ

โฉมนุชสุดสมร หมายถึง นางผู้เป็นยอดแห่งนางงามทั้งหลาย

<u>แยกศัพท์</u>

โฉม หมายถึง รูปร่าง, ทรวงทรง, เค้า, งาม [๑๕๙]

นุช หมายถึง ตัดมาจากอนุช น้องโดยมากใช้แก่ผู้หญิง[๑๖๐]

สมร หมายถึง นางงามซึ่งเป็นที่รัก[๑๖๑]

นางนาถนักธรรม์ หมายถึง นางผู้เป็นที่พึงผู้มีธรรมะ

นางนาถกัลยา หมายถึง หญิงงามผู้เป็นที่พึ่ง

<u>แยกศัพท์</u>

กัลยา หมายถึง นางงาม [๑๖๒]

นางน้องนาถ หมายถึง นางอันเป็นที่พึ่ง

<u>แยกศัพท์</u>

น้อง หมายถึง ผู้ร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกันและเกิดทีหลัง, ลูกของอาหรือของน้า, เรียกคนที่มีอายุคราวน้อง [๑๖๓]

นางนงคราญ หมายถึง นางผู้มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

---

[๑๕๘] เรื่องเดียวกัน, ๔๘๓.

[๑๕๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑.

[๑๖๐] เรื่องเดียวกัน, ๕๘๔.

[๑๖๑] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๒๗.

[๑๖๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘.

[๑๖๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๖.

นงคราญ หมายถึง นางงาม, นางสาว [๑๖๔]

โฉมงามทรามวัยอรทัยเจ้าแก้วกัลยา หมายถึง นางผู้วัยเยาว์ผู้มีความงาม

<u>แยกศัพท์</u>

โฉมงาม หมายถึง รูปงาม[๑๖๕]

ทรามวัย หมายถึง หญิงสาววัยรุ่น[๑๖๖]

อรทัย หมายถึง หญิงสาว, สาวรุ่น, สาวงาม[๑๖๗]

เจ้า หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า[๑๖๘]

แก้ว หมายถึง ใช้ประกอบคำนามให้หมายความว่าสิ่งนั้นมีค่ามาก เป็นที่รัก หรือดีเยี่ยม[๑๖๙]

กัลยา หมายถึง นางงาม [๑๗๐]

แสดงสถานภาพและลักษณะ

นางนาถเทวี หมายถึง นางกษัตริย์ผู้เป็นที่พึ่ง

<u>แยกศัพท์</u>

เทวี หมายถึง เทวดาผู้หญิง, นางพญา, นางกษัตริย์ [๑๗๑]

กัณหา สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระกัณหาแสดงให้เห็นถึงสถานภาพน้องสาวของพระชาลี ดังนี้

แสดงสถานภาพน้องสาว

องค์อัครขนิษฐาวนิดภคินี หมายถึง น้องสาวผู้เป็นเลิศ

---

[๑๖๔] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๐.

[๑๖๕] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๑

[๑๖๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๐๔.

[๑๖๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๓๕.

[๑๖๘] เรื่องเดียวกัน, ๓๒๒.

[๑๖๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๕๒.

[๑๗๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘.

[๑๗๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๐.

<u>แยกศัพท์</u>

องค์ หมายถึง ส่วนของร่างกาย, อวัยวะ, ตัว[๑๗๒]

อัคร หมายถึง เลิศ, ยอด, มักใช้เป็นส่วนหน้าสมาส[๑๗๓]

ขนิษฐา หมายถึง น้อง[๑๗๔]

วนิด(วนิดา) หมายถึง หญิง, หญิงสาว[๑๗๕]

ภคินี หมายถึง พี่หญิง, น้องหญิง[๑๗๖]

กัณหาชาลี สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกพระกัณหาและพระชาลีรวมกันแสดงให้เห็นสถานภาพและลักษณะ ดังนี้

แสดงสถานภาพกษัตริย์

ยุพาพงษ์ขัตติยาวรามา หมายถึง กษัตริย์ผู้เยาว์ผู้เป็นเชื้อสายของกษัตริย์

<u>แยกศัพท์</u>

ยุพา หมายถึง หญิงสาวสวย[๑๗๗]

แสดงสถานภาพหลานพระเจ้าแผ่นดิน

สองพระเจ้าหลาน หมายถึง หลานทั้งสองของพระเจ้าแผ่นดิน

<u>แยกศัพท์</u>

หลาน หมายถึง ลูกของลูก; ลูกของพี่หรือของน้อง [๑๗๘]

ยุพเรศสองศรี หมายถึง สองกษัตริย์ผู้มีความรุ่งเรือง

---

[๑๗๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๒๑.

[๑๗๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๔๘.

[๑๗๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๖๒.

[๑๗๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๕๓.

[๑๗๖] เรื่องเดียวกัน, ๘๑๗.

[๑๗๗] เรื่องเดียวกัน, ๕๑๒.

[๑๗๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๗๓.

<u>แยกศัพท์</u>

ยุพเรศ หมายถึง นางกษัตริย์, หญิงสาวสวย [๑๗๙]

แสดงลักษณะ

สองศรีสวัสดิ หมายถึง กัณหาชาลีผู้มีความดีความเจริญรุ่งเรือง

สองสวาดิ์ หมายถึง สองพระองค์ผู้เป็นที่รัก

<u>แยกศัพท์</u>

สวาดิ์ หมายถึง รักใคร่ ยินดี[๑๘๐]

แสดงสถานภาพและลักษณะ

สองโปตกาตรุณรักษ์ หมายถึง สองลูกน้อยผู้เยาว์วัยผู้ได้รับการคุ้มครองรักษา

<u>แยกศัพท์</u>

โปตกา หมายถึง (โปดก) ลูกน้อย, ลูกสัตว์ [๑๘๑]

ตรุณ หมายถึง เด็กรุ่น ดรุณ, หนุ่ม, อ่อน, รุ่น [๑๘๒]

รักษ์ หมายถึง (รักษา) ระวัง [๑๘๓]

ปีโยประยุรเยาวเรศราชราชี หมายถึง โอรสและธิดาผู้เป็นที่รักของตระกูล

<u>แยกศัพท์</u>

ปีโย หมายถึง ปิย ที่รัก, สำหรับประกอบหน้าศัพท์ต่าง ๆ [๑๘๔]

ประยูร หมายถึง เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล [๑๘๕]

---

[๑๗๙] เรื่องเดียวกัน, ๙๑๒.

[๑๘๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๔๕

[๑๘๑] เรื่องเดียวกัน, ๗๒๐.

[๑๘๒] เรื่องเดียวกัน, ๔๓๒.

[๑๘๓] เรื่องเดียวกัน, ๙๓๘.

[๑๘๔] เรื่องเดียวกัน, ๖๙๙.

เยาวเรศ หมายถึง นางกษัตริย์, หญิงสาวสาย [๑๘๖]

ราช หมายถึง พระชาลี

ราชี หมายถึง พระกัณหา

ชูชก สำนวนอ้อมค้อมที่ใช้เรียกชูชก แสดงสถานภาพและลักษณะอันน่ารังเกียจของชูชก ดังนี้

แสดงลักษณะ

เฒ่าพิเชตทุพลพาล หมายถึง เฒ่าชราที่มีลักษณะไม่สมประกอบ

<u>แยกศัพท์</u>

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก[๑๘๗]

พิเชต (พิเชษฐ์) หมายถึง เจริญที่สุด ประเสริฐที่สุด[๑๘๘] ในที่นี้น่าจะหมายถึงวรรณะพราหมณ์

ทุพลพาล ทุพพล หมายถึง มีกำลังน้อย, อ่อนแอ, ท้อแท้ [๑๘๙]

เฒ่าชรา หมายถึง คนแก่

<u>แยกศัพท์</u>

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก [๑๙๐]

ชรา หมายถึง แก่ด้วยอายุ, ชำรุดทรุดโทรม [๑๙๑]

เฒ่าฉกาจ หมายถึง เฒ่าผู้ที่มีจิตใจโหดร้าย

<u>แยกศัพท์</u>

---

[๑๘๕] เรื่องเดียวกัน, ๖๖๔.

[๑๘๖] เรื่องเดียวกัน, ๘๑๕.

[๑๘๗] เรื่องเดียวกัน, ๓๘๓.

[๑๘๘] เรื่องเดียวกัน, ๗๘๗.

[๑๘๙] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๕.

[๑๙๐] เรื่องเดียวกัน, ๓๘๓.

[๑๙๑] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๗.

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก [๑๙๒]

ฉกาจ หมายถึง เก่งกาจ, ดุร้าย, กล้าแข็ง [๑๙๓]

แสดงสถานภาพและลักษณะ

พราหมณ์เฒ่าผรุสร้ายทุรชาติชั่ววงษ์ หมายถึง พราหมณ์เฒ่าหยาบคายผู้ที่มีเชื้อสายต่ำช้า

<u>แยกศัพท์</u>

พราหมณ์ หมายถึง คนในวรรณะที่ ๑ แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี ๔ วรรณะได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร, ผู้ที่ถือเพศไว้ผม นุ่งขาวห่มขาว [๑๙๔]

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก[๑๙๕]

ผรุส หมายถึง หยาบ, หยาบคาย [๑๙๖]

ร้าย หมายถึง ดุ, ชั่ว[๑๙๗]

ทุรชาติ หมายถึง ชาติชั่ว[๑๙๘]

ชั่ว หมายถึง ระยะเวลา, สมัย, ครั้ง [๑๙๙]

วงษ์ หมายถึง (โบ) วงศ์ เชื้อสาย, เหล่ากอ, ตระกูล[๒๐๐]

พราหมณ์เฒ่าเดียรถีย์ หมายถึง พราหมณ์เฒ่าผู้เป็นนักบวชนอกศาสนา

<u>แยกศัพท์</u>

พราหมณ์ หมายถึง คนในวรรณะที่ ๑ แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี ๔ วรรณะได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร, ผู้ที่ถือเพศไว้ผม นุ่งขาวห่มขาว[๒๐๑]

---

[๑๙๒] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

[๑๙๓] เรื่องเดียวกัน, ๓๓๑.

[๑๙๔] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๖.

[๑๙๕] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

[๑๙๖] เรื่องเดียวกัน, ๗๒๖.

[๑๙๗] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๖.

[๑๙๘] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๖.

[๑๙๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๕๖.

[๒๐๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๕๒.

[๒๐๑] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๖.

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก[๒๐๒]

เดียรถีย์ หมายถึง นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนาในอินเดียสมัยพุทธกาล[๒๐๓]

พราหมณ์เฒ่าจัญไร หมายถึง พราหมณ์ชราที่เลวทราม

<u>แยกศัพท์</u>

พราหมณ์ หมายถึง คนในวรรณะที่ ๑ แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี ๔ วรรณะได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร, ผู้ที่ถือเพศไว้ผม นุ่งขาวห่มขาว [๒๐๔]

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก [๒๐๕]

จัญไร หมายถึง เลวทราม, เป็นเสนียด, ไม่เป็นมงคล[๒๐๖]

พราหมณ์เฒ่าจมูกโด่ง หมายถึง พราหมณ์ชราผู้ที่มีลักษณะจมูกโด่ง

<u>แยกศัพท์</u>

จมูก หมายถึง อวัยวะส่วนหนึ่งที่ยื่นออกมาอยู่เหนือปากมีรู ๒ รู สำหรับดมกลิ่นและหายใจเข้า หายใจออก [๒๐๗]

โด่ง หมายถึง เรียกจมูกที่เป็นสันเด่นออกมาว่า จมูกโด่ง[๒๐๘]

พราหมณ์เฒ่าอกกรก หมายถึง พราหมณ์ชราผู้ที่น่ารังเกลียด

<u>แยกศัพท์</u>

พราหมณ์ หมายถึง คนในวรรณะที่ ๑ แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี ๔ วรรณะได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร, ผู้ที่ถือเพศไว้ผม นุ่งขาวห่มขาว[๒๐๙]

เฒ่า หมายถึง แก่, มีอายุมาก[๒๑๐]

---

[๒๐๒] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

[๒๐๓] เรื่องเดียวกัน, ๔๑๖.

[๒๐๔] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๖.

[๒๐๕] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

[๒๐๖] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๘.

[๒๐๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๘๘.

[๒๐๘] เรื่องเดียวกัน, ๔๑๘.

[๒๐๙] เรื่องเดียวกัน, ๗๖๖.

[๒๑๐] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

อกกรก หมายถึง สกปรก[๒๑๑]

การใช้สำนวนอ้อมค้อมในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้แสดงให้เห็นสถานภาพและลักษณะของตัวละคร ตัวละครที่กวีใช้คำแสดงสถานภาพและลักษณะของตัวละคร ตัวละครที่กวีใช้สำนวนอ้อมค้อมแสดงให้เห็นถึงสถานภาพกษัตริย์และแสดงสถานภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว นอกจากนั้นแล้วคำฉายานามยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของตัวละคร เช่น ตัวละครกษัตริย์ฝ่ายชาย คำฉายานามที่ใช้จะมีความหมายว่า ผู้มีฤทธิ์ ผู้เป็นใหญ่ในสามโลก และผู้มีทศพิธราชธรรม ผู้เต็มไปด้วยความกรุณา ตัวละครกษัตริย์ฝ่ายหญิง กวีเน้นให้เห็นถึงความงามและมีความดี เช่น ผู้งดงาม ผู้โฉมงาม ผู้มีวัยเยาว์ ผู้มีธรรมะ และผู้เป็นที่พึ่ง ส่วนตัวละครชูชก กวีใช้สำนวนอ้อมค้อมแสดงสถานภาพของพราหมณ์และลักษณะต่างๆอันน่ารังเกียจของชูชก เช่น เฒ่าชรา ผู้น่ารังเกียจ ผู้มีเชื้อสายต่ำ ผู้เป็นนักบวชนอกศาสนา

คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีลักษณะอันน่าสังเกตว่า คำที่ใช้เรียกตัวละครฝ่ายกษัตริย์ ส่วนมากจะเป็นคำที่ยาว เช่น คำที่ใช้เรียกพระเจ้ากรุงสญชัย "*สมเด็จกรุงเทพภูวตาท่านทศธรรมามกุฎีนเรนทรธาตรี*" คำที่ใช้เรียกพระนางผุสดี "โฉมงามบวรนางผุสดีศรีใส" คำที่ใช้เรียกพระนางมัทรี " นางมัทรีศรีสวรรค์กัลยา" คำที่ใช้เรียกพระกัณหาชาลี "ปิโยประยุรเยาวเรศราชราชชี" แต่ที่เป็นพิเศษคือคำที่ใช้เรียกพระเวสสันดรจะพบการใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่ยาว คือ " ไทธิเบศรบดินทรเทพอารี" "ท้าวเทพธำรงมกุฎสุรางคภิรมย์" "สมเด็จพระภูบาลเวสสันดรใจศรัทธา" หากเปรียบเทียบกับการใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมของเวสสันดรชาดกฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงของทางภาคเหนือเช่น "พระเทียมองค์เปนเจ้า" "พระจอมเมือง" "พระจอมใจหน่อท้าว" เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้จะมีลักษณะที่ยาวกว่า

การที่กวีภาคใต้ใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่มีลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นลักษณะของกษัตริย์ที่ดีที่อยู่ในทศพิธราชธรรมแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาที่ประชาชนพึงมีต่อกษัตริย์ อีกทั้งการที่คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมของภาคใต้มีลักษณะที่ยาวน่าจะเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากราชธานี เนื่องจากภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากราชธานีทั้งในด้านวรรณกรรม ตัวอักษร และท่วงทำนองการเขียน และการที่ภาคเหนือมีการใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่สั้นกว่าเพราะราชธานีไม่มีอิทธิพลต่อภาคเหนือทั้งทางด้านวรรณกรรม วัฒนธรรม ตัวอักษร ทำให้การใช้

---

[๒๑๑] สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, **พจนานุกรม ภาษาถิ่นใต้ พ.ศ. ๒๕๒๕** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ๒๕๓๐ พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๓๖๘

ถ้อยคำและสำนวนจึงเป็นลักษณะเฉพาะของภาคเหนือ คือ ใช้คำสั้นๆ และง่าย ตามลีลาของภาคเหนือ

๔.๑.๒ การซ้ำคำ การซ้ำคำ หมายถึง การกล่าวเสียงคำใดคำหนึ่งซ้ำอีกครั้งหนึ่ง หรือ หลายครั้ง[๒๑๒] ในการศึกษาพบการซ้ำคำในลักษณะต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ **การซ้ำทั้งคำ** คือ การซ้ำเสียงของคำใดคำหนึ่งทั้งคำอีกครั้งหนึ่งหรือหลายครั้ง[๒๑๓] แบ่งเป็น๒ ประเภท คือ

ก. การซ้ำทั้งคำในลักษณะคำซ้ำคือ การกล่าวคำใดคำหนึ่งซ้ำๆกันตั้งแต่สองครั้งขึ้นไปโดยจะต้องวางคำที่เป็นหลักในการซ้ำกับคำที่กล่าวซ้ำไว้ชิดกันเสมอ[๒๑๔] การซ้ำคำนอกจากทำให้บทประพันธ์ไพเราะมากขึ้นแล้ว ยังช่วยเน้นความหมายให้หนักแน่นยิ่งขึ้นด้วย การซ้ำคำมีการซ้ำคำเน้นปริมาณ เน้นกริยาอาการที่ต่อเนื่องกัน เน้นลักษณะ ดังนี้ตัวอย่างเช่น

เน้นปริมาณ กวีใช้คำซ้ำในการพรรณนาถึงปริมาณของสิ่งของที่มีจำนวนมากมาย โดยใช้คำซ้ำคำว่า “ ต่างต่าง”

ต่างต่าง*พรรณวิโรจน์โชติวรพัฒ*
สีแสงสลับรัต นรอง

(มหาราชคำฉันท์)

คำว่า”ต่าง”หมายถึง คำใช้นามให้แยกออกเป็นส่วนๆ จากตัวอย่างมีการซ้ำ “ต่าง” เป็น “ต่างต่าง” ซึ่งมีความหมายว่าหลายอย่าง[๒๑๕]

---

[๒๑๒] ใจปอง ส้มลิ้ม, **“การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต,”** ๕๖.

[๒๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๕๖.

[๒๑๔] สุปราณี สมพงษ์, “คำซ้ำในภาษาไทย” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐), ๑๒.

[๒๑๕] ราชบัณฑิตยสถาน**, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒** , ๔๕๗.

*ยุดมือหมู่**สาวสาว***　　*วิ่งพรูพราวแล้วออกมา*
สาวสาวมันแช่งด่า　　*เฒ่าร่างร้ายไอ้จังไหรย*
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ข้าสาวงามแช่มช้อย　　*ถ้วนทั้งร้อยท้าวให้ไป*
ใช้สอยเป็นข้าไท　　*แต่งข้าวปลาเครื่องอาหาร*
ปัดฟูกแลปัดหมอน　　*ปัดสาดนอนให้แก่พราหมณ์*
***สาวสาว**รูปงามงาม*　　*มหาพราหมณ์รักสุดใจ*
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำว่า “สาว” หมายถึง หญิงที่มีอายุพ้นวัยเด็ก นับตามความนิยมตั้งแต่ ๑๕-๓๐ ปีขึ้นไป [๒๑๖] แต่เมื่อซ้ำคำเป็น “สาวสาว” หมายถึงผู้หญิงที่มีมากกว่า ๑ คน เมื่อใช้คำว่า “สาวสาว” จึงทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ว่า ผู้หญิงที่อยู่กับชูชกมีจำนวนหลายคน

เน้นกริยาอาการที่ต่อเนื่องกัน ทำให้เห็นถึงอาการการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องกัน เช่น การพรรณนาธรรมชาติให้เห็นถึงเวลาในแต่ละวันที่มีการเคลื่อนที่ไปอย่างต่อเนื่อง หรือการทำกริยาอันใดอันหนึ่งที่ต่อเนื่องกัน เช่น

*ยามเที่ยง**รอนรอน***　*สมเด็จภูธร*　　*ลุถึงสระใหญ่*
ชวนนางมัทรี　*เทวีสายใจ*　　*ผลัดผ้าด้วยไว*　*ลงสรงคงคา*
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

*ยามเย็นมา**รอนรอน***　　*พราหมณ์บทจรเดินมา*
มาถึงตีนภูผา　　*เข้าวงกตสดใสสี*
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

*ยามค่ำมา**รอนรอน***　　*ทรามบังอรจรลินลา*

---

[๒๑๖] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๘๕.

ออกจากใต้ราวป่า *ค่ำเวลามา**ไรไร***

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

***รอนรอน**ยอแสงสุริยย่ำ* *จรล่ำลับเหลี่ยมเขา*
***เรื่อยเรื่อย**ชนีนิกรเสา* *วนิเสียงกระโหยหวน*

(มหาราชคำฉันท์)

จึงพราหมณ์ชูชกเฒ่า *เดินไต่เต้าเข้าพงไพร*
*ยามค่ำมา**ไรไร*** *ถึงอาศรมพระฤาษี*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำว่า “**รอนรอน**” มีความหมายว่า อ่อนแสง ใช้กับพระอาทิตย์ในเวลาใกล้ค่ำ[๒๑๗] การซ้ำ “รอน” เป็น “**รอนรอน**” แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์ที่มีการเคลื่อนที่อย่างต่อเนื่อง ให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของเวลา คำว่า “**ไรไร**” หมายถึงอาการที่มองเห็นอยู่ไกลลิบลิบ[๒๑๘] ไม่ชัด การใช้คำว่า “**ไรไร**” ในที่นี้มีความหมายถึง เวลาที่กำลังเคลื่อนที่มาถึง คือ เวลาค่ำ คำว่า “**เรื่อยเรื่อย**” หมายถึงลักษณะอาการอันต่อเนื่องกันไปไม่ขาดระยะ[๒๑๙] เสียงของแม่ชะนีที่ร้องกันอย่างต่อเนื่อง

นอกจากจะมีการใช้คำซ้ำเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของพระอาทิตย์แล้ว กวียังแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของสิ่งอื่น คือต้นไม้ โดยมีการซ้ำคำว่า “**ไหวไหว**”

แม่เที่ยวเมินมุ่งแล *เห็นปลายไม้อยู่**ไหวไหว***
แม่คิดว่าสายใจ *ร้องเรียกไปด้วยเร็วพลัน*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

---

[๒๑๗] เรื่องเดียวกัน, ๙๒๙.

[๒๑๘] เรื่องเดียวกัน, ๙๘๑.

[๒๑๙] เรื่องเดียวกัน, ๙๗๖.

คำว่า “**ไหวไหว**” หมายถึงอาการที่เคลื่อนไหวหรือพลิ้วไปมา[๒๒๐] กวีใช้คำซ้ำเพื่อให้เห็นถึงลักษณะการเคลื่อนไหวของปลายไม้ที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง

อาการส่งเสียงต่อเนื่อง เช่น กวีบรรยายถึงเสียงของโหรที่กล่าวคำเชิญขวัญของสองกุมาร โดยซ้ำคำ “แจ้ว” เป็น “แจ้วแจ้ว” ดังคำประพันธ์ว่า

*เชิญ**แจ้วแจ้ว**ขวัญพระแก้วทั้งสองรา*
บ่มีบ่มิใช้มาจับอยู่ในพลูทอง

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำว่า“**แจ้วแจ้ว**” หมายถึง มีเสียงดังติดต่อเป็นระยะกันไป[๒๒๑] เป็นการเน้นความหมายว่าเสียงนั้นดังต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

การส่องแสงที่ต่อเนื่องกัน กวีพรรณนาแสงของแก้วและทอง โดยใช้คำว่า **“พรายพราย”**

***พรายพราย**แก้วกาญจนากูล ถกลเกยูร*
สำหรับพยุหกันกง

(มหาราชคำฉันท์)

การซ้ำคำว่า “**พรายพราย**” ขยายแสงแก้วและแสงทอง ช่วยสร้างจินตภาพให้ผู้อ่านเห็นแสงเรืองรองที่ส่องแสงอย่างต่อเนื่อง

เน้นลักษณะ กวีใช้การซ้ำคำ พรรณนาของตัวละคร เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะตัวละคร เช่น คำว่า น้อยน้อย ดังคำประพันธ์ว่า

มีแต่กรรมแต่ชาติก่อน พรากลูกนกจากรวงรัง
*ชาตินี้มาตามทัน เจ้า**น้อยน้อย**ทั้งสองศรี*

---

[๒๒๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๑๗

[๒๒๑] เรื่องเดียวกัน, ๓๒๘.

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

เสนารับองการ มิทันนานวิ่งวางมา
ครั้นถึงพราหมณ์พฤกฒา เห็นพระทองทั้งสองศรี
***น้อยน้อย**งามโสภา เจ้ากัณหาพระชาลี*
พราหมณ์เฒ่าใจเดียรถี มันผูกมืองจูงเข้ามา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำว่า “น้อย” หมายถึง ไม่มาก[๒๒๒] ช่วยเน้นขนาดของตัวละครว่าเป็นเด็ก และให้ความรู้สึกถึงความน่ารักน่าเอ็นดู มากกว่าใช้คำว่า “น้อย” เพียงคำเดียว

ข. **การซ้ำทั้งคำโดยการแทรกคำนั้นไว้เป็นระยะ** คือ การกล่าวคำของชุดคำที่มีเสียงและความหมายเหมือนกันตั้งแต่ ๒ ครั้งขึ้นไปคล้ายกับคำซ้ำ แต่ไม่จำเป็นต้องวางคำหลักที่กล่าวซ้ำไว้ชิดกัน [๒๒๓] ตัวอย่างเช่น

***ประการหนึ่งเล่า** **ขอ**คิ้วข้าพเจ้า ดูงามมีสี*
ขอให้นามกร ผุสดีเทวี ขอเกิดทวีปนี้ ชื่อเมืองชมพู
***ประการหนึ่งเล่า** **ขอ**ให้ข้าพเจ้า มีลูกงามตรู*
ขอมีใจบุญ ใจท่านเล่าภู จ่ายทรัพย์นั้นหรือ ยกให้เป็นทาน
ลูกเมียเสื้อผ้า เงินทองช้างม้า สิ่งอันต่อทาน
อีกทั้งเนื้อเลือด หัวใจปืนทาน แกพราหมณ์ฒาจารย์ เอนกเหลือตรา
***ประการหนึ่งเล่า** **ขอ**ข้าพเจ้า ทรงครรภ์โสภา*
อย่าให้ท้องใหญ่ ประจักษ์แก่ตา คนทั้งพารา เห็นเป็นอย่างสาว
***ประการหนึ่งเล่า** **ขอ**นมสองเต้า อย่าให้ใหญ่ยาน*
หัวนมอย่าดำ เสมือนเมื่อสาว รูปข้างามเคล้า อย่างสาวเมื่อแก่
***ประการหนึ่งเล่า** **ขอ**ผมข้าพเจ้า เป็นหงอกรังแค*
ขอให้ดำขลับ ยับยับงามแง เสมือนสาวอย่าแก่ โฉมเฉิดงามตรู

---

[๒๒๒] เรื่องเดียวกัน, ๕๖๗-๕๖๘.

[๒๒๓] ใจปอง ส้มลิ้ม, **“การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต,”** ๑๖๗.

ประการหนึ่งโสด ข้าขอสัดโปรด คนโทษอันอยู่
อย่ามีโพยภัย ในเมืองชมภู อย่ามีศัตรู ให้อยู่ทานทน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

การซ้ำคำว่า “ ประการหนึ่งเล่า และ ขอ” ทำให้แยกเนื้อหาของพรแต่พรแต่ละข้อได้อย่างชัดเจน

พลอัสวาราชพิธี คือสีหไกรสีห์
สำหาวในกลางโรมเริง
พลอัสดรเดชกำเกิง ชาญเชิงยำเชิง
ฉมวยด้วยฉับเฉียวฉิน
พลพาชีชัยประดับสิน อาจห้าวหาวบิน
เอาดาวแลเดือนโดยใจ
พลหัยปรปักษ์ปราไหล แม้นมาแต่ไกล
ก็แทงทั้งทัพแนงตาย

(มหาราชคำฉันท์)

คำว่า “พล” เป็นคำนามหมายถึง “กองทัพ”[๒๒๔] การซ้ำคำว่า “พล” เป็นการแจกแจงว่าในกองทัพมีทหารอะไรบ้างจากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงทหารม้ากองต่าง ๆ

๔.๑.๒.๒ การใช้คำซ้ำแบบอัพภาส

คำอัพภาส หมายถึง เป็นวิธีการสร้างคำตามไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต โดยการซ้อนหรือซ้ำอักษรลงหน้าศัพท์ เช่น ชวาล (เรือง) เป็นชัชวาล(รุ่งเรือง) ภาษาไทยก็มีใช้เช่นกัน เช่น ครื้น เป็นคะครื้น ครึก เป็นคะครึก เป็นต้น[๒๒๕] การซ้ำคำแบบนี้เป็นการสร้างความไพเราะของเสียงเนื่องจากทำให้เกิดการสัมผัสของพยัญชนะภายในวรรค เช่น

ดูอลงกตบวร สองงางอนเงยกล งามวิมลเฉลิมมาศ
*หางไกรกวาด**ฟะฟาย** พรายพรายพรรณระยับ สองหูสรรพพู่แพร้ว*

---

[๒๒๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๗๖๗.

[๒๒๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๕๖.

ดูลังแล้งอนงาม แกมกำกามคิมมัน ตัวหมันคือนิล
*หูเหินยินข่าวศึก ใจ**คะคึก**คำรณ เป็นข้างต้นตัวยง*
มิ่งมงคลเลิศลักษณ์ อัครเขนตรภูบาล เป็นคชชาญท่านภูเบศ
*ดูพิเศษสรรพางค์ สรรพหูหางหลัง หลอทอเอาศึก**ทะท่าว***
*สาวเอาศึก**ทะถั่น** แต่ตัวกลั่นตัวกล้า แทงส่ายฟ้าฟาดต้อง*
สี่เท้าว่องไววาง อาจรานข้างชาญชน ตัวถลกขุนกาจ
*ข้างชาติชำนาญ อังกุฐธาร**ทะท้าย** รั้งขอราย**ทะทวย***

……

*นรลักษณ์เลิศหล่อ เหลาสี่เท้าเบาไววอง ย่องเอาศึก**วะไว***
*ย่อมตัวไกรตัวกาจ ดูผงาดผงก ผกหูหาง**ควะคว้าง***
วิ่งกลางรณควะ ไขว่ป้องปัดไล่ล่มเลย ย่อมตัวเคยอริน

(มหาราชคำฉันท์)

การใช้คำอัพภาส ฟะฟาย คะคึก ทะท่าว ทะถั่น ทะท้าย ทะทวย วะไว ควะคว้าง ข้างต้น เป็นคำที่ทำให้เห็นภาพ ฟะฟายหรือฟะฟ่าย ช่วยให้เห็นภาพของหางช้างกวาดไปมาไม่หยุดนิ่ง คะคึก เมื่อช้างรู้ว่ามีศึกจิตใจจะฮึกเหิมลำพอง ทะท่าว คำว่า ท่าว มีความหมายว่า ล้ม[๒๒๖] ทำให้เห็นว่าช้างสามารถล้มข้าศึกลงได้ ทะถั่น ถั่น มีความหมายว่า เร็วๆ หรือ พลัน[๒๒๗] ทำให้เห็นความสามารถของช้างว่าสามารถทำลายข้าศึกลงได้อย่างรวดเร็ว ทะถั่นสามารถล้มข้าศึกได้อย่างรวดเร็ว ทะท้าย หมายถึง อยู่ตอนท้ายของช้าง วะไว ทำให้เห็นความสามารถของม้าที่วิ่งเร็ว

๔.๑.๓ การใช้คำซ้อน คำซ้อนเป็นคำที่เกิดจากการนำหน่วยคำตั้งแต่ ๒ หน่วยคำ มาประกอบกัน อาจเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน หรืออาจเป็นหน่วยคำที่มีความหมายต่างกัน ในลักษณะตรงข้ามกันก็ได้ คำซ้อนมีทั้งชนิดซ้อน ๒ คำ ๔ คำ และ ๖คำ ส่วนความหมายของคำซ้อนนั้นมีทั้งความหมายคงเดิมและเปลี่ยนไป[๒๒๘] คำซ้อนที่ปรากฏ

---

[๒๒๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๕.

[๒๒๗] เรื่องเดียวกัน, ๔๙๐.

[๒๒๘] วินัย ภู่ระหงษ์, “หน่วยที่ ๘ หน่วยคำและการประกอบคำในภาษาไทย”**ใน เอกสารการสอนภาษาไทย ๓** หน่วยที่ ๗ - ๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), ๘๑-๘๓.

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มักเป็นคำซ้อน ๒ คำ และเป็นคำที่มีเสียงสัมผัสกันแทบทั้งสิ้น การที่กวีใช้คำที่มีเสียงสัมผัสยังก่อให้เกิดความไพเราะทางเสียง เช่น

*.....(ชำรุด)กษัตริย์**จรจาก พรากพรัด***

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

คำที่นำมาซ้อนกัน คือคำว่า **จรจาก** มีเสียง /จ/ และมีความหมายในทำนองเดียวกันคือ คำว่า “จร” หมายถึง ไป , เที่ยวไป[๒๒๙] คำว่า “จาก” หมายถึง ออกพ้นไป[๒๓๐] และคำว่า **พรากพรัด** มีเสียงพยัญชนะต้นใกล้เคียงกัน และมีความหมายในทำนองเดียวกันคือหมายถึง แยกจาก การใช้คำซ้อนข้างต้นนอกจากจะทำให้ความหมายชัดเจนแล้ว เสียง “จร” กับ “จาก” และเสียง “พราก” กับ “พรัด” ยังทำให้คำประพันธ์ตอนนี้มีเสียงสัมผัสพยัญชนะภายในวรรค และเสียง “จาก ก็ยังส่งสัมผัสสระไปคำว่า “พราก” อีกด้วย

*ชาติเชื้อพฤฒา **เฉ่อ**[๒๓๑]**นาม**คามเขตต์*

(มหาราชคำฉันท์)

คำที่นำมาซ้อนกัน คือ คำว่า เฉ่อ (ชื่อ) กับ นาม คำทั้งสองมีความหมายในทำนองเดียวกันคือหมายถึง คำที่ตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ สถานที่ หรือสิ่งของโดยทั่วไป [๒๓๒]

*ครั้งนี้ตกยาก มาทนวิบาก จาก**เมืองพารา***
*เห็นแต่**สิงสัตว์** เรียงรายซ้ายขวา **นกหค**[๒๓๓] ในป่า มาเป็นเพื่อนตัว*

(เวสสันดรฉบับทักษิณคดี)

---

[๒๒๙] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๒๘๘.

[๒๓๐] เรื่องเดียวกัน, ๓๐๓.

[๒๓๑] ชื่อ

[๒๓๒] เรื่องเดียวกัน, ๓๖๗.

[๒๓๓] วิหค

คำที่นำมาซ้อนกัน คือ คำว่า เมือง กับ พารา คำทั้งสอง มีความหมายว่า ประเทศ, จังหวัด[๒๓๔] คำว่า “สิง” กับ “สัตว์” มีเสียงพยัญชนะต้น เสียงเดียวกัน คือเสียง /ส/ หมายถึง สิ่งมีชีวิตซึ่งแตกต่างกันไปจากพรรณไม้ ส่วนมากมีความรู้สึกและเคลื่อนไหวย้ายที่ไปได้เอง[๒๓๕] คำว่า “นก” กับ “หค” (วิหค) หมายถึง ชื่อสัตว์มีกระดูกสันหลังเลือดอุ่น มี ๒ เท้า ๒ ปีก และมีขนปกคลุมร่างกาย ออกลูกเป็นไข่ก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว [๒๓๖]

ออกจากพารา เข้าไพรพฤกษา ***ลินลาบทจร***
ไปบวชเป็นชี ***คีรีสิงขร*** *สมเด็จภูธร ไปหนทางไกล*

(เวสสันดรฉบับทักษิณคดี)

คำที่นำมาซ้อนกันคือคำว่า “ลินลา” กับ “บทจร” ลินลา หมายถึง ลีลา ท่าทาง, การเยื้องย่าง[๒๓๗] บทจร หมายถึง เดินไป [๒๓๘] และ คำว่า “คีรี” กับ “สิงขร” คีรี หมายถึง ภูเขา[๒๓๙] สิงขร หมายถึง ยอดเขา[๒๔๐]

อุ้มเอาลูกแก้วกัณหา เสวยนมแม่รา
*แม่จะเข้าไป****ป่าพนาลัย***

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดี)

คำที่นำมาซ้อนกัน คือ คำว่า “ป่า” กับ “พนาลัย” สองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกัน หมายถึง ที่ที่มีต้นไม้ต่างๆขึ้นมา[๒๔๑]

การใช้คำซ้อนในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีใช้เพื่อเน้นย้ำความหมายให้ชัดเจนและทำให้เกิดเสียงสัมผัสที่ไพเราะ

---

[๒๓๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๗๘๕.

[๒๓๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๖๔-๑๑๖๕.

[๒๓๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๕๘.

[๒๓๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๑๗.

[๒๓๘] เรื่องเดียวกัน, ๖๐๓.

[๒๓๙] เรื่องเดียวกัน, ๒๕๑.

[๒๔๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๕๑.

[๒๔๑] เรื่องเดียวกัน, ๖๕๐.

๔.๑.๔ การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง (Homonym) หมายถึง คำที่เขียนเหมือนกันและออกเสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกัน [๒๔๒] การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียงเป็นกลวิธีที่กวีนำมาใช้ในการพรรณนาธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น

สาริกาจับแก้วเสียงไสย ***ยูง****จับ****ยูง****ใหญ่*
เขา*ไฟจับ****เขา****ขานขัน*
*กา****หลง****จบ****หลง****สงสาร* *เ....(ชำรุด)....*
นวล*จับบินจับไม้****นวล***
โชดกจับต้นโสกครวญ ***ยาง****จับ****ยาง****ย้วน*
พระพายพัดหวนเหรา

จากตัวอย่างเป็นการเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง ระหว่างพันธุ์นกพันธุ์ไม้และภูมิประเทศติดต่อกัน ๕ คู่ คือ ต้นยูงกับนกยูง นกเขากับภูเขา นกกาหลงกับต้นกาหลง นกนางนวลกับไม้นวล ผู้วิจัยสันนิษฐานว่านกนางนวลจับต้นไม้ที่มีเปลือกนวล และนกยางกับต้นยาง การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียงเหล่านี้กวีใช้การซ้ำของเสียงเป็นสำคัญ ทำให้บทประพันธ์มีเสียงไพเราะ กวียังสามารถใช้คำพ้องรูปพ้องเสียงให้เกิดความงามทั้งเรื่องเสียงและเรื่องความหมาย

๔.๑.๕ การใช้นามาวลี นามาวลี คือ **(catalogue verse)** บทร้อยกรองที่บรรยายชื่อบุคคล สิ่งของ สถานที่ หรือความคิด จุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอน เพื่อให้ความรู้ หรือเพื่อจะเน้นเนื้อหาให้เด่นชัด โดยการให้รายละเอียดอย่างสมบูรณ์ [๒๔๓] ตัวอย่างเช่น

ปลาเพียรเวียนละวัน มากมายหลายหลากนักหนา
ปลาหลดปลากด **ชะโดโลมา**
เหรากุมภามังกร **เต่าปู**ดูกลาดสาคร
เงือกงูดูสลอน ตาชีจงเดินพ้นไป

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

---

[๒๔๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๒๑๒.

[๒๔๓] เรื่องเดียวกัน, ๗๓.

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงสัตว์น้ำเป็นชุด คือ ปลาตะเพียน ปลาหลด ปลากด ชะโด โลมา เต่า ปู งู เหรา กุมภา มังกร

ว่านเพชรแลว่านคง มีในดงพงพฤกษา
ว่านลอบค้อมนางมา **ว่านนางกวัก**รักสุดใจ
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างกล่าวถึงว่าน คือว่านเพชร ว่านนางล้อม และว่านนางกวัก

ลางสาดส้มจุก ทุเรียนมังคุด ละมุดสีดา
ระกำลำไย จาบุไหรมะไฟกา ตะโก*กวา *พุทราสุกใส
ขนุนขนัน ลูกอินลูกจัน *ทุกพันธุ์พิศมัย*
ปริงปรางสุกใส *พราหมณ์เฒ่าเข้าไป* *เก็บกินเถิดหนา*
(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างกล่าวถึงผลไม้หลายชนิด ดังนี้ ลางสาด ส้มจุก ทุเรียน มังคุด ละมุดสีดา ระกำ ลำไย จาบุไหร มะไฟกา ตะโก พุทรา ขนุน ขนัน ลูกอิน ลูกจัน มะปริง มะปราง

การที่กวีใช้คำนามาวลีทำให้ผู้อ่านเห็นถึงภูมิรู้ของกวีเกี่ยวกับเรื่องพันธุ์สัตว์และพันธุ์ไม้ที่กวีได้นำมาสอดแทรกในวรรณกรรม

๔.๑.๖ การเล่นคำลักษณะกลบท

กลบท คือ การประดิษฐ์คิดตกแต่งคำประพันธ์ให้มีลักษณะแปลกไปจากเดิม โดยลักษณะบังคับของคำประพันธ์นั้นยังคงใช้อยู่ครบถ้วน การแต่งลบทเพิ่มขึ้นนี้คงเพื่อแสดงสติปัญญาของกวี[๒๔๔] การเล่นคำลักษณะกลบทมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

---

[๒๔๔] ศริญญา ขวัญทอง. “การวิเคราะห์บทพรรณราธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), ๑๖๖.

๔.๑.๖.๑ การเล่นคำลักษณะกลบทบังคับคำ กวีเล่นคำโดยซ้ำคำแรกของวรรคทุกวรรค กลบทลักษณะนี้มีชื่อว่ากลบทอเนกพล กลบทประเภทนี้ใช้ในการพรรณนาภาพกองทัพของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังนี้

พล คด ๒ *ยืนยัน หมู่ช้างซับมัน มากเหลือใจ*

พล คด ๒ *เลิศไกร ช้างต้นภูวนัย ผูกด้าวทอง*

พล คด ๒ *ผันผยอง ช้างผูกกระโจมทอง เยื้องย่องไสว*

พล คด ๒ *ชาญชัย ช้างพระจอมไตร ใส่กรองเชิง*

พล คด ๒ *ตำเถลิง ตีนช้างใส่กรองเชิงทั้งซ้ายขวา*

พล คด ๒ *แกล้วกล้า เคยสู้ด้วยงวงงา มิล่าถอย*

พล คด ๒ *เสือสอย กลางงวงมิล่าถอย เคยสงคราม*

พล คด ๒ *เงื้องา ซับมันตัวกล้า งาเงื้อไป*

พล คด ๒ *สูงใหญ่ดำทะมึนมุ่งเมินไป ในไพรสาณฑ์*

พล คด ๒ *กล้าหาญ ช้างทรงพระภูบาล ห้าวหาญขยัน*

พล คด ๒ *เมื่องมัน ตาแดงเป็นแสงฉันท์ กลางงวง*

พล คด ๒ *แกล้วกล้า ประดับดาวอร่าม กรองสายไหมพล อัด ๒ ฤาไกร มาที่นั่งพระจอมไตร ผูกด้าวทอง*

พล อัด ๒ *ผันผยองประดับด้วยด้าวทองแลหม่อนไหม*

พล อัด ๒ *ชาญชัย มาเร็วพระภูวนัย อันเคยทรง*

พล อัด ๒ *บรรจง ม้าที่นั่งสำหรับทรงพระราชา*

พล อัด ๒ *แกล้วกล้า ประดับด้วยด้าวทองดาหรา แสงพรายพรรณ*

พล อัด ๒ *ตัวขยัน รวดเร็วคือจังหัน เมื่อชิงชัย*

พล อัด ๒ *เลิศไกร ผูกกระโจมและหม่อนไหม งามมีศรี*

พล อัด ๒ ..... *เคยพิพาทพงพี* .....

พล อัด ๒ *ชาญชัย ม้าที่นั่งพระจอมไตร ตัวดำนิล*

พล อัด ๒ *เฉิดฉัน ขี่ตามพระภูมินทร์มากหลือหลาย*

พล อัด ๒ *เฉิดฉาย ขับตามมากมาย เข้าพงพี*

พล อัด ๒ *ผันผยอง รถแก้วแลรถทอง รุ่งเรืองฉาย*

พล อัด ๒ *ผันผาย ขับมากมาย จากเวียงชัย*

พล อัด ๒ *ฤาไกร มาชักรถไสวไปตามกัน*

พล อัด ๒ *เรียงรัน รถแก้วแลรถขวัญ ตามกันมา*
พล อัด ๒ *ดาษดา ประดับธงชัยทั้งซ้ายขวา ลินลาไป*
พล อัด ๒ *ชาญชัย เรียบเรียงเคียงกันไป ทั้งซ้ายขวา*
พล อัด ๒ *งามโสภา ประดับแก้วมุกดา ค่าควรเมือง*
พล อัด ๒ *รุ่งเรือง ขับรถออกจากเมือง สล้างไสว*
พล อัด ๒ *เลิศไกร ประดับประดารถชัย แต่ล้วนทอง*
พล อัด ๒ *เรืองรอง ประดับประดาล้วนทอง แกมมุนี*
พล อัด ๒ *เรือง.... ขับออกจากบุรี นี้นั้นไสว*
พล รถ ๒ *ชาญชัย รถแก้วแพร้วพรายไป ทั้งซ้ายขวา*
พล รถ ๒ *แกล้วกล้า ขับไปมิได้ช้า เข้าดงดอน*
พล รถ ๒ *ก่ายกอง ตามกันมานองเนือง ช่องทาใหญ่*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

คำประพันธ์ข้างต้นใช้กลบทอเนกพลในการพรรณนากองทัพที่ประกอบด้วย ทัพช้าง ทัพม้าและทัพรถ อย่างเป็นระเบียบ คือ พรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพกองทัพทีละกองทัพไม่ปะปนกัน สังเกตได้จากเมื่อกวีต้องการกล่าวถึงทัพช้าง ก็จะขึ้นต้นทุกบาทว่า “ พลคด ๒” จนเมื่อเปลี่ยนไปพรรณนาทัพอื่นก็จะเปลี่ยนคำขึ้นต้นบาทใหม่ ที่เป็นการระบุชื่อทัพนั้นๆทำให้เห็นภาพกระบวนทัพแต่ละเหล่าที่จัดเป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ และทำให้ผู้อ่านเห็นกองทัพขนาดใหญ่มีจำนวนพลมาก แต่ก็เป็นระเบียบและพร้อมที่จะต่อสู้กับศัตรู การใช้กลบทชนิดนี้ในการพรรณนาทัพ พบในเรื่อง อนิรุทธคำฉันท์ ปุณโณวาทคำฉันท์ และ สมุทรโฆษคำฉันท์ ดังตัวอย่าง

อนิรุทธคำฉันท์

พลคชคชเมามัน ผูกจรีขรรคโตมร
พลคชคชส่ายสมร ภูษนาภรณ์ประดับดาษ
.....
พลหยหยเรืองเดช พรรณรายเพรศกรศักดิ์
พลหยหยไกวกวัก แล่นก็แล่นนักชักก็ชักคง
.....
พลรถรถรูแซรง นายกำแหงแรงตระมั่นคง

พลรถรถทองธง เบญจรงครัตนเพริศพราย

ปุณโณวาทคำฉันท์

พลคชคชฤทธิรอน เบญจลึงคธร เถลิงงา
พลคชคชศักดา งางอนช้อยสอย เอาดวงดาว
พลอัศวอัศวฉ่ำฉาว จบทุกแดนดาว สยบสยอง
พลอัศวอัศวลำพอง ทวนมาสลำยอง จามรี
.....
พลรถรถเฉวียนฉวัด เรียบแปรกรัต- นปลายธง
พลรถรถก้องกง เวียนระเห็จหงส์ คือกังหัน

สมุทรโฆษคำฉันท์

พลคชคณดาษดา ชาญชนะงา สง่าขาม
พลคชชนะแง่งาม เคยผจญสงคราม บำบัดบร
พลคชคณโรมรอน รงคดัสกร รนัมรนาศ
พลคชคณสามารถ ราญริปูปลาต ก็ลาญทัก
.....
พลอัศวคณชำนันปราบ อเรนทรกำราบ ระอาฤทธิ์
พลอัศวคณชาญชิต ผจญปัจจามิตร ประลัยหลาย
พลรถคณมากมวญ เล็งพิลาศควร จะพิศวง
พลรถคณเทียมดุรงค์ งอนบรรเจิดธง สล้างสลอน
.....
พลบทจรโจษจรร กรก็กุมสรรพ- พศาสตรา
พลบทจรดาษดา ตนละตนผลา พันลึกพันลือ

๔.๑.๖.๒การเล่นคำลักษณะกลบทชนิดบังคับทั้งเสียงและคำ เป็นการเล่นคำโดยการซ้ำคำและซ้ำเสียงในวรรคหรือในบาทเดียวกัน กวีเล่นคำโดยคำที่ ๑ กับคำที่ ๓ ซ้ำกัน ส่วนคำที่

๒ และคำที่ ๔ สัมผัสอักษรกัน การเล่นคำเช่นนี้เทียบได้กับ“กลบทสะบัดสะบิ้ง”ในมหาราชคำฉันท์มีการเล่นคำกลบทชนิดนี้แต่ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งเดียวกันทุกบท เช่น

ในตอนที่กวีพรรณนาทัพของพระเจ้ากรุงสญชัยที่ไปรับพระเวสสันดร กวีได้พรรณนาโดยเล่นคำลักษณะนี้ไว้หลายแห่ง เช่น

*น้อมศิโรตม์โดยขนัด อยู่**ชรอัดชรอาด** ย่อมเดชดาษรถศึก*
*ดู**พรรลึกพรรลือ** ย่อม**สีมือสีแมน** แล่นเอาศึกกระสัง*

(มหาราชคำฉันท์)

*ส่ายสงครามฉะฉ่า ดู**ประหม่าประหมาน** ย่อมพลหาญรานราบ*
ปราบไพรีทุกด้าว ปล้นเอาท้าวทุกแดน หาญศึกแสนบมิถอย

(มหาราชคำฉันท์)

*สัก**ตัวเงือกตัวงู** ดู**ฉงานฉงัด** ฟัดเอาเศึกก็หนี*
*หักเอาศรีก็ผาย สองมือพายบมิแคลน ฦา**ทั่วแดนทั่วด้าว***

(มหาราชคำฉันท์)

อาจสงครามจักราว ย่อมพลสาวเต็มตน ดูคำรนคำราม
*อาจเข็ดขามเศิกสลัก ดู**หลายศักดิ์หลายส่ำ** ตำบาดาลทะลุดาว*

(มหาราชคำฉันท์)

ทั่วอชด้าวดลแดน ย่อมตัวแกว่นเฉียวฉับ ย่อมตัวจับเฉียวฉิน
*เจาะตากินไส้ศึก ดู**ขมึกขมืน** ล้ำสตื่นตกตาก*
*งาม**หลายภาคหลายพาย** วิฦษณพรายประดับ แสงระยับยรรยง*
ย่อมอลงกตมาศ สนลาศตรากร ตาวโตมรกำยำ
*ย่อม**ชรคร่ำชรคร** ดูชรพิจิตร บางหมู่กฤชสตรีแวง*

(มหาราชคำฉันท์)

*ย่องเอาศึกวะไว ย่อมตัวไกรตัวกาจ ดู**ผงาดผงก***

ผกหูหางควะคว้าง วิ่งกลางรณควะไขว ป้องปัดไล่ล่มเลย

(มหาราชคำฉันท์)

*ยังดินฟ้าบดผง ย่อม**ตัวกลตัวเกน** เจนแก่ปืนแก่ผา*

(มหาราชคำฉันท์)

*ดาบขัดแหล่งโล่ลาด สองมือฟาดกระโจมฟัน ย่อม**ตัวกลั้วตัวแกล้ว***
แผ้วไพรีพินาศ จัตุรงคราชพิริ เทียบปถพิจากเวียง
*ขุนจำเกรียงจำกราศ อาจเอาศึกโดยแม่น ล้วน**ตัวแสนตัวพัน***

(มหาราชคำฉันท์)

พลไอยราราชอัสดร คือนิลภมร
***จระเคลื่อนจรเคลือบ**แสงพรรณ์*

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นกวีเล่นคำลักษณะกลบทสะบัดสะบิ้งในคำว่า ชรอัดชรอาด พรรลึกพรรลือ สีมือสีแมน ประหม่าประหมาน ตัวเงือกตัวงู ฉงานฉงัด ทั่วด้าวทั่วแดน หลายศักดิ์หลายสำขมึกขมืน หลายภาคหลายพาย ชรครำ่ชรคร ผงาดผงก ตัวกลตัวเกน ตัวกลั้วตัวแกล้ว ตัวแสนตัวพัน จระเคลื่อนจรเคลือบ การที่กวีใช้คำลักษณะกลบทสบัดสบิ้งนี้ทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะจากการซ้ำคำและการสัมผัสเสียงพยัญชนะ การเล่นคำในลักษณะนี้บางแห่งยังช่วยเน้นความหมายให้คำหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

๔.๒ การใช้กลวิธีทางเสียง

เสียงถือเป็นหัวใจสำคัญของงานวรรณศิลป์ไทยมาแต่โบราณ ดังที่ ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา ได้กล่าวไว้ว่า

หัวใจสำคัญของการแต่งคำประพันธ์ก็คือความงามหรือความไพเราะของคำประพันธ์อยู่ที่ไหน

คำตอบง่ายๆและครอบคลุมทั้งหมดก็คือเสียง บทประพันธ์หรือกวีนิพนธ์จะดีสุดยอดหรือจะเลวถึงที่สุดขนาดฟังไม่ได้ก็คือ เสียงเพราะคนโบราณรู้ความ

ไพเราะของกวีนิพนธ์จากการฟัง ถ้าเสียงของคำประพันธ์นั้นดี คำประพันธ์นั้นๆก็รับรองกันว่าใช้ได้ ถ้าเสียงของคำประพันธ์ไปไม่ไหว ฟังไม่ถูกหู คำประพันธ์นั้นๆก็เป็นอันตกไป ไม่ต้องพูดถึงอีก เสียงจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นเทคนิคที่กวีแต่ละคนจะต้องใช้ให้เป็น เรียกว่าถ้าไม่รู้เรื่องเสียงและใช้ไม่เป็น ก็ไม่นับเป็นกวีเอาทีเดียว[๒๔๕]

ในมหาราชคำฉันท์สัมผัสเสียงเป็นคุณลักษณะเด่นที่สุด เพราะมีปรากฏการเล่นเสียงสัมผัสใน สัมผัสในเป็นได้ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ส่งสัมผัสภายในวรรคเดียวกัน และไม่ได้เป็นสัมผัสบังคับ กวีนิยมเล่นสัมผัสในเพื่อให้เกิดความไพเราะเพิ่มขึ้น

สัมผัสอักษร มีทั้งสัมผัสภายในวรรคและระหว่างวรรคที่อยู่ใกล้เคียงกัน แยกได้เป็น ๗ แบบ[๒๔๖] ได้แก่ คู่ เทียบคู่ เทียมรถ เทียบรถ ทบคู่ แทรกคู่ แทรกรถ ในมหาราชคำฉันท์มีปรากฏ ๖ แบบ คือ คู่ เทียบคู่ เทียมรถ เทียบรถ ทบคู่ แทรกคู่

๑) คู่ ได้แก่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๒ คำ เช่น

ขัษณ์ท้าวสุชัมบดิสเรนทร์ อมราภคีสูร
อวยอรรถ** วรสวรวิบูรณ์ ปวเรศ**โดยดาล
***เหตุเหม**พิมานกนกใน ติทิวงษไพศาล*
ไพชนพิไชยชชวาล ชวเลศขจี

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/อ/ ในคำว่า อวย และอรรถ เล่นเสียง/ด/ในคำว่า โดย และ ดาล ในบทที่ ๒ เล่นเสียง/ห/ ในคำว่า เหตุ และ เหม

---

[๒๔๕] ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา.“**ความรู้ทางประพันธศาสตร์,**” ใน วรรณวิทยา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,.๒๕๓๔), ๑๒๗-๑๒๘.

[๒๔๖] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ภาษาไทย ๗ (วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู) หน่วยที่ ๑-๘** (นนทบุรี : สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), ๒๒๗

*นาสาสวยดุจองค์**รตนรอง***

***เอี่ยมโอษฐ**นิโครทอง* *ผลา*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ร/ ในคำว่า รัตน และ รอง ในบาทที่ ๒ เล่นเสียง /อ/ ในคำว่า เอี่ยม และ โอษฐ

*โหมเอาหินผา**โรมร่าง*** *บมิพาลวรรพางค์*

*ก็**แหลกละ**เอียด**จอมจุณ***

***หาญเห็จ**ในกลางกองกูณฑ์* ***เหยียบยับ**คือจุล*

ก็ดับด้วยเดชดาลแสดง

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ร/ ในคำว่า โรม และ ร่าง ในบาทที่ ๒ เล่นเสียงพยัญชนะ/ล/ ในคำว่า แหลก และ ละ เล่นเสียงพยัญชนะ /จ/ ในคำว่า จอม และ จุณ ในบทที่๒ เล่นเสียงพยัญชนะ/ห/ ในคำว่า หาญ และ เห็จ ในวรรครับเล่นเสียงพยัญชนะ /ย/ ในคำว่า เหยียบ และ ยับ

วางสองดิลกลง *นิรจากพระ**เพลาพลัน***

เทเวศดาลอัน *ดรทานบทันใด*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/พล/ ในคำว่า เพลา และ พลัน

๒) เทียบคู่ ได้แก่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๓ คำ เช่น

***สุงศรีสิน**ปกไหมประไพวรประภา*

***สดสอดสาย**ตา* *ธำรง*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ส/ ในคำว่า สุง ศรี และ สิน และในบาทที่ ๒ เล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ส/ เช่นกันในคำว่า สด สอด และสาย

โฉมคือพิลาสโสภา ***เพียงพิมพ์พัก****ตรา*
แลตรุณอรบูรณ์จันทร์

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/พ/ ในคำว่า เพียง พิมพ์ และ พัก

๓) เทียมรถ ได้แก่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๔ คำ เช่น

โหมเอาหินผาโรมร่าง *บมิพาลวรรพางค์*
ก็แหลกละเอียดจอมจุณ
หาญเห็จในกลางกองกูณฑ์ *เหียยบยับคือจุล*
*ก็****ดับด้วยเดชดาล****แสดง*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ด/ ในคำว่า ดับ ด้วย เดช และดาล

สายสูตรสร้อยสนสวรรค์เรือง ***พริ้งพรายพร้อยพรือง****(เพรือง)*
วิสูตรธิแสงยอแสง

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ส/ คือคำว่า สาย สูตร สร้อย สน สวรรค์ และเล่นเสียงพยัญชนะ /พร/ ทั้งวรรค ในคำว่า พริ้ง พราย พร้อย และ พรือง (เพรือง)

ขุนขอขี่ขับ*หมวกทรง* *เกราะกรายสบง*
สมบูรณ์พิจิตรอินทนู

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ข/ คือคำว่า ขุน ขอ ขี่ และขับ

๔) เทียบรถ ได้แก่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๕ คำ เช่น

ริ้วรอยวาลีกรหวัด *วรมางก็ช้ำชงฆ์*
เลือดไหลละลุ่มลง *ระยำยับบมีดี*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ล/ คือคำว่า เลือด ไหล ละ ลุ่ม และ ลง
๕) ทบคู่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๒ คู่ เช่น

อาจโอนเอาเมรุ ดอมได้ ***ว่องไวแกว่นไกว***
ละลอบละล่างกลางฌรณ

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะสองคู่ คือ /ว/ ในคำว่า ว่อง และ ไวและ เล่นเสียง/กว/ ในคำว่า แกว่น และ ไกว

๖) แทรกคู่ การใช้พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กัน เรียงกัน ๒ คำหรือ ๓ คำ โดยมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง ๑ คำ เช่น

*เขนเต้า**ปาดปาย**ลม**ปาน*** *คือกรดไกรกาญจน์*
มลักมลากล่อแสง

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ป/ ในคำว่า ปาด ปายและ ปาน โดยมีคำว่า ลม คั่นกลางหนึ่งคำ

โอ้พราหมณ์ผรุศร้าย *ทุรชาติชั่ววงษ์*
โบยบอบ**ระบม**องค์ *ระกำช้ำพระกายา*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/บ/ ในคำว่า โบย บอบ และ บม โดยมีคำว่า ระ คั่นกลางหนึ่งคำ

__เย็นเยี่ยม__ระ__ยับ__วนวิเวก สกุณาสำเนียงครวญ
ภูตผีปีศาจกระสรวญ สรแซ่กระโหมดพราย

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ย/ ในคำว่า เย็น เยี่ยม และ ยับ โดยมีคำว่า ระ คั่นกลางหนึ่งคำ

การเล่นสัมผัสอักษรที่ปรากฏในมหาราชคำฉันท์มักจะเป็นการจำกัดอยู่ในวรรคเดียวเป็นส่วนใหญ่ แต่มีอยู่บ้างที่มีการส่งต่อไปยังวรรคถัดไปด้วย เช่น

แท้เทียมเสี้ยมเล่ห์ประโลมเล้า กระลัมพรพอนเกลา
ไหม้ไม้เมา มะเมอมัว

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงพยัญชนะ/ม/ ในคำว่า ไหม้ ไม้ เมา และได้มีการส่งสัมผัสอักษรไปยังคำว่า มะเมอ และ มัว

สัมผัสสระ สัมผัสสระ มีวิธีการสัมผัสสระ ๖ แบบด้วยกัน[๒๔๗] ได้แก่ เคียง เทียบเคียง ทบเคียง แทรกเคียง เทียมแอก แทรกแอก ในมหาราชคำฉันท์มีปรากฏ ๔ แบบ คือ เคียง เทียบเคียง แทรกเคียง เทียมแอก

๑) เคียง คือการใช้สระเดียวกันเรียงกัน ๒ คำ เช่น

พลรถระเรื่องราม พิชัยยุทธเขตคาม
ระยอบทุก__ท้าว__ด้าวแดน

(มหาราชคำฉันท์)

---

[๒๔๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๓๐.

กวีเล่นเสียงสระ / อา / คือคำว่า ท้าว และ ด้าว

ใครใด*จะล่วงครหนิน* *ทนเยาวไป่ยำ*
เพียงพอนี้แลฤจะตำ *นิรทาสไป่ควร*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ / ใอ / คือคำว่า ใคร และ ใด

๒) เทียบเคียง คือการใช้สระเดียวกันเรียงกัน ๓ คำ เช่น

ใครใดใน*โลกชนมาน* *จอุทิศบุตรทาน*
เทียนภิกขาจาร อำเภอทูล

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ / ใอ / คือคำว่า ใคร ใด และ ใน

๓) เทียมแอก คือการใช้สระเดียวกันเรียงกัน ๒ คำ โดยมีสระอื่นคั่นกลาง ๑ คำและอยู่ปลายวรรค เช่น

อาจโอนเอาเมรุ ดอมได้ *ว่อง****ไว****แกว่น****ไกว***
ละลอบละล่างกลางณรณ

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ / ไอ / คือคำว่า ไว และ ไกว โดยมีคำว่า แกว่น คั่นกลาง และอยู่ปลายวรรค

๔) แทรกเคียง คือการใช้สระเดียวกันเรียงกัน ๒ คำ โดยมีสระอื่นคั่นกลาง ๑ คำ แต่แทรกเคียงจะอยู่ต้นหรือกลางวรรค เช่น

ใครใดจะใช้*แลบริจาค* *ปิยบุตรอาดูรดัง*

ดวงชีพอำนวยอุทิศหวัง *ศิวโมกขบารมี*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ / ไอ / คือคำว่า ใคร ใด และ ใช้ โดยมีคำว่า จะ คั่นกลางและอยู่ต้นวรรค

*สุงศรีสินปก**ไหม**ประ**ไพ**วรประภา*

สดสอดสายตา *ธำรง*

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ/ไอ/ ในคำว่า ไหม และ ไพ โดยมีคำว่า ประ คั่นกลางและอยู่กลางวรรค

ขั้ว**ค้อม**ก็**น้อม**ดุจถวาย ผลพฤกษวโรชา

กิ่งก้มผสานสริผกา กลเกษประกิจกร

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเล่นเสียงสระ/ออ/ ในคำว่า ค้อม และ น้อม โดยมีคำว่า ก็ คั่นกลางและอยู่ต้นวรรค

สังเกตได้ว่า กวีชำนาญการเล่นสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระหลายเท่า ในบางตอนมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรอยู่ด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนพระที่พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี พระชาลี และพระกัณหา เดินทางไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีที่เขาวงกต กวีพรรณนาธรรมชาติได้อย่างไพเราะใช้สัมผัสสระและสัมผัสอักษรแพรวพราวเช่น

บทพรรณนาพันธุ์ไม้

โกฐกรรณิกาพิกุลเกษ *สรพีมหาหง*

ยมโดยแลอินทนินดง *อดิเรกรำดวลดาล*

***แก้วกาญจนเกษ**สุคน* *ธเรศวโรพาร*

*ชง<u>โคโย</u>**ทกากุ**สุมาลย์* *แล**สลิดสลมสลาย***

***ปริงปรางประ**ยงรสวรา* *อภิรมยเสพสาย*

***พลับพลอง**มะม่วงผลสวาย* *สิระย้าลำลาญลง*

***ตุ่มตาดตะ**โกพรรณอเนก* *สรมันประดู่ดง*

ห่ามหอมระเหยขจรจง *จิตรเทพพรรษา*

(มหาราชคำฉันท์)

คำประพันธ์ของต้น กวีพรรณนาพันธุ์ไม้ไว้นานาชนิด เช่น โกฐ แก้ว พิกุล เกษ สรพี มหาหง แก้ว ชงโค โยทกา มะปริง มะปราง เป็นต้น การพรรณนาพันธุ์ไม้นานาชนิดเหล่านี้กวีเลือกชนิดของไม้ที่มีเสียงสัมผัสกันมาเรียงร้อยไว้ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น ชนิดของไม้ที่สัมผัสด้วยเสียง /ก/ **โกฐกรรณิกาพิกุลเกษ แก้วกาญจนเกษ** เรียงติดต่อกัน สัมผัสด้วยเสียง /ปร/ **ปริงปราง ประยง** สัมผัสด้วยเสียง /พล/ **พลับพลอง** สัมผัสด้วยเสียง /ต/ **ตุ่มตาดตะโก** สัมผัสด้วยเสียงอักษรนำ /สล/เช่น สลิด สัมผัสกับ สลม และสลาย หรือชื่อของไม้ที่สัมผัสสระ สัมผัสด้วยเสียง /โอ/ คือคำว่า **ชงโค** และ **โยทกา**

บทพรรณนาพันธุ์นก

นานาทิชากรก็บิน *วิรเวศวนาคร*
แซ่เสียงสุโนกคณนิกร *ก็สเพรียกละเวงไพร*
***แขวกขวาน**ผสานสรโดย* *ระโดกตระไตรไกร*
รังนานระวังคฤหใน *วนเวศก็หวนหรรษ์*
***เอี้ยงแอ่นอิลุ้ม**อุหุกหา* ***กรวิกกระเวน**วัน*
***คล้าเคล้า**แลหงษ**วิหค**สัญ* *จรโบยกระบัดบิน*
***ขุ้มขาบกะทา**กุกกุฏโก* ***กิลกู่ก็**โผบิน*
***เงือกงั่ว**กะตั้วคณจะงิน* *แลประหิตกระทุงเทียน*

(มหาราชคำฉันท์)

คำประพันธ์ข้างต้นกวีพรรณนาสัตว์ปีกไว้มากมาย เช่นนกแขวก นกขวาน นกเอี้ยง นกนางแอ่น นกอิลุ้ม นกกรวิก นกกระเวน นกคล้า นกเคล้า หงส์ นกขุ้ม นกขาบ เป็นต้น การพรรณนานกนานาชนิดเหล่านี้ กวีใช้สัมผัสในอย่างไพเราะตลอดทั้งบท เช่น แขวก สัมผัสพยัญชนะกับขวาน เอี้ยง แอ่น อิลุ้มสัมผัสพยัญชนะกัน เป็นต้น

จากตัวอย่างกลวิธีการเล่นสัมผัสจะเห็นได้ว่ากวีเล่นสัมผัสในอย่างแพรวพราว มีทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระทำให้เห็นความสามารถของกวีในการสรรคำทำให้คำประพันธ์เกิดความไพเราะมากยิ่งขึ้น

๔.๓ การใช้โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ (figures of speech) หมายถึง สำนวนภาษารูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำปรกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ[๒๔๘]

โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มี อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัต และอติพจน์ ดังนี้

๔.๓.๑ อุปมา(simile) คือ ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกัน ๒ สิ่งมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบโดยมีการใช้คำเชื่อม เช่นคำว่า ดุจ ประดุจ ดั่ง เหมือน เสมือน[๒๔๙] เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ภูบาลให้ทานเหลือตรา ไขทรัพย์ออกมา
ละวันละแสนตำลึงทอง
***อุปมาเสมือน**น้ำนอง บ่รู้บ่พร่อง*
เงินทองข้าวของนานา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีใช้อุปมาในการพรรณนาทรัพย์สินของพระเวสสันดรที่นำมาให้ทานโดยเปรียบกับน้ำจำนวนมากที่ไม่วันที่หมด แสดงให้เห็นภาพของทรัพย์สินที่มีมากมาย

นายรถประดับรถ อันงามปรากฏ รุ่งเรืองสุกใส
***ดุจดัง**แสงแก้ว พรายแพรวแวววไว ประดับธงชัย สุกใสรจนา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

---

[๒๔๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,** ๑๘๒.

[๒๔๙] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๙.

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการอุปมาเพื่อให้เห็นภาพความงามของรถพระเวสสันดรที่มีความงดงาม โดยกวีได้นำความเรืองรองของรถเปรียบเทียบกับแสงของแก้วที่มีความแวววาวสุกใส

เชิญเจ้าภักษา *ชิมผลพฤกษี*
รสชาติหวานดี *คือ**ดัง**น้ำตาล*

(เวสสันดรฉบับทักษิณคดี)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการอุปมาเพื่อเปรียบเทียบรสชาติของผลไม้ว่าหวานเหมือนกับน้ำตาล

ต้องให้พระทรงเกศ *เจ้าเนรเทศจากบ้านเมือง*
พระองค์ทรงวิจา *ดวงภักตรามาหมองศรี*
*หิรี**ดัง**ไฟจี* ***ดั่ง**คีรีมาทับกาย*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ตัวอย่างนี้เป็นการกล่าวถึงความรู้สึกเสียใจของพระเจ้ากรุงสญชัยที่ต้องเนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบความละอายใจที่เกิดขึ้นราวกับไฟมาจี้ และเหมือนกับภูเขามาทับกาย กวีต้องการแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ระทมของพระเจ้ากรุงสญชัยที่จำเป็นต้องตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับความรู้สึกของตนเอง

*นาสาสวย**ดุจ**องค์รัตนรอง*
เอี่ยมโอษฐนิโครทอง *ผลา*

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างนี้กวีต้องการพรรณนาความงามของกัณหาชาลี โดยเปรียบเทียบจมูกกับแก้วมณีที่มีแสงเรืองรอง เปรียบเทียบปากกับผลไทรทอง เพื่อให้เห็นความงามของกุมารทั้งสอง

หวาดไหวในอากาศ *พระเมรุมาศอันสูงใหญ่*
*ดูจะ**ดัง**หวายลนไฟ* *ไหวสะเทือนทุกทิศา*
พระยานาคใต้สมุทร *จิงผาดผุดจะคงคา*
เทวินทร์แลอินทรา *ร้องสรรเสริญชมสมภาร*

ธาราห่าฝนสวรรค์ ตกลงพลันมิทันนาน
*เป็นละอองแตกฉะฉาน **ดั่ง**ปลาวาฬชนคลื่นใหญ่*
(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ากวีได้ถ่ายทอดเรื่องราวทำให้เห็นภาพความอัศจรรย์ว่าภูเขาที่ยิ่งใหญ่ก็ยังอ่อนลงมาได้เหมือนกับหวายที่ถูกไฟลน เหตุการณ์ข้างต้นเป็นการบรรยายเหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่พระเวสสันดรได้บริจาคนางมัทรี ซึ่งลักษณะของหวายเมื่อถูกลนไฟจะมีลักษณะอ่อนตัวและม้วนลง อีกทั้งเปรียบเทียบละอองฝนที่ตกลงมาเป็นละอองกระจาย เหมือนกับละอองน้ำที่เกิดจากปลาวาฬชนคลื่นใหญ่ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพปริมาณของละอองน้ำฝนที่ตกลงมานั้น ว่ามีปริมาณที่มาก

ปางนั้นพระเวสสันดร เห็นมฤคาทอง
จรเต้าเข้าเคียงรถถา
กรุงกษัตริย์ตรัสบอกพนิดา มฤกคาชักรถเราไป
เร็ววว่องตามทองคำไล
คือดั่งมโณมัย ในเข้าหัตถัดการ
สมรักสมหน้าทุกประการ
ดูงามวิถาร ประมาณดั่งทองทาบทา
(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีใช้อุปมาเพื่อเปรียบเทียบความงามของกวางที่เหมือนฉาบด้วยทอง

เสียสีสุภาภาคย์ วรลักขณพรายเพรา
อย่าองคชะเม่นเอา ก็ประลักฤาดาลดู
***ดั่ง**ควงประทุมพาศ แลสพุ่มสพันตรู*
ชายใดบชมชู กระย่ำโยนบหวงชม
ร่วงเรณูโรยรส สวคนธเรศฉม
***เฉก**โฉมพระองค์ผทม ทนเศร้าแลสาธารณ์*
(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนที่พระชาลีทูลพระเจ้ากรุงสญชัยว่าพระนางมัทรีมีความเศร้าหมองมากโดยเปรียบเทียบความหม่นหมองของพระนางกับดอกบัวที่ถูกขยี้

บทบงชงฆุรุราชพิลาศนิสภลง ***เฉก****โฉมมิคินชงค์*
มิลา

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นเปรียบเทียบขาพระนางมัทรีเหมือนขากวางที่เยื้องย่างอย่างงดงาม

ใจจอมธรรมท้าวเทียรขุน *เขาเมรุมีคุณ*
คณานิกรทุกภาย
เฉก*บิญจมหานพสาย* *เลี้ยงโลกแลหลาย*
แลไหล่ชรทรึกโซมชล

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นเปรียบเทียบจิตใจของพระเวสสันดรที่มีพระคุณต่อโลกและผู้คนมากมายนับไม่ได้กับเขาพระสุเมรุ แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของจิตใจพระเวสสันดร และเปรียบความเมตตาของพระเวสสันดรที่มีต่อประชาชนเหมือนแม่น้ำห้าสายที่หล่อเลี้ยงโลกให้มีความสมบูรณ์อยู่ตลอดไป (แม่น้ำใหญ่ ๕ สาย ได้แก่ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรภูและมหิ)

*สองเนตร****ประดุจ****ดา* *รกโรหินีจำ*
รัสแสงวิโรจนนำ *คณนกคดายพราย*

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นเปรียบเทียบตาของพระนางมัทรีที่ร้องไห้จนตาแดงกับดาวโรหินีซึ่งมีสีแดง

๔.๓.๒ อุปลักษณ์ (metaphor) คือการนำเอาสิ่งที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง [๒๕๐] ตัวอย่างเช่น

---

[๒๕๐] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๒๖๑.

พระเวสสันดร กับนางบังอร บทจรคลาไคล
ข้ามฝั่งคงคา ในป่าพนาลัย ถึงภูเขาใหญ่ อยู่ในราวป่า
*ชื่อเขาคันธมาศ รุ่งเรืองสะอาด **คือ**แก้วแววตา*
ปักษาปักษี มีมากกระไร บินมาบินไป กินผลพฤกษา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีใช้อุปลักษณ์ในการเปรียบเขาคันธมาศที่เรืองว่าเป็นแก้วที่แวววาว

โฉมปรางนวลนางมัทรี ได้ฟังพระชี
เทวีเจ้ากลับคืนมา
สู่ยังที่บัณศาลา จึงนางพังงา
โสกาพิรามร่ำไร
สวมกอดลูกรักสายใจ ชลเนตรหลามไหล
*ไหล**คือ**ท่อธารา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จึงเจ้าชาลี ได้ฟังภูมี พระทัยร้อนรน
เจ้าจึงลีลา ขึ้นมาบัดดล พี่น้องสองคน กราบกับบาทา
*ทั้งสองสายใจ ชลเนตรหลามไหล **คือ**ท่อทารา*
พระชนนีมารดา กลับมาแต่ป่า จักเห็นหน้าใคร

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างทั้งสองข้างต้นเป็นการใช้อุปลักษณ์ เปรียบเทียบน้ำตาที่ไหลนองของพระนางมัทรีว่าเป็นสายน้ำเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีน้ำตาไหลเป็นจำนวนมาก

จึงถามหาพราหมณ์ มันคุกคำราม ด้วยคำหยาบช้า
เด็กน้อยนี้ไซร้ ถอยไปเร็วหนา อย่าได้เข้ามา ขวางหน้าตากู
*จึงเจ้าชาลี ถอยออกมาดู **รูปคือ**นกเค้า*
พราหมณ์เฒ่าหน้าหนู เมื่อพิศแลดู ดูเห็นผิดไป

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีเปรียบเทียบรูปร่างของชูชกว่าเป็นนกเค้า ซึ่ง เป็นนกที่มีหัวใหญ่ ตาโต ตัวลาย ออกหากินเวลากลางคืน เพื่อแสดงให้เห็นความน่าเกลียดของชูชก

แข้งคดจมูกโด่ง *หลังมันโก่ง**คือ**ย่ามไถ*
ทั้งตัวแต่ขี้ไคล *พุงมันใหญ่ใจสากรรจ์*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างข้างต้นกวีเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นความอัปลักษณ์ของชูชก ว่ามีลักษณะหลังโกงเป็นคันไถ

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบมีการพรรณนาถึงรูปร่างอัปลักษณ์ของชูชกเช่นเดียวกัน โดยเปรียบเทียบกับ “ร่างผี” ซึ่งหมายถึง ศพ คือ *ผัวชราคือร่างผี*

ดังฤาพราหมณ์ชูชก *เฒ่ากระยาจกทำอหังการ*
ทุบตีเจ้าสองรา *ให้บอบช้ำพ้นประมาณ*
***คือ**ตีวัวหน้าครอก* *ตีขี้ครอกมิคิดอ่าน*
พราหมณ์นี้ใจกล้าหาญ *ไม่เกรงกลัวพระอาญา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ในตอนนี้เป็นตอนที่กวีต้องการเปรียบเทียบการกระทำของชูชกที่ตีกัณหาชาลี ต่อหน้าพระพักตร์ของพระเวสสันดร โดยนำสำนวนว่าเป็นการตีวัวหน้าคอก ตีขี้ครอกมิคิดอ่าน เพื่อแสดงว่าชูชกไม่เกรงกลัวพระเวสสันดรผู้เป็นพ่อว่าเปรียบเป็นการตีวัวที่หน้าคอกโดยไม่เกรงใจเจ้าของ

ราชสีห์ทั้งเสือโคร่ง *พระท้าวน้องพองหนังหัว*
ตระหนกตกใจกลัว *สั่นระรัว**คือ**ตีปลา*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างข้างต้นกวีเปรียบเทียบอาการตกใจกลัวของพระนางมัทรีเป็นปลาที่ถูกตีดิ้นไปมา

ที่ลุ่มแลที่โคลน *พูนดินโยนถมให้หนา*

*ที่ดอ....(ชำรุด)...อนกันมา แต่งให้ราบ**คือ**หน้ากลอง*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างนี้กวีเปรียบเทียบความเรียบของดินกับหน้ากลองที่เรียบตึง

*ชูชกได้ฟังพรามณี ต่อหลาด**คือ**อัคคี*
เผาจิตในทรวงฒาจารย์

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีได้แสดงให้เห็นถึงความร้อนใจของชูชกว่าเป็นไฟมาเผาในใจ

ขับพลมากกลนเกลื่อน
เสียงสะเทือนหวาดหวั่นไหว อื้ออึงคนึงไป
ไหวสะทือนทั้งกลางป่า เสียงช้างดังก็กก้อง
เสียงม้าร้องใ.....ชำรุด... สิงห์สัดในกลางป่า
เดินตระหนกตกใจกลัว ไพร่พลมากก่ายกอง
เห็นเป็นพองทั้งหนังหัว เกลื่อนกลุมคลุมมืดมัว
*เสียงโยธา**คือ**ห่าฝน ไปกระชั้นเขาวงกต*
เสียงราชรถเป็นบดบุน ก็กก้องโกลาหล
พระจุมพลทอดพระเนตรมา เห็นพลมากเหลือใจ
เห็นธงชัยไสวมา ตรัสเรียกนางพังงา
แก้วมัทรีเข้ามาไว จงเจ้าเร่งแลดู
เสียงโยธาเสนาใคร ไพร่พลมาไสว
ปลายธงชัยแลเห็นมา เสียงช้างเสียงม้าร้อง
ดังก็กก้องหวาดหวั่นไหว ชะรอยข้าศึกใหญ่

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีต้องการที่จะให้เห็นภาพความยิ่งใหญ่ของกระบวนทัพที่นำมารับพระเวสสันดรกับนางมัทรีว่ามีความยิ่งใหญ่เพียงใดมีการเปรียบเทียบเสียงของทหารว่ามีเสียงดังเช่นเดียวกับฝนที่ตกหนัก

นอกจากนี้กวียังมีการเปรียบเทียบกำลังทหารที่มีจำนวนมากกับฝูงมด ดังความว่า

*ไพร่พล**คือ**ฝูงมด บ่ถอยถดรดกันไป*
เต็มแน่นทั้งเวียงชัย เบื้องหน้าถึงพงพลี

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

*เจ้า**เป็น**สำเภาทอง ลอยล่องคงคา ข้ามพระบิดา ให้ถึงฝั่งชล*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีเปรียบเทียบกัณหาชาลีว่าเป็นสำเภาทองที่เป็นพาหนะพาพระเวสสันดรให้ถึงฝั่งคือโพธิญาณ

อินทราพราหมณ์จึงพรรณนา สมเด็จราชา
เลื่อมใสศรัทธาบ่หย่อน
***คือดั่ง**ยมนาสาคร ไหลมาบ่หย่อน*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

กวีเปรียบความเลื่อมใสศรัทธาที่จะทำทานตลอดเวลาของพระเวสสันดรกับแม่น้ำยมนาที่ไหลไม่หยุดหย่อน

*ใช่พี่เกลียดชัง ลูกคนเดียวหวัง **คือดั่ง**ดวงใจ*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยพูดกับพระนางผุสดีว่าเหตุที่เนรเทศพระเวสสันดรว่าไม่ใช่เพราะเกลียดชังพระเวสสันดร พระเวสสันดรเป็นโอรสองค์เดียวโดยเปรียบว่าเป็นดวงใจของพระองค์ทีเดียว

การเปรียบเทียบในลักษณะนี้ยังมีปรากฏในอีกตอนหนึ่งเพื่อให้เห็นความสำคัญของช้างปัจจัยนาคนั่นเอง ดังในคำกล่าวของพระเวสสันดรว่า

ช้างแก้วแววไว ***คือดั่ง****ดวงใจของเรา*

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

หัศกรรณ์บรรพต ระทวยระทด ***คือ****หวายลนไฟ*
พระสมุทรกลับกลอก ระลอกฉานไหล พันธุ์ปลาน้อยใหญ่
มีในสายสินธุ์

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการพรรณนาเหตุมหัศจรรย์หลังจากพระเวสสันดรทำสัตสดกมหาทาน โดยกวีเปรียบเทียบภูเขาใหญ่ที่อ่อนลงว่าเป็นหวายที่ถูกไฟลน การที่กวีใช้ความเปรียบเช่นนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าการที่พระเวสสันดรทำทานเป็นสิ่งอัศจรรย์ยิ่ง

พลไอยราราชอัสดร ***คือ****นิลภมร*
จระคลื่นจรเคลือบแสงพรรณ์

(มหาราชคำฉันท์)

กวีใช้อุปลักษณ์ในการพรรณนาช้างและม้าที่มีสีดำวาวเหมือนแมลงภู่ซึ่งมีสีดำเหมือนนิลที่แวววาว เพื่อแสดงให้เห็นความงามของช้างและม้าเหล่านั้น

*โฉม****คือ****พิลาสโสภา เพียรพิมพ์พักตรา*
แลดรุณอรบูรณ์จันทร์

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเปรียบพระพักตร์พระนางมัทรีว่างดงามเป็นพระจันทร์วันเพ็ญ

พลอัสวาราชพิธี ***คือ****สีหไกรสีห์*
สำหาวในกลางโรมเริง”

(มหาราชคำฉันท์)

กวีเปรียบเทียบม้าศึกว่าสง่างามเป็นไกรสรสีหะ เพื่อให้เห็นความสง่างามของม้าที่ไปรับพระเวสสันดร

๔.๒.๓ บุคคลวัต (personification) คือ การสมมุติให้สิ่งไม่มีชีวิต ความคิด นามธรรมหรือสัตว์ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ บุคคลวัตนี้นิยมใช้ในวรรณคดีทุกเรื่อง[๒๕๑]

ผลไม้ไม่มีใจ .....*จึงค้อมมา*

เสมือนหนึ่งมีวิญญา *ค้อมลงมาหาสองศรี*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ขั้วค้อมก็น้อมดุจถวาย *ผลพฤกษาโรชา*
กิ่งก้มผสานสริผกา *กลเกษประกิจกร*

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีได้แสดงให้เห็นถึงความมีบุญญาธิการของพระเวสสันดร กวีพรรณนาให้เห็นถึงผลไม้และต้นไม้แสดงอาการค้อมน้อมลงมาหาพระเวสสันดร “อากัปกริยาการค้อมหรือน้อม” เป็นกริยาของมนุษย์ที่หมายถึง น้อมลง ก้มหลัง หรือโน้มลง

เทียวธารทิวธุชงอนทงัน *ดุจกวักกรว่ายวัน*
สะโบกแลยาทบายลม”

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีใช้บุคคลวัต พรรณนาธงที่ปลิวไสวว่าเหมือนคนโบกมือ

๔.๒.๔ อติพจน์ (hyperbole) ภาพพจน์ที่มีข้อความที่กล่าวเกินจริงสำหรับเน้นข้อความ[๒๕๒]

---

[๒๕๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๓๒๔.

[๒๕๒] เรื่องเดียวกัน, ๒๑๔.

หงส์เห็นกรรฐก็เริ่มละเมินบทแลเทา ชอนอาตมาอายเงา
รเมียร

(มหาราชคำฉันท์)

กวีใช้อติพจน์ในการเปรียบเทียบความงามของพระศอนางมัทรี ว่า มีความงามมากจนหงส์เมื่อเห็นเข้าก็ต้องหลบหนีซ่อนตัวเพื่อแสดงว่าคอหงส์ที่ว่างามยิ่งนั้นยังสู้พระศอที่งดงามของพระนางมัทรีมิได้

พลพหลนิกรอึง วนพฤกษทุกเทือน
คล่ำคลุ้มชอุ่มสุริเดือน ดุจดับตระวันจันทร์
ไหวหวาดกำมนาทหิมวัน ดรแดนกุฎีธรรม
วงกตกุฎีสิงขรบรร พตเพียงจะพินท์พัง

(มหาราชคำฉันท์)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากวีใช้อติพจน์เพื่อพรรณนาถึงทหารที่มีมากมายจนทำให้ฝุ่นตลบมากจนไปปิดบังดวงจันทร์และพระอาทิตย์เหมือนจะดับ และเสียงดังของกองทัพที่ทำให้เขาวงกตพังพินาศ

อนึ่งพลพิรีโจษจน ระเห็จหาวบน
นภาก็ได้โดยถวิล
สามารถฟ่องฟ้าดาดิน ได้ดังเฉียวฉิน
สมรรถไชยชิงชัง
อาจโอนเอาเมรุดอมได้ ว่องไวแกว่นไกว
ละลอบละล่วกลางณรณ

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างเป็นการใช้อติพจน์เพื่อพรรณนาถึงความสามารถของพลทหารในทัพที่ไปรับพระเวสสันดรว่าทหารสามารถเหาะไปบนฟ้าได้ตามใจคิด และสามารถเอาเขาพระสุเมรุมากวัดแกว่งได้

โหมเอาหินผาโรมร่าง บมิพาลวรรพางค์
ก็แหลกละเอียดจอมจุณ
หาญเห็จในกลางกองกูณฑ์ เหยียบยับคือจุล
ก็ดับด้วยเดชดาลแสดง

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างมีการใช้อติพจน์เพื่อแสดงความเข้มแข็งของทหารว่าร่างกายแข็งแกร่ง เมื่อเอาหินมาโยนใส่ร่างหินนั้นก็แหลกละเอียด เมื่อเหยียบเข้าไปในกองไฟ ก็สามารถดับไฟได้

เขนเต้าปาดปายลมปาน คือกรดไกรกาญจน์
มลักมลากล่อแสง
ผิต้องแต่ยลคมแวง สุดสิ้นใจแสยง
ก็ดาลสยบตนตาย

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างเป็นการบอกถึงความน่ากลัวของอาวุธของทหารในกองทัพพระเจ้ากรุงสญชัยว่าเมื่อนำอาวุธนั้นมากวัดแกว่งทำให้เกิดแสงแวววาว เมื่อใครต้องถูกแสงนั้นก็จะตายในทันที

แกล่งกล้าสาหัสหาญหาย ตนต่อพลสาย
สมุทรสิ้นสุดปาง
อาจเพิกแผ่นภพไววาง กลอกใจมือกลาง
จะเคล้าคือลูกโคลคลี[๒๕๓]

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างบอกความเก่งกล้าของทหารว่าสามารถเอาแผ่นดินมากลิ้งบนมือเหมือนกับลูกคลีที่มีลักษณะกลม

---

[๒๕๓] โคลคลี = ลูกโคล(ลูกกลม) + ลูกคลี

จากการศึกษาโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า กวีมีการใช้โวหารภาพพจน์ ๔ ประเภท คือ อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัต และ อติพจน์ การใช้โวหารภาพพจน์ทั้ง ๔ ชนิด เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพต่อสิ่งที่กวีต้องการกล่าวถึงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๔.๔ โวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง

โวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นั้นมีการใช้พรรณนาโวหาร และ บรรยายโวหาร ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การพรรณนา (description) การเขียนที่มีเจตนาเพื่อสร้างภาพตัวละคร ฉาก ปรากฏการณ์ ฯลฯ เป็นหนึ่งในลีลาการเขียน การพรรณนาจะประสบความสำเร็จมากที่สุดเมื่อมีการเลือกสรรรายละเอียดอย่างรอบคอบให้สอดคล้องกับเจตนา และกลวิธีในการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะเมื่อจินตภาพที่ใช้มีลักษณะเป็นรูปธรรมชัดเจน และเมื่อใช้คำเกี่ยวกับสี แสง และการเคลื่อนไหวได้เหมาะสม[๒๕๔]

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการใช้โวหารชนิดนี้ในการ พรรณนาตัวละคร พรรณนาธรรมชาติ พรรณนากระบวนทัพ และพรรณนาบ้านเมือง ซึ่งพรรณนาโวหารที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นนอกจากจะมีการใช้คำที่ทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนแล้วยังมีการใช้โวหารภาพพจน์ด้วย ดังนี้

พรรณนาตัวละคร ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นท้องถิ่นภาคใต้มีการพรรณนาตัวละคร ดังต่อไปนี้

พรรณนาลักษณะของตัวละคร การพรรณนาลักษณะของตัวละครในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏไม่มากนัก ดังนี้

---

[๒๕๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**,.๑๒๗.

พรรณนาลักษณะของกัณหาชาลี การพรรณนาลักษณะของกัณหาชาลี กวีได้ใช้ความเปรียบในการพรรณนาลักษณะของกัณหาชาลีดังต่อไปนี้

โพ้นพิศทารกบุตรวิสุทธิ์วรกา-
ยินทรีพิลาสา *พิลาส*
เพ็ญพักตรเพียงบรณนวลจนชนพิกาย
เงางามวโรภาส *พิมล*
เฉกชาตินึกขสวรรค์ภัณฑพิพิธสลนน
เพลิงละลายบน *อุกา*
สุงศรีสินปกไหมประไพวรประภา
สดสอดสายตา *ธำรง*
เสียมสายสมสิริราชพิลาสลอรองค์
คิ่วค้อมขนงกง *กุทัณฑ์*
พิศเนตรคือนิลนัยน์อำไพยพิมลมัน
ปรางเปรียบสุวรรณอัน *ลำยอง*
นาสาสวยดุจองค์รตนรอง
เอี่ยมโอษฐนิโครทอง *ผลา*
ฯลฯ

(มหาราชคำฉันท์)

กวีได้อธิบายถึงรูปพรรณสันฐานของสองกุมารว่าใบหน้าของสองกุมารกลมนวลเหมือนกับพระจันทร์วันเพ็ญที่ลอยอยู่กลางอากาศ ที่มีความสว่างและบริสุทธิ์ ใบหน้างดงามเหมือนกับทองที่ถูกเพลิงละลาย การเปรียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพใบหน้าที่มีความสดใสไม่หม่นหมอง เปรียบเทียบเส้นผมที่อ่อนนุ่มเหมือนกับเส้นไหมที่งดงาม เปรียบเทียบคิ้วที่โก่งกับคันศร เปรียบเทียบดวงตากับนิลที่มีความแวววาว เปรียบแก้มของสองกุมารงามดั่งทองคำ และเปรียบเทียบจมูกกับแก้ว ปากกับผลไทรทอง ในการพรรณนาลักษณะของสองกุมาร กวีใช้อุปมาเพื่อสร้างจินตภาพและเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน โดยเฉพาะส่วนใบหน้าของสองกุมารว่างดงาม

กวีพรรณนาลักษณะของชูชก ว่าชูชกมีรูปร่างอัปลักษณ์กวีใช้อุปลักษณ์ในการพรรณนาลักษณะของชูชก ดังนี้

จึ่งเจ้าชาลี ถอยออกมาดู รูปคือนกเค้า
พราหมณ์เฒ่าหน้าหนู เมื่อพิศแลดู ดูเห็นผิดไป
พิศดูดวงตา ลึกพ้นคลนา จุนำเป็นไห
พราหมณ์จมูกโด่ง มาโกงแก่ใคร ข้าจะช่วยเอาไป ให้สาเบาบาง
ตาพราหมณ์คนนี้ ใจร้ายราวี มาคุกคำราม
พิศดูข้างพุง เติบเท่าตุ่มหาม นี้ฤาตาพราหมณ์ แกจักเข้าไป

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากวีพรรณนาความอัปลักษณ์ของชูชกด้วยการบอกว่ามีลักษณะดังนี้คือ หน้าของชูชกนั้นเหมือนหนู รูปร่างเหมือนนกเค้า เบ้าตาลึกจนสามารถจุน้ำได้เป็นไห จมูกงุ้ม พุงโตเท่าตุ่ม การพรรณนาลักษณะชูชกกวีใช้อุปลักษณ์และอติพจน์ทำให้เห็นลักษณะน่าเกลียดของชูชกที่ชัดเจน

นอกจากนี้กวียังใช้การพรรณนาในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน ดังนี้

พรรณนาความอาลัยอาวรณ์ของพระนางมัทรี ที่ต้องจากบ้านเมืองมา ดังความว่า

ฟังเสียงนกร้อง กึกก้องพงพี นางแก้วมัทรี
น้ำตาเคล้าไหล คิดถึงเวียงวัง แท่นทองเตียงตั่ง ป่านฉะนี้ไฉนหนา
ฟูกทองหมอนแก้ว พรายแพร้วโรยรา ปราสาทโสภา
เห็นคือธารา โอ้แท่นบรรทม เพดานม่านมุ้ง แมงมุมชักใย
สาวสนมกำนัล นับวันจะไกล เอาหิมวาลัย
มาเป็นแท่นนอน เอาเดือนมาต่างไต้ พระเอาท่อนไม้ มาหนุนต่างหมอน
เอาไพรพฤกษา หิมวาดงดอน มาเป็นแท่นนอน
แห่งพระภูมี เคยเสวยข้าวต้น ครั้งนี้ยากพ้น มาไร้ข้าวกิน
เคยนอนฟูกหมอน เจ้ามานอนกลางดิน อาหารมิได้กิน กินแต่มูลผลา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างเป็นการพรรณนาความอาลัยอาวรณ์ชีวิตในวังของพระนางมัทรีที่ต้องจากเมืองมาอยู่ในป่า กวีได้พรรณนาว่า พระนางคิดถึงวัง คิดถึงที่ที่พระนางเคยอยู่ คิดถึงสิ่งของที่เคยใช้ เมื่อพระนางจากมาสิ่งเหล่านั้นจะทรุดโทรม อีกทั้งกวียังพรรณนาให้เห็นภาพการใช้ชีวิตอยู่ในป่าของพระนาง โดยกล่าวว่า เอาพื้นดินมาเป็นแท่นบรรทม เอาเดือนมาต่างไต้ เอาท่อนไม้ มาหนุนแทนหมอน เคยนอนฟูกหมอนต้องมานอนกลางดิน ไม่มีอาหารกินกินแต่ผลไม้ การพรรณนาของกวีทำให้เห็นภาพความแตกต่างระหว่างการใช้ชีวิตในวังและในป่าทำให้เห็นว่านางมัทรีมีความลำบากมาก ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสาร

การพรรณนาความทุกข์ของพระนางมัทรีที่ตามหาลูกไม่พบ กวีพรรณนาให้เห็นภาพที่นางคร่ำครวญหาสองกุมาร กวีพรรณนาว่าพระนางเที่ยวออกเดินตามหาลูก พระนางเดินร้องเรียกสองกุมารรอบศาลา หาที่สระน้ำ ใต้ต้นโพธิ์ต้นไทรที่แผ่กิ่งก้านสาขา เมื่อไม่พบสองกุมารนางนั่งร้องไห้ ได้ยินเสียงนกคิดว่าเป็นเสียงของสองกุมาร ใจพระนางคิดไปว่ากุมารทั้งสองถูกยักษ์ครุฑ หรือนาค มาลักพาตัวไป เห็นปลายไม้ไหวพระนางคิดถึงสองกุมาร ร้องเรียกให้มาเสวยนม ดังคำประพันธ์ว่า

แม่เทียวรอบศาลา ไม่เห็นหน้าเจ้าทรามเชย
สุดใจของใจของแม่เอ๊ย มิเห็นหน้าเจ้าแล้วหนา
แม่เรียกสักเท่าใด สายสุดใจไม่ขานมา
ชาลีแก้วกัณหา มาพลัดพรากจากแม่ไป
แม่เร่เที่ยวหาจบ มิพานพบเดินคลาไคล
ไปหาที่สระใหญ่ ต้นโพธิ์ไทรกิ่งสาขา
มิพบนั่งร้องไห้ แก้วอรทัยของแม่อา
ได้ยินเสียงปักษา พลอดเจรจาพาทีกัน
ยิ่งฟังก็ลิงโลด ใจตะโหมดถึงจอมขวัญ
ปักษีพาทีกัน เหมือนชาลีแก้วกัณหา
ฤาหนึ่งวาเสือสี ครุฑนาคีมาเฉี่ยวพา
ชรอยว่ายักษา มันมาพาขวัญแม่ไป
แม่เที่ยวเมินมุ่งแล เห็นปลายไม้อยู่ไหวไหว
แม่คิดว่าสายใจ ร้องเรียกไปด้วยเร็วพลัน
เชิญมาเทิดเจ้ามา แก้วกำพร้าเจ้าจอมขวัญ
มาเสวยนมแม่พลัน ให้สร่างความโสกา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นถึงความรักและความเป็นห่วงของพระนางมัทรี เห็นสภาพที่น่าสงสารของพระนางมัทรี ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพระนางมัทรีที่ได้รับความยากลำบากต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสาร

การพรรณนาการแต่งกายของตัวละคร เป็นการพรรณนาการแต่งกายของพระนางมัทรีก่อนที่พระนางจะเสด็จกลับวัง ดังความว่า

จึ่งถวายเครื่องทรง อันงามบันจง รุ่งเรืองโสภา
ให้เจ้ามัทรี ศรีสุวรรณกัลยา เลือกซึ่งภูษา ผ้าต้นพิศไม
ผืนหนึ่งวิเสศ มาแต่เมืองเทศ รุ่งเรืองสุกไส
ชื่อโกไสยพัด รูปสัตวประไภ ราชสีหฤทธิไกร อยู่ในถ้ำทอง
รูปครุทธ์ยุทนาค ทุกพันมีมาก มฤคราชผันผยอง
วายุภักษปักษี อินทรีหงษทอง ลดเลี้ยวเที่ยวท่อง บินล่องเวหา
รูปสิงหสัตวทุกพัน ป่าหิมวันไพรพฤกษา
แขกเต้าเคล้าสาริกา เป็นคู่เคียงเรียงกันไป
รูปหงษและเหรา รูปครุทธาบินคลาไคล
ลักพานางทรามไว เจ้ากากีศรีโสภา
ผืนหนึ่งกาสาวพัด เป็นรูปสัตวมีหลายพัน
นกเนื้อและเครือวัน เป็นดอกดวงพวงมาไล
คชสีหและราชสีห นกอินทรีบินคลาไคล
เร่รอนบทจรไป หาอาหารคชสารสี
เสือโคสิงหโตเต้น ทังหมีเม่นแล่นจรลี
กระทิงและเสือสี รูปมฤคราชผาดผันไป
ผุดเป็นรูปกินนร เพ็ชพญาธรจรคลาไคล
ไปสู่ภูเขาใหญ่ ชมนาลิผลบนพฤกษา
ปักรูปพญาพาลี รูปทรพีมีฤทธา
สู้กันทังสองรา ในคูหาถ้ำทองสวรรค
หนึ่งอุทุมพรพัด ปักรูปสัตวมีหลายพัน

มังกรเหราผัน โลมาหว้ายไล่เป็นเกลียว
ตเพียนทองล่องอยู่บน วิ่งเวียรรวนผุดพันทเกี้ยว
ปลาน้อยริมฝั่งเลี้ยว ทังช้างน้ำงามพึงใจบวร
บ้างปักเป็นดอกบัว บาลพุ่มพัวแซมเกสร
ผุดก้านขึ้นสลอน ลูกแก่อ่อนเป็นหลั่นไป
บ้างปักเป็นช่อพวง ผุดเป็นดวงพวงมาไล
เครือวันพันกันไป งามพิศไมต่าง ๆ กัน
ผ้าต้นงามพรรณราย เอามาถวายแก่ทรงธรรม์
สร้อยตาบทับทรวงพลัน มงกุฎทองเรืองรองฉาย
ท้าวศรีสญชัยราช แต่งนางนารถผู้โฉมฉาย
ทรงผ้างามพรรณราย ผุดดอกไม้สายเป็นดวง
รูปสัตวมีหลายพัน ป่าหิมวันตภูเขาหลวง
นกเนื้อสัตว์ทั้งปวง เป็นช่อพวงบุษบา
ถวายแก่พระมัทรี งามมีศรีแสงโสภา
ทรงทริ่งพระภูษา อุทุมพรบัดเดียวใจ

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างนี้เป็นการพรรณนาเครื่องทรงของพระนางมัทรี กวีได้มีการพรรณนาถึงผ้าสามผืน คือ ผ้าโกไสยพัด ผ้ากาสาวพัด ผ้าอุทุมพัด ซึ่งผ้าแต่ละผืนนั้นมีการปักรูปสัตว์ชนิดต่างๆ คือ ผ้าโกไสยพัด[๒๕๕] มีการปักลวดลาย เป็นรูปสัตว์ในป่าหิมพานต์ ได้แก่ ราชสีห์ ครุฑ นาค หงษ์ เหราและพันธุ์สัตว์อื่น ๆ คือ นกแขกเต้า นกสาริกา ที่คลอเคล้ากัน นอกจากนั้นกวียังกล่าวถึงวรรณคดีเรื่องกากี ตอนที่ครุฑลักตัวนางกากีไป

ผ้ากาสาวพัด[๒๕๖] กวีได้พรรณนาถึงลวดลายบนผ้าไว้ ว่าเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์เช่นเดียวกับผ้าโกไสยพัด คือ คชสีห์ ราชสีห์ กินร และสัตว์อื่น ๆ เช่น นกอินทรี เสือ โค สิงโต กระทิง นอกจากนั้นมีการกล่าวถึงวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกทรพี ตอนที่พญาพาลี กำลังต่อสู้กับทรพีในถ้ำ

---

[๒๕๕] โกษย หมายถึง ผ้าแพรทอง

[๒๕๖] กาสาวพัด หมายถึง ผ้าย้อมฝาด

ผ้าอุทุมพรพัด กวีพรรณนาว่าปักรูปสัตว์มีหลายชนิดโดยเฉพาะสัตว์น้ำ คือ มังกร เหรา โลมา ปลาตะเพียน ช้างน้ำ อีกทั้งยังมีการปักเป็นรูปดอกบัวและเถาวัลย์ซึ่งมีความงดงามแตกต่างกันไป

พรรณนาธรรมชาติ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีในตอนพรรณนาการเดินทางของตัวละคร ดังนี้

ในตอนที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี และสองกุมาร ถูกเนรเทศออกจากเมืองต้องเดินทางในป่ากวีมีการพรรณนาธรรมชาติที่ตัวละครได้พบเห็นดังนี้

ขาวแดงแสงพรายพร้อย ศิลาย้อยห้อยลงมา
เลียบล่องช่องหินผา พื้นบับภ่ตาใหญ่โตตัง
ชโงกชะง่อนก้อนศิลา สูงสุดตาดูเป็นควัน
วาตะพัดพารัน ฉานเป็นควันยอดบับภ่ตา
กระทั่งดังโครมครึก เสียงคึกๆกระทั่งฉา
ไหลหลั่งทั้งสุธา พระราชาทัศนาลัย

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

กวีได้เลือกใช้คำที่แสดงสีสันของหินที่มีแสงแพรวพราว มีชะง่อนเขาที่สูงจนเหมือนควันที่ลมพัดขึ้นไป มีเสียงน้ำตกไหลดัง การที่กวีเลือกใช้คำเหล่านี้ให้ภาพที่เคลื่อนไหวมีชีวิตชีวา เห็นสีและได้ยินเสียงในเวลาเดียวกัน

นอกจากนั้นแล้วยังมีการพรรณนาพันธุ์ไม้นานาชนิดดังนี้

นานาผลาผลอนัน ตอเนกพิมลมี
ช่อช้อยสุมาลยรุจี รสเร้ารำจวนจง
โกฐกรรณิกาพิกุลเกษ สรพีมหาหง
ยมโดยแลอินทนินดง อดิเรกรำดวลดาล
แก้วกาญจนเกษสุคน ธเรศวโรพาร
ชงโคโยทกากุสุมาลย์ แลสลิดสลมสลาย
ปริงปรางประยงรสวรา อภิรมยเสพสาย
พลับพลองมะม่วงผลสวาย สิระย้าลำลาญลง

ตุ่มตาดตะโกพรรณอเนก สรมันประดู่ดง
ห่ามหอมระเหยขจรจง จิตรเทพพรรษา
ขั้วค้อมก็น้อมดุจถวาย ผลพฤกษวโรชา
กิ่งก้มผสานสริผกา กลเกษประกิจกร

(มหาราชคำฉันท์)

ในตัวอย่างข้างต้น กวีกล่าวถึงชื่อพันธุ์ไม้ไว้มากกว่า ๒๐ ชนิด คือ โกฐ กรรณิกา พิกุล เกษ สารภี มหาหงส์ ยมโดย อินทนิล รำดวล แก้ว ชงโค โยทกา สลิด มะปริง มะปราง ประยง พลับ พลอง มะม่วง ตุ่ม ตาด ตะโก ประดู่ ในคำประพันธ์บางวรรคกวีเล่นสัมผัสอักษรนำชื่อพันธุ์ไม้ที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกัน เช่น “ปริง-ปราง- ประยง” “ตุ่ม-ตาด-ตะโก” ทำให้เกิดความไพเราะสละสลวย

ในมหาราชคำฉันท์ กวีพรรณนาพันธุ์นกในตอนที่กษัตริย์ทั้งสี่ คือ พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี กัณหา ชาลี ขณะไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับเข้าวัง พันธุ์นกมีถึง ๓๐ ชนิด ดังนี้

นานาทิชากรก็บิน วิรเวศวนาดร
แซ่เสียงสุโนกคณนิกร ก็สเพรียกละเวงไพร
แขวกขวานผสานสรโดย ระโดกตระไตรไกร
รังนานระวังคฤหใน วนเวศก็หวนหรรษ์
เอี้ยงแอ่นอิลุ้มอุหุกหา กรวิกกระเวนวัน
คล้าเคล้าแลหงษวิหคสัญ จรโบยกระบัดบิน
ขุ้มขาบกะทากุกกุฏโก กิลกู่ก็โผบิน
เงือกงั่วกะตั้วคณจะงิน แลประหิตกระทุงเทียน
บังเบญจวรรณมยุรโกญ จนิกรสุวาเวียน
เขาโฆษจนาพิมลเมียร คณิกระสาสาว
โนเรศแลสตวส่ง สุรศัพทเฉียฉาว
ร่อนร้องระวังนิกรหาว ก็กระหายกระหนหา
นางนวลก็แนบคณะภิรมย์ แลระงมพิรามา
จากพรากก็พรากนิรคณา แลอนาถคำนึงคราง

อันชันกระทันทิมกเมก ทุขมิ้นขมีกาง
เขนคาบผลาผลแลลาง กละล่าวละลุมตี
ดอกบัวก็มั่วปทุมเก สรชาติใสสี
พริกเพรียกกระสรรสกุณี แลพิราบจรคาบครวญ
คับแคคณานิรคนาง วิหกกระเหหวน
สรรพสัตว์เซียวหทยวน กลเยาวขยายยัง
คาบคารวารสำเนียง เสนาะในวิเวกดัง
สร้อยรากุลาหลประนัง สุรเสียงผสานหา
เค้าโมงขมีหิมวาญ ดรดงทุราทวา
จิบจาบกรใจนิกรสา ลิกาเสียงซรแซ่เซีย
เปล้าเปลกคณาสกุณินาง ประจำไม่คะคลอเคลีย
หาคู่กระสันสมรเมีย บมิเห็นก็แปลกโดย
ขุนแผนก็ขับกลคือเสียง คีตเทพหวนโหย
ร่อนร้องกระเวนวนก็โบย แลฉวัดเฉวียนเกรียน
โผผายตระไหนผลก็ป้อน รสบรรสติเตียร
แขกเต้ากะเต็นติรเวียน ก็ทุรนทุเรรัง
นานาทิชากรก็ร้อง สรเพียงกระดึงดัง
เพรียกพร้องผสานสทแลสัง ก็วิเวกวนาคร
ต่างต่างสพันพิพิธเพียง รุจิเรกวิจิตรกร
โรมเริงหฤหรรษสวรจร วิมเลศหลากหลาย
ขาบเขียวขจีกลคือสี นิลในประเพราพราย
แสงแสนพิเศษวิบูรฉาย กลชาติฉาบโฉม
แม่ม่ายมิสรจำนรรจ์ คะคลึงคลอดลโคลงโลม
ลาเพดนานิกรโสม มนแทบก็หวงหวง

(มหาราชคำฉันท์)

การพรรณนาพันธุ์นกนอกจากกวีจะมีการกล่าวถึงชื่อนก ๓๐ ชนิด คือ นกแขวก นกขวาน นกโพระดก นกเอี้ยง นกนางแอ่น นกอีลุ้ม นกกรวิก นกกระเวน นกปุ้ม นกขาบ นกกะทา นกโกกิล นกเงือก นกงั้ว นกกระตั้ว นกยูง นกกระทุ้ง

นกเขา นกนางนวล นกขมิ้น นกกางเขน นกคับแค นกเค้าโมง นกกระจิบ นกกระจาบ นกสาลิกา นกเปล้า นกขุนแผน นกแขกเต้า นกกระเต็น กวียังใช้คำที่ทำให้เห็นอากัปกริยาของนก เช่น นกโกกิลลาโผบิน นกหลายชนิดร่อนร้อง นกขุนแผนขับร้อง นกแต่ละตัวร้องเสียงดัง

การพรรณนาถึงพันธุ์นกในอีกตอนหนึ่งคือ ในตอนที่พรานเจตบุตรบอกทางให้ชูชกไปพบพระเวสสันดร กวีพรรณนาถึงนกที่อยู่ในป่านั้น ดังความว่า

พันธุ์นกวิหกในพง มโนรีห่านหง
ส่งเสียงแจ้วจะจับใจ
สาริกาจับแก้วเสียงไสย ยูงจับยูงใหญ่
เขาไฟจับเขาขานขัน
กาหลงจบหลงสงสาร เ....(ชำรุด)....
นวลจับบินจับไม้นวล
โชดกจับต้นโสกครวญ ยางจับยางย้วน
พระพายพัดหวนเหรา

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากวีพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน มีการใช้คำที่เกี่ยวกับเสียง คือ เสียงใส เสียงแจ้วจับใจ ขานขัน และแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวทำให้เห็นภาพชัดเจน เช่น บินจับไม้นวล พระพายพัดหวน การใช้คำที่เกี่ยวกับเสียงและการเคลื่อนไหวนี้ทำให้เห็นธรรมชาติของนก เช่น เสียงใส บิน ขานขัน

การพรรณนาพันธุ์สัตว์น้ำเป็นการพรรณนาธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มีปรากฏตอนที่พระเวสสันดรเดินทางในป่าที่จะไปเขาวงกต ดังนี้

ชมพันธุ์มัจฉา ใกล้ใกล้ไหวมา ตามธาราสายสินธุ์
ปลาหลดปลาหลาด เกลื่อนกลาดสินธู ปลากรายปลากริม
กินริมสระใหญ่

กัดกรายไหวทอน สวยสาหน้านวล ประหวนกินไคลย
เทโพกระหวาย ชะโดลายสีใส เนื้ออ่อนก็ชอนไช
เข้าโภกร่หวี
ปลาโสดโลดมา ยิกไล่ลูกปลา แถกถาวารี
พันธุ์ปลาเสือลาย แอบชายสระสี กระช่อนนอนรี่
ปลาดี่รี่มา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างเป็นการพรรณนาพันธุ์ปลาที่มีมากมายในสระ เช่น มีปลาหลด ปลาหลาด ปลากราย ปลากริมที่หากินอยู่ริมสระใหญ่ ปลากัด ปลากราย ปลาเทโพ ปลาเนื้ออ่อน ปลาโสดกำลังไล่ลูกปลา และปลาเสือที่แอบอยู่ชายสระ กวีใช้คำที่แสดงความเคลื่อนไหวที่ชัดเจน คือ กินริมสระ ไหวทอน ชอนไช ยิกไล่ แถกถาวารี แอบชายสระ นอนรี่ รี่มา ทำให้ผู้อ่านเห็นความเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาของปลาในสระได้อย่างชัดเจน

การพรรณนาทัพ

การพรรณนาทัพปรากฏในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยมีพระบัญชาให้จัดทัพเพื่อไปรับพระเวสสันดรและนางมัทรี ดังความว่า

ดลนั้นครั้นบริบูรณ์ โดยคำนูนคำนวณ ถ้วนสตวารมหุต
เป็นพิชัยอุตมัคคี ได้ดิถีราชา โชคชายายุรยาตร หมู่พิราชพิราม
นามพิไช เสนางค์ไวพิชิต หมู่พหลสิทธิสงคราม รามคำแหงแสนตยา
ทวยโยธาธิบดินทร์ กรุงนรินทรธิบดี หมู่มนตรีมั่วหมวด
ไตรตราตรวจทุกกรม ยังชุมรมสะพรั่ง ในราชังคณะพร้อม
น้อมศิโรตม์โดยขนัด อยู่ชรอัดชรอาด ย่อมเดชดายรถศึก
ดูพรรลึกพรรลือ ย่อมสีมือสีแมน แล่นเอาศึกกระสัง
ถั่งเอาศึกกระชาน พลผลาญมารกำจัด เผด็จคัดกำจาย
ส่ายสงครามฉะฉ่า ดูประหม่าประหมาน ย่อมพลหาญรานราบ
ปราบไพรีทุกด้าว ปล้นเอาท้าวทุกแคน หาญศึกแสนบมิถอย
ลาดตามรอยบมิทั่ว ดูสกั้วสกรรจ์ ขันอาสาเดี่ยวเด็ด

อาจหาญเห็จกลางรณ สำแดงพลเดชะ ด้วยตะบะเดชา
มีมหึมาสามารถ รู้เรียนศาสตร์วิสัย สู่สมรใจแรงรบ
ย่อมเจนจบทุกทิศ ปลิดเอาศึกคละแคล้ว ล้วนตัวแกล้วตัวเลือก
สักตัวเงือกตัวงู ดูฉงานฉงัด ฟัดเอาเศึกก็หนี
หักเอาศรีก็ผาย สองมือพายบมิแคลน ฦาทั่วแดนทั่วด้าว
เศิกยืนขาวขวัญบินบน ดูถกลเถกิง ชาญชัยเชิงชำนิ
ประชิในเชิงชำนาญ มือเดียวดาลพ้นตน คลเอาเดือนก็ต้าว
เด็จเอาดาวก็ได้ เข้าเข่นไค้กลางสนาม บวรสงครามจักรราช
อาจสงครามจักราว ย่อมพลสาวเต็มตน ดูคำรนคำราม
อาจเข็ดขามเศิกสลัก ดูหลายศักดิ์หลายสำ ตำบาดาลทะลุดาว
ทั่วอชด้าวดลแดน ย่อมตัวแกว่นเฉียวฉับ ย่อมตัวจับเฉียวฉิน
เจาะตากินไส้ศึก ดูขมึกขมืน ล้ำสตื่นตกตาก
งามหลายภาคหลายพาย วิภูษณพรายประดับ แสงระยับยรรยง
ย่อมอลงกตมาศ สนลาศตราภร ตาวโตมรกำยำ
ย่อมชรครำ่ชรคร ดูชรพิจิตร บางหมู่กฤชสตรีแวง
คาดเคียนแบ่งเอวอาจ พลสตคายเสนา เกาทัณฑ์ทวนธา
หมู่ชนปืนยาบอกไฟ เขนดาบใส่หมวกมาศ ย่อมแกล้วกลาดสตรู
พลมลายูหลายเลศ สังหวารเวศตอเคียน ห่มเสื้อเขียนลายคำ
เสื้อสีดำดุมทอง เสื้อขาวกรองกำหยี ชมพูสีปัตสตูตาดพราย
เสื้อเหลืองลายสะแพร้ว ดูหลากแล้วหลายกล สิทธิแต่งตนตามหมู่
อยู่ตามหมวดสะพรั่ง เสนาตั้งประชุม สุมตามกองตามเกณฑ์
พลสุเรนทรแสงสุระ วิภูษณพรายพรรณ ถ้วนทุกกำน้ำกำหนด
หมู่พลคชอนันต์ หมื่นสีพรรณอเนก ดูอดิเรกรานร
งานสตสลอนดูยง ย่อมรณรงค์รำบาล พาลศัตรูรำบัด
กำพนพัสตร์เหนือหลัง ผูกที่นั่งลำยอง มิตรพองขันขับ
รสนับจำรัส สพัดกรองสน สายสะคนพานหน้า
ตราสายกระวินวง ดูอลงกตบวร สองงางอนเงยกล
งามวิมลเฉลิมมาส หางไกวกวาดฟะฟาย พรายพรายพรรณระยับ
สองหูสรรพพู่แพร้ว ดูลังแล้วงอนงาม แกมกำกามคิมมัน
ตัวหมันคือนิล หูเหินยินข่าวศึก ใจคะคึกคำรณ

เป็นช้างต้นตัวยง มิ่งมงคลเลิศลักษณ์ อัครเชนตรภูบาล
เป็นคชชาญท่านภูเบศ ดูพิเศษสรรพางค์ สรรพหูหางหลังหลอ
ทอเอาศึกทะท่าว สาวเอาศึกทะถั่น แต่ตัวกลั่นตัวกล้า
แทงส่ายฟ้าฟาดต้อง สี่เท้าว่องไววาง อาจรานช้างชาญชน
ตัวถกลถขุนกาจ ช้างชาติชำนาญ อังกุฐธารทะท้าย
รั้งขอรายทะทวย ดูฉมวยฉมำ หมวกกระบองค้ำสฎัก
นุ่มถมปักสดาษ รัดเอวคาดธำรงค์ ทนายยงยูงแพน
โตมรแมนฉมัด ซัดทีละฉมวย ควาญสลวยโพกพอก
เสื้อขาวดอกฉลุลาย ถือกระรินสายขันขับ ก็ประดับอลังกาภรณ์
หมู่กุญชรไชยชาติ ตัวต้นราชพาหะ เรียบโดยระยะกันกง
พลดุรงค์เรืองราช อัศวชาติอาชา วงษ์อสาสินธพ
ดูเสิศลบยงยิ่ง งามทุกสิ่งสรรพางค์ ยลหูหางสะเพรา
สี่เท้าเทาสะเพริด นรลักษณ์เลิศหล่อเหลา สี่เท้าเบาไววอ่ง
ย่องเอาศึกวะไว ย่อมตัวไกรตัวกาจ ดูผงาดผงก
ผกหูหางควะคว้าง วิ่งกลางรณควะไขว ป้องปัดไล่ล่มเลย
ย่อมตัวเคยอริน ผินเอาศึกก็ผง ตรงเจาศึกก็ฉา
ยังดินฟ้าบดผง ย่อมตัวกลตัวเกน เจนแก่ปืนแก่ผา
สามารถยืนยงยุทธ มีฤทธิรุดรณรงค์ เบาะบรรจงหมวกมาศ
พานหน้าพาดไพจิตร ชองหางติดตาวราย รัดอกสาบสนิมกรอง
ช่องแคบขับโขลนเกลา สายสนันเนาสลมคลอง พู่ห้อยสองหูพราย
ตาบหน้ารายพลอยนิล สายกระวินไหมมาศ นายชำนิราชดุรงค์
สนับเพลาทรงตรวยตรู สีชมพูประไพ พวงมาลัยคอเคียน
โพกสังเวียนเจียรเกล้า ฉลุเฉลางอนแง่ มือถือแส้ถักทอง
แพนยูงยองพรรณราย ขุนทนายนั่งเหนือหลัง ดูสพรั่งตามหมวด
สารวัดตรวจตามหมู่ อยู่ตามเกนตามกะ โดยคณะขนาด
พลรถราชสพิไช หัยรถพิชิต งามชวลิตอลง
ล้วนกงเหล็กกงหล่อ ก่อด้วยรัตนโดยอาจ เทียวธงดาษรายเรียบ
อัศดรเทียบเทียมทงัน นายรถบรรจงอาจ ดูพิลาศพิไล
ห่มเกราะไกรกรองกราย โพกเฉลิมลายโหมดทอง มาลัยลองรำดวน

ห้องหูหวนหอมกระหนัก ธรงปฏักธทาย เชือกชักสายไหมมาศกรอง
ยืนตะพองขันขับ สรรสรรพพาวุธ ดูประยุทธประแยง
ดาบขัดแหล่งโล่ลาด สองมือฟาดกระโจมฟัน ย่อมตัวกลั้นตัวแกล้ว
แผ้วไพรีพินาศ จัตุรงคราชพิริ เทียบปถพิจากเวียง
ขุนจำเกรียงจำกราศ อาจเอาศึกโดยแม่น ล้วนตัวแสนตัวพัน
อันอาสาเอาศึก เสียงคะคึกแผ่นพื้น เมืองแมนตื่นกระหนก
เทพดาตกกระหนัก เสียงสทักนฤนาท แน่นโดยขนาดขนัด

(มหาราชคำฉันท์)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการพรรณนาถึงกองทัพที่ไปรับพระเวสสันดร ในกองทัพประกอบด้วยทัพทหารสี่เหล่า คือ ทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ และทัพทหารเดินเท้า ซึ่งมีทหารต่างชาติปรากฏอยู่คือ พลมลายู ในทัพมีทหารจำนวนมาก ทหารมีความรู้ทางด้านการทำศึกและสามารถดับดาวและเดือนได้ด้วยมือเดียวเพียงแค่ข้าศึกเห็นทหารเหล่านั้นก็เกิดความกลัว มีพลเดินเท้ามีทั้งพลอาวุธและพลมลายู พลอาวุธนั้นถืออาวุธประจำตัวคือ ตาว โตมร ปืนยา เขนและดาบ พลมลายูมีการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไป คือ ใส่เสื้อเขียนลายทอง เสื้อสีดำกระดุมทอง เสื้อสีขาวกรองกำมะหยี่ เสื้อสีชมพู และเสื้อสีเหลือง มีทัพช้างที่มีจำนวนมาก ทัพช้างเหล่านี้ถ้าได้ยินเสียงข้าศึกจะยิ่งฮึกเหิม และสามารถวิ่งได้ไว ทัพม้า มีฝีเท้าที่ไว และฝีเท้าที่เบา และสุดท้ายคือพลรถ ที่ประดับประดาไปด้วยธงและอาวุธต่างๆ เพื่อความสวยงาม และเหมาะสมกับฐานะ

ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษามีปรากฏตอนพรรณนาทัพในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้จัดทัพไปรับเสด็จพระเวสสันดร ดังความว่า

ขับพลมากล่นเกลื่อน เสียงสะเทือนหวาดหวั่นไหว
อื้ออึงคะนึงไป ไหวสะเทือนทั้งกลางป่า
เสียงช้างดังกึกก้อง เสียงม้าร้องใ.....ชำรุด.....
สิงห์สัตว์ในกลางป่า เดินตระหนกตกใจกลัว
ไพร่พนมากก่ายกอง เห็นเป็นพองทั้งหนังหัว
เกลื่อนกลุ่มคลุมมืดมัว เสียงโยธาคือห่าฝน

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตัวอย่างทั้งสองที่กล่าวมาข้างต้นนั้นกวีได้พรรณนาให้เห็นถึงความเข้มแข็งองอาจและน่าเกรงขาม ของกองทัพ ที่มีจำนวนพลมากมาย จนเสียงสะเทือนหวาดไหวก้องไปทั้งป่า เสียงของช้างและม้าในกองทัพ ทำให้สัตว์อื่นๆตกใจกลัว ไพร่พลมากมายเมื่อเห็นแล้วต้องขนหัวลุก และเสียงโยธาที่ดังเหมือนกลบเสียงฝนที่ตกลงมามาก ทำให้เห็นถึงกองทัพที่สมฐานะของพระเวสสันดร

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีใช้พรรณนาโวหารเป็นโวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง เพื่อพรรณนารายละเอียดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีใช้การพรรณนาในการพรรณนาลักษณะและการแต่งกายของตัวละคร พรรณนาธรรมชาติ กวีมีการพรรณนาพันธุ์ไม้ พันธุ์นก พันธุ์สัตว์น้ำ สอดแทรกไว้ในเรื่อง และใช้ในการพรรณนาทัพ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๔.๔.๒ การบรรยาย (narration) การเขียนที่มีเจตนาเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น การบรรยายมี ๒ รูปแบบคือ การบรรยายแบบธรรมดา เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปตามลำดับเวลา และการบรรยายแบบมีโครงเรื่อง การบรรยายแบบนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องเล่าเหตุการณ์ตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น แต่จะลำดับเนื้อเรื่องโดยใช้หลักวรรณศิลป์ให้สอดคล้องกับลักษณะโครงเรื่อง และประเภทของเนื้อเรื่องตามที่ผู้เขียนกำหนดไว้[๒๕๗] ในเรื่องนี้เป็นการบรรยายแบบธรรมดา มีข้อสังเกตว่ากวีมีการใช้การพรรณนาผสมกับการบรรยายด้วย ตัวอย่างเช่น ในตอนที่จัดงานรับขวัญสองกุมาร ผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นประเพณีการบายสีสู่ขวัญอย่างละเอียดตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงตอนเสร็จพิธี ดังความว่า

ยกบายศรีทอง ออกมาทั้งสอง
เรียงเคียงกัน พาพราหมณ์โหรา
เข้ามาด้วยพลัน จึงให้เชิญขวัญ
หลานรักจักรี ให้ลั่นฆ้องไชย
สะเทือนหวาดไหว ถ้วนถึงสามที
โหราให้ฤกษ์ ให้เบิกบายศรี

---

[๒๕๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๒๗๖-๒๗๗.

เทียนจุดอัคคี รุ่งเรืองสุกใส
โหราเชิญขวัญ ทั้งสองนักธัญ
หลานรักสายใจ แหวนทองแหวนแก้ว
พรายแพร้วแววไวย จุดเทียนเวียนไป
รอบเจาสองสี อัญเชิญพระขวัญเอ๋ย
ยาหยูชาเลย ในดงพงพี
มาชมกรุงบุรี ปราสาททองรองเรืองฉาย
……
เข้าเอาแพรค้ายทอง มารับรองขวัญพระหลาน
จึงเชิญยอดนักธัญ เสวยข้าวขวัญมิทันนาน
หยิบเอาเครื่องอาหาร ……ชำรุด ……..
พวงแก้วเอามารอง ทั้งพวงทองแกมมณี
สวมคอเจ้าสองสี พระชาลีแก้วกัญหา
โหรามาสลอน ถวายพระพรเจ้าสองรา
หน่อกษัตริย์อนัตตา แต่นี้หนาอย่ามีภัย
กรุงสญไชยธิราช จึงพระบาดให้พรชัย
ขอให้ลูกสายใจ อยู่เป็นสุกทุกวันวาน

(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างเห็นว่าในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นี้มีการใช้ บายศรีทอง ๑ คู่ ซึ่งเป็นบายศรีเจ็ดชั้น ใช้แว่นเวียนเทียนมงคล เบิกบายศรี พิธีเชิญขวัญ และมีการให้ของรับขวัญแก่สองกุมาร

การบรรยายเหตุการณ์ตอนพระเวสสันดรประสูติ ดังนี้

ได้ฤกษ์ดีแล้ว กุมารคลาดแคล้ว จากครรภ์ด้วยดี
ลืมตาออกมา จากครรภ์ชลนี งามเลิศมีสี คือแก้วแกมทอง
จึงยื่นพระหัตถ์ เบื้องขวาต่อ..... แล้วกล่าววิงวอน
ขอเงินทองมา แก่ข้าบังอร จะให้ทานก่อน ตามความปรารถนา
นางนาถผุสดี ฟังลูกพาที ขอเงินทองมา

จะให้เป็นทาน แกมาเข้ามา จึงพระมารดา หยิบเอาถุงทอง
ให้แก่กุมาร ลูกรักนงคราญ ซึ่งดังใจปอง
วางลงฝ่ามือ นางเห็นบังอร เบื้องขวากำทอง เบื้องซ้ายกำเงิน
มาแต่ในครรภ์ นางนาถจอมขวัญ ดังใจชมเชิญ
เงินทองทั้งนี้ มิให้ขาดเกิน จึงเจ้าจำเริญ ยกให้เป็นทาน

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างกวีได้บรรยายให้เห็นว่าเมื่อแรกที่พระเวสสันดรประสูติออกมานั้นได้ยื่นพระหัตถ์ขวาออกมาขอทรัพย์จากพระมารดาเพื่อบริจาคเป็นทาน พระนางฟังแล้วก็เอาถุงทองมาวางลงฝ่ามือของกุมารทำให้เห็นว่าพระหัตถ์ของพระกุมารนั้น พระหัตถ์ขวากำเงินและพระหัตถ์ซ้ายกำทอง นางจึงให้ทรัพย์เป็นทานไม่ได้ขาด และใช้การพรรณนาในการกล่าวถึงความผุดผ่องของผิวพระเวสสันดร

ตัวอย่างที่สองเป็นการบรรยายถึงความยากลำบากของชูชกในระหว่างการเดินทางไปพบพระเวสสันดร ดังความว่า

สุนักเห็นพราหมณ์เฒ่า วิ่งภรูภรายเห่าฉาวโฉ่
ไอ้สิงวิ่งเข้าจู่ ฉวยยามโตชูตะบัน
ไอ้เฒ่าแก่ตัวใด ไม้เท้า.....ถือถนัด
ไอ้สิงวิ่งเข้ากัด ฉวยต่อปัดย่ามรุงรัง
อีแดงเข้าข้างหน้า อีเสียปล้ำเข้าข้างหลัง
ไอ้เฒ่ารึงเร่งรัง เล่นเซซังขึ้นต้นไม้
ไอ้สิงวิ่งเข้าขบ เฒ่าบัดซบลมยักหาย
ยกขึ้นหาต้นไม้ ครั้งฉวยได้ย้ายเป็นเพลง
ฉะติงเฒ่าวิ่งร้อง ตีไอ้ค่องร้องเสียงเป้ง
ฉะติงทิงติงเมง ตัวเองกล้ามาพ่อมา
ว่าพลางท่าถอยหลัง มากระทั่งต้นพฤกษา
กิ่งห้อยย้อยยานมา เฒ่าปะหว้าคว้าขึ้นไปย

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างเห็นว่ากวีได้บรรยายท่าทางของชูชกที่ถูกสุนัขของพรานเจตบุตรเข้ามาทำร้าย กวีบรรยายให้เห็นว่าเมื่อสุนัขเห็นชูชกก็วิ่งเข้ามาเห่า ไอ้สิงวิ่งเข้ามาชูชกเอาย่ามชูขึ้น ไอ้เฒ่าแก่วิ่งเข้ามา ชูชกจับไม้เท้าขึ้นมาให้จับได้ถนัด สุนัขตัวแรกวิ่งเข้ามากัดชูชกได้ปัดป้อง สุนัขชื่ออีแดงเข้ามาข้างหน้า สุนัขชื่อเสียปล้าเข้ามาข้างหลัง ชูชกวิ่งขึ้นต้นไม้ ไอ้สิงวิ่งเข้ามากัด พราหมณ์เฒ่าล้มลง พยายามวิ่งหาต้นไม้เมื่อหนีสุนัขได้พราหมณ์ร้องท้าทายสุนัขเอาไม้เท้าตีสุนัข เมื่อวิ่งไปพบกิ่งของต้นไม้ที่ย้อยลงมาชูชกคว้าแล้วหนีขึ้นไป

จากการศึกษาบรรยายโวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ พบว่า กวีสามารถใช้การบรรยายได้อย่างกระชับและละเอียดละออ เป็นไปตามลำดับของเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องได้มากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาโวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่องในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งใช้พรรณนาโวหารได้อย่างเหมาะสม พรรณนาภาพได้อย่างละเอียดทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจน บรรยายโวหารพบว่าในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มักใช้ควบคู่กับพรรณนาโวหาร กวีสามารถบรรยายได้อย่างละเอียดและได้ใจความครบถ้วน

การศึกษาวรรณศิลป์ของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ เน้นศึกษาเรื่องศิลปะการใช้ภาษา พบว่ากวีเลือกใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อมที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพและคุณสมบัติของตัวละคร การใช้คำซ้ำและคำซ้อนก่อให้เกิดความไพเราะของคำประพันธ์และยังช่วยเน้นให้ความหมายของคำหนักแน่นมากยิ่งขึ้น การใช้คำพ้องรูปพ้องเสียง ก่อให้เกิดความงามทั้งเรื่องเสียงและความหมาย นอกจากนั้นยังมีการใช้คำนามวลี เพื่อแสดงภูมิรู้ของกวี มีการใช้โวหารภาพพจน์ ๔ ชนิด คือ อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ และบุคคลวัต โวหารที่ใช้ในการดำเนินเรื่องกวีใช้บรรยายโวหารและพรรณนาโวหารควบคู่กันไปในการดำเนินเรื่อง และในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษามีการใช้กลบทอเนกพลในลักษณะเดียวกับวรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ปุณโณวาทคำฉันท์ และสมุทรโฆษคำฉันท์ ทำให้เห็นว่าแม้กวีผู้แต่งเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๒ ฉบับแม้จะใช้คำที่เข้าใจง่ายแต่ยังได้รับขนบการแต่งมาจากวรรณคดีราชสำนัก

ส่วนมหาราชคำฉันท์การใช้ภาษาได้รับขนบการแต่งมาจากวรรณคดีราชสำนัก มีความประณีตบรรจงในการเลือกใช้ถ้อยคำ มีการใช้ภาพพจน์ประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน มีการใช้บรรยายโวหารและการพรรณนาโวหารได้อย่างละเอียดละออทำให้ได้ใจความครบถ้วน นอกจากนั้นกวีมีการใช้กลบทสะบัดสะบิ้งเพื่อเน้นความหมายให้ชัดเจนและให้เกิดความไพเราะ

สังเกตได้ว่ากวีให้ความสำคัญกับเรื่องความไพเราะของเสียงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากกวีใช้กลวิธีทางเสียง คือสัมผัสในมาก ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดพร้อมกับกวีด้วย

การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า ในฉบับที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ตามที่เป็นที่นิยมในท้องถิ่นภาคใต้ แม้แต่งด้วยถ้อยคำเรียบง่ายและคำท้องถิ่นก็ยังคงมีวรรณศิลป์อยู่และบางครั้งมีการใช้วรรณศิลป์แบบวรรณกรรมราชสำนักภาคกลางด้วย ส่วนเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์มีขนบด้านวรรณศิลป์ตามแบบวรรณกรรมราชสำนักหรือวรรณกรรมแบบแผนทำให้เห็นความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมระหว่างภาคกลางโดยเฉพาะราชสำนักกับภาคใต้ได้อย่างชัดเจน

บทที่ ๕

สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

วรรณกรรมท้องถิ่นมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสอดแทรกอยู่ เนื่องจากกวีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อได้แต่งวรรณกรรมจึงมักจะถ่ายทอดเหตุการณ์ต่างๆ ลงในวรรณกรรมในรูปแบบของค่านิยม คติ ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน วรรณกรรมท้องถิ่นจึงมีคุณค่าในเชิงสังคมเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กับสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ในประเด็นต่อไปนี้

๑ ทรัพยากรธรรมชาติ

๒ สภาพสังคม

๓ วัฒนธรรม

๑ ทรัพยากรธรรมชาติ กวีผู้แต่งวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ได้นำชื่อพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์มาสอดแทรกในวรรณกรรมเพื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของภาคใต้ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีมีการกล่าวถึงชื่อพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชดังนี้

พันธุ์สัตว์น้ำ

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้สอดแทรกชื่อพันธุ์สัตว์น้ำในตอนที่ชูชกได้เดินทางเข้าป่าเพื่อขอสองกุมารจากพระเวสสันดร ดังความว่า

มีพันธุ์มัจฉามากมี ***เค้ากราย****ไหวรี*
สร้อย*สากมีหลายพันธุ์* *ไหวกระหวนบ้วนน้ำตามกัน*
ปลาเภียน*เวียนละวัน* *มากมายหลายหลากนักหนา*
ปลาหลดปลากด*.....* ***ช่โดโลมา***
เหราคุมภามังกร ***เต่าปู****ดูกลาดสาคร*
งูเงือกดูสลอน ตาชีจงเดินพ้นไป

พันธุ์สัตว์น้ำที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มี ๑๔ ชนิด ดังนี้

ค้าวหรือปลาเค้า ชื่อปลาน้ำจืดในวงศ์ Siluridae ไม่มีเกล็ด รูปร่างคล้ายปลาคางเบือนซึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกัน แต่มีขนาดใหญ่กว่า คือ ยาวได้ถึง ๑-๑.๕ เมตรหัวแหลม ปากกว้าง ฟันแหลมคม ครีบหลังตั้งเด่น ตัวยาวเรียวไปทางหาง แบนข้าง ในประเทศไทยมี ๒ ชนิด คือ ค้าวขาว (*Wallagoniaattu*)และ ค้าวดำ คูน ทุกอีชุก อีทุก หรือ อีทุบ (*W. miostoma*) ซึ่งมีหนวดยาวกว่าชนิดแรก ลำตัวและครีบสีดำคล้ำ, ทั้ง ๒ ชนิด เค้า ก็เรียก[๑]

กราย ปลาน้ำจืดชนิด *Notopterus chitala* ในวงศ์Notopteridae หัวและลำตัวแบนข้างมาก สันหัวแอ่นลงท้องเป็นสันคม ครีบท้องมีขนาดเล็ก ครีบก้นยาวต่อเนื่องกับครีบหางซึ่งเล็กและมีขอบกลม บริเวณเหนือครีบก้นมีจุดสีดำ ๕-๑๐ จุด เรียงเป็นแถวตามยาว ขนาดยาวได้ถึง๑ เมตร, ตองกราย หรือ หางแพน ก็เรียก[๒]

สร้อย ปลาน้ำจืดหลายสกุลในวงศ์ Cyprinidae พบอยู่รวมกันเป็นฝูงในตอนปลายฤดูน้ำหลาก และว่ายทวนน้ำขึ้นไปหากินในแหล่งน้ำที่สูงขึ้นไป ส่วนใหญ่ลำตัวสีขาวเงินและมีจุดคล้ำหรือจุดดำบนเกล็ดจนเห็นเป็นเส้นสายหลายแถบพาดตามยาวอยู่ข้างตัว เช่น สร้อยขาว (*Cirrhinus jullieni*),กระสร้อย ก็เรียก[๓]

ตะเพียน ชื่อปลาน้ำจืดบางชนิดของบางสกุลในวงศ์ Cyprinidae ส่วนใหญ่อยู่ในสกุล *Puntius* และ Cyclocheilichthys หนวดสั้น เกล็ดสีขาวเงินขอบเรียบ ที่มีลำตัวสั้นป้อม แบนข้าง เช่น ตะเพียนขาว (*P. gonionotus*) ตะเพียนทอง (*P. altus*)[๔]

หลด ชื่อปลาน้ำจืดหลายชนิดในวงศ์ Mastacembelidae ลำตัวยาวแบนข้าง ปลายจะงอยปากบนเรียวยาว เช่น ชนิด *Macrognathus aculeatus*, *Mastacembelus circumcinctus* [๕]

กลด ชื่อปลาไม่มีเกล็ด มีหนวด หลายชนิด หลายขนาด ครีบหลังตอนแรกและครีบอกมีก้านครีบเป็นเงี่ยง ครีบหลังตอนที่ ๒ เป็นครีบไขมัน ส่วนใหญ่เป็นสกุล *Arius* ในวงศ์ Ariidae พบมากในเขตน้ำกร่อย เช่น กดแดง หรือ กดหัวโม่ง (*A. caelatus*) บางชนิดพบในทะเล เช่น กดทะเล หรือ ริวกิว (*A. thalassinus*), ที่อยู่ในสกุล *Ketengus* ได้แก่ กดหัวโต (*K. typus*), ในสกุล *Hemipimelodus*เช่น กดโป๊ะ (*H. borneensis*). (๒) ชื่อปลาน้ำจืดบางชนิดในสกุล *Mystus* วงศ์

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒** (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), ๒๔๗.

[๒] เรื่องเดียวกัน, ๖๗.

[๓] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๓๕.

[๔] เรื่องเดียวกัน, ๖๗๗.

[๕] เรื่องเดียวกัน. ๑๒๖๕.

Bagriidae ลักษณะทั่วไปคล้ายกด (๑) เช่น กดเหลืองชงโลง หรือ กดขาว (*M. nemurus*) กดคัง (*M. wycki*)[๖]

ชะโด ชื่อปลาน้ำจืดชนิด *Channa micropeltes* ในวงศ์ Channidaeรูปร่างคล้ายปลาช่อนซึ่งอยู่ในสกุลเดียวกันแต่เกล็ดเล็กและมีจำนวนมากกว่า เฉพาะบนเส้นข้างตัวมี ๘๒–๘๕ เกล็ด ข้างลำตัวมีแถบสีดำเรียงคู่กันจากนัยน์ตาถึงหาง ระหว่างแถบเป็นสีแดง แถบนี้อาจแตกเป็นแต้มหรือจุด ในปลาที่โตเต็มที่ขนาดยาวได้ถึง ๙๐ เซนติเมตร, แมลงภู่ อ้ายป๊อก หรือ โดก็เรียก.[๗]

โลมา ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในอันดับ Odontoceti มีหลายชนิดหลายวงศ์ ลำตัวใหญ่ บางชนิดปลายปากยื่นแหลม บางชนิดหัวกลมมน หางแบนเพื่อช่วยในการพุ้ยน้ำ มักมีครีบหลัง ๑ ครีบ หายใจด้วยปอด อาศัยอยู่ในทะเล เช่น โลมาขาวเทา (*Sotalia plumbea*) ในวงศ์ Stenidae โลมาหัวขวด (*Delphinus delphis*)ในวงศ์ Delphinidae โลมาหัวบาตรหลังเรียบ (*Neophocaena phocaenoides*) ในวงศ์ Phocaenidae, ปลาโลมา ก็เรียก[๘]

เหรา ชื่อแมงดาทะเลชนิด *Carcinoscorpius rotundicauda* ในวงศ์[๙] Xiphosuridae สันหางเรียบมน มีขนตามริมกระดองและหาง, แมงดา ทะเลหางกลม แมงดาถ้วย หรือ แมงดาไฟ ก็เรียก เหรา [๑๐]

กุมภา จระเข้[๑๑]ชื่อสัตว์เลื้อยคลานขนาดใหญ่ในวงศ์ Crocodylidae อาศัยบริเวณป่าริมน้ำ หนังเป็นเกล็ดแข็ง ปากยาวและปลายปากนูนสูงขึ้นเป็นช่องเปิดของรูจมูก เรียกว่า ก้อนขี้หมา หางแบนยาวใช้โบกว่ายน้ำมักหากินในน้ำ ในประเทศไทยมี ๓ ชนิด คือ จระเข้บึง จระเข้น้ำจืด หรือจระเข้สยาม(*Crocodylus siamensis*) จระเข้อ้ายเคี่ยม หรือ จระเข้น้ำเค็ม(C. porosus) และ จระเข้ปากกระทุงเหว หรือตะโขง (Tomistoma schlegelii),ตะเข้ หรือ อ้ายเข้ ก็เรียก, อีสานเรียก แข้, ปักษ์ใต้เรียก เข้[๑๒]

มังกร ชื่อปลาไหลทะเลในสกุล *Muraenesox* วงศ์ Muraenesocidaeลำตัวยาวทรงกระบอก ส่วนหางแบนข้าง ไม่มีเกล็ด ปากกว้างจะงอยปากบนยาวล้ำกรามล่าง ฟันคม แข็งแรง ครีบอกใหญ่

---

[๖] เรื่องเดียวกัน, ๔๗๖.

[๗] เรื่องเดียวกัน, ๓๕๑.

[๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๔๖.

[๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๐๕.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน, ๘๕๐.

[๑๑] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๔.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, ๗๗๘.

พื้นลำตัวและครีบสีน้ำตาลอ่อนปนเหลืองหรือคล้ำ ด้านท้องสีขาว ขอบครีบหลัง ครีบก้น และครีบหางสีดำ ขนาดยาวได้ถึง ๑.๕ เมตร,ยอดจาก เงี้ยว หลด หรือ ไหล ก็เรียก[๑๓]

เต่า ชื่อสัตว์เลื้อยคลานตัวมีกระดองหุ้ม มีหลายชนิดและหลายวงศ์[๑๔]

ปู ชื่อสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในชั้น Crustacea มีรยางค์ขา ๕ คู่คู่แรกเป็นก้าม รยางค์ที่ปล้องท้องไม่ใช้ในการว่ายน้ำ มีหลายวงศ์เช่น ปูดำหรือปูทะเล ปูม้า ปูแสม[๑๕]

งู ชื่อสัตว์เลื้อยคลานในอันดับ Squamata อันดับย่อย Serpentesลำตัวเรียวยาว มีเกล็ด ไม่มีขา ที่มีพิษ เช่น งูเห่าไทย (*Naja kaouthia*)ที่ไม่มีพิษ เช่น งูเหลือม (*Python reticulates*[๑๖]

เงือก *พะยูน*[๑๗]ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิด *Dugong dugon* ในวงศ์ Dugongidaeลำตัวอ้วนกลม เรียวยาวไปทางหาง มีขนเฉพาะที่บริเวณใกล้ปาก รยางค์คู่หน้าเป็นแผ่นคล้ายใบพายไม่เห็นเป็นนิ้ว รยางค์คู่หลังไม่มีหางแผ่เป็นแฉกกว้างแบนลง ตัวอาจยาวได้ถึง ๓ เมตร สีเทาดำแกมฟ้า อาศัยอยู่ในทะเลชายฝั่ง กินพืชน้ำพวกหญ้าทะเล เป็นสัตว์ป่าสงวนชนิดหนึ่ง, เงือก วัวทะเล หรือหมูน้ำ ก็เรียก[๑๘]

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการสอดแทรกชื่อพันธุ์ปลาในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้มีการสอดแทรกพันธุ์ปลาชนิดต่างๆเข้ามา แต่สิ่งที่ต่างไปจากการพรรณนาพันธุ์ปลาของภาคอื่นๆคือกวีชาวใต้ได้มีการนำชื่อของพันธุ์ปลาทะเลที่มีปรากฏในท้องถิ่นเข้ามาด้วย คือ ปลาโลมา

พันธุ์ไม้

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้สอดแทรกชื่อผลไม้ในตอนที่ชูชกเดินทางเข้าป่าเพื่อขอสองกุมารจากพระเวสสันดร ดังความว่า

ลางสาดส้มจุก ทุเรียนมังคุด ละมุดสีดา ระกำลำไย
จาบุไหรมะไฟกา ตะโกกวา พุทราสุกใส

---

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๘๕๐.

[๑๔] เรื่องเดียวกัน, ๔๗๖.

[๑๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๐๓.

[๑๖] เรื่องเดียวกัน,. ๒๗๕.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๘๒.

[๑๘] เรื่องเดียวกัน, ๗๗๘.

ขนุนขนัน ***ลูกอินลูกจัน*** *ทุกพันธุ์พิศมัย* ***ปริงปรางสุกใส***
พราหมณ์เฒ่าเข้าไป *เก็บกินเถิดหนา*

(เวสสันดรชากฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ผลไม้ที่ปรากฏทั้งหมดมี ๑๗ ชนิด ดังนี้

ลางสาด ชื่อไม้ต้นชนิด *Lansium domesticum* Pelleg. ในวงศ์ Meliaceae ผลกลม ๆ ออกเป็นพวง กินได้ เม็ดในขม, ลังสาด ก็เรียก[๑๙]

ส้มจุก เป็นส้มในกลุ่มส้มเปลือกล่อนเช่นเดียวกับส้มโชกุน และส้มเขียวหวาน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากส้มชนิดอื่น คือบริเวณขั้วผลมีปุ่มยื่นออกมาคล้ายจุก ภาษาท้องถิ่นภาคใต้เรียกส้มชนิดนี้ว่า "ส้มแป้นหัวจุก" แหล่งปลูกดั้งเดิมอยู่ที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ตามประวัติที่เล่าสืบต่อกันมา มีการเพาะปลูกส้มจุกมาก่อนปี พ.ศ.๒๕๔๔ซึ่งเป็นการเพาะปลูกของเกษตรกรรายย่อย ต่อมาเมื่อได้รับความนิยม จึงมีการขยายพื้นที่ไปยังแหล่งอื่นๆ ในภาคใต้ [๒๐]

ทุเรียน ชื่อไม้ต้นชนิด *Durio zibethinus* L. ในวงศ์ Bombac aceaeผลเป็นพู ๆ มีหนามแข็งเต็มทั่วลูก เนื้อมีรสหวานมัน มีหลายพันธุ์เช่น กบ ก้านยาว กำปั่น ทองย้อย หมอนทอง[๒๑]

มังคุด ชื่อไม้ต้นชนิด *Garcinia mangostana* L. ในวงศ์ Guttiferae ผลกลม เมื่อแก่สีแดงคล้ำเปลือกมีรสฝาดใช้ทำยาได้ เนื้อในขาว รสหวานอมเปรี้ยว[๒๒]

ละมุดสีดา ละมุดเป็นไม้ผลยืนต้นชนิดหนึ่ง มีทั้งละมุดพันธุ์เก่าดั้งเดิมที่มีผลขนาดไข่ไก่ ไปจนถึงพันธุ์ใหม่ที่มาจากเวียดนามมีผลขนาดกำปั้นมือ และผลเล็กขนาดหัวแม่มือ คือละมุดสีดา ที่บางท่านก็แผลงเรียกเป็นละมุด เมียพระราม ถึงอย่างไรละมุดสีดาก็จัดอยู่ในตระกูลละมุดทั่วไป คือ SAPOTACEAE ลักษณะเด่นประจำพันธุ์ของละมุดพันธุ์นี้ รสชาติมีลักษณะผลและสีสันแตกต่างจากละมุดทั่วไป ทั้งยังแบ่งแยกออกหลายพันธุ์ตามลักษณะพืชพันธุ์และพันธุกรรม[๒๓]

ระกำ ปาล์มชนิด *Salacca wallichiana* C. Martius ในวงศ์ Palmaeขึ้นเป็นกอ ก้านใบมีหนามแข็ง เนื้อฟ่าม ผลออกเป็นกระปุก กินได้[๒๔]

---

[๑๙] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๐๖.

[๒๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๒๔.

[๒๑] เรื่องเดียวกัน, ๕๓๖.

[๒๒] เรื่องเดียวกัน, ๘๕๐.

[๒๓] อ้างอิงจาก http://www.wattano.ac.th/pantip/pages/187.html

[๒๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๙๓๑.

ลำไย ไม้ต้นชนิด *Dimocarpus longan* Lour. ในวงศ์ Sapindaceaeผลกลม รสหวาน, พันธุ์ที่เป็นไม้เถาเรียก ลำไยเครือ (*D. longan* Lour. var. *obtusus* Leenh.) [๒๕]

จาบุไหรหรือจำปูหริ้ง ต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีลูกกลมเป็นพวงอย่างมะไฟ แต่ผลเล็กกว่า เนื้อสีแดงมีรสเปรี้ยวอมหวาน[๒๖]

มะไฟกา ผลโต สีแดง ขึ้นตามควน หรือป่า รสชาติเปรี้ยวอมหวาน โตไว ใบมะไฟกา เล็กคล้ายใบละมุดฝรั่งแต่บางเหมือนใบมะไฟ[๒๗]

ตะโก ไม้ต้นหลายชนิดในสกุล *Diospyros* วงศ์ Ebenaceae เปลือกสีดำคล้ำ เช่น ตะโกสวน (*D. malabarica* Kostel.) ผลคล้ายมะพลับ ตะโกนา(*D. rhodocalyx* Kurz) ผลเล็ก ผล เปลือก และเนื้อไม้ใช้ทำยาได้[๒๘]

พุทรา ไม้ต้นชนิด *Ziziphus mauritiana* Lam ในวงศ์ Rhamnaceae กิ่งมีหนาม ผลมีทั้งกลมและรี, พายัพและอีสานเรียก กะทัน ทัน หรือ หมากทัน [๒๙]

ขนุน ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด *Artocarpus heterophyllus* Lam. ในวงศ์ Moraceae มีน้ำยางขาว ผลกลมยาวราว ๒๐-๕๐ เซนติเมตร ภายนอกเป็นหนามถี่ ภายในมียวงสีเหลืองหรือสีจำปา รสหวาน กินได้ แก่นสีเหลือง เรียกว่า กรัก ใช้ต้มเอาน้ำย้อมผ้า, พันธุ์ที่มียวงสีเหลือง เนื้อนุ่มแต่ไม่เหลวเรียก ขนุนหนัง, พันธุ์ที่มียวงสีจำปา เนื้อนุ่ม เรียก ขนุนจำปาดะ ส่วนพันธุ์ที่มียวงสีเหลือง เนื้อเหลวเรียก ขนุนละมุด[๓๐]

ขนัน ไม้ต้นชนิดหนึ่ง, คู่กับ ขนุน [๓๑]

อิน ลูกจันชนิดหนึ่ง ลูกกลมแป้นกลางบุ๋ม ไม่มีเมล็ด เรียกว่าลูกจันอิน[๓๒]

จัน ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด *Diospyros decandra* Lour.ในวงศ์ Ebenaceae ผลสุกสีเหลือง หอม กินได้, ชนิดลูกกลมแป้นกลางบุ๋ม ไม่มีเมล็ด เรียก ลูกจันอิน, ชนิดลูกกลมรี มีเมล็ด เรียก ลูกจันโอ[๓๓]

---

[๒๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๑๒.

[๒๖] สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้**, พจนานุกรม ภาษาถิ่นใต้ พ.ศ. ๒๕๒๕ (**กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ๒๕๓๐ พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๙๓.

[๒๗] เรื่องเดียวกัน, ๒๔๗.

[๒๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๑๐๐๖.

[๒๙] เรื่องเดียวกัน, ๗๙๖.

[๓๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๖๒-๑๖๓.

[๓๑] เรื่องเดียวกัน, ๑๖๒.

[๓๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๗๓.

มะปริง ไม้ต้นชนิด *Bouea oppositifolia* (Roxb.) Meisn.ในวงศ์ Anacardiaceae คล้ายมะปรางแต่ผลมีรสเปรี้ยว[๓๔]

มะปราง ไม้ต้นชนิด *Bouea macrophylla* Griff. ในวงศ์ Anacardiaceae ใบคล้ายใบมะม่วงแต่เล็กกว่า ปลายใบแหลมผลสุกสีเหลืองอมแดง พันธุ์รสเปรี้ยวจัดเรียก กาวาง, พันธุ์รสเปรี้ยว ๆ หวาน ๆ เรียก มะยง, พันธุ์รสหวานแหลมเรียก มะยงชิด[๓๕]

การกล่าวถึงชื่อผลไม้มีปรากฏอีกตอนหนึ่ง ดังความว่า

ละมุดมังคุดทุเรียน *ก็แห้งแปรเปลี่ยน*
กระท้อนกระเตียน*ก็มาแปรปรวน*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ชื่อผลไม้ที่มีปรากฏได้แก่ ละมุด มังคุด ทุเรียน กระท้อน กระเตียน

กระท้อน ไม้ต้นขนาดใหญ่ชนิด Sandoricum koetjape (Burm.f.) Merr. ในวงศ์ Meliaceae ผลค่อนข้างกลม เปลือกนุ่มสีเหลือง เนื้อกินได้ สะท้อนก็เรียก[๓๖]

เตียนหรือกระเตียน ไม้ชนิดหนึ่งผลคล้ายสะท้อนกินได้ [๓๗]

กวีได้มีการนำชื่อพันธุ์ผลไม้ที่มีปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้มาสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมผสมกับผลไม้ที่มีปรากฏในภาคอื่น ๆ ผลไม้ที่เป็นผลไม้ท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่ มังคุด ละมุดสีดา จาบุไหร มะไฟกา และ กระเตียน

---

[๓๓] เรื่องเดียวกัน, ๒๙๙.

[๓๔] เรื่องเดียวกัน, ๘๔๖.

[๓๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า๘๔๖.

[๓๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

[๓๗] สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, **พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๕**, ๑๑๕.

การกล่าวถึงพันธุ์กล้วย

กล้วยกล้ายพังลาตานี ***กล้วยขมกล้วยนมราชสีห์***
งาช้างลูกรี *ทองดีแลทองอีปัน*
กล้วยลไลยกล้วยไข่*กล้วยกลัน* ***ตีนเต่า****ลูกสั้น*
สระภันอันมีในดง

(เวสสันดรชาดก ฉบับนายจาบ)

กล้วยกล้าย ช่อดอกประกอบด้วยดอกตัวเมีย และมีดอกตัวผู้เป็นหมัน เมื่อดอกเป็นผลไม่มีปลีเหลืออยู่ ปลูกไม่แพร่หลาย มีบ้างทางภาคใต้ ผลไม่นิยมทานสด นิยมทำให้สุก เช่น ต้ม เชื่อม หรือเผา เครือหนึ่งมี๑-๒ หวี หวีหนึ่งมี ๖-๑๐ ผล เมื่อสุกจะออกสีคล้ายกล้วยน้ำว้า[๓๘]

กล้วยตานีหรือทางภาคใต้เรียกว่ากล้วยพองลาหรือพังลา ลำต้นสูง สีเขียว ก้านใบสีเขียว เครือหนึ่งมีประมาณ ๘ หวี หวีหนึ่งมี๑๐-๑๔ ผล ผลป้อมขนาดใหญ่ มีเหลี่ยมชัดเจน คล้ายกล้วยหักมุกแต่ปลายทู่ [๓๙]

กล้วยขม เป็นกล้วยที่พบทางภาคใต้มีสองชนิด คือกล้วยขมเบาไม่มีไข ก้านใบไม่มีสีชมพู ก้านช่อดอกมีขนเล็กน้อย ส่วนกล้วยขมหนักมีไข ก้านใบมีสีชมพูก้านช่อดอกมีขนมาก เครือหนึ่งมีประมาณ ๖-๗ หวี หวีหนึ่งมี๑๐- ๑๒ ผล เมื่อผลสุกมีสีเหลืองอมส้ม เนื้อสีเหลืองอ่อน กล้วยขมหนักมีความหวานมากกว่ากล้วยขมเบา[๔๐]

กล้วยน้ำนมราชสีห์หรือ**กล้วยนมสวรรค์** ปลูกกันโดยทั่วไปในแถบอำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เนื่องจากทนน้ำท่วมและหนอนเจาะ เป็นกล้วยที่มีลำต้นแข็งแรง ต้นโต กาบด้านนอกสีเขียวมะกอก เส้นกลางใบสีชมพูอมม่วงเห็นชัด รูปร่างของเครือเป็นรูปกรวย การเรียงตัวของหวีแน่น ผลมีจุกเหมือนจุกขวด เครือหนึ่งมี ๑๐ หวี ผลมีขนาดเล็ก ก้านผลสั้น เมื่อดิบสีเขียวสด ผลสุกมีสีเหลืองสดไม่หลุดออกจากเครือ เมื่อสุกเนื้อมีรสหวานออกเปรี้ยว [๔๑]

---

[๓๘] เบญจมาศ ศิลาย้อย, **กล้วย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), ๗๑.

[๓๙] เรื่องเดียวกัน, ๖๕.

[๔๐] เรื่องเดียวกัน, ๗๒.

[๔๑] เรื่องเดียวกัน, ๖๑.

กล้วยงาช้าง มีลักษณะคล้ายกล้วยกล้าย ต่างกันตรงที่กล้วยกล้ายหนึ่งต้นให้ผล๑ - ๒ หวี หวีหนึ่งมีจำนวนผล ๖ – ๑๐ ผล แต่กล้วยงาช้างให้ผลมากกว่า ๒ หวี หวีหนึ่งมี ๒ – ๓ ผล ผลมีขนาดใกล้เคียงกัน เมื่อผลสุกจะมีสีเหลืองคล้ายกล้วยหอมทอง กล้วยชนิดนี้ให้ผลน้อยและมีเนื้อแน่นเหนียว ไม่อร่อยเมื่อกินผลสด นิยมนำไปย่าง หรือเชื่อมรับประทานนับว่าเป็นกล้วยเชื่อมที่อร่อยที่สุดอีกชนิดหนึ่ง[๔๒]

กล้วยไล ลำต้นมีประดำปานกลาง มีไขปานกลาง ก้านช่อดอกมีขน เครือหนึ่งมีประมาณ ๗ หวี หวีหนึ่งมี๑๐-๑๖ ผล ผลขนาดเล็ก ผลเมื่อสุกมีสีส้มอมเหลือง รสหวาน[๔๓]

กล้วยไข่ มีประดำหนา ด้านในสีชมพูแดง ก้านใบมีปีกสีชมพู เครือหนึ่งมีประมาณ ๗ หวี หวีหนึ่งมี๑๔ ผล ผลป้อมผลค่อนข้างเล็กเมื่อสุกมีสีเหลืองสดใส บางครั้งมีจุดเล็กๆประปราย เนื้อสีครีมอมส้มรสหวาน[๔๔]

กล้วยตีนเต่าหรือกล้วยเทพรส เป็นกล้วยที่มีลำต้นสูง ใบใหญ่คล้ายกล้วยหักมุก กาบลำต้นสีเขียว มีประดำบริเวณโคนกาบใบ และก้านใบมีร่องแคบ ใบสีเขียวเป็นมัน ท้องใบมีนวล ผลขนาดใหญ่เป็นเหลี่ยม มีนวลดูเป็นสีเทา และมีแนวโน้มที่จะไม่มีดอกตัวผู้ หรือปลีหลุดหายไปหลังจากติดผลแล้ว ถ้าเครือนั้นมีดอกตัวผู้ ผลก็มีการพัฒนาต่อไปเช่นเดียวกับกล้วยอื่นๆและต้องตัดปลีทิ้ง ดังนั้น กล้วยเทพรสจึงพบว่ามีจำนวนหวี ๒-๓ หวี แล้วปลีหลุดหายไป หรือมีจำนวนหวี ๕-๗ หวี และต้องตัดปลีทิ้ง ทั้งนี้ สุดแล้วแต่ว่าดอกตัวผู้จะมีการพัฒนาต่อไปหรือไม่ ผลกล้วยมีก้านผลค่อนข้างยาว ช่อดอกสำหรับชนิดปลีหายจะชี้ขึ้นเล็กน้อย และค่อนข้างสั้น ส่วนชนิดมีปลี ช่อดอกจะโค้งลงเช่นเดียวกับกล้วยหักมุก ผลเมื่อสุกมีสีเหลืองไพล เนื้อไม่ค่อยแน่น รสหวานเย็นหอมเล็กน้อย ถ้าทำให้สุกด้วยความร้อนจะมีรสหวาน[๔๕]

ในภาคใต้มีกล้วยหลายชนิดมากกว่าในภาคอื่นๆ จึงทำให้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่องนำชื่อพันธุ์กล้วยมากล่าวไว้ในวรรณกรรม นอกจากเรื่องเวสสันดรชาดกแล้วยังมีในเรื่องอื่นอีก เช่น ในเรื่องพระยาฉัททันต์

กล้วยตีบกล้วยครั่ง *ต่างแต่งแกล่งสรร*

---

[๔๒] เรื่องเดียวกัน, ๗๑.

[๔๓] เรื่องเดียวกัน, ๖๗.

[๔๔] เรื่องเดียวกัน, ๖๕.

[๔๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๗.

มากพันธุ์นักหนา *จันทร์นวลหวีใหญ่*
กล้วยไข่*นานา* *ฤาษีในป่า*
อยู่ไหนไม่กิน ***กล้วยส้มกล้วยน้ำ***
ตกเครือเหลือล้ำ *ต่ำต่ำชิดดิน*
*อีกทั้ง****กล้วยหอม*** *งอมงอมน่ากิน*

(พระยาฉัททันต์ คำกาพย์)

จากการที่กวีได้มีการสอดแทรกชื่อพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ไว้ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าในอดีตภาคใต้เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ คนในภาคใต้มีความผูกพันกับธรรมชาติจึงได้มีการนำชื่อพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์เข้ามาสอดแทรก นอกจากนั้นแล้วการสอดแทรกชื่อพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ยังแสดงให้เห็นภูมิรู้และความสามารถของกวี สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การที่กวีได้สอดแทรกสิ่งเหล่านี้ลงไป มิได้มุ่งบรรยายให้เห็นความสวยงามของป่า แต่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในการนำมาเป็นอาหาร ผลไม้และสัตว์หลายชนิดมีอย่างชุกชุมในภาคใต้ ดังนั้นการกล่าวถึงพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์เหล่านี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวใต้มาแต่อดีตกาล

๒ สภาพสังคม

สภาพสังคมของท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีลักษณะดังนี้

๒.๑ ยกย่องผู้ปกครอง

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้สึกของคนไทย เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งผู้นำและผู้ปกครองไพร่ฟ้าประชากรทั่วทั้งแผ่นดินให้ร่มเย็นเป็นสุข คนไทยจึงรักเคารพและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ตลอดจนบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ด้วย ความรู้สึกนี้เป็นค่านิยมที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจคนไทยมานานหลายชั่วอายุคน การแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จึงปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการเทิดทูนพระมหากษัตริย์ในคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ คำที่กวีใช้เรียกพระมหากษัตริย์ที่กวีเลือกใช้ส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะกษัตริย์ เช่น

กษัตริย์ผู้มีทศพิธราชธรรม เช่น

สมเด็จกรุงเทพภูวตาท่านทศธรรมามกุฎีนเรนทรธาตรี หมายถึง พระราชาผู้เป็นเทวดาบนโลกทรงทศพิธราชธรรมเป็นพระราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก

กษัตริย์ผู้เต็มไปด้วยความกรุณา

*ไทธิเบศรบดินทรเทพอารี*หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่ผู้มีความโอบอ้อมอารีเหมือนเทวดา

สมเด็จพระภูบาลเวสสันดรใจศรัทธา หมายถึง พระเวสสันดรผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้มีใจใฝ่ในการทำทาน

กษัตริย์ผู้มีความเจริญ

พระบาทวรกษัตรจอมจักรเจริญสวัสดิอุดม หมายถึง พระราชาผู้ประเสริฐผู้มีความเจริญสูงสุด

กษัตริย์ผู้มีฤทธิ์

พระเวสสันดรบวรฤทธิไกร หมายถึง พระเวสสันดรผู้มีฤทธิ์อันประเสริฐยิ่ง

กษัตริย์ผู้เปรียบเสมือนเทพ

ท้าวเทพธำรงมกุฎสุรางคภิรมย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นดั่งเทพผู้ยินดีในนางสนมกำนัล

กษัตริย์ผู้ปฏิบัติศีลอย่างมั่นคง

บดีกรุงราเชนทรเรศตรีสินทรธิบดี หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินผู้ปฏิบัติศีลอย่างมั่นคง

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ากวีใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ที่ยาวและเป็นคำที่แสดงการยกย่องเทิดทูน ซึ่งจะแตกต่างจากลักษณะของภาษาใต้ที่จะมีการตัดคำให้สั้นกระชับ การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ในลักษณะนี้มีปรากฏในพระมหาชาดก ฉบับวัดมัชฌิมาวาส เช่น สมเด็จพระเวสธนาธิเบศ พระเวสสันดรดวงหน่อกษัตรา เป็นต้น

๒.๒ ความเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวใต้

ความเอื้อเฟื้อแผ่แสดงให้เห็นในตอนที่ชูชกเที่ยวขอทานไปในสถานที่ต่างๆ ชาวบ้านให้ทานเป็นเงินทองและสิ่งของต่างๆ เช่น หมากพลู ข้าวเปลือก ข้าวสาร ดังความว่า

กล่าวถึงพราหมณ์ชูชก รูปอกกรักพ้นประมาณ
พราหมณ์เฒ่าเที่ยวขอทาน ถ้วนทุกบ้านทุกเคหา
วัดวาอารามใด พราหมณ์เข้าไปขอทานม
หมากพลูและปูนยา ทั้งข้าวเปลือกและข้าวสา
บ้านน้อยและเมืองใหญ่ พราหมณ์เข้าไปเที่ยวขอทาน
เงินทองของกระกาน พราหมณ์ได้มาของครบครัน
ได้ทองทั้งกษาปน์ โดยสภาพลาภพรามณ์ขยัน
จักไปเที่ยวจรจัน ฝากทองไว้แก่พฤกฒา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

๒.๓ คนหลากหลายเชื้อชาติ

ในเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบตอนต้นของเรื่อง กวีได้มีการเพิ่มรายละเอียดเพื่ออธิบายถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย ให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีคนหลากหลายชาติมาติดต่อด้วย ดังนี้

เอโกราชา ยังมีภรรยา สนไชยภูมี ครองกรุง
พิชัยเชษฐ์ ธิเบศเรืองศรี ทุกกรุงธานี ดุษฎีเกรงขาม
สมบูรณ์สมบัติ แก้วเก้าเนาวรัตน์ พิพัฒน์ศฤงคาร จัตรงคโยธา
ม้ารถคชสาร ส่มภ์ด้วยทำทาน โอฬารตราไตร
เมืองน้อยร้อยเอ็ด ทุกปีมาเสร็จ ผูกส่วยมาลัย บ่คิด
มิจฉาใต้ฝ่าบาทไท นานาต่างสมัย กล่าวไท้ถวายพร
เป็นเอกนักตรา สิบสองภาษา พม่าเมืองมอญ กุลาฝรั่งเศส
ไทยเทศแขกขอม จีนยวนชวามอญ อังกฤษวิลันดา

(เวสสันดรชาดกฉบับนาบจาบ)

การที่ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการกล่าวถึงชนชาติต่างๆ ทำให้เห็นถึงลักษณะภูมิศาสตร์ของภาคใต้ที่ติดกับทะเลทำให้เป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีการติดต่อค้าขายกับหลายชนชาติ ชนชาติที่กล่าวถึงมีดังนี้

พม่า ชนชาติอยู่ทางทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย[๔๖]

ญวน ชนชาติหนึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน และทางทิศตะวันออกของประเทศลาว และเขมร ปัจจุบันเรียกว่า ประเทศเวียดนาม[๔๗]

กุลา ชนต่างประเทศ เช่น เรียกชนชาติฝรั่งว่า กุลาขาว คือ ฝรั่ง เรียกชนชาติแขกว่า กุลาดำ คือ แขก[๔๘]

ฝรั่งเศส ชาวยุโรป[๔๙]

แขก ในที่นี้น่าจะหมายถึง ชาวมลายู

ขอม เขมรโบราณ[๕๐]

จีน ชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออก ในดินแดนที่มีพรมแดนติดต่อกับมองโกเลีย รัสเซีย เวียดนาม ลาว พม่า ภูฏาน เนปาล อินเดีย คีร์กีซ และคาซัคสถาน [๕๑]

ชวา ชาวมลายูที่อยู่บนเกาะชวา[๕๒]

มอญ ชนชาติหนึ่งที่เคยเป็นใหญ่อยู่ทางตอนใต้ของพม่า ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศพม่า [๕๓]

อังกฤษ ชนชาติของคนผิวขาวพวกหนึ่งที่อยู่ในเกาะทางทิศตะวันตกของทวีปยุโรปซึ่งเรียกว่า เกรตบริเตน[๕๔]

วิลันดา ชาวดัตช์ ชาวฮอลันดา[๕๕]

การที่กวีได้กล่าวถึงผู้คนหลายเชื้อชาติสร้างบรรยากาศให้เห็นภาพเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรือง แสดงให้เห็นว่า ภาคใต้ในอดีตนั้นเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญแหล่งหนึ่ง มีชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายอย่างคับคั่ง หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ในดินแดนภาคใต้นี้เป็นเมืองท่าแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็นแหล่งชุมชนเชื่อมโยงสองฝั่งคาบสมุทรอินโดจีนตั้งแต่ช่วง

---

[๔๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๗๕๖.

[๔๗] เรื่องเดียวกัน, ๓๙๐.

[๔๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๕.

[๔๙] เรื่องเดียวกัน, ๗๔๗.

[๕๐] เรื่องเดียวกัน, ๑๗๕.

[๕๑] เรื่องเดียวกัน, ๓๑๔.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, ๓๔๙.

[๕๓] เรื่องเดียวกัน, ๘๔๒.

[๕๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๓๔๘.

[๕๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๐๘๐.

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕- ๖ ภาคใต้ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนทอง (สุวรรณภูมิ) เมืองท่าที่สำคัญคือ ลังกาโกศะ กฏหทวีป และตักโกละ [๕๖] ชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายในแถบนี้ในระยะแรกคือ จีน อินเดีย และประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียน ในพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ เริ่มติดต่อค้าขายกับประเทศตะวันออกกลาง(อาหรับ) และในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ – ๒๒ มีการค้าขายกับประเทศตะวันตก เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา สเปน อังกฤษ เป็นต้น[๕๗]

นอกจากนี้แล้วยังมีการกล่าวถึงทหารมลายู กวีมีการพรรณนาการถึงพลมลายูที่อยู่ในกองทัพของพระเจ้ากรุงสญชัย ไว้ดังนี้

พลมลายูหลายเลศ สังหวารเวศตอเคียน ห่มเสื้อเขียนลายคำ
เสื้อสีดำดุมทอง เสื้อขาวกรองกำหยี ชมพูสีปัตสตูตาดพราย
เสื้อเหลืองลายสะแพร้ว ดูหลากแล้วหลายกล สิทธิแต่งตนตามหมู่

(มหาราชคำฉันท์)

การที่กวีกล่าวถึงพลมลายูทำให้เห็นว่าชาวมลายูมีความผูกพันกับคนไทยในภาคใต้มาช้านาน ชาวมลายูเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมีทั้งที่เป็นพวกพ่อค้าและพวกทาส มีหลักฐานว่าเมื่อสมัยอยุธยาตอนต้นพ่อค้าปัตตานี เคดะห์ กลันตัน ตรังกานู ค้าขายกับพวกจีนและพวกมัวร์โดยผ่านประเทศไทย และยังระบุว่าสินค้ามาจากมะละกาที่เข้ามาขายในสยามประกอบด้วยทาสชายหญิง ซึ่งทำให้เห็นว่าชาวมลายูที่มาอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นทาส[๕๘]

การที่มีชาวมลายูในภาคใต้มาช้านานทำให้ภาคใต้รับอิทธิพลบางอย่างมาจากมลายู คือ วัฒนธรรมเรื่อง กริช ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้มีการกล่าวถึงอาวุธ ในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้จัดเตรียมทัพไปรับพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี ดังความว่า

ย่อมชรครำ่ชรคร ดูชรพิจิตร บางหมู่กฤชสตรีแวง

---

[๕๖] อมรา ศรีสุชาติ, **สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณ์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๔), ๙

[๕๗] เรื่องเดียวกัน, ๑๖-๑๗.

[๕๘] จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, **ขุนนางกรมท่าขวา : การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), ๓๓.

คาดเคียนแบ่งเอวอาจ พลสตดาษเสนา เกาทัณฑ์ทวนธา

(มหาราชคำฉันท์)

กริชเป็นอาวุธที่พบว่าใช้มากในภาคใต้ในอดีต ปัจจุบันยังพอมีให้เห็นบ้าง อาวุธนี้ใช้พกพาเพื่อป้องกันตัว เดิมเป็นอาวุธของชาวชวามลายู เมื่อมีความสัมพันธ์กันกริชจึงได้เข้าสู่เมืองไทย โดยเฉพาะภาคใต้ซึ่งเป็นด่านรับวัฒนธรรมของชวาและมลายู

กริช เป็นคำในภาษาชวา - มลายู ส่วนในภาษาถิ่นยะลาเรียกว่า "กรือเระฮ์" เนื่องจากกริชมีความเกี่ยวข้องกับชาวชวาในสมัยโบราณที่เชื่อในเทพเจ้า ลักษณะของด้ามกริช มักจะทำเป็นรูปสัตว์ในเทพนิยายของชวา และไม่ขัดกับหลักทางศาสนาอิสลาม

ส่วนสำคัญของกริช

๑. ตัวกริช หรือเรียกว่า ตากริช หรือ ใบกริช ส่วนนี้เป็นโลหะที่มีส่วนผสมอย่างพิศดาร ตามความเชื่อของช่างกริชหรือผู้สั่งทำกริช หรือตามข้อตกลงของทั้งสองฝ่ายตกลงกัน ตัวกริชมีลักษณะตรงโคนกว้าง ส่วนปลายเรียวแหลม มีคมทั้งสองด้าน ตัวกริชมีโครงสร้างที่แตกต่างกันอยู่สองแบบ คือ ตัวกริชแบบใบปรือ กับตัวกริชคด

ตัวกริชแบบใบปรือนั้นเป็นรูปยาวตรง ส่วนปลายค่อย ๆ เรียวและบางลงจนบางที่สุดซึ่งอาจจะแหลมหรือมน แบบนี้คล้าย กับรูปใบปรือ (ปรือ คือพืชน้ำชนิดหนึ่ง มีใบยาว บาง เรียว) กริชใบปรือบางเล่มจะมีร่องลึก ยาวขนานไปกับคมกริช บางเล่มมีร่องลึก ๒-๔ ร่องก็มี

ส่วนตัวกริชคดนั้นมีลักษณะคดไปคดมา และค่อย ๆ เรียวยาวลงคล้ายกับเปลวเพลิง การทำกริชให้คดนั้นมีจุดประสงค์คือเมื่อใช้แทงจะทำให้บาดแผลเปิดกว้างกว่า และสามารถแทงผ่านกระดูกได้ด้วย

การทำตัวกริชในสมัยโบราณมีวิธีการที่พิศดาร กล่าวคือ ต้องเตรียมกระบอกเหล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ยาวประมาณ 20 นิ้ว เอาชิ้นเหล็กหรือโลหะหลาย ๆ ชนิดรวมทั้งเหล็กกล้า เหล็กเนื้ออ่อน นำมาบรรจุลงในกระบอกเหล็กดังกล่าว ตีกระบอกเหล็กนั้นให้แบนพอเหมาะ นำมาตั้งบนเตาไฟหลอมให้เหล็กนั้นจนเหลวเป็นเนื้อเดียวกัน ถ้าหากว่าชิ้นเหล็กดังกล่าวหลอมไม่เข้ากันสนิท ให้นำชิ้นเหล็กเหล่านั้นมาแช่ลงในน้ำดินเหนียวและตั้งไฟหลอมใหม่ หลอมจนกว่าจะเข้ากันสนิทดีจึงนำมาวางบนแท่นและตีให้แบนเป็นรูปร่างกริชที่ต้องการ ซึ่งต้องใช้เวลามากจากนั้นจึงนำมาฝน ลับและตกแต่งให้เกิดรายละเอียดของลวดลายตามชนิดของกริชตามประสงค์

การหลอม การตี การฝน และลับ ต้องอาศัยจิตใจที่มีความสงบ มีสมาธิ และพลังจิตที่

สม่ำเสมอ ไม่วอกแวก การกำหนดสัดส่วนของโลหะที่ผสมกัน จะต้องใช้ประสบการณ์สูง จนกระทั่งรู้ได้ว่าสัดส่วนใดที่ดีที่สุด และเนื้อโลหะจะเกิดลวดลายออกมาแบบใด ต้องรักษาระดับความร้อนของไฟในเตาหลอมให้พอดีกับชนิดของโลหะที่จะหลอม ต้องรู้จังหวะและน้ำหนักของกำลังในการใช้ฆ้อนตีเหล็กที่กำลังร้อน ๆ ต้องตีด้วยความประณีตและบรรจง การกระทำดังกล่าวนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ได้กริชที่สวยงาม มีลวดลายที่สูงค่า และเป็นการผลึกเอาจิตใจของผู้ทำเข้าไว้ในตัวกริชอันจะส่งผลในทางที่ดีต่อผู้พกพากริชเล่มนั้นตลอดไป

๒. หัวกริช หรือด้ามกริช สำหรับจับนิยมทำเป็นรูปหัวคน หัวสัตว์ ต่อมาเปลี่ยนเป็นรูปทรงเรขาคณิต ที่ไม่ผิดตามหลักศาสนาอิสลาม หัวกริชจะแกะจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ไม้เนื้อแข็ง งาช้าง เขาสัตว์ หรือหล่อด้วยโลหะ

๓. ปลอกสวมกั่น เป็นส่วนที่ติดกับหัวกริช เพื่อให้หัวกริชยึดติดกับกั่นอย่างมั่นคงและไม่ให้หัวกริชแตกร้าวได้ง่าย นิยมทำด้วยโลหะทองเหลือง เงิน หรือทองคำ และมีการแกะสลักลวดลายที่ประณีต

๔. ฝักกริช เป็นที่เก็บคมกริชเพื่อความสะดวกในการพกพา มักจะทำด้วยโลหะชนิดเดียวกับโลหะที่ทำปลอกสวมกั่น และแกะสลักด้วยความประณีตสวยงาม

เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมกริชที่เป็นอาวุธประจำกายได้กลายเป็นศิลปวัตถุ เป็นของที่ระลึกและในบางครั้งมีการย่อส่วนให้มีขนาดเล็กลงกว่าเดิมแต่ยังคงสัดส่วนตามรูปแบบเดิม[๕๘]

๓ วัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ วิถีหรือทางดำเนินชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่งซึ่งรวมกันในที่หนึ่ง หรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ[๖๐] พัทยา สายหู อธิบายว่า แบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่างๆของกลุ่มสังคมหนึ่งซึ่งเห็นได้ว่าทำให้แตกต่างจากกลุ่มสังคมอื่นหรือวัฒนธรรมของกลุ่มชน เนื่องจากสมาชิกกลุ่มเดียวกันย่อมทำอะไรแบบอย่างเดียวกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำของ

---

[๕๘] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา., **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙.** เล่ม ๑ **(** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), ๑ - ๓๕.

[๖๐] เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน), **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม** (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๕), ๑๐๐.

กลุ่มนั้นที่คนอื่นเห็น แล้วรู้ได้ทันที เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี ที่เหมือนกันสำหรับคนในกลุ่มนั้น[๖๑]

๓.๑ วิถีชีวิต วิถีชีวิต หมายถึง ทางดำเนินชีวิต[๖๒] การศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวภาคใต้จากวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาพบลักษณะวิถีชีวิตของภาคใต้ ดังนี้

๓.๑.๑ อาหาร

๓.๑.๑.๑ อาหารหวาน ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้กล่าวถึงขนมหวานหลายชนิดที่แม่ค้านำมาขายทหารที่จะตั้งทัพเพื่อเดินทางไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ดังความว่า

ลอดช่อง*แลสาคู*	*ตั้งเป็นหมู่เรียงรายไป*
ทองย้อย*สร้อยสายไสว*	*ทั้ง****สายไหม****ใส่น้ำตาล*
ฝักบัว*แลถั่วแปบ*	*เห็นเป็นแยบใส่ไส้หวาน*
ส้มทับ*อับน้ำตาล*	*หวานละลิดติดอุรา*
ขนมชั้นแดงขาวเหลือง	*เห็นรุ่งเรืองหวานนักหนา*
ยอดม้วนพวงมาลา	***ขนมฟัก****พร้าใส่ไส้ใน*
ขนมชะลาแสน	*ใครได้กินหวานยาใจ*
ลูกโตน*โยนเข้าไป*	*ครั้นถึงละลายหาย*
จันอับ*ทับน้ำตาล*	*กลิ่นรสหวานตั้งเรียงราย*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีชื่อขนมปรากฏอยู่หลายชนิด มีทั้งขนมที่เป็นขนมโบราณที่ปัจจุบันสูญหายหรือได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกไปจากเดิม และขนมที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

ขนมโบราณที่ปัจจุบันสูญหายหรือได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกไปจากเดิมได้แก่ ขนมทองย้อย ขนมยอดม้วน ขนมพวงมาลา ขนมชะลาแสน ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์นางสมพร ปิยะศิริโสพส เจ้าของร้าน สองแสน จังหวัดสงขลา เกี่ยวกับสาเหตุที่ขนมดังกล่าวสูญหายไป นางสมพรกล่าวว่าไม่สามารถให้รายละเอียดได้ว่าปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

---

[๖๑] พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม** (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘ ๒๕๓๘), ๒๓.

[๖๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, ๑๐๗๕.

ขนมที่ยังคงมีในปัจจุบัน ได้แก่

ลอดช่อง ชื่อขนมอย่างหนึ่งทำด้วยแป้งข้าวเจ้า กวนพอสุกกดลงในกะโหลกที่มีรูให้ไหลออกเป็นตัว ๆ หัวท้ายแหลม กินกับน้ำกะทิ[๖๓]

สาคู ชื่อขนมชนิดหนึ่ง ต้มสาคูเม็ดเล็กให้จนบานใส แล้วใส่น้ำตาล จะใส่เนื้อมะพร้าวอ่อนหรือแห้วก็ได้ เมื่อจะกินจึงหยอดน้ำกะทิ[๖๔]

สายไหม ชื่อขนมชนิดหนึ่งทำด้วยน้ำตาลซึ่งใช้เครื่องปั่นจนเป็นเส้นฝอย ๆ คล้ายเส้นไหม ห่อด้วยแผ่นโรตีหรือแผ่นเปาะเปี๊ยะ, ถ้าห่อด้วยแผ่นโรตีเรียกว่าโรตีสายไหม[๖๕]

ฝักบัวสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นขนมก้านบัว[๖๖]เป็นขนมพื้นบ้านที่นิยมทำและรับประทานกันในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียงทำโดยนำข้าวเหนียวที่ไม่มีข้าวเจ้าปนไปแช่น้ำไว้อย่างน้อย ๑๒ ชั่วโมง ถ้าต้องการให้ขนมมีสีสวยงามก็ใส่สีลงไปในขณะที่แช่ข้าวเหนียว สีที่นิยมใส่ได้แก่ สีชมพู สีเหลือง สีแดง ต่อจากนั้นนำข้าวเหนียวที่แช่น้ำแล้วลงใส่หวดดินเผานำไปนึ่งจนสุก ถ้าข้าวเหนียวแข็งเกินไปอาจต้องใช้น้ำพรมให้ทั่วแล้วปิดฝาทิ้งไว้สักครู่จึงนำข้าวเหนียวที่นึ่งเสร็จแล้วไปตำในครกตำข้าวจนเป็นแป้ง เรียกการตำนั้นว่า “เซแป้ง” แล้วปั้นแป้งข้าวเหนียวที่ตำแล้วเป็นก้อน ๆ นำไปรีดด้วยลูกกลิ้งที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่ การรีดในสมัยก่อนจะรีดบนใบกล้วยที่ทาด้วยน้ำมันมะพร้าวผสมด้วยขี้ผึ้งเพื่อป้องกันแป้งติดใบตอง แต่ปัจจุบันนิยมใช้ผ้าบางชนิดหนา พยายามรีดให้บางแล้วนำไปตากแดดไว้บนเสื่อกระจูดพอขนมหมาด

ถั่วแปบ ชื่อขนมชนิดหนึ่งทำด้วยแป้งข้าวเหนียวต้มคลุกกับมะพร้าวมีไส้ถั่วเขียวเลาะเปลือกนึ่งมีลักษณะแบน ๆ โรยงาน้ำตาลหน้า [๖๗]

ส้มทับ ส้มจีนขนาดเล็กที่เชื่อมแล้วทับให้หน้าแห้ง[๖๘]

ขนมชั้น เป็นขนมไทยชนิดหนึ่ง โบราณถือเป็นขนมสำหรับใช้ในพิธีมงคล และจะต้องหยอดขนมให้ได้ ๙ ชั้น หรือมากกว่านั้นก็ได้ จะเป็นศิริมงคลเจริญก้าวหน้า

แป้งจี่ ชื่อขนมอย่างหนึ่งมักทำด้วยแป้งข้าวเหนียวดำผสมกับมะพร้าวเกลือน้ำตาลแล้วทอดเป็นแผ่นเล็ก ๆ แบน ๆ ลงบนกระทะแบนที่ทาน้ำมันน้อย ๆ แป้งขนมจีนที่ทำเป็นแผ่นแล้วเผาไฟ [๖๙]

---

[๖๓] เรื่องเดียวกัน, ๙๙๔.

[๖๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๗๒.

[๖๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๘๑.

[๖๖]สัมภาษณ์คุณสมพร ปิยะศิริโสพส เจ้าของร้าน สองแสน จังหวัดสงขลา

[๖๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒** (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), ๔๙๐.

[๖๘] เรื่องเดียวกัน, ๑๑๒๔.

ขนมฟัก นำฟักแก่มาขูดเป็นเส้น ผสมแป้งแล้วนำไปนึ่ง ในสมัยก่อนมีไส้ข้างในแต่ในปัจจุบันไม่มีไส้[๗๐]

โตนหรือลูกโดน เป็นขนมชนิดหนึ่ง วิธีทำคือเอาข้าวสารเจ้ามาล้างน้ำให้สะอาด แช่น้ำให้เมล็ดพองได้ที่นำไปโม่ให้ละเอียด แป้งที่โม่แล้วใส่ถุงผ้าที่ทำให้สะเด็ดน้ำได้นำมะพร้าวขูดคั้นเอาน้ำกะทิตั้งไฟพอเดือด เอาไข่ไก่ น้ำตาลทราย น้ำตาลปี๊บและแป้งที่สะเด็ดน้ำแล้ว ผสมรวมกันคนให้เข้ากันดี เรียกว่า"แป้งขนม" วางแป้งขนมทิ้งไว้ประมาณ ๕-๖ชั่วโมง นำพิมพ์ขนมตั้งไฟพอร้อน ใช้น้ำมันพืชกับไข่ไก่เอาเฉพาะไข่แดงทาพิมพ์ขนมแล้วหยอดแป้งขนมลงพิมพ์ เมื่อสุกก็แคะออก เวลารับประทานจิ้มกับมะพร้าวแก่ที่คลุกเกลือ [๗๑]

อาหารหวานที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นั้นส่วนใหญ่เป็นอาหารที่มีปรากฏในภาคอื่นๆ และบางชนิดได้เปลี่ยนแปลงชื่อหรือสูญหายไป จากตัวอย่างขนมที่เป็นของท้องถิ่นภาคใต้ คือ ขนมฟัก ขนมฝักบัวหรือขนมก้านบัว โตนหรือลูกโดน

๓.๑.๑.๒ การกินหมาก วัฒนธรรมการกินหมากเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของผู้คนในแถบเอเชีย ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต[๗๒] ศึกษาวัฒนธรรมการกินหมากในสังคมกลุ่มคนไทและสังคมของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า สังคมเหล่านี้มีการใช้หมากเพื่อสื่อความหมายด้านความสัมพันธ์ไมตรี ๓ ประการ

๑.เพื่อแสดงน้ำใจของเจ้าของบ้าน

๒.เพื่อแสดงความเคารพที่เจ้าของบ้านที่มีต่อแขกนั้น หรือในทางกลับกันเป็นการเคารพของแขกที่มีต่อเจ้าของบ้าน

๓.เพื่อแสดงความรักของหนุ่มสาว

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ได้มีการกล่าวถึงการกินหมาก ในตอนที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระกัณหาชาลี ได้เดินทางไปถึงเมืองเจตราช เจ้าเมืองเจตราชได้นำพานหมากพลูออกมาต้อนรับพระเวสสันดร ดังความว่า

---

[๖๙] เรื่องเดียวกัน, ๗๑๖.

[๗๐] สัมภาษณ์คุณสมพร ปิยะศิริโสพส เจ้าของร้าน สองแสน จังหวัดสงขลา

[๗๑] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา., **สารานุกรมวัฒนธรรมถิ่นใต้ เล่ม ๑๔** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), ๖๔๔๘ .

[๗๒] ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. **อ่านลิลิตพระลอ** (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), ๒๑-๓๔.

พระเวสสันดร กับนางบังอร มัทรีกัลยา ลูกรักสองศรี
ชาลีกัณหา เสวยด้วยบิดา เป็นสุขเย็นใจ
ครั้นสำเร็จแล้ว จึงเรียกเมียแก้ว ออกมาด้วยไว จึงยกพานทอง
เรืองรองสุกใส ใส่หมากพลูไป ถวายแก่ราชา
เสวยหมากพลูพลัน เสนาข้าขันธ์ เข้ามาวันทา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าหมากอยู่ในวิถีชีวิตของชาวใต้ เพราะนอกจากทั้งหญิงชายจะกินหมากเป็นประจำวันแล้ว หมากยังใช้แสดงไมตรีของเจ้าของบ้านที่มีต่อผู้มาเยือนด้วย

๓.๑.๒ เครื่องแต่งกาย ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีปรากฏลักษณะของเครื่องแต่งกายทั้งที่เป็นเครื่องแต่งกายของชาวบ้านผู้ชาย และเครื่องแต่งกายของทหาร ดังนี้

เครื่องแต่งกายของชาวบ้านผู้ชาย กวีได้บรรยายการแต่งกายของที่นุ่งโจงกระเบน ดังความว่า

ครั้นเมื่อรุ่งเช้า จึงชูชกเฒ่า
ตื่นขึ้นโดยเค้า โจงกระเบนมั่นคง

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ไม่ได้บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับการแต่งกายไว้อย่างละเอียด เพียงแต่บอกว่าผู้ชายในสมัยนั้นนุ่งโจงกระเบน ซึ่งตามปกติแล้วผู้ชายในสมัยนั้นจะไม่สวมเสื้อ ใช้ผ้าขาวม้าแตะบ่าหรือไม่ก็คาดพุง

เครื่องแต่งกายของทหาร กวีพรรณนาการแต่งกายของทหารในกองทัพของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังความว่า

พลมลายูหลายเลศ สังหวารเวศตอเคียน ห่มเสื้อเขียนลายคำ
เสื้อสีดำดุมทอง เสื้อขาวกรองกำหยี ชมพูสีปัตสตูตาดพราย

เสื้อเหลืองลายสะแพร้ว ดูหลากแล้วหลายกล สิทธิแต่งตนตามหมู่

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการแต่งกายของทหารจะแต่งกายแตกต่างกันออกไปตามหมู่ที่ตนเองสังกัด

๓.๑.๓ ยารักษาโรค

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏชื่อว่านบางชนิด ว่าน คือ พืชบางชนิดที่มีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง ใช้ทำยาบ้างหรือเชื่อกันว่าทำให้อยู่ยงคงกระพันและเป็นศิริมงคลว่านมีสรรพคุณต่างๆ กัน บางชนิดเป็นว่านที่ใช้เพื่อเสริมเสน่ห์ บางชนิดใช้ทำเป็นเครื่องรางของขลัง บางชนิดสามารถใช้รักษาโรคได้ ผู้ที่ศึกษาวิชาไสยศาสตร์มักจะค้นหาว่านที่มีสรรพคุณตามที่ตนปรารถนามาปลูกเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามที่ต้องการ ชื่อว่านที่ปรากฏมีดังนี้

ว่านเพชรแลว่านคง ว่านล้อมค้อมนางมา ว่านนางกวักรักสุดใจ

ว่านเพชร มี ว่านเพชรน้อย ว่านเพชรใหญ่

ว่านเพชรน้อย มีลักษณะใบเล็กยาว กลางใบมีสีแดงเข้ม หัวกลมเล็กใช้กินได้ บรรเทาอาการเจ็บปวดเมื่อยล้า แก้กษัย หัวดองสุราเป็นยาขับระดูขาว แก้อาการกระตุกเนื่องจากเส้นประสาทพิการ **ว่านเพชรใหญ่** ต้นคล้ายต้นกระทือผีต่างแต่ใบเขียว ก้านเขียว เนื้อในหัวมีสีเหลือง ลักษณะหัวยาวกว่าว่านเพชรน้อยใช้ประโยชน์ในทางคงกะพันชาตรี ก่อนจะกินเสกด้วย “นะโมพุทธายะ” ๙คาบ เป็นว่านคงกระพันชาตรี ว่านเพชรน้อยเพชรใหญ่เอาไปเข้าตำรา อายุวัฒนะ ประกอบด้วยว่านกระชายแดง ว่านกระชายดำ ว่านไพลดำ เอาหัวบดเป็นผง ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน [๗๓]

ว่านล้อมหรือว่านนางล้อม ใบเล็กยาว โคนใบแดงเรื่อ ๆ ใบล้อมต้นคล้ายกงจักร และมีส่วนคล้ายว่านชัยมงคล หัวเหมือนหอมใหญ่อยู่กลาง หัวเล็ก ๆ แตกออกล้อมหัวใหญ่โดยรอบ ใช้ในทางป้องกันภัยต่าง ๆ ได้[๗๔]

---

[๗๓] เลื่อน กัณหะกาญจนะ, **ว่านกับคุณลักษณะ** (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา ๒๕๑๔), ๓๑๙-๓๒๐.

[๗๔] เรื่องเดียวกัน, ๓๕๓.

ว่านมหากวักรู้จักกันในชื่อว่านนางกวัก ใบและสีของใบเหมือนใบขมิ้น แต่เล็กกว่าใบขมิ้น หัวแยกออกด้วยการแทงหน่อขึ้นที่กาบของต้น เมื่อหน่อยาวพ้นกาบแล้วจะกลับงอคดลงดินไปอีก แล้วจึงจะงอขึ้นพ้นดินใหม่อีกหนหนึ่ง แตกต้นใบแยกออกจากต้นเดิม เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยไปนิยม ปลูกไว้กับบ้านเป็นศิริมงคล ส่งเสริมกิจการงานภายในบ้านให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น เป็นเสน่ห์มหานิยม ถ้าปลูกไว้ที่ร้านค้า ทำให้ค้าขายเจริญคล่องดี ยิ่งเอาน้ำใส่ขันตั้งไว้เอาเงินและทองรูปพรรณแช่ลงไว้ในน้ำ และว่านนี้ยังมีอานุภาพเป็นคงกระพันชาตรี ล่องหนหายตัวได้[๗๕]

๓.๑.๔ อาชีพ

ในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้กล่าวถึงอาชีพของคนในท้องถิ่นว่ามีการค้าขายติดต่อกันทางเรือ ดังความว่า

นาวาค้าขาย พานิชมากมาย ซื้อจ่ายคล่องถี่ ข้าวมากปลาเฝือ
ฝารจ่เจือร้อดปี แต่ล้วนสุกขี มีทั่วชนา

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ากวีแสดงให้เห็นถึงการติดต่อค้าขายติดต่อทางเรือที่มีมากมายซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศของภาคใต้ที่ติดทะเลทำให้เป็นเมืองท่าที่สำคัญ

นอกจากจะมีการค้าขายทางเรือแล้วในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา ได้มีการกล่าวถึงแม่ค้าในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยสั่งเกณฑ์ทัพเพื่อไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองได้มีแม่ค้านำสินค้าหลากหลายมีทั้งของกินเช่นหมากพลู กล้วยอ้อย และ ของใช้ เช่น ฟูก หมอน เป็นต้น มาขายให้แก่ทหารเหล่านั้นอย่างคึกคัก ทำให้สามารถมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ความว่า

แม่ค้าตลาดขวัญออก มาพลันด้วยเร็วไว
ขายของมากเหลือใจ ทั้งหมากพลูและปูนยา
แม่ค้าตลาดฟูก ทั้งแม่ลูกถืออกมา
ลูกเขยหลวงพ่อตา พากันมานั่งขายของ
ขายกล้วยบ้างขายอ้อย ขายปลาสร้อยมาก่ายกอง
ปลาสลิดมากเนืองนอง ขายข้าวของมากเนืองนันต์
เนื้อวัวและเนื้อควาย ทั้งกวายทรายและแรดมัน

---

[๗๕] เรื่องเดียวกัน, ๑๔๓.

เป็นไก่เนื้อหมูนั้น *มีทุกพันธุ์มากเหลือหลาย*
แม่ค้าขายสุรา *ตั้งร้านท่าพลไสว*
เหล้ากลั่นมันเอาไป *เหล้าจ่อไฟเข้มหนักหนา*
บ้างขายพันธุ์แกล้มเหล้า *เลี้ยงพลท้าวเจ้าพารา*
จักไปประพาสป่า *รับลูกยาสายสุดใจ*
ลักเลงกินสุรา *เทกันมาด้วยเร็วไว*
ซื้อเหล้าแม่ค้าไป *กินเมามายมากนักหนา*
ล้มลุกคลุกคลาน *ชาวทหารเต็มมรคา*
เพื่อนฝูงจูงกันมา *บ้างหิ้วหามตามกันไป*

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

๓.๑.๕ การละเล่นและสิ่งบันเทิง ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่ มหรสพ วรรณคดี และเครื่องดนตรี ดังนี้

๓.๑.๕.๑ มหรสพ

วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กล่าวถึงมหรสพต่างๆไว้ในตอนการจัดงานสมโภชเพื่อต้อนรับพระเวสสันดรกลับเมือง กวีต้องการสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนได้มาร่วมสนุกสนานและร่วมชื่นชมบารมีของพระเจ้าแผ่นดินด้วย ดังนี้

มหรสพในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้จัดเตรียมบ้านเมืองและให้มีการจัดมหรสพเพื่อต้อนรับพระเวสสันดร มหรสพที่ปรากฏ คือโขน หนัง หุ่นว้า หุ่นมอญ หุ่นชวา ละครชาตรี หุ่นมอญ มโหรี ดังความว่า

*โรง**โขน**แลโรง**หนัง*** *ดังคึกคังตั้งเรียงมา*
หุ่นว้าหุ่นชวา *ทั้ง**หุ่นมอญ**สลอนไป*
ณคอรหมู่ชาตรี ***มโหรี**รับไสว*

(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

มหรสพที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ เช่น

โขน การแสดงโขนเป็นการแสดงที่ต้องมีหัวสวมเป็นตัวต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงเป็น ลิง ยักษ์ และ ฤษี เป็นต้น ยกเว้นตัวเทวดาและมนุษย์ไม่ต้องสวมหัวโขน เนื่องจากมีหัวโขนสวมอยู่ ตัวแสดงจึงพูดและร้องเองไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการพากย์ และผู้แสดงแต่ละบทก็ต้องออกท่าร่ายรำไปตามคำพากย์ และคำเจราจาในขณะแสดงมีดนตรีปี่พาทย์บรรเลงประกอบ

หนัง ในที่นี้ได้แก่ หนังตะลุง หนังตะลุงคือมหรสพอย่างหนึ่ง ใช้หนังสลักเป็นรูปภาพขนาดเล็กคีบด้วยไม้ตับอันเดียว เชิดภายในโรงให้แสงไฟส่องผ่านตัวหนังสร้างเงาให้ปรากฏบนจอผ้าขาวหน้าโรง ใช้ปี่ กลอง "และฆ้องคู่บรรเลงประกอบผู้เชิดเป็นผู้พากย์[๗๖]

หนังตะลุงนิยมแสดงในภาคใต้ได้รูปแบบของหนังชวาที่เรียกว่า “วายัง”มาผสมผสานกับการแสดงแบบหนังใหญ่ซึ่งเป็นการแสดงหนังแบบดั้งเดิมของไทย หนังตะลุงทำให้มือทั้งสองข้างเคลื่อนที่ได้เหมือนกับหนังชวาที่อย่างน้อยมือข้างหนึ่งสามารถเคลื่อนไหวได้ ในขณะที่หนังใหญ่ที่เป็นหนังดั้งเดิมมือไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ นอกจากนั้นรูปของหนังชวามีใบหน้าผิดจากคนจริง ส่วนหนังตะลุงได้เลียนแบบดังปรากฏในรูปตลกที่มีใบหน้าผิดจากคนจริง เช่น นายหนูนุ้ยหน้าคล้ายวัว นายเท่งหน้าคล้ายนกกระจิบ นายดิกมีปากเหมือนเป็ด เป็นต้น

ธรรมเนียมในการแสดงหนังตะลุง หนังตะลุงทุกคณะมีลำดับขั้นตอนในการแสดงเหมือนกันจนถือเป็นธรรมเนียมนิยม ดังนี้

๑.ตั้งเครื่อง

๒.แตกแผง หรือแก้แผง

๓.เบิกโรง

๔.ลงโรง

๕.ออกลิงหัวค่ำ เป็นธรรมเนียมของหนังในอดีต ลิงดำเป็นสัญลักษณ์ของอธรรม ลงขาวเป็นสัญลักษณ์ของธรรมะ เกิดสู้รบกัน ฝ่ายธรรมะก็มีชัยชนะแก่ฝ่ายอธรรม ออกลิงหัวค่ำยกเลิกไปไม่น้อยกว่า ๗๐ ปีแล้ว ช่วงชีวิตของผู้เขียนไม่เคยเห็นลิงดำลิงขาวที่สู้รบกันเลย เพียงได้รับการบอกเล่าจากผู้สูงอายุ ๘๐ ปีขึ้นไป

๖.ออกฤาษี หรือ ชักฤาษี ฤาษี เป็นรูปครู มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์สามารถป้องปัดเสนียดจัญไร และ ภยันตรายทั้งปวง ทั้งช่วยดลบันดาลให้หนังแสดงได้ดี เป็นที่ชื่นชมของคนดู รูปฤาษีรูปแรกออกครั้งเดียว

๗.ออกรูปพระอิศวร หรือรูปโครูปพระอิศวรของหนังตะลุง ถือเป็นรูปศักดิ์สิทธิ์ และเป็น

---

[๗๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๑๒๔๔.

เทพเจ้าแห่งความบันเทิง ทรงโคอุสุภราชหรือนนทิ หนังเรียกรูปพระอิศวรว่ารูปพระโคหรือรูปโค หนังคณะใดสามารถเลือกหนังวัวที่มีเท้าทั้ง 4 สีขาว โหนกสีขาว หน้าผากรูปใบโพธิ์สีขาว ขนหางสีขาว วัวประเภทนี้หายากมาก ถือเป็นมิ่งมงคล ตำราภาคใต้ เรียกว่า "ตีนด่าง หางดอก หนอกพาดผ้า หน้าใบโพธิ์" โคอุสุภราชมีสีเผือกแต่ช่างแกะรูปให้วัวเป็นสีดำนิล เจาะจงให้สีตัดกับสีรูปพระอิศวร ตามลัทธิพราหมณ์พระอิศวรมี 4 พระกร ถือตรีศูล ธนู คฑา และ บาศ พระอิศวรรูปหนังตะลุงมีเพียง 2 กร ถือจักร และ พระขรรค์ เพื่อให้รูปกะทัดรัดสวยงาม

๘.ออกรูปฉะ หรือรูปจับ "ฉะ" หมายถึง การสู้รบระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ ยกเลิกไปพร้อมๆกับลิงหัวค่ำ

๙.ออกรูปรายหน้าบทหรือรูปกาศ ปราย หมายถึง อภิปราย กาศ หมายถึง ประกาศ รูปปรายหน้าบท หรือ รูปกาศ หรือ รูปหน้าบท เสมือนเป็นตัวแทนนายหนังตะลุง เป็นรูปชายหนุ่มแต่งกายโอรสเจ้าเมือง มือหน้าเคลื่อนไหวได้ มือทำเป็นพิเศษให้นิ้วมือทั้ง 4 อ้าออกจากนิ้วหัวแม่มือได้ อีกมือหนึ่งงอเกือบตั้งฉาก ติดกับลำตัวถือดอกบัว หรือช่อดอกไม้ หรือธง

๑๐.ออกรูปบอกเรื่องรูปบอกเรื่อง คือรูปบอกคนดูให้ทราบว่า ในคืนนี้หนังแสดงเรื่องอะไร สมัยที่หนังแสดงเรื่องรามเกียรติ์เพียงเรื่องเดียว ก็ต้องบอกให้ผู้ดูทราบว่าแสดงเรื่องรามเกียรติ์ตอนใด บอกคณะบอกเค้าเรื่องย่อๆ เพื่อให้ผู้ดูสนใจติดตามดู หนังทั่วไปนิยมใช้รูปนายขวัญเมืองบอกเรื่อง

๑๑.ขับร้องบทเกี้ยวจอ

๑๒.ตั้งนามเมืองหรือตั้งเมือง เริ่มแสดงเป็นเรื่องราว ตั้งนามเมือง เป็นการเปิดเรื่องหรือจับเรื่องที่จะนำแสดงในคืนนั้น กล่าวคือการออกรูปเจ้าเมืองและนางเมือง

โอกาสในการแสดงของหนังตะลุง เดิมหนังตะลุงนิยมแสดงเฉพาะในงานสมโภช เฉลิมฉลอง ดังเช่นในเรื่องเวสสันดรชาดกที่พระเจ้ากรุงสญชัยจัดให้มีการแสดงหนังตะลุงเพื่อต้อนรับพระเวสสันดร ไม่แสดงในงานอัปมงคล เช่น งานศพ แต่ความเชื่อในเรื่องนี้ในปัจจุบันเปลี่ยนไป โอกาสแสดงของหนังตะลุงจะแนกออกได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑.งานบ้าน เช่น บวชนาค แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานสระหัว งานทำบุญบ้าน สวดบ้าน

๒.งานวัด เช่น ฝังลูกนิมิต งานฉลองกุฏิวิหาร งานเทศกาลประจำปีของวัด งานชักพระ งานประเพณีทำบุญเดือนสิบ

๓.งานจัดรายการ ชาวบ้านเรียกว่างานสวนสนุก มีการแข่งขันประชันโรง เช่น งานแข่งขัน

กรีฑา งานมหกรรมหนังตะลุง งานปีใหม่ งานสงกรานต์ เอกชนเป็นผู้จัด เพื่อการค้ากำไรเป็นสำคัญ ในปัจจุบันมีเหลืออยู่ไม่เกิน ๑๐๐คณะ ล้วนแต่มีอายุล่วง ๔๕ ปีไปแล้ว[๗๗]

หุ่น คือการเล่นมหรสพอย่างหนึ่งที่ใช้รูปจำลองเหมือนของจริง หรือรูปตุ๊กตาแสดงแทนตัวคน และเคลื่อนไหวได้ด้วยการเชิดหรือชัก หรือการบังคับ ไทยมีหลักฐานการเล่นหุ่นมาแต่สมัยอยุธยาดังกล่าวแล้ว แต่เพิ่งมีหลักฐานเก่าสุดว่ามีการเล่นหุ่นจีน ในไทยสมัยพระเจ้าตากสินนี้เอง และมักเล่นประชันกับหุ่นของชาวนานาชาติที่คลุกคลีสัมพันธ์กับคนไทยในยุคนั้น เช่น หุ่นทวาย หุ่นลาว หุ่นมอญ หุ่นพม่า[๗๘]

ในตัวอย่างมีการกล่าวถึงหุ่นชาติต่างๆ คือ หุ่นชวา หุ่นมอญ และ หุ่นว้า ซึ่งหุ่นว้านั้นไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นหุ่นของชาติใด

ละคร (ณคอร) ในที่นี้น่าจะหมายถึงละครชาตรี ภาคใต้นั้นจะเรียกคำว่าละคร ว่า “ณคอร” (นะคอน) ตรงกับชื่อเมืองนครฯ (นครศรีธรรมราช) ในภาคใต้ ชื่อเมืองนครฯ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรในภาคใต้ของไทยนั้น อาณาจักรนี้เป็นที่รู้จักกันดีในเอเชียและมีมาก่อนที่จะตั้งอาณาจักรสุโขทัย ชื่อแรกเริ่มนั้นคือ “ตามพรลิงคนคร” ดังนั้นจึงชวนให้เชื่อว่า การแสดง ณคอร คือละครนั้นน่าจะเริ่มเกิดที่ นครศรีธรรมราชก่อนที่อื่นในประเทศไทย

ละครชาตรี เป็นละครที่เก่าแก่ที่สุดของไทย เชื่อว่ารับแบบอย่างมาจากละครยาตรา หรือละครเร่ของอินเดียตั้งแต่สมัยอยุธยา ละครนี้แต่แรกจะเข้ามาจะเรียกชื่ออย่างไรไม่มีหลักฐานปรากฏแต่ในภาคใต้ของไทยเรียกว่า “โนรา” หรือ “มโนห์รา” ตามชื่อนางเอกของเรื่อง ซึ่งนิยมเล่นกันมากการแสดงละครทั้งสองประเภทนี้ระยะแรกน่าจะมีแบบแผนเดียวกัน แต่ต่อมาได้รับอิทธิพลของท้องถิ่นและอิทธิพลของการแสดงประเภทอื่นเข้าไปผสม การแสดงทั้งสองจึงแตกต่างกันออกไป โดยที่โนราจะยังคงรักษาแบบแผนเดิมไว้ได้มาก ส่วนละครชาตรีนั้นปรับไปทางละครนอกโดยเริ่มด้วยการรำซัดชาตรี และลงโรงจับเรื่องด้วยเพลงวาอย่างละครนอก[๗๙]

---

[๗๗] ความรู้เรื่อง"หนังตะลุง" อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์พ่วง บุษรารัตน์ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๑.

[๗๘] อ้างอิงจาก http://cul.hcu.ac.th/model.htm

[๗๙] นิดา มีสุข, **วรรณคดีการละคร**, (สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๓), ๓๒-๓๓.

มโหรี วงดนตรีที่มีเครื่องผสมเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า และมีผู้ขับร้องร่วมด้วย[๙๐]

การเล่นเสภา

เสภามีปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้ไถ่ตัวสองกุมารจากชูชก และได้มีการเลี้ยงอาหารและมีการเล่นเสภา ดังความว่า

*"นางสรรค์สังคีต**เสภา** บำเทิงนิทรา บำรุงธิเบศบริบาล"*

(มหาราชคำฉันท์)

เสภาเป็นการร้องเข้าทำนองอย่างหนึ่งซึ่งมีมานานแล้วในประเทศไทย บางท่านว่าได้รับอิทธิพลจากอินเดียแต่บางท่านก็ว่าเป็นวัฒนธรรมไทย การเล่นเสภาหรือขับเสภาจึงยังหาข้อยุติในเรื่องที่มายังไม่ได้ การขับเสภาเป็นวัฒนธรรมที่น่าจะกำเนิดในวัง เพื่อความบันเทิงพระทัยในยามเข้าบรรทมของพระเจ้าแผ่นดิน ทำนองขับเสภาในระยะหลังได้เผยแพร่ออกไปสู่ราษฎร และได้มีการขับเสภากันแพร่หลายมากขึ้น การขับเสภาในภาคใต้มีปรากฏในภาคใต้เพราะภาคใต้เคยเป็นอาณาจักรอิสระมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองและมีการขับเสภาในพระราชวังเพื่อความชื่นบานพระทัยในเวลานิทราของพระเจ้าแผ่นดิน

การเล่นจำอวด

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้มีการกล่าวถึงการเล่นจำอวดไว้ดังนี้

หนึ่งนักบำเรอราช ชำนิกลประกวดกร
ขับขานประสานสร แลจำอวดลเวงวง

(มหาราชคำฉันท์)

การเล่นจำอวด คำนี้เข้าใจว่าเป็นพวกที่เล่นตลกเอกเทศ ไม่ต้องแสดงร่วมกับอะไร จำอวดเข้าใจว่าคงเลียนแบบวิธีแสดงมาจากสวดคฤหัสถ์นั่นเอง เพราะมีเป็นชุด ๔ คน อย่างเดียวกัน สวด

---

[๙๐] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๘๔๑.

คฤหัสถ์เล่นได้เพียงครึ่งตัว คือ นั่งเล่นเท่านั้น อย่างดีก็ลุกขึ้นคุกเข่า แต่มือต้องถือตาลปัตรไว้ด้วย เสมอ "การแต่งกายของจำอวดสมัยก่อน ใช้นุ่งผ้าม่วงสี โดยมากเป็นผ้าม่วงเชี่ยงไฮ้ วิธีนุ่งมีแปลกกว่านุ่งผ้าธรรมดา คือ แลบชายมุมบนตอนข้างหน้าที่จะม้วนเป็นชายกระเบนไว้หน่อยหนึ่ง เมื่อม้วนและโจงกระเบนแล้ว ก็แผ่ชายผ้ามุมบนที่เหลือไว้นั้นให้เป็นปีกออกไปคล้าย ๆ ชายไหวชายแครง ต้องยกปีกผ้านุ่งให้กาง สวมเสื้อแพรสี เนื้อดี คอพวงมาลัย คาดผ้าคาดพุงแพรหรือไหม ต้องผัดหน้าให้ค่อนข้างขาว แต่งคิ้วแต่งปากนิดหน่อย แต่ไม่ถึงละคอน ไว้ผมยาวอย่างที่เรียกว่า ผมนัด แปลว่ากระไรไม่ทราบ ใส่น้ำมันหวีเรียบ แต่งเครื่องประดับที่เป็นเพชรทองมาก ๆ เช่น นาฬิกาข้อมือสายทอง เรือนทอง แหวนเพชร สร้อยคอสร้อยข้อมือทองคำ กิริยาอาการที่ติดจนเป็นนิสัยของพวกจำอวด เวลาออกโรงแสดง คือมักใช้มือทั้งสอง จัดกลีบผ้านุ่งข้างหลัง ดึงแขนเสื้อขึ้นไปหาหัวไหล่ เสยผม ท้าวสะเอว จำอวดเป็นมหรสพที่นิยมกันมากในยุคหนึ่ง ซึ่งทุกงานที่สำคัญจะขาดไม่ได้ คือ ในสมัยปลายรัชกาลที่ ๖ กับต้นรัชกาลที่ ๗ จำอวดคณะเสมาทองเคยได้รับพระราชทานเสมาอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ป.ป.ร. ทองคำจากพระราชหัตถ์ในหลวงรัชกาลที่ ๗ เพราะได้เคยแสดงถวายบำเรอพระยุคลบาท จึงให้ชื่อคณะว่า "คณะเสมาทอง"

การแสดงของจำอวดหรือตลกของไทยเรา มีความสำคัญอยู่ที่ว่าต้องแสดงหลักไปทางหยาบโลนเป็นพื้นอย่างดีก็ใช้คำพูดชนิดที่เรียกกันว่า "สองง่าม" ต่อมาในสมัยนี้ มีจำอวดบางคนชอบใช้วาทะโวหารให้ไพเราะเรียกกันว่า "คำคม" อยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่วายมีหยาบโลนอยู่นั่นเอง จำอวดหรือตลกเป็นศิลปะชนิดหนึ่ง ซึ่งควรที่จะรักษาไว้เป็นแบบฉบับของไทยเราต่อไป อย่าให้เสื่อมสูญเสียได้ จะได้ชื่อว่าเป็นการรักษาทรัพย์อันมีค่าของชาติไว้ส่วนหนึ่งด้วย[๙๑]

น่าสังเกตว่า มหรสพต่าง ๆเหล่านี้ ยกเว้นหนังตะลุงแล้ว ไม่ได้เป็นของพื้นเมืองของชาวใต้ ไม่ว่าจะเป็น โขน ละครชาตรี มโหรี เสภา จำอวด ต่างก็เป็นการแสดงจากส่วนกลางทั้งสิ้น [๙๒]

๓.๑.๕.๒ วรรณคดี ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีการสอดแทรกวรรณคดีเข้าไป กวีได้นำวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ และกากีไปเป็นลวดลายของผ้าทรงที่ให้พระนางมัทรีเลือกก่อนที่จะกลับเข้าเมือง ดังนี้

---

[๙๑] จำนงค์ ทองประเสริฐ, อ้างอิงใน http://www.tpschamnong.iirt.net

[๙๒] การแสดงพื้นเมืองชาวใต้ ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก รองเง็ง ซึ่งแยกเป็นรองเง็งแบบชาวบ้าน และรองเง็งแบบราชสำนัก ซีละ (การรำแสดงท่าต่อสู้มือเปล่าหรือต่อสู้ด้วยกริชตามศิลปะมาเลเซีย) กาหลอ สวดมาลัย หนังตะลุงคน หรือหนังโขน (เลียนแบบหนังตะลุงแต่ใช้คนจริงแสดง) มะโย่ง (คล้ายการแสดงมโนรา) ซัมเปิง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้, ๒๕๒๘.)

เรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกทรพี ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ได้มีการกล่าวถึงวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในตอนที่กวีได้พรรณนาลายผ้าลวดลายผ้ากาสาวพัดว่าปักเป็นเรื่องรามเกียรติ์ ดังความว่า

ปักรูปพญาพาลี รูปทรพีมีฤทธา
สู้กันทั้งสองรา ในคูหาถ้ำทองสวรรค

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

เรื่องรามเกียรติ์ตอนนี้กล่าวถึงยักษ์นนทกาลมีหน้าที่เฝ้ากำแพงประตูชั้นในรับใช้พระอิศวร วันหนึ่งเกิดหลงรักนางอัปสร ชื่อมาลี จึงไปฟ้องพระอิศวร พระอิศวรสาปให้นนทกาลไปเกิดเป็นกระบือเผือก ชื่อ **ทรพา** และมีลูกชายชื่อ **ทรพี** ซึ่งเกิดมาเพื่อฆ่าพ่อตัวเอง เมื่อนนทกาลไปเกิดเป็นกระบือทรพาก็พบรักกับนางกระบือชื่อ นิลา และมีลูกด้วยกันชื่อ ทรพี เมื่อทรพีกำเนิด นางนิลาได้พาหนีไปฝากเทพยดาให้ช่วยเลี้ยงดูที่ถ้ำสุรกานต์ เนื่องจากกลัวทรพาจะจับฆ่าเสีย เนื่องจากลูกตัวผู้ก่อนหน้านี้ก็ถูกทรพาฆ่าตายหมด เมื่อทรพีเติบใหญ่ก็ออกเดินทางตามหารอยเท้าพ่อ จนพบรอยเท้าใหญ่เท่าจึงไปต่อสู้ กับทรพาตามคำสาปของพระอิศวร และขวิดทรพาตาย ทำให้ทรพีเหิมเกริมมากจนกล้าประกาศท้าพระอิศวร พระอิศวรจึงส่งให้พาลีและสุครีพผู้ครองนครขีดขินไปปราบและสาปว่าให้ทรพีตายด้วยน้ำมือของพญาวานร ทรพีบุกเข้าถึงหน้าพระลานท้าพาลีรบ พาลีรบกับทรพีไม่แพ้กันจึงเข้าไปในถ้ำสุรกานต์ พาลีจึงสั่งสุครีพน้องชายว่า ถ้าภายใน 7 วัน ตนยังไม่ออกมาจากถ้ำให้สุครีพรีบตามไปดู หากเห็นเลือดใสไหลออกมาแสดงว่าเป็นเลือดของพาลีให้สุครีพปิดปากถ้ำขังทรพีทันที แต่ถ้าเลือดเป็นสีข้น แสดงว่าพาลีฆ่าทรพีตาย

พาลีสู้กับทรพีอยู่ ๗ วันจึงชนะ เทวดาบนสวรรค์พากันดีใจประทานให้ฝนตกลงมาเพื่ออวยพรให้พาลี เมื่อน้ำฝนปะปนไปกับเลือดสีแดงข้นของทรพี ก็ทำให้สีจางลงจนกลายเป็นเลือดใสไหลออกมาที่ปากถ้ำ สุครีพซึ่งเฝ้าอยู่ปากถ้ำเห็นเลือดใสก็โศกเศร้าเสียใจ คิดว่าพาลีพลาดท่าเสียทีทรพี จึงรีบปิดปากถ้ำแล้วมุ่งหน้ากลับนครขีดขิน ฝ่ายพาลีเมื่อฆ่าทรพีสำเร็จจึงออกจากถ้ำ แต่พบว่าถ้ำปิดแน่นหนาจึงคิดไปว่าสุครีพน้องชายทรยศ จึงทลายปากถ้ำออกมา

เรื่องกากี ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้กล่าวถึงวรรณคดีเรื่องกากีในการพรรณนาลายผ้าโกไสยพัดซึ่งเป็นผ้าทรงที่ให้พระนางมัทรีเลือก ดังความว่า

รูปหงษและเหรา รูปครุฑธาบินคลาไคล
ลักพานางทรามไว เจ้ากาศีรีโสภา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

เรื่องกากี นั้นได้กล่าวถึงท้าวพรหมทัตกษัตริย์แห่งนครพาราณสีว่า มีพระมเหสีรูปงามกลิ่นกายหอมชื่อว่านางกากี พระองค์รักและหลงใหลนางกากีมาก ไม่ให้มหาดเล็ก คนสนิทที่เป็นชายเข้าใกล้หรือได้เห็นนางยกเว้นที่จำเป็นเพียงไม่กี่คนเท่านั้น หนึ่งในคนสนิทที่สามารถเข้าใกล้นางกากีได้คือ นาฏกุเวร ผู้เป็นคนธรรพ์รูปงามมีหน้าที่บรรเลงดนตรี แต่งกลอน ขับกล่อมท้าวพรหมทัต ในยามที่พระองค์เล่นสกากีพาโปรดปรานกับพระสหายสนิทตามปรกติ คนธรรพ์เป็นกึ่งมนุษย์กึ่งเทวดาที่มีความสามารถสูง ยิ่งเป็นนาฏกุเวรผู้มีความเปรื่องปราดก็ยิ่งเป็นที่รักใคร่ไว้วางพระทัยของท้าวพรหมทัต นอกจากพระประยูรญาติที่ท้าวพรหมทัตโปรดให้เล่นสกาด้วย พระองค์มีสหายสนิทผู้มีความลึกลับที่มีฝีมือการทอดสกาเทียบเท่าพระองค์นามว่าเวนไตย เวนไตยเป็นพญาครุฑที่มีวิมานชื่อฉิมพลีตั้งอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ ผู้กลายร่างเป็นมานพผู้สง่างามในเมืองมนุษย์ เวนไตยไม่ยอมบอกว่าตัวเองมาจากที่ใด แต่ก็มาเล่นสกากับท้าวพรหมทัตอย่างสม่ำเสมอทุกๆเจ็ดวัน คำร่ำลือถึงความสง่างามของพญาเวนไตยจากสนมกำนัลมาเข้าหูนางกากี นางจึงลอบแอบดูครั้งหนึ่งก็ประจวบกับเวนไตยมองมา ทั้งคู่ต่างตื่นเต้นในความงามของกันและกันทำให้เวนไตยถึงกับทำอุบายลักพานางกากีไปจากท้าวพรหมทัต โดยคืนรูปเป็นพญาครุฑบินไปบังแสงอาทิตย์ที่ส่องเมืองพาราณสีทำให้เมืองมืดมิดและอลหม่านจากการเกิดพายุใหญ่กระหน่ำ เวนไตยฉวยโอกาสนี้พาตัวนางกากีไปสมสู่ ณ วิมานฉิมพลี

๓.๑.๕.๓ เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบการแสดงต่างๆ การแสดงแต่ละชนิดอาจใช้เครื่องดนตรีที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับประเภทของการแสดง และการละเล่น ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้ให้จัดงานต้อนรับสองกุมารและจัดอาหารเลี้ยงชูชก ได้มีการกล่าวถึงเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ดังความว่า

*นักเลง**จะเข้ ฆ้อง** *ดุริยางค์**พิณทเพียง***
โทน ทับทิเทศเทียง** **ทรทึก ตะโพนฆ่าง

เภรีกระทุ่มแทง แลซอสวนปะเปิงมาง
ปี่เขนระวาดวาง ขุรมุกขแลฉาบแซร้ง

(มหาราชคำฉันท์)

เครื่องดนตรีที่ปรากฏมีทั้งหมด ๑๒ ชนิด ดังต่อไปนี้

จะเข้ เครื่องดนตรีไทยชนิดหนึ่ง มีรูปร่างคล้ายตัวจระเข้ ตัวเป็นโพรง วางยาวไปกับพื้น มีสาย ๓ สาย มีนม๑๑ นมเป็นฐานรองรับสายเมื่อกดนิ้วเวลาดีดทำให้มีเสียงสูงต่ำ มีขา ๕ ขา ใช้บรรเลงผสมอยู่ในวงเครื่องสายและมโหรี, ลักษณนามเรียกตัว [๘๓]

ฆ้อง เครื่องตีให้เกิดเสียงอย่างหนึ่ง ทำด้วยโลหะผสมรูปร่างเป็นแผ่นวงกลม มีขอบยื่นลงมารอบตัว เรียกว่าใบฉัตร มีปุ่มกลมตรงกลางสำหรับตี มีหลายชนิด เช่นฆ้องกระแต ฆ้องชัย ฆ้องวง[๘๔]

พิณ ชื่อเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง มีสายสำหรับดีด[๘๕]

โทน ชื่อกลองประเภทหนึ่งสำหรับตีขัดจังหวะ ขึงหน้าด้านเดียวคล้ายกลองยาว แต่เล็กและสั้นกว่า มี ๒ ชนิด คือ โทนชาตรี และ โทนมโหรี[๘๖]

ทับ โทน, ชาวพื้นเมืองปักษ์ใต้ยังคงเรียกโทนชาตรีว่าทับ เช่นที่ใช้ประโคมในการแสดงหนังตะลุง มโนราห์และโต๊ะครึม[๘๗]

ทรทึกหรือมโหระทึก กลองโลหะชนิดหนึ่ง ใช้ตีเป็นสัญญาณและประโคม[๘๘]

ตะโพน กลองสองหน้า รูปหัวสอบท้ายกลางป่องขึงด้วยหนังทั้ง๒หน้า มีขารอง ตีด้วยฝ่ามือ[๘๙]

เภรี กลองเช่นอินทเภรี ชัยเภรี,บางทีใช้เป็นไภรีหรือไภรินก็มี[๙๐]

---

[๘๓] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๒๘๕.

[๘๔] เรื่องเดียวกัน, ๒๗๒.

[๘๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๘๗.

[๘๖] เรื่องเดียวกัน, ๕๔๖.

[๘๗] เรื่องเดียวกัน, ๕๒๐.

[๘๘] เรื่องเดียวกัน, ๘๔๑.

[๘๙] เรื่องเดียวกัน, ๔๔๕.

[๙๐] เรื่องเดียวกัน, ๘๒๗.

ซอ ชื่อเครื่องดนตรีพวกหนึ่งสำหรับสี ในพวกเครื่องสายหรือมโหรี มีคันชักสีให้ดัง มีหลายชนิดเช่น ซออู้ ซอด้วง, ลักษณนามเรียกว่าคัน[๕๑]

เปิงมาง ชื่อกลองชนิดหนึ่ง มีหนังขึง๒ หน้า ตรงกลางป่องเล็กน้อย ยาวประมาณ๕๔ เซนติเมตร ใช้บรรเลงร่วมกับตะโพนในวงปี่พาทย์ก็ได้ ใช้ตีนำกลองชนะในกระบวนเสด็จพระยุหยาตรา หรือตีประโคมประจำพระบรมศพเป็นต้น,คนตีเปิงมางนำกลองชนะ เรียกว่าจ่ากลอง คู่กับคนเป่าปี่ซึ่งเรียกว่ จ่าปี่ [๕๒]

ปี่ เครื่องดนตรีประเภทเป่าลมอย่างหนึ่งที่ใช้ลิ้น ตัวปี่หรือเลาปี่มักทำด้วยไม้แก่น เช่น ไม้ชิงชัน ไม้พะยูง มีลักษณะค่อนข้างยาว ป่องตรงกลาง หัวท้ายบานออกเล็กน้อย ภายในเลาปี่เจาะรูกลวงตลอดตั้งแต่หัวจดท้ายมีหลายชนิด เช่น ปี่นอก ปี่ใน ปี่ไฉน ปี่ชวา,ลักษณนามว่าเลา เช่นปี่ ๒ เลา[๕๓]

ฉาบ เครื่องตีประกอบจังหวะชนิดหนึ่ง ทำด้วยโลหะรูปร่างเป็นแผ่นกลมคล้ายจาน แต่มีปุ่มนูนขึ้นตรงกลางเจาะรูตรงกลางปุ่มไว้ ร้อยเชือกหรือเส้นหนัง สำหรับถือตี[๕๔]

การที่ปรากฏชื่อเครื่องดนตรีในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้จำนวนมากชนิดนั้นน่าจะเป็นเพราะผู้แต่งมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องดนตรีหลายชนิดนั่นเอง และแสดงให้เห็นความนิยมในการเล่นดนตรีของชาวไทยภาคใต้ในอดีตได้อย่างดี เครื่องดนตรีส่วนใหญ่จะตรงกับเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นอยู่ในภาคกลาง

๓.๑.๖ เครื่องมือเครื่องใช้

มนุษย์สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นมาเพื่อความคล่องตัวในการดำเนินชีวิต เพราะหากขาดสิ่งเหล่านี้แล้ว การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ในการดำรงอยู่ ในเวสสันดรชาดกท้องถิ่นภาคใต้ได้มีการกล่าวถึงเครื่องมือเครื่องใช้ในตอนที่ชูชกจะเดินทางไปขอสองกุมารจากพระเวสสันดรชูชกได้เตรียมอาหารและเครื่องมือเครื่องใช้ในการเดินทาง ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชูชกเตรียมไปนั้นคือ เหล็กไฟ ดังความว่า

---

[๕๑] เรื่องเดียวกัน, ๓๗๕.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, ๗๑๔

[๕๓] เรื่องเดียวกัน, ๖๕๕

[๕๔] เรื่องเดียวกัน, ๓๓๖

เคยเกลือให้ครัน ***เหล็กไฟ****นั้นอันเครื่องป่า*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

เหล็กไฟ เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดไฟ มีส่วนประกอบ คือ เหล็ก ปุยหิน และปุยสำลีหรือนุ่นเป็นเชื้อเพลิง เมื่อจะให้เกิดไฟต้องใช้วิธีตีแรงๆ ปัจจุบันชาวใต้ ยังเรียก เหล็กไฟ อยู่ติดปากแม้กระทั่งไม้ขีดก็เรียกว่า “เหล็กไฟ”[๖๕]

๕.๓.๒ ประเพณี

ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อๆกันมา[๖๖]

ประเพณีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏ คือ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ และประเพณีขึ้นบินจา

๕.๓.๒.๑ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ

ชาวใต้มีความเชื่อเรื่องขวัญ[๖๗]มาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมีประเพณีที่เรียกว่า “การทำขวัญ” เกิดขึ้น ประเพณีการทำขวัญ ตามปกติมักทำเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญในชีวิต คือ เริ่มตั้งแต่เกิด โกนจุก บวชนาค และแต่งงาน เป็นต้น

บายศรีของภาคใต้เป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุตามความเชื่อของคติฮินดู การนำเอาบายศรีมาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น การยกเสาเอก งานแต่งงานและการทำขวัญต่างๆ เป็นประเพณีที่นิยมทั้งหมู่ไทยพุทธและไทยมุสลิม

บายศรีเป็นสิ่งสำคัญของการทำขวัญ ใช้เป็นที่บรรจุอาหารทำขวัญ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า “เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระทงเป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอบขึ้นไปตามลำดับ เป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้น” [๖๘]

---

[๖๕] วีรวัฒน์ อินทรพร, รายงานการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก”, ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๒๕๔๔, ๑๐๑.

[๖๖] สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), ๑๓๘.

[๖๗] ขวัญ หมายถึง “สิ่งที่ไม่มีตัวตนเชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคลเป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกในหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไป”

[๖๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๖๒๔.

ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ กวีได้บรรยายไว้ในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้ไถ่ตัวพระชาลีและพระกัณหาจากชูชก พระเจ้ากรุงสญชัยรับสั่งให้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคลแลความร่มเย็นของสองกุมาร ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นี้มีการใช้ บายศรีทอง ๑ คู่ ซึ่งเป็นบายศรีเจ็ดชั้น ดังนี้

บัดนั้นจอมไตร ท้าวศรีสญชัย ตรัสสั่งโดยปอง แม่ครัวพิเศษ
นอกในทั้งผอง ให้เร่งแต่งของ ทุกพรรณนานา
เครื่องสำรับบายศรี หลายหลากมากมี กลิ่นรสโอชา ประดับจานทอง
เรืองรองรจนา เจ็ดชั้นโสรก รุ่งเรืองสุกใส
ทั้งสองสำรับ ให้เร่งประดับ แต่งมาจงไว พิเศษทั้งหลาย
ฝ่ายนอกฝ่ายใน ยกมาทันใจ ตั้งท้องพระโรงครัน
ยกบายศรีทอง ออกมาทั้งสอง เรียบเรียงเคียงกัน พาพราหมณ์โหรา
เข้ามาด้วยพลัน จึงให้เชิญขวัญ หลานรักจักรี

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ตอนทำพิธี เมื่อได้เวลาที่กำหนดไว้มีการลั่นฆ้องชัย โหราเบิกบายศรีและจุดเทียนวนรอบสองกุมาร [๖๖]

ให้ลั่นฆ้องไชย สะเทือนหวาดไหว ถ้วนถึงสามที โหราให้ฤกษ์
ให้เบิกบายศรี เทียนจุดอัคคี รุ่งเรืองสุกใส
โหราเชิญขวัญ ทั้งสองนักธรรม์ หลานรักสายใจ แหวนทองแหวนแก้ว

---

[๖๖] การเวียนเทียน คือ การเวียนแว่นเทียนวนไปรอบสิ่งที่ทำขวัญ ผู้ทำพิธี เช่น พราหมณ์หรือหมอขวัญจะจุดแว่นเทียนนำไปเวียนรอบบายศรีก่อนสามรอบ จากนั้นจึงเวียนวักเข้าหาตัวสามครั้งแล้วโบกปัดไปยังสิ่งที่ทำขวัญ และมอบแก่คนทางซ้ายมือเวียนเทียนวักเข้าหาตัวสามครั้งแล้วโบกปัดเช่นเดียวกันจนครบ พระยาอนุมานราชธนได้อธิบายถึงการเวียนเทียนไว้ ดังนี้ *"เวียนเทียนเห็นจะเป็นคติของอินเดียที่เรียกกันเป็นสามัญว่าอารติ (ส. อาราตริก) คือเขานำดวงประทีปไปวนๆรอบสิ่งที่เขาบูชา เช่น นำดวงประทีปไปวนๆ ที่เทวรูปในเวลาเช้าและเวลาเย็นเป็นปรกติเมื่อทำพิธีบูชา ถ้าเข้าจะพาเด็กไปต่างถิ่นเขามักทำพิธีอารติให้แก่เด็กเสียก่อน ...พิธีอารตินี้เท่ากับทำปัดเสนียดจัญไรที่มีอยู่หรือที่จะมีมาให้พ้นไป คิดว่าพิธีเวียนเทียนก็จะมีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ ปัดเสนียดจัญไรให้มีแต่ความบริสุทธิ์"*

พรายแพร้วแววไว จุดเทียนเวียนไป รอบเจ้าสองศรี

หลังจากนั้นมีพิธีเชิญขวัญ[๑๐๐] ในบทกล่าวเชิญขวัญกวีได้มีการกล่าวเชิญขวัญของสองกุมารที่ได้หายไปเพราะถูกชูชกทุบตี กวีได้บรรยายว่าขวัญหลงไปอยู่ในป่า ในดง ในห้วย ในเหว และในผา กวีได้กล่าวเชิญขวัญให้กลับมาชมความงามของปราสาทราชวัง คลังเงินและคลังทอง มีการเวียนเทียน เบิกบายศรี มีการผูกข้อมือสองกุมารด้วยด้ายทอง ให้สองกุมารเสวยข้าวขวัญ และมีการให้ของรับขวัญแก่สองกุมาร โหรถวายพระพร พระเจ้ากรุงสญชัยให้พรให้สองกุมารอยู่เป็นสุข ดังความว่า

อัญเชิญพระขวัญเอ๋ย ยาหยูชาเลย ในดงพงพี มาชมกรุงบุรี
ปราสาททองรองเรืองฉาย
อย่าหลงในดงชัฏ ชมฝูงสัตว์มากเหลือหลาย
มฤคราชผาดผันผาย อยู่ในพระหิมพานต์
อัญเชิญพระขวัญเอย อย่าอยู่เลยในไพรสาณฑ์
เข้ามาชมกุมาร พระชาลีศรีสุริยวงศ์
อย่าอยู่ห้วยเหวผา ท่อธาราในกลางดง
ขวัญเจ้าอย่าไหลหลง อยู่ปลายไม้ใต้พฤกษา
ชูชกมันตีรัน ยอดนักธรรม์ทั้งสองรา
ชาลีแก้วกัณหา ขวัญพังงาหนีไปไกล

---

[๑๐๐] พิธีเชิญขวัญ คำว่า “ขวัญ” เป็นคำเดิมในภาษาไทย หมายความอย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบันว่าวิญญาณ มักใช้พูดเข้าคู่กับคำมิ่งว่า มิ่งขวัญ มิ่งในความหมายเดิมว่าชีวิต เมื่อใช้คำวิญญาณและชีวิตแทนขวัญและมิ่งเสียแล้ว คำขวัญ และมิ่งก็มีความหมายมัวๆ เลอะเลือนไป สิ่งมีชีวิตทั้งหลายย่อมมีธรรมชาติอย่างหนึ่งเรียกว่า “ขวัญ” อยู่ประจำตน ถ้าขวัญยังอยู่ปรกติก็มีความสุขสบาย เจริญงอกงาม ถ้าขวัญหายไปก็อาจจะเจ็บไข้หรือป่วยได้ ขวัญจึงมีความสำคัญยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิต ชาวภาคใต้เชื่อมั่นในสิ่งนี้มาก จึงมีพิธีกรรมที่เรียกว่า “การทำขวัญ” เกิดขึ้น ในภาคใต้นั้นเครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีบายศรีในปัจจุบันมีดังนี้ บายศรี ถ้วยขวัญ เทียนขวัญ เทียนชัย เทียนบูชาครู เทียนติดแว่น ๙ เล่ม หมาก ๑๘ คำแว่นเวียนเทียน ๓ เล่ม ด้ายสายสิญจน์ หอยสังข์ เสื้อผ้าเด็ก ๑ ชุด เชี่ยนหมาก ๑ สำรับ มะพร้าวอ่อน ๑ ผล ส้ม กล้วย ใบไม้ดับเทียน ๓ ชนิด มีใบยอ ใบทองหลาง ใบพลู ชนิดละ ๙ ใบ แป้ง น้ำมันและข้าวสิบสองอย่างแต่ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ไม่มีปรากฏ

ไปอยู่ในดงดอน เร่เที่ยวทอนในกลางป่า
เชิญมาเทิดพ่อมา ขวัญเจ้าฟ้าอย่าหลงใหล
อัญเชิญพระขวัญเอย อย่าอยู่เลยกลางพงไพร
เข้ามาจงเร็วไว ชมคลังเงินแลคลังทอง

……

เข้าเอาแพรด้ายทอง มารับรองขวัญพระหลาน
จึงเชิญยอดนักธัญ เสวยข้าวขวัญมิทันนาน
หยิบเอาเครื่องอาหาร ……ชำรุด ……..
พวงแก้วเอามารอง ทั้งพวงทองแกมมณี
สวมคอเจ้าสองสี พระชาลีแก้วกัญหา
โหรามาสลอน ถวายพระพรเจ้าสองรา
หน่อกษัตริย์อนัตตา แต่นี้หนาอย่ามีภัย
กรุงสญไชยธิราช จึงพระบาดให้พรชัย
ขอให้ลูกสายใจ อยู่เป็นสุกทุกวันวาน

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

นอกจากนั้นประเพณีบายศรีสู่ขวัญมีปรากฏอีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีอภิเษกสมรส พระเจ้ากรุงสญชัยสั่งให้มีการจัดสร้างโรงพิธีบายศรี ดังความว่า

สญชัยพระราชา ตรัสให้หาโหรบัดดล
ให้ดูฤกษ์มงคล คิดทวนจนได้ฤกษ์ยาม
ให้ตั้งโรงพิธี เสร็จแล้วตีได้ฤกษ์ยาม
ทำตามท้าวสั่งบ่นาน
ให้เชิญท้าวมัทราช ทั้งนางนาถผู้นางคราญ
มัทรีผู้สงสาร มาทันการทำมงคล
ตรัสให้แต่งบายศรี เครื่องอันดีมาบัดดล
สมโภชหน่อทศพล ทั้งสององค์งามโสภา

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

๕.๓.๒.๒ ประเพณีขึ้นบินจา[๑๐๑]

เบญจาเป็นประเพณีทางภาคใต้ที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี มีมาตั้งแต่ยุคศรีวิชัย ประเพณีขึ้นเบญจาจัดขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้ทดแทนบุญคุณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ตาย อย่างสูง โดยการพาพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มาร่วมพิธีขึ้นเบญจาเพื่อให้อายุยืนได้ขึ้นสวรรค์ และเพื่อแสดงความเคารพเทิดทูนอย่างสูง พิธีขึ้นเบญจาในสมัยโบราณเป็นการยากที่จะทำ เพราะต้องมีความพร้อมหลายด้าน คือ ความพร้อมด้านกำลังคน เพื่อที่จะช่วยสร้างเบญจา เช่น ช่วยตัดไม้ ความพร้อมด้านกำลังทรัพย์ การจัดทำอาหารสำหรับเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงาน และความพร้อมด้านเวลา เพราะต้องใช้ระยะเวลาหลายวัน ในการสร้างเบญจาในอดีตการก่อสร้างเบญจา นิยมสร้าง ๕ ชั้น แต่ในปัจจุบันสร้าง ๙ ชั้น รูปทรงมีลักษณะสี่เหลี่ยมขั้นบันได มีพระสงฆ์นั่ง ๙ รูป ในอดีตไม่แน่ชัดว่ามีกี่รูป วัสดุในการก่อสร้างในอดีตใช้ไม้ไผ่ หลังคามุงจาก แต่เนื่องจากไม่มีความคงทนต้องสร้างใหม่ทุกปี ในปัจจุบันเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาจึงสร้างด้วยเหล็กเพื่อให้มีความคงทน และแข็งแรง มีพื้นนั่งเป็นไม้ ประดับด้วยการผูกผ้าอย่างสวยงาม สูง ๖ เมตร กว้าง ๑๐ เมตรกว่าและถอดเก็บได้[๑๐๒]

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีได้กล่าวถึงพิธีบินจาในตอนมารดาของนางอมิตดาได้ขอร้องให้นางไปกับชูชกเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณเหมือนกับการทำบินจา ดังความว่า

สองพราหมณ์ฟังความเฒ่าว่า เข้าสู่อไสยา
โลมบิดธิดามารศรี
ว่าโอน้อยนาถนารี ดั่งดวงใจ
แม่นี้บลำเอียงรักษา
แต่สวรรค์จนน้อยใหญ่มา มิให้เคืองคา
คิดว่าเหมือนหอกแหลมเดียว
เข้ามาสุขบเอียว ใช่แต่คนเดียว
แม่นี้เลือกดีที่จะวาง
ครานี้....(ชำรุด)... มิวางก็จำวาง
จะเกินค่าของพราหมณ์ตามที

---

[๑๐๑] พิธีขึ้นบินจาหรือพิธีขึ้นเบญจา บินจาหรือเบญจา ในวัฒนธรรมชาวใต้หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นแทนสัญลักษณ์พระสุเมรุ สำหรับเป็นที่นั่งประกอบพิธีการสิริมงคลครั้งสำคัญส่วนประกอบสำคัญของบินจา หรือเบญจา คือ แท่นซ้อน(สำหรับนั่ง) และมีเพดานดาดด้วยผ้าขาว ต่างแทนยอดบุษบก หรือมีทั้งส่วนยอดบุษบกแล้วดาดเพดานผ้าขาวไว้ใต้ยอดนั้น จะใช้เฉพาะกรณีที่มีการรดน้ำ ซึ่งชาวใต้เรียกว่า “สระหัว” ผู้อาวุโส

[๑๐๒] สัมภาษณ์ พระครูจันสีลโสภณ สุริยพัฒน อายุ ๔๙ ปี เจ้าอาวาสวัดเขากล้วย จังหวัดชุมพร

ล้วนจิตอย่าคิดบัดสี ช่วยแม่ครบปี
ช่วยทีเหมือนทำบินจา
สระหัวแม่พังงา เจ้าค่อยคลุมผ้า
เป็นค่าพฤกฒาอย่าอาย

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ประเพณีขึ้นบินจาเป็นประเพณีที่ชาวใต้ใช้แสดงความสำนึกในความกตัญญูที่มีต่อปูชนียบุคคล เช่น พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้สูงอายุที่เป็นที่นับถือแก่ลูกหลาน ประเพณีแสดงความกตัญญูนี้มีวิธีการแตกต่างไปจากภาคอื่น คือ ในพิธีจะเชิญผู้อาวุโสหรือผู้ที่ลูกหลานนับถือนั่งแท่นขึ้นบินจาที่ชาวใต้มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่แทนเขาพระสุเมรุ เพื่อให้ลูกหลานได้รดน้ำขอพร

๓.๒ ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดี หรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง[๑๐๓]

ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตน หรือไม่มีตัวตนก็ตามว่า เป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ [๑๐๔] ความเชื่อที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้สามารถจำแนกออกได้ดังนี้ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ความเชื่อตามหลักโหราศาสตร์ และความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์

๓.๒.๑ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ยังกล่าวถึง ผีปีบ ผีโป่ง ดังความว่า

---

[๑๐๓] ธวัช ปุณโณทก, "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน," ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติชาวบ้าน** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

[๑๐๔] ทัศนีย์ ทานตวณิช, **คติชาวบ้าน** (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), ๒๒๔.

ผีปีบผีโปงสะท้านไพร

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างผีทั้งสองชนิดนี้จากการเก็บข้อมูลยังไม่สามารถระบุได้ว่ามีลักษณะอย่างใด แต่จากเนื้อความสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นผีร้ายที่สิงสถิตอยู่ในป่าและเป็นผีซึ่งอยู่ในความเชื่อดั้งเดิมของทางภาคใต้ และเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า สังคมในสมัยนั้นมีความเชื่อเรื่องภูตผีปรากฏอยู่ คนในภาคใต้มีความเชื่อว่าภูตผีและวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายทำให้เกิดเพทภัย

๓.๒.๑ ความเชื่อเนื่องจากศาสนา ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏความเชื่อตามศาสนา ได้แก่

ความเชื่อตามพุทธศาสนา ชาวภาคใต้ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนามาช้านาน หลักธรรมทางศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวภาคใต้เป็นอย่างมาก ดังนั้นในวรรณกรรมจึงได้มีการสอดแทรกอิทธิพลของศาสนาเอาไว้ ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ

ความเชื่อเรื่องไตรภูมิ

เรื่องไตรภูมิเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิ ทั้ง ๓ สาม คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ ซึ่งเป็น ที่ตั้ง และที่เกิดของมนุษย์ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และเทวดา ที่ตั้งเหล่านี้มีเขาพระสุเมรุเป็นหลักเขาพระสุเมรุนั้นตั้งอยู่ท่ามกลางจักรวาล มีทิวเขาและทะเลล้อมรอบสลับกันได้ 7 ชั้น ทิวเขามีชื่อต่างๆดังนี้ ยุคนธร อิสินธร กรวิก สุทัศน์ เนมินธร วินันตก และ อัศกรรณ ซึ่งเป็นเขารอบนอกสุด ทิวเขาเหล่านี้รวมเรียกว่าเขาสัตบริภัณฑ์ ส่วนทะเลที่รายล้อมอยู่ ๗ ชั้น เรียกว่า มหานทีสีทันดร ถัดจากทิวเขาอัศกรรณออกมาเป็นมหาสมุทรอยู่ทั่วทุกด้าน มีภูเขาเหล็กกั้นทะเลนี้ไว้รอบเรียกว่า ขอบจักรวาล พ้นไปนอกนั้นเป็นนอกขอบจักรวาล ความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีดังนี้

ความเชื่อเรื่องจตุรบาย

ในเรื่องเวสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา มีการกล่าวถึงจตุรบายเอาไว้ในตอนที่ชูชกเสียชีวิต ดังข้อความต่อไปนี้

ไฟธาตุเผาไม่ทัน ชูชกนั้นจึงบรรลัย
ยมบาลเขาเอาไป ไว้ในจตุรบาย

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างได้กล่าวถึงตอนที่ชูชกเสียชีวิตจากการกินอาหารเข้าไปมากทำให้ธาตุไฟแตก เมื่อชูชกเสียชีวิตได้มียมบาลนำวิญญาณไปสู่จตุรบาย ยมบาลตามความเชื่อคือพนักงานเมืองนรกมีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม[๑๐๕] ส่วนจตุรบายนั้น หมายถึง อบายภูมิทั้ง ๔ คือนิรยภูมิ ภูมินรกอันประกอบด้วย มหานรกเป็นนรกขุมใหญ่ อุสสุทนรกเป็นนรกที่ล้อมรอบมหานรก ยมโลกนรก เป็นนรกที่ล้อมรอบมหานรกและอุสสุทนรก โลกันตนรก เป็นนรกที่อยู่นอกจักรวาล ซึ่งมีแต่ความมืดยิ่งนัก ติรัจฉานภูมิ คือโลกของสัตว์ผู้มีลำตัวไปตามขวาง ต้องคว่ำอกเดินไปแบ่งเป็น ๔ พวกคือ พวกที่ไม่มีเท้า ได้แก่ งู ปลา ฯลฯ พวกที่มี ๒ เท้า ได้แก่ นก เป็ด ไก่ ฯลฯ พวกที่มี ๔ เท้า ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ฯลฯ พวกที่มีขามาก ได้แก่ มด ตะขาบ ฯลฯ ปิตติวิสยภูมิแดนเปรตเป็นที่อยู่ของสัตว์นรกผู้ห่างไกลจากความสุขไม่มีที่สถานที่อยู่โดยเฉพาะ เป็นชีวิตที่น่าสมเพช ต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความอดอยาก มีความหิวกระหายอย่างแสนสาหัส มิได้บริโภคอาหารเลย และอสุรกายภูมิ แดนของวิญญาณบาปที่ต้องทุกขเวทนาเพราะความกระหายน้ำ พวกอสุรกายมีความทุกข์ทรมานคล้ายกับพวกเปรต ตามความเชื่อของคนใต้นั้นเมื่อตายไปไม่ได้ไปเกิดแต่ในนรกเท่านั้นอาจยังไปเกิดในแดนอื่น

ความเชื่อเรื่องพระอินทร์

พระอินทร์เป็นอธิบดีของเหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีความสำคัญในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกให้รอดพ้นจากความทุกข์ลำบากหลายครั้ง เมื่อมีผู้เดือดร้อนอาสนะของพระอินทร์ที่นุ่มจะแข็งกระด้าง อาสนะของพระอินทร์คือศิลาแก้ว ที่เป็นทิพยอาสน์ อยู่ใต้ต้นปาริชาตในสวนสวรรค์ชื่อปุณฑริกวัน ศิลาแก้วนี้มีสัมผัสอ่อนนุ่ม เวลานั่งจะยุบไปครึ่งตัว และฟูขึ้นเต็มที่ในเวลาลุกขึ้น ศิลาแก้วเกิดขึ้นด้วยบุญญานุภาพของพระอินทร์ กล่าวคือเมื่อพระอินทร์เกิดเป็นมนุษย์นามว่า “มฆะ” ได้สร้างศาลาไว้หลังหนึ่งสำหรับคนเดินทางพัก และปลูกต้นทองหลางไว้ต้นหนึ่งใกล้กับศาลานั้น จากนั้นจึงได้ปูแผ่นศิลาไว้ที่โคนต้นทองหลางเพื่อให้คนนั่งพัก เมื่อไปเกิดเป็นพระอินทร์ครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บุญนี้จึงส่งผลให้มีต้นปาริชาตและแผ่นศิลาบัณฑุกัมพลเกิดขึ้นในสวนปุณฑริกวัน[๑๐๖] และในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พระอินทร์ก็มีบทบาทในการช่วยเหลือพระเวสสันดร ในตอนที่พระเวสสันดรได้บริจาคม้าที่ชักรถให้แก่พราหมณ์ พระอินทร์ซึ่งในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้เรียกว่า “ท้าว

---

[๑๐๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๘๙๒.

[๑๐๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิกภา**, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน,๒๕๔๔), ๖๙๙.

พันตา"[๑๐๗] สั่งให้เทวดา ๒ องค์คือ พระวิศวกรรมและพระมาตุลีแปลงเป็นกวางทองมาช่วยชักรถ ดังความว่า

ด้วยบุญของพระบาท ร้อนถึงอาสน์เท้าพันตา
ทอดพระเนตรลงแลมา เห็นราชาจักคลาไคล
*ครั้นสั่ง**วิศณุกรรม** ลงมาพลันด้วยเร็วไว*
***มาตุคลี**เร่งลงไป เป็นกวางทองรองเรืองฉาย*
เข้าชักเอารถไชย ขับลงไปดังใจหมาย

อีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระอินทร์สั่งให้เทวดาคือ พระวิศวกรรมและพระมาตุลีแปลงกายเป็นเสือ และราชสีห์เพื่อขัดขวางไม่ให้พระนางมัทรีกลับสู่อาศรมได้ในขณะที่พระเวสสันดรกำลังให้ทานสองกุมารแก่ชูชก เพื่อให้พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานได้สำเร็จ ดังความว่า

ตรัสใช้ให้พิษณุกัณ ลงไปพลันด้วยเร็วไว
มาตุคลีฤทธิไกร เทพบุตรถ้วนทุกสถาน
ไปอยู่ประตูป่า ทำฤทธาให้เกรงขาม
อย่าให้นางโฉมงาม เข้าไปได้ถึงกุฏี
ยามค่ำสนธยา จึงไคลคลาจากพงพี
ให้ทานแก่เทวี นางมัทรีให้เข้าไป
*รับสั่ง**พระอินทรา** จึงลงมาด้วยเร็วไว*
ครั้นถึงหิมาวาลัย จึงนิมิตเป็นราชสีห์
เสือเหลืองแลเสือโคร่ง เดินเที่ยวท่องในพงพี

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

พระอินทร์มีบทบาทสำคัญอีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระองค์ได้เชิญพระนางผุสดีให้มาประสูติเป็นพระมเหษีของพระเจ้ากรุงสญชัย ดังความว่า

---

[๑๐๗] พระอินทร์ ครั้งหนึ่งเคยเป็นชู้กับภรรยาของพระฤาษีโคดม จนเกิดบุตรด้วยกัน ชื่อ พาลี ต่อมาฤาษีโคดมจับได้ขึ้นมา จึงได้สาปให้มีโยนี๑,๐๐๐ อัน ติดบนตัวพระอินทร์ ซึ่งต่อมาคำสาปนี้ได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นตา ๑,๐๐๐ ดวง พระอินทร์จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่าท้าวพันตา

เมื่อท้าวตรีเนตร พระทัยรู้เหตุ เล็งด้วยพระญาณ
จึงรู้ในใจ พระทัยนางคราญ คู่สร้างสมภาร กันมาแต่ก่อน
กูจักลงไป ให้นางทรามวัย รู้แท้แน่นอน
ว่าหน่อพุทธางค์ สร้างมาแต่ก่อน เคยเป็นมารดร แต่ก่อนมานาน
ตริแล้วมินาน พระอินทร์ธิญาณ ลงมาด้วยไว
จากดุสิตา ลินลาคลาไคล สวมกอดนางไท ผุสดีแจ่มจันทร์
ที่ในสวนฝัน กล่าวเป็นคาถา ดูหราเจ้าพี่
จักสิ้นชลมาร เจ้ารับเอาพร ตามความปรารถนา นางน้องกัลยา
กุมเกล้าทูนสาร ว่าข้าเคยคู่ ขอลงไปสู่
สญชัยภูบาล ขอรับพระพร ทั้งสี่บ่นาน ทั้งแปดประการ

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

ความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ

เขาพระสุเมรุ เป็นเขาที่สูงและใหญ่ที่สุดในจักรวาล เป็นพญาเขาที่อยู่สูงกว่าบรรดาภูเขาทั้งปวงในจักรวาล สูงพ้นขึ้นมาจากน้ำ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ที่จมอยู่ในน้ำสูง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ แต่ละเหลี่ยมกว้าง ๖๓,๐๐๐ โยชน์ เชิงเขานั้นมีเขา ๓ ลูก เป็นสามเส้ารองรับอยู่เรียกว่าตรีกูฏบรรพต ยอดเขาพระสุเมรุนั้นกว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันเป็นที่ประทับของพระอินทร์ วิมานที่ประทับของพระอินทร์มีชื่อว่าเวชยันต์หรือไพชยนต์ประสาท [๑๐๘] ในเรื่องกล่าวถึงเขาพระสุเมรุตอนที่พระเวสสันดรได้กระทำสัตสดกมหาทาน ซึ่งการทำทานครั้งนี้ของพระเวสสันดรทำให้เขาพระสุเมรุสั่นไหว ดังความว่า

พระพิรุณโรยปราย อึงทึงสำเนียง
เมฆหมอกจรกา วาตาครืนเสียง
*ฟ้าแลบแปลบเปรี้ยง **เมรุมาศ**หวาดไหว*

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

*อีกตอนหนึ่งคือในตอนที่*พระเวสสันดรได้ประทานพระนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ที่แปลงตัวเป็นพราหมณ์ หลังจากนั้นได้เกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้นคือ เขาพระสุเมรุได้ม้วนตัวลงมาราวกับ

---

[๑๐๘] พญาลิไท, **ไตรภูมิพระร่วง** , (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา ๒๕๑๘), ๒๔๖-๒๔๗

หวายลนไฟ ดังความว่า

หวาดไหวในอากาศ พระเมรุมาศอันสูงใหญ่
*ดูจะ**ดัง**หวายลนไฟ ไหวสะเทือนทุกทิศา*

(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ความเชื่อเรื่องสัตว์หิมพานต์

สัตว์หิมพานต์ ป่าหิมพานต์อยู่ที่เชิงเขาหิมาลัยในชมพูทวีป เป็นที่อยู่ของผู้มีฤทธิ์ เช่น ฤาษี นักสิทธิ์ วิทยาธร รวมทั้งพระปัจเจกพุทธ และในป่านั้นยังเป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์น้อยใหญ่ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กล่าวถึงสัตว์หิมพานต์ชนิดต่างๆ ดังนี้

ผืนหนึ่งวิเศษ มาแต่เมืองเทศ รุ่งเรืองสุกไส ชื่อโกไสยพัด
รูปสัตวประไภ ราชสีหฤทธิไกร อยู่ในถ้ำทอง
รูปครุฑยุดนาค ทุกพันมีมาก มฤคราชผันผยอง วายุภักษปักษี
อินทรีหงษทอง ลดเลี้ยวเที่ยวท่อง บินล่องเวหา
รูปสิงหสัตวทุกพัน ป่าหิมวันไพรพฤกษา
แขกเต้าเคล้าสาลิกา เป็นคู่เคียงเรียงกันไป
รูปหงษและเหรา รูปครุฑาบินคลาไคล
ลักพานางทรามไว เจ้ากากีศรีโสภา
ผืนหนึ่งกาสาวพัด เป็นรูปสัตวมีหลายพัน
นกเนื้อและเครือวัน เป็นดอกดวงพวงมาไล
คชสีห์และราชสีห์ นกอินทรีบินคลาไคล
เร่รอนบทจรไป หาอาหารคชสารสี
เสือโคสิงหโตเต้น ทังหมีเม่นแล่นจรลี
กระทิงและเสือสี รูปมฤคราชผาดผันไป
ผุดเป็นรูปกินนร เพ็ชพญาธรจรคลาไคล
ไปสู่ภูเขาใหญ่ ชมนาลิผลบนพฤกษา
ปักรูปพญาพาลี รูปทรพีมีฤทธา
สู้กันทังสองรา ในคูหาถ้ำทองสวรรค
หนึ่งอุทุมพรพัด ปักรูปสัตวมีหลายพัน

มังกรเหราผัน โลมาหว้ายไล่เป็นเกลียว

(เวสสันดรชาดก ฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ครุฑ เป็นพญานกและเป็นพาหนะของพระนารายณ์ในศาสนาพราหมณ์ ศีรษะ ปีก เล็บ และท่อนล่างเหมือนนกอินทรีย์ ตัวและแขนเป็นคนมีสีทอง ปีกสีแดง หน้าสีขาว ในไตรภูมิกล่าวว่าครุฑเกิดจากชลามพุชโยนิและอัณฑชโยนิ แม้จะเกิดในติรัจฉานภูมิแต่ครุฑมีวิมานและอาหาร และมีฤทธิ์เทียบได้กับเทวดา ครุฑอาศัยอยู่ที่ป่าไม้งิ้วที่บริเวณรอบสิมพลีสระเชิงเขาพระสุเมรุ และกินนาคเป็นอาหาร ในคัมภีร์ของสันสกฤตกล่าวว่าครุฑเป็นโอรสของพระกัศยปและนางวินตา และเป็นอนุชาของพระอรุณ

นาค หรือวาสุกรี เป็นชื่อเรียกพระยานาคตนหนึ่งแต่นิยมใช้เรียกแทนนาค นาคหรือพญานาคเป็นสัตว์น้ำมีพิษและฤทธิ์สามารถจำแลงเป็นคนหรือบันดาลให้ฝนตกได้ รูปร่างยาวอย่างงู ที่หัวมีหงอนและเครา อาศัยอยู่ในบาดาลถือเป็นเจ้าแห่งงู ตามตำนานของสันสกฤตกล่าวว่านาคเป็นโอรสของพระกัศยปเทพบิดรกับนางกัทรุ ในไตรภูมิกล่าวว่าพวกนาคอาศัยอยู่ที่นาคพิภพซึ่งอยู่ใต้เขาหิมพานต์ กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีแก้ว ๗ ประการเป็นแผ่นดิน มีสระใหญ่น้ำใสดุจแผ่นแก้วในสระมีฝูงปลา และมีบัวทั้ง ๕ ชนิด แต่ละดอกใหญ่เท่าล้อเกวียนบานอยู่ตลอดเวลา มีปราสาทแก้ว ปราสาทเงิน และปราสาททอง มีความงดงามเหมือนกับสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นอกจากนี้ยังกล่าวว่านาคมีสองชนิด คือ ถลชะเป็นนาคที่นิมิตตนได้แต่เฉพาะบนบกแลชลชะเป็นนาคที่นิมิตตนได้เฉพาะในน้ำ

วายุภักษ์ หรือ**นกการเวก** เรียกกันอีกชื่อหนึ่งในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วงว่า **นกกรวิก** อธิบายว่ามีเสียงไพเราะยิ่งนัก สัตว์ทุกชนิดเมื่อได้ยินเสียงนกกรวิกแล้วจะต้องหยุดฟัง นอกจากนี้ยังปรากฏมีในพระบาลีว่าเสียงของพระพุทธเจ้านั้นเหมือนเสียงพรหม แจ่มใสชัดเจน อ่อนหวาน สำเนียงเสนาะ ไม่แตก ลึกซึ้ง มีกังวาลไพเราะและเหมือนเสียงนกการเวก ส่วนอาหารของนกการเวกนั้น มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ปัญจสุทนีว่า นกการเวก กินน้ำมะม่วงสุกเป็นอาหาร แต่โดยที่นกชนิดนี้หายากหลงเข้าใจกันแต่ว่าอยู่บนท้องฟ้ากินลมเป็นอาหารจึงตั้งชื่อว่า **วายุภักษ์** ก็มีเช่นกัน ตามไตรภูมิพระร่วงนั้น กล่าวว่าขนนกการเวกนั้นเป็นที่ต้องการเพราะกลายเป็นทองคำได้[๑๐๙] ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำไว้ว่า ชื่อนกในเรื่องปรัมปราเชื่อกันว่ามีอยู่ในป่าหิมพานต์บินสูงเหนือเมฆ ร้องเพราะ สัตว์ทั้งหลายได้ยินก็หยุดชะงักไป [๑๑๐]

---

[๑๐๙] http://th.wikipedia.org/wiki/

[๑๑๐] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, ๑๑๖.

มฤคราช หรือ ราชสีห์[๑๑๑]

หงส์ นกในนวนิยายถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะ เป็นพาหนะ ของพระพรหม[๑๑๒]

คชสีห์ สัตว์ในนวนิยายมีรูปเหมือนราชสีห์ แต่มีงวงเหมือนช้าง[๑๑๓] ตามตำรากล่าวว่าคชสีห์มีพลังเทียบเท่าช้างและสิงห์รวมกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัตว์ที่น่าเกรงขาม

ราชสีห์ ราชสีห์เป็นราชาแห่งสีห์ทั้งปวง อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีหลายตระกูล มีทั้งที่กินพืชเป็นอาหารและที่กินเนื้อเป็นอาหาร

เหรา สัตว์ในนิยายมีรูปครึ่งนาคครึ่งมังกร[๑๑๔] ในหนังสือ “สรรพสัตว์ในหิมพานต์” ของ เศรษฐมันต์ กาญจนกุลกล่าวไว้ว่า เหรา หมายถึงสัตว์ในหิมพานต์ที่มีรูปลักษณะของงูผสมกิเลน ลำตัวจะยาวเหมือนงู มีเกล็ดเต็มตัว มีคลีบที่หางคล้ายปลา หัวกับขาเป็นกิเลน มีเขา

มังกร เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่ามกรในภาษาบาลี-สันตกฤต เป็นสัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง มีรูปร่างคล้ายจระเข้ ในไตรภูมิมิได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับมังกรมากนัก ทราบแต่ว่ามังกรนั้นน่าจะอาศัยอยู่ในสระน้ำในป่าหิมพานต์ เนื่องจากมีความว่าเมื่อถึงกาลสิ้นโลก พระอาทิตย์พร้อมกัน ๔ ดวงแล้ว น้ำในสระทั้ง ๗ สระ คือ ฉันทันตรสระ มัณฑากินีสระ สีหปาตสระ กนปัณฑะสระ รัตนกาลสระ และกุนาลสระ แห้งหมดฝูงมังกร กิมทอง และจระเข้จึงตาย

ผู้มีฤทธิ์ ได้แก่ กินร และ วิทยาธร

กินร หรือ กินนรเป็นคนครึ่งนก เพศชายเรียกว่ากินนร เพศหญิงเรียกว่ากินรี ซึ่งมีทั้งที่อยู่บนสวรรค์จะเรียกว่าเทพกินรหรือเทพกินรี และที่อยู่บนโลก ในไตรภูมิกล่าวว่าเมืองที่กินรอาศัยอยู่นั้นอยู่ที่เขาไกรลาส ทั้งกินรและกินรีมีความชำนาญเรื่องการร่ายรำ

วิทยาธร อมนุษย์พวกหนึ่งมีฐานะต่ำกว่าเทวดา เชื่อว่ามีวิชากายสิทธิ์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้[๑๑๕]

ต้นไม้ในป่าหิมพานต์ พบชนิดเดียวคือ นารีผล

---

[๑๑๑] เรื่องเดียวกัน, ๘๓๕.

[๑๑๒] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓๗.

[๑๑๓] เรื่องเดียวกัน, ๒๑๓.

[๑๑๔] เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓๗.

[๑๑๕] เรื่องเดียวกัน, ๗๘๗.

นารีผล ชื่อต้นไม้ในนวนิยาย ว่ามีอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ออกผลเป็นรูปหญิงสาวงดงามห้อยย้อยเป็นระย้า ผลเมื่อครบ ๗ วันก็เน่า[๑๑๖] นารีผลนี้เป็นที่หมายปองของวิทยาธร นักสิทธิ์

๓.๒.๒ ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน แม้ในปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม แต่ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ ถือได้ว่าเป็นที่พึ่งทางใจอย่างหนึ่งของคนไทย ในวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้สะท้อนให้เห็น ความเชื่อเรื่องเทวดาของพราหมณ์

ความเชื่อเรื่องเทวดา

คนโบราณตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ เห็นว่าความเป็นไปในสิ่งที่เป็นธรรมชาติมีอำนาจรุนแรง ยากแก่การที่มนุษย์จะควบคุมได้ และมักจะไม่ร่วมมือกับมนุษย์ด้วย คนจึงจำเป็นต้องสร้างสรรค์ให้เกิดผีขึ้น เพราะด้วยความกลัว[๑๑๗] ผีเหล่านี้มีทั้งผีดีและผีเลว มาภายหลังจึงเรียกผีดีว่า เทวดา เพื่อไม่ให้ปะปนกับผีเลว[๑๑๘]

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้กวีได้สอดแทรกเรื่องราวของเทวดาที่ช่วยผู้ที่ทำความดี ในตอนที่พระเวสสันดรประทานม้าให้แก่พราหมณ์ แอกรถได้ค้างอยู่ในอากาศ พระอินทร์สั่งให้พระวิศวกรรมและพระมาตุลี แปลงเป็นกวางทองมารองรับรถของพระเวสสันดร ดังความว่า

ด้วยบุญของพระบาท ร้อนถึงอาสน์เท้าพันตา
ทอดพระเนตรลงแลมา เห็นราชาจักคลาไคล
ครั้นสั่งวิศนุกรรม ลงมาพลันด้วยเร็วไว
มาตุคลีเร่งลงไป เป็นกวางทองรองเรืองฉาย
เข้าชักเอารถไชย ขับลงไปดังใจหมาย

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

---

[๑๑๖] เรื่องเดียวกัน, ๘๔๘.

[๑๑๗] เสฐียรโกเศศ(นามแฝง), **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาประเพณีไทย** (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑), ๑๘๕.

[๑๑๘] เสฐียรโกเศศ(นามแฝง), **วัฒนธรรมกับประเพณีต่างๆของไทย** (กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), ๕๐๑.

และในกัณฑ์มหาราชได้กล่าวถึงเทวดาที่นิมิตตนมาเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ลงมาปรนนิบัติพระชาลีและพระกัณหา ตอนที่ถูกชูชกมัดไว้ที่ต้อนไม้ ดังความว่า

บัดเพทนิพัฒเทพ วรเทพดิเรกทรง
จำมาพยัคฆ์ยง วรเวศชฎาธาน
สรรพสรรประภาภรณ์ วรภูษอลังการ
ครองเครื่องพิทธิทาน จุลณเฉลิมวิลาสโลม
เกาปีลเฉวียงสาย วรสูตรสรวมโสม
ชับชุบปรวิศโจม วรกรรฐธานทรง
สรุงสีริประพิมเพียง วรขัติยายง
เวสันตรางค์ บมิเทียมพิกลยล
เอกาวราเท พธิดายุพาตน
อนึ่งโฉมวิมลกล วรลักษณสมบูรณ์บาง
เพียงเพทยุพินทรง สุภลักษณสรรพางค์
แน่งน้อยอนงค์นาง วรอัครกัลยา
ทรงพรตพิทธิทาน รุจิเรกขจำมา
ภรณ์ทรงชฎาดา บสนีจำรูญเรือง
เฉกโฉมมัทีทรง วรลักษณ์มลังเมลือง
สรุงศีอลังเลือง ลอออองค์ฉวีวรรณ
ผิวผ่องอุบลโบส สิริสรรพพรายพรรณ
อากัปกระบวนบรร บทจรจำเนียนองค์
เสียงเสาวนิเพียง มยุเรศวิศวง
เฉกเสาวนีองค์ มัทราชสำเนียงนวล
เสร็จสุนทเรศฤทธิ์ ธิประสิทธิจบจวน
เทเวศวราชวน วรเทพกัลยา
ออกจากวิเชียรพฤกษ์ พิมานพิมลมา
บ่ายบาทลีลา ยวิลาสวิลาวัณย์
เพียงเทพมัทิท้าว ยุรบาทจรจรร
ดุจดังพระเพสสัน ดรดวงดิลกจร
บุกแฝกระคายคา ก็ลอดลัดลดาดร

เทียรโทมนัสอร แลเสาะสืบประสงค์มา

(มหาราชคำฉันท์)

การที่กวีได้มีการกล่าวถึงเทวดาย่อมแสดงให้เห็นว่า คนในสังคมภาคใต้สมัยนั้นมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้

นอกจากนี้แล้วกวียังแสดงให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์เคยบทบาทในภาคใต้ ดังในตอนที่กวีได้กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัย มีการกล่าวถึงชื่อ พราหมณ์ไว้ในเรื่อง ดังความว่า

ทุกทั่วกลัวขยาด เสนีย์ก่หวีราด พรานพราหมณ์
พฤกฒา เศรษฐีโยคี มีทุกภาษา นับอเนกไตรตรา แน่นหนาธานี

๓.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยการพยากรณ์ โดยอาศัยดวงดาวเป็นเครื่องกำหนด ความเชื่อทางโหราศาสตร์จึงเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายในอนาคต และผู้มีบทบาทในการทำนายคือ โหร

วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีปรากฏความเชื่อทางโหราศาสตร์ คือ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม คือ เชื่อเรื่องเวลา ซึ่งเหมาะเป็นชัยมงคล หรือเป็นการอัปมงคลในการประกอบการใดการหนึ่ง

ฤกษ์ หมายถึง “คราวหรือเวลาที่กำหนดหรือคาดว่าจะให้ผล เช่น ฤกษ์ดี ฤกษ์ร้าย, มักนิยมใช้ในทางดี” [๑๑๕] การประกอบพิธีที่สำคัญมักต้องหาฤกษ์ที่ดีเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลสืบไป การหาฤกษ์ที่ดีนั้นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้คำนวณโดยมากมักจะเป็นพราหมณ์ นำดวงชะตาของเจ้าของมาคำนวณเพื่อให้ได้ฤกษ์ยามที่ดีที่สุด

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ได้กล่าวว่าเมื่อถึงฤกษ์ดีพระเวสสันดรได้ประสูติจากครรภ์พระชนนีอย่างปลอดภัย ดังความว่า

ได้ฤกษ์ดีแล้ว กุมารคลาดแคล้ว จากครรภ์ด้วยดี

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

---

[๑๑๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒** , ๙๘๒.

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ปรากฏอีกตอนหนึ่งคือในตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยได้รับสั่งให้มีการจัดเตรียมบายศรีเพื่อรับขวัญสองกุมาร กวีกล่าวว่าเมื่อถึงฤกษ์ที่โหรคำนวณไว้แล้วว่าเป็นเวลาที่ดีที่สุดจึงให้เบิกบายศรีจุดแว่นเทียนเริ่มพิธีการเวียนเทียนทำขวัญกุมารทั้งสอง ดังข้อความว่า

ให้ลั่นฆ้องไชย สะเทือนหวาดไหว ถ้วนถึงสามที โหราให้ฤกษ์
ให้เบิกบายศรี เทียนจุดอัคคี รุ่งเรืองสุกใส

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามนั้นมีมาแต่ครั้งโบราณกาล การทำสิ่งใดที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมักจะถือเรื่องฤกษ์ยามเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญ จะต้องประกอบพิธีตามฤกษ์ที่กำหนด เพราะมีความเชื่อว่าถ้าหากไม่ทำตามฤกษ์ที่กำหนดไว้พิธีจะไม่สัมฤทธิ์ผล

๓.๓ ค่านิยม

ค่านิยมเป็นความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ในทางที่ดีเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ โดย แสดงออกมาในรูปของการดำเนินชีวิตประจำวัน ในเชิงสังคมวิทยา ถือว่าค่านิยมเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจในการเลือกของบุคคล

สนิท สมัครการ ให้ความหมายของค่านิยมว่า

ค่านิยม หมายถึง แนวคิดแนวทางปฏิบัติต่างๆ ที่คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความนิยมชมชอบ เลือก หรือยึดถือ เอามาเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ของตน...[๑๒๐]

ค่านิยมของท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีดังนี้

---

[๑๒๐] สนิท สมัครการ, **รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งปัญหา และอนาคตของสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), ๓๓.

๓.๓.๑ ค่านิยมการเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ มีค่านิยมดังนี้ คือ การเลือกคู่ครองเป็นหน้าที่ของบิดามารดา บิดามารดาเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเลือกคู่ครองของบุตรธิดา เพราะถือว่าหนุ่มสาวยังอ่อนวัยและไม่มีประสบการณ์ในชีวิตคู่ อาจมีผลต่อการแต่งงานในภายหลังได้ การหาคู่ครองให้บุตรธิดานั้น บิดามารดาอาจถามความสมัครใจของบุตรธิดาก่อน และถือว่าหากเป็นความประสงค์ของบิดามารดา บุตรธิดาที่ดีก็มักยอมรับโดยไม่ได้โต้แย้ง เช่นในตอนที่มารดาของนางอมิตตดาขอร้องให้นางไปอยู่กับชูชก นางไม่ยินดีไป แต่นางจำเป็นต้องไปเพื่อตอบแทนบุญคุณของมารดา ดังความว่า

สองพราหมณ์ฟังความเฒ่าว่า เข้าสู่อไสยา
โลมบิดธิดามารศรี
ว่าโอน้อยนาถนารี ดั่งดวงใจ
แม่นี้บลำเอียงรักษา
แต่สวรรค์จนน้อยใหญ่มา มิให้เคืองคา
คิดว่าเหมือนหอกแหลมเดียว
เข้ามาสุขบเอียว ใช่แต่คนเดียว
แม่นี้เลือกดีที่จะวาง
ครานี้....(ชำรุด)... มิวางก็จำวาง
จะเกินค่าของพราหมณ์ตามที
ล้วนจิตอย่าคิดบัดสี ช่วยแม่ครบปี
ช่วยทีเหมือนทำบินจา
สระหัวแม่พังงา เจ้าค่อยคลุมผ้า
เป็นค่าพฤกฒาอย่าอาย
ตั้งใจไปเถิดสุดสาย ก็ว่าเฒ่าจะตาย
เจ้าจะไม่กลับมาหาอื่น
ตัวเองยังสาวสะเทิ้น แม่จะให้ขุนหมื่น
เอ็งสาวเชิญนอนกิน
บิดธิดาแค้นกายิน น้ำพระเนตรรินริน
ตกดินเพียงจะสิ้นวิญญา
พระคุณท่านได้เกิดเกศเกศา ใช่ว่าแต่ท่านเมื่อใด

บัดนี้แค้นคา

แม่ลูกมิเป็นได้ เมื่อท่านตายไป

ที่ไหนจะพ้นตัวกู

เฒ่าแก..(ชำรุด). ตามพลับผลูเวลาของกู

ดูสร้างแล้วแต่ปางก่อน

คิดพลางนางตอบมารดร แม่อย่าอาวรณ์

ลูกอ่อนขอรับกุศล

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

๓.๓.๒ ค่านิยมการปฏิบัติตามหน้าที่ในสังคม

ค่านิยมการปฏิบัติตามหน้าที่ในสังคมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของลูกที่ดี และภรรยาที่ดี ดังนี้

หน้าที่ลูกที่ดี

ลูกที่ดีควรมีความกตัญญูรู้คุณอันเป็นคุณธรรมที่ควรยึดถือในการประพฤติปฏิบัติ การไม่รู้บุญคุณของบิดามารดาและผู้เคยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลจะได้รับการตำหนิติเตียนอย่างรุนแรงจากสังคม ในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ นางอมิตดาตอบตกลงยอมเป็นภรรยาของชูชกเพื่อตอบแทนพระคุณ ดังความว่า

คิดพลางนางตอบมารดร แม่อย่าอาวรณ์

ลูกอ่อนขอรับกุศล

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

หน้าที่ภรรยาที่ดี

ภรรยาที่ดีต้องยกย่องสามีและเอาใจใส่ปรนนิบัติดูแลสามี ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏ ในตอนที่พระนางมัทรีเมื่อรู้ว่าพระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง ขอติดตามพระเวสสันดรไปรับใช้พระเวสสันดรดังความว่า

นวลละหงองค์มัทรี ประนมศรีกราบทูลไท้

เมตตาพาเมียไป จากกรุงไกรไปอยู่ป่า

ขุกไขจะได้เห็น ตามความเข็ญทูลท้าวอา

เมียจะได้อยู่รักษา พระราชายากเย็น
ผลไม้นำไปส่ง ถวายองค์ทุกเช้าเย็น
ไฟฟืนมิขึ้นเข็ญ ขอไปเป็นเพื่อนนาถา
ถ้าท้าวมิไปแล้ว ทูลกระหม่อมแก้วเมียขอลา
ม้วยชาติขาดสังขา บ่ายบากหน้าสู่เมืองผี
อยู่ไปไหนจะพ้นเคือง ทั้งไพรเมืองไม่ดูดี
ทุกประเทศเขตบุรี กล่าวยายีข้าบริจาร์
ว่าผัวได้ความทุกข์ เมียสนุกครองพารา

(เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา)

จากตัวอย่างข้างต้นได้กล่าวว่าพระนางมัทรีขอตามพระเวสสันดรออกสู่ป่าด้วย เพราะตระหนักถึงหน้าที่ของผู้เป็นภรรยา ว่า ภรรยามีหน้าที่ดูแลสามี หาผลไม้ไปถวายพระเวสสันดรทุกเช้าเย็น หาฟืนมิให้พระองค์ต้องลำบาก และอยู่เป็นเพื่อนกันยามทุกข์ เพราะถ้าหากไม่ติดตามสามีจะถูกตำหนิว่าไม่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี ขณะที่สามีมีความทุกข์ ภรรยากลับมีความสุขอยู่ในเมือง นอกจากนี้แล้วยังแสดงให้เห็นว่าสตรีต้องมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีและมีรักเดียวใจเดียว

และอีกตอนหนึ่งคือตอนที่นางอมิตดาดูแลปรนนิบัติชูชก ดังความว่า

แต่นั้นนางอบิตธิดา อยู่สุขาด้วยตาชี
ค่ำเช้าเจ้าภักดี เฝ่าตาชีมิเคืองใจ
เวลาเจ้าตำข้าว เสร็จแล้วเจ้าสู่ธาลัย
ตักน้ำแล้วกลับไป เรือนก่อไฟต้มหุงแกง
ขั่วจี่มีหลายอย่าง ต่างๆทำมิระแวง
ครั้นแล้วเจ้าตกแต่ง ตามถูกแพงแต่งให้ผัว

(เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่ากวีได้สะท้อนให้เห็นว่าสตรีในสมัยนั้นมีหน้าที่ต้องทำงานบ้าน เช่น ตำข้าว ตำน้ำ ทำอาหาร ปรนนิบัติสามี ตามแต่ฐานะ

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นระดับที่มีความสำคัญ ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้จึงได้เน้นย้ำให้เห็นบทบาทที่เหมาะสมระหว่างสามีภรรยาและที่สำคัญค่านิยมเรื่องหญิงหม้ายถูกสามีทิ้งนั้นที่ได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอาย

๓.๓.๓ ค่านิยมยกย่องผู้มีปัญญา

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏค่านิยมในลักษณะนี้ตอนที่พระเจ้ากรุงสญชัยให้หาแม่นมมาเลี้ยงพระเวสสันดร นอกจากให้หาหญิงที่มีหน้าตางดงาม มีชาติตระกูล มีกริยามารยาทแล้ว ต้องมีความเชี่ยวชาญในการเลี้ยงเด็กด้วย ดังนี้

ส่วนท้าวกรุงสญชัย ตรัสปราศรัยไปบัดเดียว
ให้นางที่ชาญเชี่ยว ฉลาดเฉลียวเลี้ยงกุมาร
จัดเอารูปโฉมสะคราญ พงศดารทั้งกริยา
ให้รักษาพระกุมาร นาวนงคราญหกสิบคน
บ่สูงบ่ต่ำนัก มีนรลักษณ์ดีสมตัว
นรลักษณ์เป็นมงคล หกสิบคน.....

การศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้แสดงให้เห็นสภาพภูมิประเทศของภาคใต้ที่ติดทะเลที่เป็นเมืองท่าในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติทำให้สังคมของภาคใต้มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาอยู่อาศัย คนในสังคมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์

ทางด้านวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของภาคใต้ ในเรื่องอาชีพ เครื่องแต่งกาย ยารักษาโรค มหรสพและสิ่งบันเทิง และเครื่องมือเครื่องใช้ วิถีชีวิตที่ปรากฏนี้เป็นทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวใต้และที่เป็นการรับเอาวัฒนธรรมจากที่อื่นเข้ามา

ประเพณีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้เป็นประเพณีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต คือประเพณีบายศรีสู่ขวัญและประเพณีขึ้นบินจา โดยประเพณีขึ้นบินจานี้เป็นประเพณีที่มีปรากฏเฉพาะท้องถิ่นภาคใต้

นอกจากนี้แล้วสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตอีกประการหนึ่งคือความเชื่อและค่านิยมในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีปรากฏความเชื่ออยู่ ๔ ลักษณะคือ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่ออันเกี่ยวเนื่องมาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อ

ทางด้านโหราศาสตร์ ด้านค่านิยมที่มีปรากฏได้แก่ ค่านิยมการเลือกคู่ครอง ค่านิยมการปฏิบัติหน้าที่ในสังคม และค่านิยมการยกย่องผู้มีปัญญา

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมชาวใต้ในอดีตอย่างเด่นชัด เป็นที่น่าสังเกตว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมบางประการที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน หากแต่ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ๓ สำนวน ได้แก่ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ และมหาราชคำฉันท์ เวสสันดรชาดก ๒ สำนวนแรก มีเนื้อเรื่องไม่ครบสมบูรณ์ เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา มีเนื้อเรื่องตั้งแต่พระเวสสันดรประทานช้างให้พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ จนถึงพระเจ้ากรุงสญชัยจัดทัพไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับเข้าเมือง เวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ เริ่มจากกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของพระเจ้ากรุงสญชัยจนถึงตอนชูชกไปขอสองกุมารจากพระเวสสันดร เวสสันดรชาดกทั้ง ๓ สำนวน เวสสันดรชาดกทั้ง ๓ สำนวนไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือผู้คัดลอก ส่วนเวลาที่แต่งเมื่อศึกษาจากหลักฐานภายในเนื้อเรื่อง พบว่า สองสำนวนแรกคงแต่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนมหาราชคำฉันท์ไม่สามารถสันนิษฐานเวลาแต่งได้ เหตุที่เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ ฉบับ นี้ไม่มีปรากฏชื่อของผู้แต่งอาจเป็นเพราะว่าผู้แต่งมีใจศรัทธาที่จะแต่งขึ้นเองโดยไม่ต้องการชื่อเสียงปรากฏหรืออาจเป็นเพราะว่า วรรณกรรมในภาคใต้ที่พบนั้นส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์โดยมักขาดตอนต้นและตอนท้ายของเรื่อง ซึ่งส่วนดังกล่าวมักมีชื่อผู้แต่งปรากฏอยู่

คำประพันธ์ที่ใช้ในเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและฉบับนายจาบใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางค์นางค์ ๒๘ ซึ่งในภาคใต้จะเรียกว่า ราบ ในมหาราชคำฉันท์มีการใช้คำประพันธ์ คือ ร่ายสุภาพ อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑ อุเปนทรวิเชียรฉันท์ ๑๒ มาลินีฉันท์ ๑๕ สัททุลวิกกีฬิตฉันท์ ๑๙ สัทธราฉันท์ ๒๑

การศึกษาเนื้อหา ผู้ศึกษาเลือกศึกษาเปรียบเทียบเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓สำนวน กับ เรื่องเวสสันดรชาดก ในฉบับนิบาตชาดก จากการศึกษาพบว่าเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้มีเนื้อเรื่องบางตอนที่แตกต่างกันออกไปจากนิบาตชาดก โดยผู้แต่งใช้กลวิธี ๖ วิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง กลวิธีที่ใช้มากที่สุดคือ การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง

เหตุการณ์ที่กวีเพิ่มในเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นภาคใต้ เป็นรายละเอียดและประเพณีที่นิยมในท้องถิ่นที่กวีสอดแทรกเข้ามาให้เข้ากับบริบททางสังคมของผู้แต่งและผู้อ่าน อีกทั้งยังเพิ่มเหตุการณ์เพื่อเสริมให้การดำเนินเรื่องมีความสมเหตุสมผลมากขึ้น

การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นความสำคัญของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเป็นสำคัญ

การศึกษาด้านวรรณศิลป์ผู้ศึกษาเน้นศึกษาเรื่องการใช้ภาษาพบว่า เวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษาและฉบับนายจาบใช้คำที่ช่วยให้เห็นลักษณะของตัวละครแจ่มชัด ใช้คำที่ทำให้เกิดความไพเราะ ใช้โวหารภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ และบุคคลวัติ ตลอดจนโวหารในการดำเนินเรื่อง คือ บรรยายโวหารและพรรณนาโวหาร ได้อย่างเหมาะสม

ส่วนมหาราชคำฉันท์มีขนบการแต่งแบบวรรณกรรมราชสำนักอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่ากวีภาคใต้มีความรู้เรื่องวรรณคดีราชสำนักเป็นอย่างดี

การศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้แสดงให้เห็นสภาพภูมิประเทศของภาคใต้ที่ติดทะเลว่าเป็นเมืองท่าในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติมีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาอยู่อาศัย คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์

ทางด้านวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของภาคใต้ ในเรื่องอาชีพ เครื่องแต่งกาย ยารักษาโรค มหรสพและสิ่งบันเทิง และเครื่องมือเครื่องใช้ วิถีชีวิตที่ปรากฏนี้เป็นทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวใต้และที่เป็นการรับเอาวัฒนธรรมจากที่อื่นเข้ามา

ประเพณีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้เป็นประเพณีที่สัมพันธ์ในการดำเนินชีวิต คือประเพณีบายศรีสู่ขวัญและประเพณีขึ้นบินจา ประเพณีบายศีสู่ขวัญเป็นประเพณีที่นิยมมากในภาคใต้ และประเพณีขึ้นบินจานี้เป็นประเพณีที่มีปรากฏเฉพาะท้องถิ่นภาคใต้

ในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ปรากฏความเชื่ออยู่ ๔ ลักษณะคือ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่ออันเกี่ยวเนื่องมาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อทางโหราศาสตร์

ด้านค่านิยมที่มีปรากฏได้แก่ ค่านิยมการเลือกคู่ครอง ค่านิยมการปฏิบัติหน้าที่ในสังคม และค่านิยมการยกย่องผู้มีปัญญา

การศึกษาเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง ๓ สำนวน พบว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีคุณค่ามากเรื่องหนึ่ง แม้ว่าต้นฉบับจะมีเนื้อหาไม่ครบสมบูรณ์แต่ก็สามารถแสดง

ให้เห็นขนบในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นตลอดจนมีคุณค่าในด้านเป็นแหล่งข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรมของภาคใต้ในอดีตได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้นั้นมีมากมายหลายสำนวน ถึงแม้ว่าต้นฉบับไม่สมบูรณ์นัก แต่ควรที่จะนำมาศึกษาในเชิงวรรณคดีต่อไป เพื่อที่จะได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงการรับเอาเวสสันดรชาดกเข้ามาในท้องถิ่นภาคใต้ และนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นถึงลักษณะร่วม และลักษณะที่แตกต่างกันของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. “คำนำ,” **มหาชาติคำหลวง**. พิมพ์ครั้งที่๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๓๗.

กุลนิจ คณะฤกษ์. การศึกษาร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกในพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,ม.ป.ป.

คล้อย ทรงบัณฑิต. **ปฏิทิน ๑๕๐ ปี** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี, ม.ป.ป,

จิตรลดา สุวัตถิกุล. หน่วยที่ ๔วรรณคดีแนวสุนทรียะศาสตร์ ในเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย (วิจารณ์สำหรับครู). ๑๙๑-๒๓๒. กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๙.

ใจปอง ส้มลิ้ม. การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๓๒.

ฉันทัส ทองช่วย. **ภาษาและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. **อ่านลิลิตพระลอ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชวน เพชรแก้ว. “ลักษณะวรรณกรรมภาคใต้”. เอกสารสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ : สงขลา, ๒๕๒๘.

ชัยวุฒิ พิยะกูล. “อัตลักษณ์และพลวัติกลุ่มปรัชญาและศาสนา”, ใน **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **วรรณกรรมภาคใต้.** กรุงเทพมหานคร : เรืองศิลป์, ๒๕๒๒.

ดำรง หนูทอง. ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เอกลักษณ์ลิเกภาคใต้. **ศิลปวัฒนธรรม**. มกราคม, ๒๕๓๕

ทักษิณคดีศึกษา, สถาบัน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ ๒๕๒๕.** กรุงเทพมหานคร:กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. **คติชาวบ้าน** . ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.

ธนิต อยู่โพธิ์, **ตำนานเทศน์มหาชาติ.** พระนคร:โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๑.

_____. “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และภาคอีสานเชิงเปรียบเทียบ,” เอกสารสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. สงขลา, ๒๕๒๘.

ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน,” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____. **วรรณกรรมท้องถิ่น.** กรุงเทพ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

_____. “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และภาคอีสานเชิงเปรียบเทียบ,” ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. ๒๕๒๘.

ธัญญาภรณ์ ภู่ทอง, “ศึกษาวิเคราะห์กลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

นันทวรรณ์ พวงจิตร. “การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับจังหวัดพังงา,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๓.

นิดา มีสุข, **วรรณคดีการละคร**, สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๓.

บุปผา ทวีสุข. **วรรณกรรมท้องถิ่นหนึ่ง.** กรุงเทพมหานคร : สัมพันธ์พานิช, ๒๕๔๔.

เบญจมาศ ศิลาย้อย. **กล้วย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ประคอง นิมมานเหมินท์. **มหาชาติลานนา:การศึกษา ในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

ประทีป ชุมพล. **วรรณกรรมภาคใต้.** พระนคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓.

_____.**พินิจวรรณกรรมภาคใต้.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๖.

ประทุม สุวรรณคังคะ, “การศึกษาเวสสันดรฉบับถิ่นใต้ จากต้นฉบับวัดมัชฌิมวาส จังหวัดสงขลา ,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. “วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์” เอกสารสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. สงขลา, ๒๕๒๘.

_____. “พระวรวงศ์ วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓)

ปรานี ขวัญแก้ว. **วรรณคดีชาวบ้านจากบุดดำอำเภอร่อนพิบูลย์**. กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๙.

เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดีไทย**. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๔๘๕.

ผ่องศรี ยอดสกุล. “มหาชาติเมืองเพชรบุรี สำนวนวัดเกาะ.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

พญาลิไท. **ไตรภูมิพระร่วง** , กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๘

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘ ๒๕๓๘.

พิทยา บุษยารัตน์, “วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง : การสำรวจการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน พินิจภาษาและวรรณกรรม สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๙.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **ขนบธรรมเนียมประเพณีชาวบ้าน**. สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา, ม.ป.ป.

_____. **แนวทางการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น**. สงขลา : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลาวิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๒๖.

มณี พยอมยงค์. “การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. **มณีปิ่นนิพนธ์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา., **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

มหาเวสสันดรชาดกฉบับ ๑๓ กัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับบลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิกถา**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔.

_____.**พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย**.กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.

รัชดา เสพมงคลเลิศ. “จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้,” วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ , ๒๕๓๕.

ลัลลนา ศิริเจริญ. “อลังการศาสตร์ในมหาชาติคำหลวง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เลื่อน กัณหะกาญจนะ. **ว่านกับคุณลักษณะ**. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา ๒๕๑๔.

วิทย์ ศิวะศริยานนท์. **วรรณคดีและวรรณคดีวิเคราะห์**. พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๘.

วินัย ภู่ระหงษ์. “หน่วยที่ ๘ หน่วยคำและการประกอบคำในภาษาไทย,”ในเอกสารการสอน **ภาษาไทย ๓ หน่วยที่ ๗ -๑๕** , พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๔๕๒), ๘๑-๘๓.

วีรวัฒน์ อินทรพร. รายงานการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก”, ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๒๕๔๔

ศริญญา ขวัญทอง. “การวิเคราะห์บทพรรณราธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร ,๒๕๔๗.

ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. มหาวิทยาลัย. **โลกทรรศน์ไทยภาคใต้**. สงขลา : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๕.

_____. **สุทธิกรรมชาดก มหาราชคำฉันท์** .สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๑๗.

_____.**สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา.“ความรู้ทางประพันธศาสตร์.” ใน **วรรณวิทยา** . กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ศิราพร ฐิตะฐาน. **ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

ศิลปากร,กรม. **มหาชาติคำหลวง**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

สถาบันราชภัฏภาคใต้. **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐”

สนิท สมัครการ. **รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งปัญหา และอนาคตของสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐.

สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. “ลักษณะคำประพันธ์ในหนังสือบุด.” เอกสารสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ สงขลา, ๒๕๒๘.

สมาน โซ๊ะเหม. “มหาชาติฉบับเมืองเพชร กัณฑ์ชูชก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

สิญจนา จิระเกียรติ. “การศึกษามหาชาติเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

สิทธา พินิจภูวดล และคณะ. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๑๕.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ ใน **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗.

_____. **วรรณคดีวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพาณิช, ๒๕๒๕.

_____. “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการศึกษาและวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้.” เอกสารสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. สงขลา, ๒๕๒๘.

_____.วรรณกรรมทักษิณประเภทคำฉันท์ ,ใน **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗.

_____.**กระเทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตภาคใต้ตอนล่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย), ๒๕๔๓.

_____.**การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้**, สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๘.

_____. “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมของชาวภาคใต้” ใน **วรรณกรรมทักษิณ ; วรรณกรรมปริทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๗.

สุปราณี สมพงษ์, “คำซ้ำในภาษาไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

_____.**สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพาณิช, ๒๕๔๖.

สุภาพร มากแจ้ง. **กวีนิพนธ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูธนบุรี สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์, ๒๕๓๐.

สุวนีย์ ชวนสนิท. “วิเคราะห์ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกทางวัฒนธรรมไทย.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

เสฐียรโกเศศ(พระยาอนุมานราชธน). **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

_____. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

_____. **วัฒนธรรมกับประเพณีต่างๆของไทย**. กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

_____. **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

อนุภา อัศวปิยานนท์ . “การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสานจากวัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

อาคม พัฒยะ. “ลักษณะบางประการของการปกครองที่สังเกตได้จากวรรณกรรมภาคใต้.” เอกสารสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบุด. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. สงขลา, ๒๕๒๘.

อุดม หนูทอง. **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก**. สงขลา : โรงพิมพ์เมืองสงขลา, ม.ป.ป.

_____. **พื้นฐานการศึกษาวรรณคดี**. สงขลา : โรงพิมพ์เมืองสงขลา. ๒๕๒๓.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างต้นฉบับเวสสันดรชาดกฉบับทักษิณคดีศึกษา ตอนที่กวีพรรณนาผ้าทรงของพระนางมัทรี

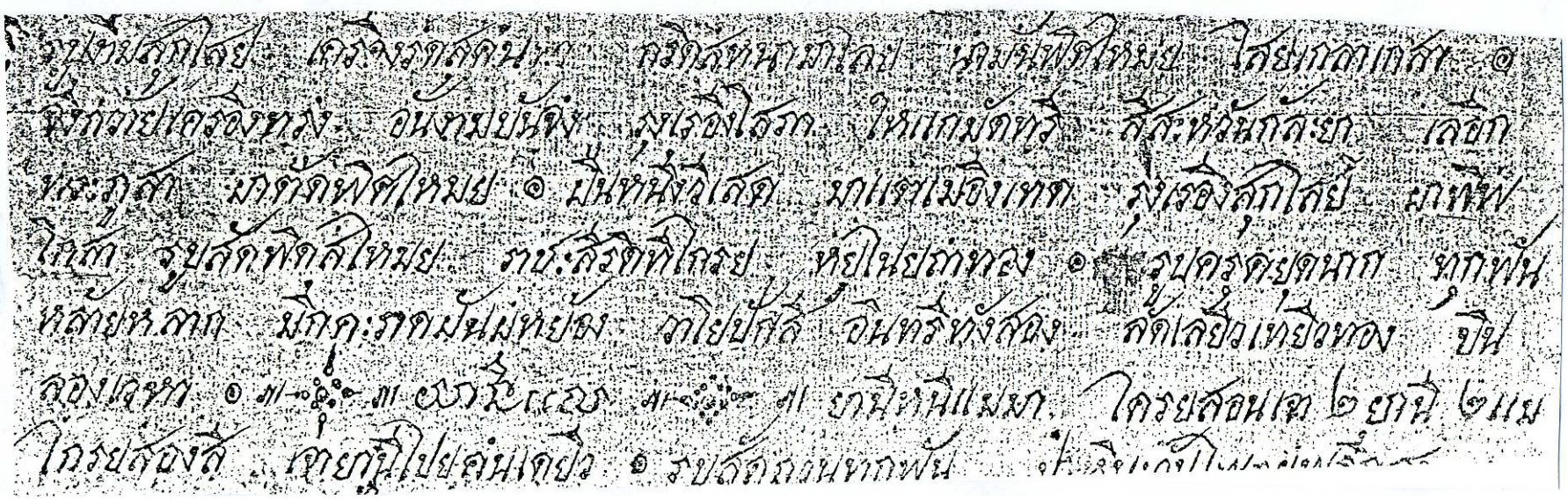

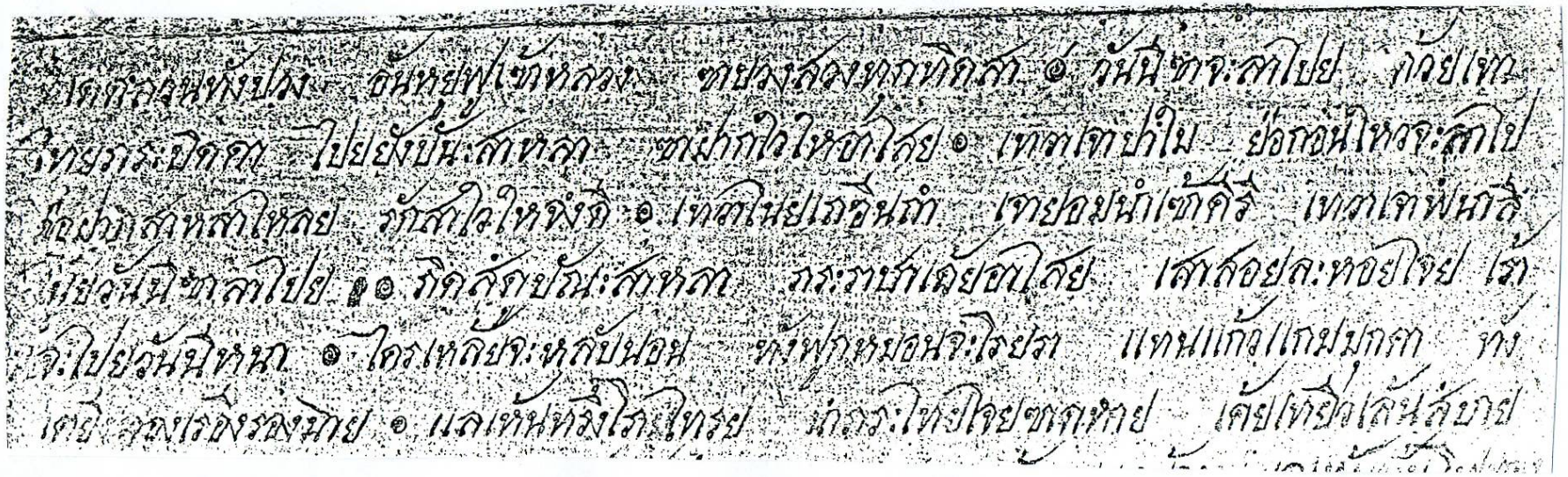

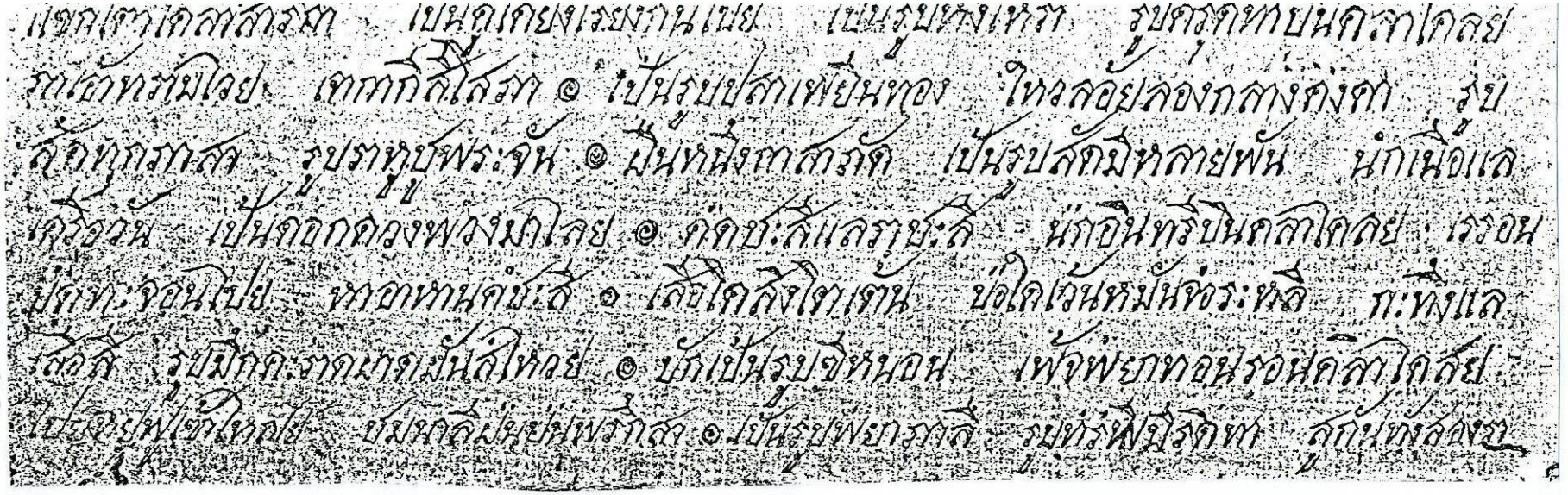

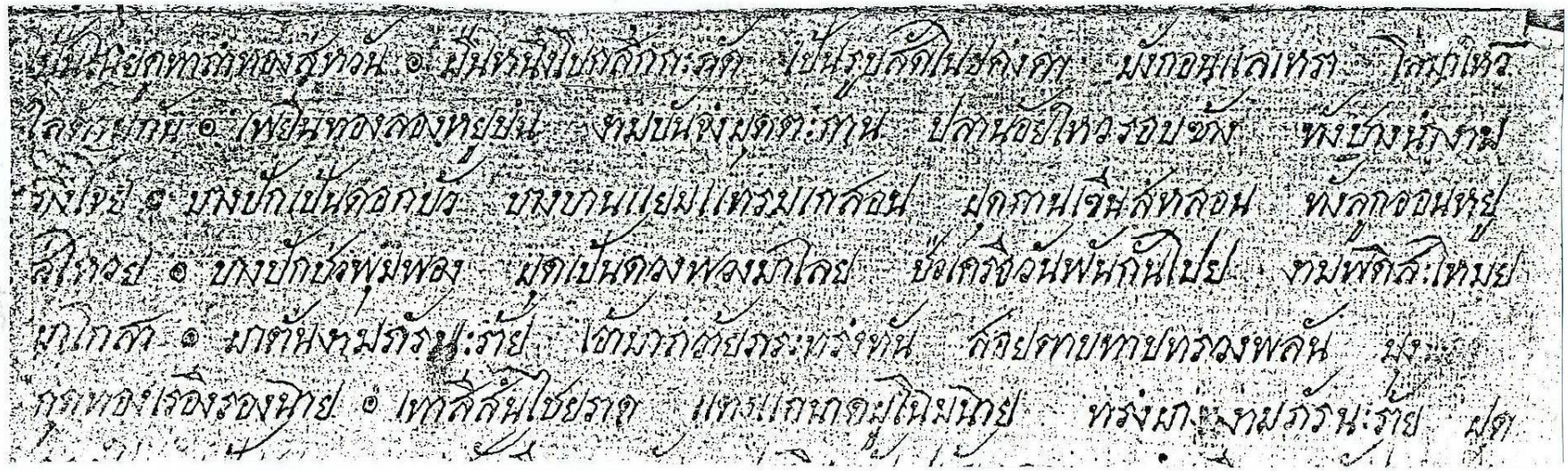

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างต้นฉบับเวสสันดรชาดกฉบับนายจาบ ตอนพระนางผุสดีขอพรแปดประการจากพระอินทร์

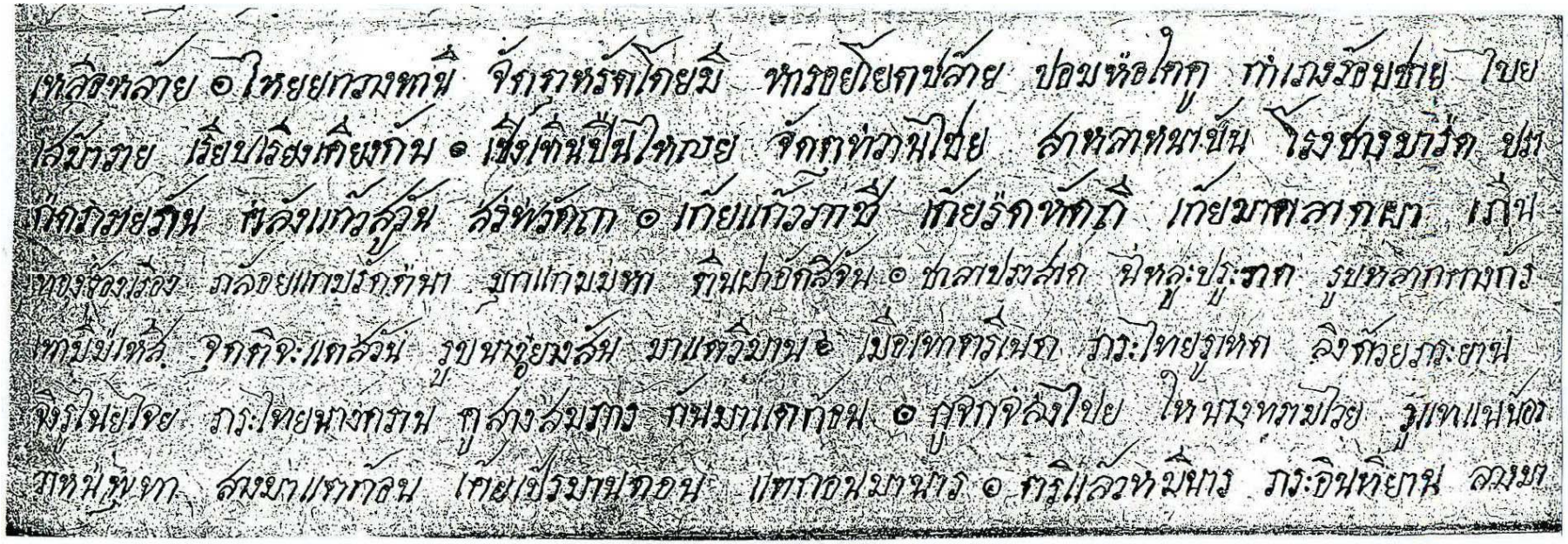

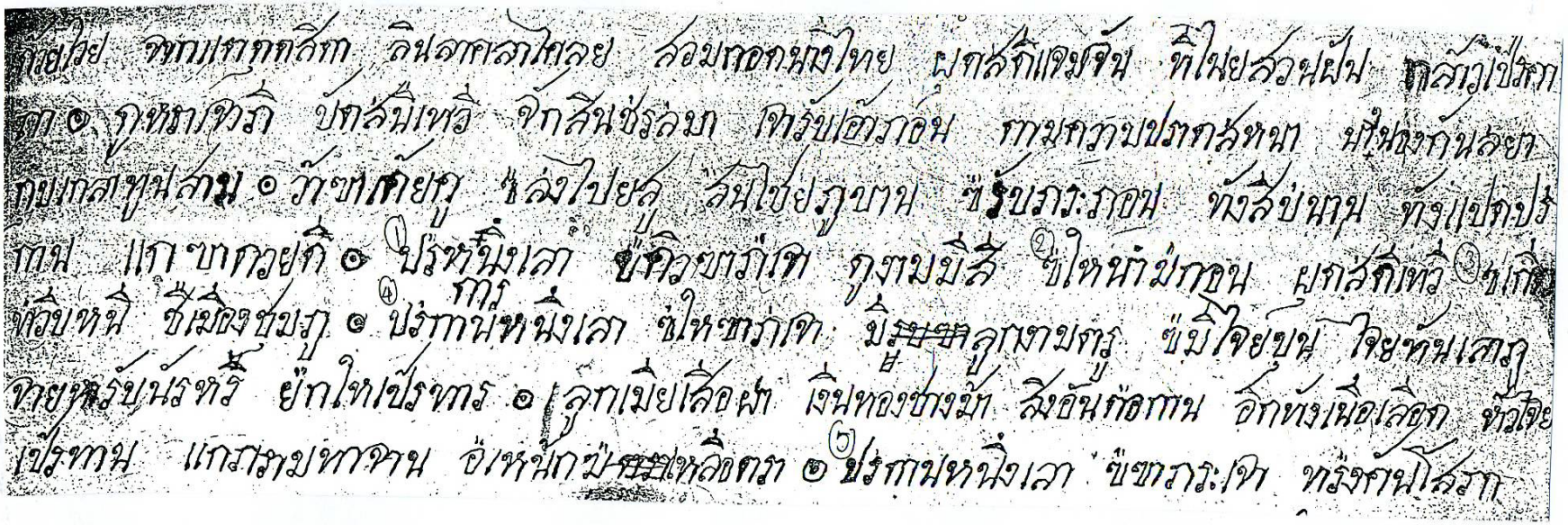

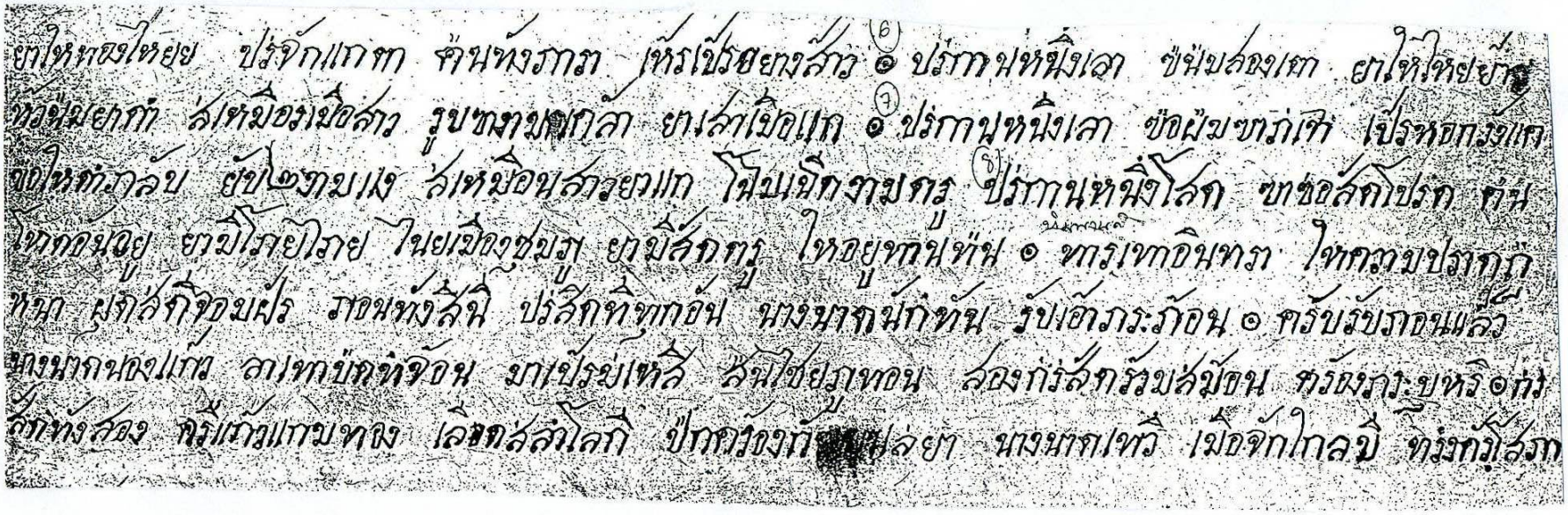

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ-สกุล	นางสาวปิยะนารถ โภคามาศ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๖	สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
พ.ศ.๒๕๔๖	ศึกษาต่อในระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร